

זה השער לה' צדיקים יבאו בו .

ספר

תולדות נח

כולל

הרבה דרושים נפלאים , מפז מסולאים , בנויים
 בהשכל ודעת , ערבים על אוזן שומעת , יש מהם
 אשר החזיקו תורן פרשו נס לשוט בים התלמוד ,
 ויש אשר במקראי קודש ואגרות , ידברו נפלאות ,
 משלים נעימים , וציורים נאותים , יתענגו הקוראים
 עליהם , ועל הנמשל הטמון בתוך דבריהם ,
 ערוכים על צד השלמות בלי מגרעת , במועצות
 ודעת , וזה פרי כל עמלי בארץ החיים , להמשיך
 לבות בני ישראל לאביהם שבשמים .

מאתו נח בהרב ר' יהואל מיכל זצ"ל חונה בק"ק טיימקאוויטץ
 בעהמ"ה התורה והמצוה על תרי"ג מצות , שאלות ותשובות מצי"ת
 ועוד הכורים אשר עודם בכתובים

68814

ו ז י ל נ א

בדפוס ר' יהודא ליב בן המחוקק מה' אליעזר ליפמאן מ"ץ נ"י.

שנת תרמ"ב לפ"ק

ТОЛДАСЪ НОАХЪ.
 Проповѣди, Соч. Н. Михайловича.

Дозволено цензурою. — 28 Мая 1882 г. Вильна.

TARTU ÜLEKOOLI
RAAMATUKOGU

В И Л Ъ Н А.

Въ типографіи Л. Л. Маца, на Квасномъ
переулкѣ, домъ III. Кисина № 1195/6, 1882 года.

הקדמה

(יחזקאל ג' ב')

ואתה בן אדם בני עמך הנדברים כך אצל הקירות ובפתחי הבתים לדבר חד
את אחר איש את אחיו לאמר באו נא ושמעו מה הדבר היוצא מאת ה'. ויבואו אליך
כמבוא עם וישבו לפניך עמי ושמעו את דבריך ואותם לא יעשו כי עגבים בפייהם המה
עושים אחרי בצעם לבם הולך והנך להם כשיר עגבים יפה מול ומציב נגן ושמעו
את דבריך ועושים אינם אותם:

מדרש (ס"ט) רבי אליעזר בר"ש ור' יוסי ב"ר חנינא ורבנן ר"א אומר כל מי שהוא אומר דברי תורה ברבים ואינן
ערכין לשומעיהן כסלת זה שצפה על גבי נפה נוח לו שלא אמרן. ר"י אומר כל מי שאומר ד"ת ברבים ואינן
ערכין על שומעיהן כרובש זה שבא מצוף נוח לו שלא אמרן. רבנן אמרי שאומר ד"ת ברבים ואינן ערכין
על שומעיהן כרובש וחלב המעורבין זה בזה נוח לו שלא אמרן. ר"י ור"ל ר"י אומר כל מי שאומר ד"ת ברבים ואינן
ערכין לשומעיהן ככלה זו שעריבה על בני אדם בחופתה נוח לו שלא אמרן ר"ל אמר כל מי שאומר ד"ת ואינן
ערכין על שומעיהן ככלה זו שעריבה על בעלה בשעת היפתה נוח לו שלא אמרן. וברוך הפשט כולם דורשים
מפסוק נפת תטופנה שפתותיך כלה רבש וחלב תחת לשונך. הראשון דורש סמלת נפת לשון נפה. והשני דריש
לשון נפת צופים והשלישי דורש מלשון רבש וחלב. והרביעי והחמישי דורשים מלשון כלה. עיין בפנים. אך
למען לא יהיו הדברים כספר החתום. ולהבין הכוונה הפנימית אשר טמנו רז"ל בתוך דבריהם. ואל מה הוא רומז
מליצתם. סולת. רבש וחלב. כלה. ואיך יצוייר כי הדרוש יהי כמו סולת ורבש וחלב. באיזה אופן יתדמו זה אל
זה. המה אונ"ך ושמע את אשר אבאר:

כבר הגידו החכמים כי בכל דבר יש חכמה ומלאכה. כדומה להעמיד בנין נאה. יש איש אשר יודע כמחשבתו
לצייר בשכלו את כל הבנין מראש ועד סוף ולתאר על הגליון את תבנית הבנין וכל מוצאיו ומבואיו. אבל
המלאכה בעצמה לעשות הומר ולבנים ולסדרם בבנין ולעשות בעץ וכברזל הנצרך לבנין זה. זאת אין ביכולתו. ויש
איש אשר להיפך המלאכה יודע לעשות אבל החכמה איך להעמיד הבנין אינו יודע מאומה. ע"כ נדרש אל הבנינים
הגדולים שני מיני אנשים. אחד היודע ומלומד בחכמת הבנינים ואנשים אשר יעשו בפועל כפים ככל אשר יצווים. כן
הדבר במלאכת הדרוש יש בה חכמה ומלאכה. החכמה הוא מי שחננו ה' דעה ובינה להבין ולהשכיל באגרות ומקראות
לעמוד על עמקי כוונותיהם ושעמיהם. ולהעלות מזה מוסר השכל להיות מוזן ועונג רוחני אל הנפש. אבל אין בכחו
לעלות על הבימה להגיד הדברים בקהל ועדה. ולהמתיקם במתק לשונו עד כי יומתק הדברים בפי העדה כרובש למתוק.
כי לא נתן לו ה' לשון לימודים. ויש אשר חכמת הדרוש אין בו אך יודע את המלאכה כי יש לו לשון לימודים וכחו
להמתיק הדברים לפני השומעים עד כי יהיו לרצון לפני העם. גם יריעת חכמת הדרוש יחלק לשני סוגים. יש אשר יכול
לחדש דברים נפדרים פשטים במקרא ואגדה והמה ערכים על און שומעת אבל אין בכחו לסדר ולהרכיב דרוש שלם.
ויש אשר יכול לארגו דרוש שלם יעוף בשכלו על כל במתי האגדות. על תהום המחקר. ועל גבעת מפרשי המקראות עד
כי ירחיב ויסדר דרוש גדול והוא מראש ועד סוף אחוז זה בזה נחמד למראה. ומעתה נבאר כל הדעות במדרש:
הנה הראשון אומר כי העיקר צריך הדרוש להשגיח על החכמה היינו שיהי' עצם הדרוש ר"ל הביאורים במקראות
ואגרות יהיו טובים מן המוכהרים כמו הסולת הוא המוכהר מהחטים כן יברר בחכמת הדרוש את הטוב והיפה
להיות מוזן אל הנפש. ובא השני ואומר כי העיקר צריך הדרוש לראות ליפות את המלאכה ר"ל להמתיק את הדברים
בפיו עד שיהיו כרובש למתוק. ראה איך הדמיון הוא נאות מאוד כי כמו שהרבוזה תעוף השרה ומלקטת פרחים
מתוקים ובפי הרבוזה הוא מתעכל לרובש. ע"ז זה יעשה הדרוש ילקט כל נתח טוב במקרא ובאגדה ובפי הדרוש יתהפכו
כרובש למתוק. גם רמז לנו בצחות לשונו שאומר כרובש זה שבא מצוף להורות על הסדר ג"כ כי כמו החלות של רבש
כשהם בכורת הם מסודרים בסדר נפלא והדונג הוא עשוי בעלי שש צלעות כאשר האריכו בזה חכמי הטבע. כן
ישתדל לסדר את הדרוש בסדר נכון לעונג השומע. ובא השלישי ואומר כי מהצורך להיות שני המעלות יחד. עצם
הדרוש יהי' המוכהר למוזן הנפש וגם המלאכה יהי' טוב ונעים ע"כ אומר כרובש וחלב המעורבין זה בזה. כי חלב
הוא מוזן התינוק כשנולד. ובא הרביעי להעיר עוד עד כמה מוטל על הדרוש לפאר ולרומם את הדרוש שלו. הוא
תראה כי רבים ירצו להביט ולהסתכל בכלה בעת חופתה אף אנשים כאלה אשר ראו אותה יום יום בביתה. א"כ

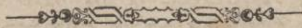
הקדמה

לכאורה יפלא הלא ראו אותה גם תמול גם שלשום ומדוע ידחקו איש את רעהו לראותה. אין זה כי אם מהמת כי בעת חופתה היא מקושמת בתכשיטין מלובשת במלבושים נאים ומעומרת בעדי עדיים ע"כ היא בעיניהם כחדשה אשר לא ראו אותה מעולם. ע"ד זה הזהיר לנו התנא כי הרוש יקשט את מאמר האגדה שהוא אומר ע"פ רעיונות יפים ומהדרים. ע"י ציורים ומשלים נאותים ע"י חקירות שונות. עד כי יפיה רוח חיים בקרבו ויהי לעיני השומע כדבר חדש אף אם לפני רגעים אחרים למד בעצמו מאמר זה במדרש. וע"י זה יטה אוזן לשמוע. ובא החמישי והוסיף עוד. כי אחרים המסתכלים בכלה היא עריבה עליהם רק על רגעים אחרים אבל אין שום תועלת נמשך להם מזה אבל על הבעל הרי היא עריבה עליו מצד כי ישער התועלת וההצלחה אשר ישיג ע"י כל ימי חייו. כן לא יתפק הרוש במה שיהי ערב הרוש אל השומעים בעת השמיעה ואחרי כן מאוסה לא ישאר בידם כי אם יראה אשר יהי ממון בדבריו מוסר השכל צדק ומישרים הנהגות טובות עד כי השומע יתאוה לשמוע ולזכור הדברים מטעם כי ירגיש כי אם ישים הדברים על רבו יהיו לו לתועלת כל ימי חלדו :

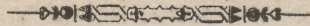
גם בימי קדם עת הנביאים חזו ברוח קדשם וישיפו אל העם. אל תרמה בנפשך כי הנביאים היו מחורים בשוקים וברחובות אולי ימצאו איש יטה אוזן לדבריהם. לא כן. הנביא הי' יושב במקומו והמונים המונים נהרו לשמוע מדברותיו. כי לשמוע דברי הנביא הי' עונג נפלא אין על עפר משלו. כי עת התלהב הנביא בלהב הנבואה ובדברו אל העם נקבצו ובאו כל מיני הנעימות. (א) נעימות המשל והדמיון (ב) נעימות המלות (ג) נעימות הקול (עיין ל"ד על אוזן שזניט מ"כ בלוך) ומה גם כי בעת ההיא היו בני הנביאים משוררים בכל מיני כלי שיר ככתוב (ש"א י') ויהי כבואך שם העיר ופגעת חבל נביאים יורדים מהבמה ולפניהם נבל ותוף ותליל וכינור והמה מתנבאים א"כ מה נעים הי' המחזה לעיני השומעים ורבים היו רצים לשמוע את דברי הנביאים. ומטעם זה הזהירו רז"ל את הדורשים נעים כי גם הם ילכו בדרך הנביאים. כי כמו שהנביאים הי' דבר קדשם לעונג לפני השומעים כן יעשו את הדורשים שיהיה להם כח המושך את העם לשמוע דבריהם כי יהיו לעונג רב לפני השומעים. אמנם אם נתבונן היטב נמצא כי חסרון גדול נמצא במה שהי' הנבואה על אופן זה. ונבאר זאת הנה אם תשאל את פי ההולכים לבתי תיאטראות. יאמרו לך כי לא דבר רק הוא. ואין עול לאיש ההולך לראות שם. כי בכל המחזות אשר יעשה שם לעיני הנאספים לומה אורח צדק ומישרים כמו לגנות את כל המידות רעות. וכן לשבח את כל המידות טובות. והנאספים בראותם זאת אז יקחו מוסר איך לתעב כל מדה רעה. ולרדוף אחרי כל מדה טובה. ובכל זאת תראה אנשים השוקרים על הבתים האלה יום ויום ולא תמצא בהם שום מדה טובה. וסיבת הדבר כן הוא כי איש אשר כל מגמתו הוא רק לחפש תיקון נפשו. איש כזה יתכן להיות כי גם שם ימצא דבר טוב בראייתו אבל איש אשר מעת קומו בבוקר הוא מחפש רק אחר תענוגי בשר. אבל ושתה. הלך לשוח. וכל מיני עונג. ובסוף היום כאשר נשאר לו עוד עת פנוי הולך לבתי תיאטראות א"כ אין לבו רק על העונג ולא על המוסר הטמון בתוך המחזה. וכן הי' אצל הנביאים אף כי רבים היו רצים לשמוע דבריהם אבל רק להתענג על הדר המחזה ועל הוד קולם. אבל לא לשמוע לדברי הנביאים ולשמור לעשות ככל אשר יצוו. את הסוד הזה גילה ה' ליחזקאל בהכתובים הנצבים בפתח דבריני. ואתה בן אדם בני עמך וגו' ויבואו אליך כמבוא עם (מבוא עם הוא הנית אשר עס נאספים המונים לראות נמחזס התיאטר) ויחזקאל הי' הושב כי הם באים לשמוע ולעשות ע"כ הודיעו כי לא כן הוא. והנך דהם כשיר ענבים יפה קול ומטיב נגן כי רק לשמוע באו אבל לא לעשות. וכן תראה גם עתה כי אם הרוש יש לו רשון לימודים וקולו נעים אז תמצא הבהמ"ד מלא אנשים מפה רפה. איש את רעהו ידחקו אבל לא לשמוע ולעשות כי אם להתענג על השמיעה נקבצו ובאו :

גם אנכי במחברתי אשר אנכי נתון לפניכם היום. אף כי בכל כחי שמרתי את התנאים אשר הטילו רז"ל על האומר ד"ת ברבים למען יהיו הדרושים לעונג לפני הקורא. אמנם אל הקוראים בספרי אנו מבקשים כי לא רק אל העונג ישימו לבם כי אם גם לשמור ולעשות ככל פרטי המוסר הטמון בתוך דבריהם למען לא יהי' עמלי לריק וכחי להכל כי בכל כחי עבדתי את עבודת המחברת הזאת. יומם לא נחתי. ולילה לא שקמתי. עד אשר הכינותי את הכושם הזה המלא רעיונות נשגבות. מעוטרי בביאורי מקראי קודש. ומלובש בביאורי אגדות רז"ל. ואתם קוראים נכבדים קחו לכם ברכה אשר הבאתי לכם. קראו בו בכל לב ובעיון יפה או תדעו ותבינו כי לא שקר מלי ותברכוני נפשכם :

המחבר.

פ ת ה ש ע ר

(יחזקאל ב, ה) והמה אם ישמעו ואם יחדלו כי בית מרי המה .

ערכין (דף ט"ו) תניא א"ר טרפון תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה אם אומר לו מול קיסם מבין עיניך אומר לו מול קורה מבין עיניך . אמר ר' אלעזר בן עזריה תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח .

וכו' וכחצו ע"ז בתוספות וז"ל ואע"ג דלא מקבלי לוכחיכו מר היינו סיכא דספק חי יקבלו כדאמר בסמוך לפנייהם מי גלוי אכל סיכא דודאי לא מקבלי הנה להם מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין כדאיתא ביצה (דף ל') ובשבת (דקמ"ח). ודבריהם אינן מובנים דהלשון לא מקבלי מנחי אינו סובל פירושם דנראה דכבר נחזר לו ע"פ נסיון שאינן מקבלין תוכחה . וכן נראה מלשון שאמר אע"ג דלא מקבלי לוכחיכו מר . ולפי"ז יקשה עוד איך הביא רחיה מה"ר דא"ר אחא בר הנינא כלא החס עען מה"ד לפניהם מי גלוי א"כ עדיון לא ידעו בצירור כי לא יקבלו . אבל הכא ידע ר' סימון כי לא יקבלו . הגה דעת לנכון נקל כי יש הבדל גדול בין זמן אמירת התוכחה ובין הזמן שאחרי כן . כי רוב האנשים אף כי התוכחה לא פעל אלמס כי יבכו לאנשים אחרים וישליכו אים אים שיקולי מעשיו . עכ"ז צעה ששומע המוסר ישבר לבו בקרבו ויכנע לבבו הערל והוא מתחרט על מעשיו הרעים . ועתה האין זה דבר יקר כי יקבלו קבל ועדה אשר ישמרו למוסר פניהם וישכחו צעה הזאת את כל הצלי העולם . וישו אדם לרעיוני קודם רעיונות המוסר הלא למצער זה פרי המוכיח כי יזיל את השעה ההיא מבלי לעלות בטהו . והדבר מובן מחילוי כי אף ר' סימון שהשיב לר"ז לא מקבלי מינאי לא ידע רק מן זמן שאחר התוכחה כי זה הוא יכול לראות צעונו כי כבר הגיד כמה פעמים והעם לא הפכו את מעשיהם . אבל על זמן התוכחה איך יכול לדעת כי דבריו לא פעל מאומה בלב העם על כן אמר לו ר' זירא אף על פי כן לוכחיכו מר משום תועלת זמן התוכחה כי לפחות צעה התוכחה תועיל לעם כי לא ישעו צעה הזאת

מן היום אשר התחלתי להגיד לפני העדה את דבר ה' . ולהוכיח לעם בשער הייתי במצוקה גדולה . כי לפי דאות אינוי רואה תועלת מזה . לו הייתי רואה כי תוכחתי יעשה פרי כי אחרי התוכחה ישבו מדרכם הרעה . חבול ישוב רשע גזילה ילס . זה יבבר מאזני מרמס . וזה ישים מחסום לפיו מבלי ילך רכיל הייתי מתענג על פרי עמלי . אבל למרות רוחי אני רואה להיפך כי גם אחרי התוכחה עולם כמנהגו נוהג . אין אים נחם על רעו . כבוגד כוגד . חבול לא ישוב גזילה לא ילס . כנען בידו מאזני מרמס . כל אה עקב יעקב . וכל רע רכיל ילוק . את דברו ישמעו ואותם לא ישעו . ומה צעה בתוכחתי . ולעומת זה ראיתי כי הגאון ר"י אייבשיך בספרו חומר כי השעה שהי' עומד ומוכיח לעם היא היקרה לו מכל משך ימי חייו . ואשוב להספוא מדוע הי' יקר הדבר הזה כל כך צעונו . ונקלה היא צעיני עד כי נפקחו עיני ואחזקו כי הדק אחו . וכי תועלם רב ילא מזה כאשר יחזו עיניך בדרוש זה אשר ערכתי והבגתיו בפתח השער . שנת (ד' נה) ה"ל ר"ז לרבי סימון לוכחיכו מר להני דבי ריש גלותא ה"ל לא מקבלי מינאי ה"ל אע"ג דלא מקבלי לוכחיכו מר דא"ר אחא בר' הנינא מעולם לא יתה מדה עובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעם חוץ מדבר זה דכתיב ויאמר ה' אליו כו' ה"ל הקב"ה לגבריהל לך ורשום על מנחן של לדיקים חיו של דיו ועל מנחן של רשעים חיו כל דס אמרה מה"ד לפני הקב"ה רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו ה"ל הללו לדיקים והללו רשעים אמרה לפני רבש"ע ה' בידם למחות ולא מיחו ה"ל גלוי וידוע לפני שאם מיחו לא יקבלו מהם אמרה מה"ד לפני הקב"ה אם לפניך גלוי אבל לפנייהם מי גלוי

בית

פתח השער

הזאת בדברי שקר ולא ידברו דברים בטלים לה"ר ורכילות. כי אם ישמעו חשבון הנפש מוסר ומישרים והביאו לו ראייה מה שעמך המדה"ד ה' להם להוכיחם. וגם המדה"ד ידע כי כבר אמרו כמה פעמים ולא הועילו להפוך את מעשיהם אבל פענתו ה' מ"מ ה' להם להוכיחם מחמת תועלת זמן התוכחה וע"ז השיב הקב"ה גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחין אותם לא היו מקבלין מהם כוונת הקב"ה הוא כי אף בעת מעשה לא ה' נכנס הדברים כלל באזניהם על הדרך שאמר ה' ליחזקאל (ל"ג) והקך להם כשיר עגבים יפה קול ומעייב נגן ע"ז טען המדה"ד אם לפניך גלוי לפניכם מי גלוי כי האדם אשר עיני בשר לו אינו יכול לדעת רק על אחר זמן התוכחה כי לא יועיל כי ישנו את העם ממעשיהם. אבל כי לא הועיל בעת התוכחה מנין הוא יכול לדעת זאת אולי יתחרטו העם ויתחממו על מעשיהם ולק"מ קושית התוס' לדומר לנשים שלא יאכלו בספק חשיכה אחרי כי מן החמירה בלבד בודאי אין בזה תועלת ואחרי כי לא ישמעו טוב שלא לאמר. אבל לקבץ את העם ולהביא להם מוסר שעה או שתיים זהו לפחות מועיל לשעתו. ואין לנו לריבין להביע על זמן שאחרי התוכחה :

הדברים האלה נותנים עוז ותעלומות להמוכח בשער. להביא לעמו פשעם בעתים הללו אשר כל העם מקצה יודעים את האסור להם. ורוב העבירות אשר העם נכשלים בדורנו זה אין איש מבני ישראל אשר לא ידע כי אסור הוא ע"פ התורה וא"כ אין למנוע מהלביד תוכחה כי סוף סוף מזידים הם ואולי יועיל לאחד מאלף להחזירו למוטב ג"כ עסק טוב הוא אחרי כי אין הפסד כלל בזה. אך הרעה היותר גדולה בעיני זה כי לא יאבו שמוע ובעת יעמוד המוכח ילאו כולם ורק הנערים ישארו בבה"כ. אמנם האיש הנלבב גם לזה לא ישיב לב. וישים ללבו כי גם להנביאים קרה כן. ולדעתי זהו כוונת ירמיה (ו' י"א) וזה חמת ה' מלאתי נלאתי הכיל שפוך על עולל בחון ועל סוד בחורים יחדיו כי גם איש עם אשה ילכו זקן עם מלא ימים. כי לעומת שאמר בפסוק הקודם על מי אדברה ואעירה וישמעו הנה ערלה אונס ולא יוכלו להקשיב הנה דבר ה' ה' להם לחרפה לא יחפזו בו. וחשב ירמיה מחשבות בעלמו מה לעשות. להביא להם דבר ה' אי אפשר כי יברחו ממנו לא יחפזו לשמוע. ולמנוע מהביד להם ג"כ אי אפשר כי חמת ה' היא הנבואה מלאתי נלאתי הכיל ומספר ירמיה לנו את העליה אשר יען בדבר זה כי כבוא ירמיה אל השוק אל חבורה אנשים והם כאשר יראו אותו יברחו ממנו עב"ז העוללים ישארו עומדים על מעמדם כי אין להם עוד שכל כי מהאורך לברוח מירמיה ואומר ירמיה כי נגמר אצלו להביד הנבואה אל העוללים וזהו שפוך על עולל בחון. אך למען לא יטעו הקטנים כי רק עליהם הוא הנבואה ע"כ אמר להם בפירוש כי גם איש עם אשה זקן עם מלא ימים ר"ל לא אל השומעים בלבד כי גם אל אלו אשר ברחו ממנו ובאופן זה יוכל להגיע להם דבר הנבואה כי העוללים יספרו להם את אשר שמעו : אחת היא חוב מוטל על המוכח להסביר את דבריו במליצות וליורים עדי יכנסו דבריו בלב השומעים להמשיך את לב העם למען יאבו שמוע ורעיונות יהיו מוסכמים ע"פ חוקי השכל הישר קולפים אל המערה ולא יחתיאו. ולדעתי זהו כוונת ר"ע

אמנם המהר"פ בדרשותיו השכיל להרץ באופן פשוט דהיבא שהעם שוגגין אמרו רז"ל הנה להם לישראל מוטב שיסיו שוגגין משום דאולי לא ישמעו ויהיו מזידין וא"כ ההפסד יותר גדול מהריוח. אבל דבי ריש גלותא היו מזידין ע"כ אמר לוכחיכו מר ביון דאין הפסד בזה א"כ אולי יועיל. והא דקאמר המדה"ד לפניכם מי גלוי הכוונה כי לפני אדם לעולם אינו גלוי דאף אם הוכיח אלק פעמים ולא שמעו אין מופת שלא ישמעו והאדם הוא בעל בחירה ואולי בפעם הזה ישמעו ודבריו אודקים מאוד הלא לנו רואין בכליות חבל יתנהג האדם ג"כ על דרך זה כל עסק אשר יתכן להיות בו הפסד רב יצרה האדם מזה אף אם הוא בספק אולי ירויח. אבל עסק אשר ההפסד שלו מעט ויתכן ג"כ שירויח על עסק כזה ירבו עליו קולפים. וכן הוא ענין תוכחה אין ספק כי אם תוכחה לא יועיל א"כ מוטב ה' שלא להוכיח פי העונות יתגדלו יום ויום ע"י התוכחה ע"ד שביארו הראשונים כוונת המקובן (איכה ד' ו') ויגדל עון בה עמי מחמת סדום ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים וכתוב בתרגום איכה וסגית חובת כנסתא דעמי מן חובת סדום דאיתא הפכה כשעתא ולא שריאו בה נביאח לאתנבאה להאדירותא בתיבתא וכוונתו מבוחר שפירש ידים מלשון היתה עלי יד ה' והכוונה כי עון ליון נתגדל יום ויום אחרי אשר עלי' נאמר ואשגח אליכם את עבדי הנביאים יום ויום השכם ושלוח. והם הקשו

ר"ע ורחב"ע במאמר הנזכ ברש"ת הדרוש והדברים יתבארו כיצד בהקדם הלצה אחת אשר אליע לפניך :

אמרו במדרש סמוכי באשיות אלו הלכות המאוששות

רפדוני בתפוחים אלו הגדות כי חולה אהבה אני תני עד שלא יחלה אדם אוכל מה שמואל כיון שהולה מבקש לאכול מיני חמוצים לשעצר ה' הפרוטה מנ"ו וס' אדם מתאוה לשמוע דבר הלכה עכשיו שאין הפרוטה מנ"ו אין מבקשין לשמוע אלא דברי אגדה . רוחין אלו כי חז"ל תארו לנו הימים הראשונים כי היו העם בריאים והדורות האחרונים מתארים בערך חולים וכמו שהחולה אינו יכול לאכול המאכל המסוגל לבריאים כמו לחם וכדומה ומהצורך ליתן לו מיני מתיקה תפוחים וכדומה . כמו כן בהמשך הדורות נעשו העם כחולים ואין מקבלין את דברי ההלכות אשר הם צחינה לחם ומתאיים לשמוע דברי אגדה שהם צחינה תפוחים . ולבי אומר לי כי גם המוסר נעשה בכל דור ודור כאשר נשתנה דרכי הגוף בכל דור ודור כי דרכי הגוף ודרכי הנפש הולכים תמיד על צחינה אחת . א"כ כמו שבדרכי הגוף כל זמן שהיו הגופות בתכונה חזקה לא הותר להם לאכול כי אם עשב זרע זרע ופרי עץ בדכתיב (בראשית א' כ"ט) ויאמר אלקים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגו' כי ה' מספיק זה לבריאת גופם . אך לאחרי המבול אשר נחלש חוזק הגוף הותר להם גם הבשר וכמו שנאמר לנה (בראשית ט') כל רמש אשר הוא חי וגו' וברבות הזמן גם זה לא יספיק לפי חולשת הגוף המליאו מיני מטעמים לחבל את הבשר ולחקו . וגם המים יתוקן לשתי' ע"פ עלי טייה וכדומה . ככה גם בדרכי הנפש כל עוד שלא היו חולים בחולי הנפש ה' מספיק מוסר פשוט כאשר אמר משה ותרם אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמות . א"כ כאשר נעשו חולים בחולי הנפש ומוסר פשוט לא ה' ערב אל חיכם ה' ב' הציב ומעריך לפניכם המוסר עפ"י משל ומליה למתן יכנסו דבריו בלב השומעים ויהפעל העם על דרך הנהיאה כרם ה' לירידי בקרן בן שמן וכדומה אשר דברי הנהיאים מלאים מזה . וזהו אשר התפאר ישעיה ה' אלקים נתן לי לשון לימודים לדעת לענות את יעף דבר (לענות ר"ל שהוא יכול ויודע לדבר לפי העת והזמן) אל הנאמרים לשמוע דבר ה' . ואחרי כן כאשר ירדו עוד ממדריגה למדריגה גם דברי הנהיאים לא הספיק להם ובאו חז"ל במדרש והוסיפו משל ומליה על דברי הנהיאים . ועתה כאשר תחננו חולים מאוד בחולי הנפש גם דברי חז"ל באגדה אינם מספיקים לנו כי אם באופן כשנוסיף הסבר או משל על דברי חז"ל אז אולי יכנסו הדברים בלב השומעים . א"כ מובן מזה איך צריך המוכיח להשכיל

את דבריו שהיו מוסכמים עפ"י שכל למען יתקבלו . וכמו כן אני אומר כי עוד תנאי אחד מוטל על הדרשן לשמור הנה ביומא (ד' ע"ז) איתא שה' המן מתהפך לכמה טעמים . ומבואר במדרש פ' בשלה מפסוק לא חסרת דבר כשה' מתאוה לאכול דבר מיד ה' מוצא בזמן וכמו שאמר יחזקאל ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך . ובארנות השלום דרוש ח' כ' ע"ז וז"ל וזה בודאי ה' מזד סגולתו הרוחנית שהרוחני יכול כל המטעמים ויתנהג בדרך הפלא והי' זה ללדיקים לבד אבל לרשעים שה' אלם מזון גשמי ממש לא יזויר שה' בו סגולה זאת להתהפך כחומר חותם אל כל אשר יתאוה האוכל . ובודאי לא היו מרגישים בו רק טעמו המיוחד כמו שהוא עיי"ש ובגילה מסכת בראשית חלק הדרוש שלו אומר ג"כ כן עיי"ש . וע"פ הקדמה זו נוכל לבאר כוונת הכוזבים אלל המן זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים ואת הקישואים ואת האצבייחים ואת הצללים ואת החליר ואת השומים ועתה נפשינו יבישה אין כל בלתי אל המן עינינו והמן כורע גד הוא וגו' שנו העם ולקטו וטחנו צרחים או דכו במדוכה ובשלו בפרור ועשו אותו עוגות והי' טעמו כטעם לשד השמן וכבר הקשו רז"ל איך אמרו אשר נאכל במצרים חנם הלא גם חזן לא היו נוהגים להם חנם . ועוד היבט "את" אשר אלל הקישואים וגו' הוא מיותר לגמרי ומה ה' חסר אם ה' כתוב זכרנו את הדגה הקישואים האצבייחים הצללים וגו' . ע"כ נראה כי אלה אשר לא מלאו כל הטעמים בזמן ה' להם תלויה גדולה על המן והוא . הנה אללינו ישחנה כל מאכל לכמה מיני טעמים ע"פ שינוי המאכלים אשר אנו עושין מהם דרך משל הקמח חמים כשיעשו ממנו לחם הוא טעם לחם וכשאו עושין מזה לביבות הוא טעם אחר לא כטעם לחם וכן דגים ישחנה טעמם אם יחבבל הדגים כמו שהם הוא טעם אחר ואם יתבשל דגים בחומץ כעשיית המאראגאט הוא טעם אחר וכן טעם הבשר ישחנה לכמה טעמים טעם ללי טעם מבושל טעם מבושל בדבש וחומץ . אבל המן לא ה' בו אלא טעם אחד ולא נשתנה טעמו בשום חופן . ומעתה נראה הנה האים המבשל דגים בחומץ הלא מה שהשיגו הדגים טעם אחר הוא חנם אין כסף אללו כי הוא לא קנה רק את הדגים והחומץ אבל השינוי טעם אלל הדגים זה בא ממילא . וזה ה' תלויה על המן כי לא ישחנה טעמו וזהו אמרם זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וגו' כי במצרים כשהיו מבשלים הדגים עם קישואים ה' טעם אחר ועם אצבייחים ה' דגים טעם אחר ועם צללים טעם אחר ועם חליר טעם אחר ועם שומים טעם אחר וכל זה הסגנו חנם כי לא קנינו רק הדגים והקישואים אבל מה שנשתנה טעם

פתח השער

אזי חף חם יראה כי הדאקטער מעשן בעלמו בכ"ו יחוס לדבריו כי אמר יאמר מה לי להביע עליו חם חכי בעלמי יודע ועד כי הוא מוזיק לי. כן בימים הראשונים ה' מחוייב המוכיח להיות לדיק גדול אחרי אשר אמר דברים בלי טעם ואם יראה העם כי הוא בעלמו אינו חושש לדבריו ואף יחשוו הם. לא כן עתה אשר המוכיח יוכל פיהו עד כי השומעים מזינים בעלמם כי כן הוא ח"כ מה להם ולמוכיח. חם הוא לא יחוש על נפשו גם הם לא יחשוו לנפשם? וזהו כוונת הגמרא ר' ערפון אמר חם יש מן שמקבל תוכחה כי אין מוכיחים אשר יהיו נקיים לגמרי ע"כ יאמר לו עול קורה מזין עיניך וע"כ לא יחשוו לדברי התוכחה. והשיב לו ר' אלעזר בן עזריה מלך זה ה' ביכולת למאור ענה שיהי' המוכיח מזכר דבריו ע"פ תקירה וע"פ שכל עד כי כל העם יבינו דבריו כי לדקים הם ואז חף חם המוכיח אינו לדיק אין חסרון בזה. אך החסרון הוא כי אין מוכיחים כאלה אשר יהי' נכחה לברר לפני העם את דבריהם שיהיו מוסכמים ע"פ שכל ולשמור את כל התנאים שכתבנו למעלה ע"כ אומר תמיהו: חם יש בדור הזה מי שידע להוכיח: **שבתו** ורחיטי כי אלה האנשים אשר עשו את התוכחה קדוים לחפור בה כי רוצים להפרינם מזה.

הם השפילו את התוכחה הורידו אותה עד לעפר עד כי נהי' הדבר ללעג ולקלס אל אנשים רבים כי הגה המוכיח העולה בהמתה להוכיח לעם הלא הוא בתור יועץ חכם אשר הוא נותן ענה והצוה אל השומעים דבריו כי יעזבו את דרכם הרע. ואף יקובל עלתו חם יש מקום לחשוד אותו כי רק הכסף אשר יקח אחרי הדרוש הוא מנמתו. ולדעתי זהו כוונת חביביל הכה אמרו רז"ל (מגילה ד' י"ד ע"ב) כי הוסיף מייסערה מיני' אמרה ליה והשיב ה' ללדוני וזכרה את אונתך אמר רב נחמן היינו דלמרי אינשא חיתתא צדדי שותא פילכה. איכה דלמרי שפיל ואזיל וכו' ונראה כי הגמרא סובר כי מאמרה הוא דרך נשים. והנה מקום אתי לומר כי בחכמה גדולה עשהה זאת. הגה האיש הצא לתת ענה לרעהו יתחלק לשלשה אופנים (א) חם ע"י העלה שנותן לרעהו יגיע גם לו איזה טובה (ב) חם ע"י ענה לא יגיע לו לא טובה גם לא רעה (ג) חם ע"י ענה יגיע לו רעה. ודעה לנכון נקל כי בחופן הראשון לא יקובל עלתו מאומה אחרי כי יש לחבד אותו כי טובתו הוא דורש ובחופן הב' יש מקום לקבל עלתו. ובחופן הב' יקובל עלתו מאוד אחרי כי הוא בעלמו יקבל רעה מעלתו ובכ"ז עלתו תמונה ח"כ ניכר כי את טובת רעהו הוא דורש בכל לב ונפש. ואולי זה ה' הסיבה אל רחבם אשר עוזב עלת הזקנים וילך אחר עלת הילדים כי הילדים אשר אמרו לו להכניד את עולם אשר גם הם בעלמם אינם

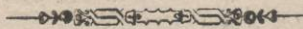
טעם הדג מחמת הקישואים זה ה' חנם וזהו תלונתם זכרנו את הדגה אשר נאכל במארים חנם את הקישואים ר"ל חם בשלנו עם קישואים וכן כולם. ועתה נפשינו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו ומפרש תלונתם שנו העם ולקטנו ונחמו ברחיים ובשלנו בפרור ועשו אותו עגות והי' טעמו כעטם לשד השמן ר"ל זין מי שאכל אותו כמו שהוא ובין מי שבישל אותו בפרור ובין מי שעשה עוגה ה' הטעם שזה אלל כולם כעטם לשד השמן ולא נשתנה טעמו מעולם. ומספר הכחוב ויחר חף ה' מאוד ובעיני משה רע כי ידוע שימלא האדם במאכלו שני מיני הגלות (א) הגלחת החיך (ב) הגלחת מילוי הכרם בזה שאכל לשבוע וביארתו כוונת הכחוב לדיק אוכל לשבוע נפשו ובטן רשעים תחסר (משלי י"ג) כי הלדיק אינו אוכל כי חם למלא נפשו כי ירעב אבל תיקף כשתמלא בטנו ואינו חפץ עוד לאכול לא יחוש מה שאינו יכול לאכול יותר והי' החיך נהנה עוד כי לא הגלחת החיך העיקר אללו כי רק מילוי הכרם הוא עיקר כוונת חביביל. אבל הרשעים המתחווים מאוד להגלחת החיך ח"כ כשתמלא בטנם ועדיין מאכל טוב עומד לפניהם הם מתחווים לאכול אינם יכולים מחמת כי חסר להם בטן וזהו בטן רשעים תחסר ר"ל קטן הוא הבטן לקבל כפי השיעור שהם חפזים בתאוהם (ומנחתו ביאור הכחוב לדיק אוכל. בח"י סדר בראשית) ע"כ חרה חף ה' ובעיני משה רע כי מדוע יתאוו לבינו הטעמים אשר זה דרך רשעים אשר כל מנמתם אל הגלחת החיך לא כן דרך הלדיקים כי לא יאכלו כי חם לשבוע נפשם. הנה רואה כי האדם בעצמו יתאוה אל שינוי הטעמים כי חם יאכל דבר בתמידות יקון במאכלו ע"כ יבנה אותו כי ישנה טעמו. ואחרי אשר כבר השמעתיק כי מיון הגוף ומיון הנפש הוכיח על בחינה אחת. ע"כ לדיק חתה להוטר לשנות את חני הדרוש והמוטר על אופנים שונים. פעם יהי' יסודות הדרוש ממוגד האמונה. ופעם מההוסי המחקר. רגע חשים אל המשל פניך. ורגע תהדר בזה הליור מדברותיך פעם תבאר מקראי קודם החתומים ופעם תמבון את לב השומעים צביאור דברי אגדה הסתומים:

אמנם

לעומת זה יש מעלה במוטר הנאמר עתה מהנאמר בדורות הראשונים כי חם יבוא הולם אחד אל הדאקטער אשר גם הדאקטער יש לו מחלה זו והדאקטער יזהיר לו כי לא יעשן עלי הטאבאק. חם יראה החולה כי הדאקטער מעשן בעלמו אזי לא יחוש לאזהרתו כי חושש בנפשו חם הדבר אמת חיך הדאקטער מעשן בעלמו לא כן חם הדאקטער ילמד להחולס חכמת הכחוח והכמת הרפואה עד כי יחברר להחולס מהות מחלתו ויבין בשכלו חיך עישון הטאבאק הוא מוזיק לו

ממנה ע"כ הודיעה לו את דעתה כי באמת נספך הוא אילו היתה דורשת טובתה היתה מניחתו להרוג את נבל כי היא שונאת את בעלה ורואה כי דוד יקח אותה לאשה. אך בכל זאת לא חוכל להכחיד את האמת תחת לשונה כי הדבר הזה יס' לפוקה ולמכשול לדוד. כי עתה יכנסו דברים באזניו ויהן מקום לעצמה. היואל מזה כי אם המוכיח הוא דורש טובתו לא יקובל עמו. אשגי האיש אשר נדבה לבו ורחמו להטיף לעם נדק ומישרים חנם אין כסף הוא יראה פרי בעמלו. ודבריו יעשו רושם בלבו האנשים לעזוב את הרע ולבחור בדרך הטוב. וכל העם על מקומם יבואו בשלום:

אנים יולאים מסכלל א"כ עתה לרעתם. אבל הזקנים אשר אמרו להקל את העול הלא יש מקום לחשוד אותם כי את טובתם הם דורשים. אף כי הזקנים נשמרו בהשונתם ולא אמרו לו בקינור כי יקל את עולם כי הבינו כי לא יקובל דבריהם כי יש מקום לחשוד אותם כי גם הם בפריקה עול נפסם חפ"ס ע"כ אמרו לו בהשכל אם היום חס'י עבד לעם הזה וגו'. אך בכל זה מלא מקום לחשוד אותם. ולפי"ז אביגיל כנראה מהסתובבים באתה כנוחנת ענה אף כי נבל בן מות הוא עכ"ז לא יאום לדוד לעשות כן והיתה חוששת כי לא יכנסו דברים באזני דוד אחרי כי את בעלה הוא הולך להרוג וא"כ את טובתה היא דורשת ואיך ישמע ענה

הדרוש הראשון לחודש אלול

יתהלל החכם. הגבור. העשיר. במעלתו. אמנם לפי ראות השלשה תוארים. חסד. משפט. נדקה. מקבילות המה לעימת השלשה שהזכיר חכמה. גבורה. עושר. אשה אל אחותה. חסד לעומת חכמה. ומשפט לעומת גבורה. ונדקה לעומת עושר. וגבאר באיזה חופן הם מתיחסים זה לזה. אך מקודם נחקור מה העבודה אשר הועיל על חכם. גבור. עשיר:

החכם עליו מוטל לדעת כי כשרונותיו הטובים אשר ניתן לו עד כי יצין בסקירה אחת את אשר יעמול ע"ז רעהו כמה ימים לא למען הקל מעליו חיוב הלימוד יום ולילה כי סוף סוף יעטרך ליתן דין והשבון על כל רגע ורגע אשר ה' בטל מהתורה כמאמר ז"ל (בפרק שני חכמים) בכל יום ויום ב"ק יולאח מהר חורב והומרת אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה. ואמרנו באי כוונה נכונה ע"פ הסבר הנס בח עובר אורח לעיר ויפן לבה"כ וישמע כי אחד מהפחותים בעט חרף את רב העיר אזי ישאל לחושבי העיר מה יס' עס זה האיש. וס' כי יענו אחו לא יס' דבר. אזי יאמר האורח אוי לו לרב זה שהוא נריך להיות רב בעיר כזאת. חכן אם יאמרו לו כי לא יקנה ענוש יענש בגוף ובממון אזי יאמר האורח אוי לזה שחרף את הרב. ע"ד זה אומר הב"ק כי לו לא ה' עונש עבור ביטול תורה אזי ה' העלבון לתורה אבל אחרי כי הוכן מאתמול חפחה והאדם ענוש יענש על כל רגע שהוא בטל מהתורה א"כ למי אוי ואזני אל האדם והוא קול הקריאה שכתב"ה קורא אוי להם לבריות מעלבון של תורה. התורה אקח נקמתה מן האדם די והותר והאוי חוזר אל הבריות. א"כ

השכל יורנו אם נפגוש שני אנשים יולאים מבינת המלך. אשר המלך הרים אותם משפל מוצם לתור מעלות נכבדות. אל האחד נתן כי יס' אורח נכבד ואל השני כי יס' שר האוצרות וכניהם כהחד שמתים ועוני לב על הגדולה והכבוד אשר השיגו. נוכל לומר בנדק אל שר האוצרות לא עת בוא. לא עת כי תגיל והשמה בהעפרה שיערך המלך. וס' כי ישאלנו ומדוע לא אמרנו אל הראשון כדברים האלה. ומס הטעם אשר אנו שוללים מאתו השמחה על מעלה רמה ונשגבה כזאת אשר לא יזכה לזה כי אם אחד דגול מרצבה. אז נבינה באמרי אחת. כי שונה הוא מרעהו יען מה? יען כי מרעהו לא ידרוש המלך מאומה. דבר אין לו עם המלך. הוא יחלל היום כאשר אכל אתמול וישחה למחר כאשר טה ששוס. לא כן אתה אשר עבודה עבד נתן לך המלך ומשמרתך לא על נקלה חבלע את מעשיה. ויוכל להיות אשר עוד תקלקל את סדרי' אז חרפה וקלון תמלא וחטאתך לא תמחה. הן אמת כי אם תמלא את עבודתך על חופן נעלה אז יודע כי עתה הזאת היא אליך עת רקוד. אבל בערם חדע זאת ויכל להיות כי היא אליך עת ספור:

המשפט הזה לופס בדברי הגביה אשר כשופר הרים קולו אל כל יושבי חלד לאמר (ירמי' ע' כ"ב) כה אמר ה' אל יתהלל החכם בהמתתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל העשיר בעשרו כי אם בואת יתהלל המתהלל השכל וידוע אחי כי אני ה' עושה חסד משפט ונדקה בארץ. אשר יפלא מאוד איך המאמר הזה כי אני ה' עושה חסד כו' הוא סיבה לכל

ח"כ דעת לנכון נקל כי אין לו להסתכל בחכמתו כי לפי ערך שכלו כן ערך ההתחייבות עליו. הנה מרעהו אשר לא נתן לו ה' חלק צבינה לא ידרש מאומה ומאחיו ידרש מדוע אינו בקי בכל החורה. עוד מוטל על החכם לדעת כי אח אשר העניקה הטבע לו מנה אחת אפים בכשרונותיו הנפלאים עד כי כל רז לא חכם לי' הנהו כשר הפקד ממרום ללמד גם לאחרים את כל אשר מלאה יד שכלו להבין ולהשיג בתעלומות חכמה. מעתה האם אין לו להיות מייגר ודואג תמיד אם הוא ממלא את הפקודה אשר הפקד עליו. הן אחת כי אם בסוף ימיו יחשוב את דרכו כי קיים הכל כאשר נצטווה הנהו דגול מרבבה. מי ידמה לו ומי יסוה לו. אבל בטרם ידע זאת אל יכון איך יכול להסתכל בחכמתו. ואת המוטל עליו ללמד לאחרים זה יבונה בשם חסד. כי השם חסד הונח על כל דבר אשר יעשה אים לרעהו בגופו כאשר יעיד ע"ז מאמר חז"ל (סוכה מ"ט) אין הדרקה משתלמת אלא לפי חסד שבה ופרש"י נתינה הוא הדרקה והטורח הוא החסד כגון מוליכו לביתו או נותן לו אפיו עיי"ש. נתבאר לנו איך מקביל חסד לעומת חכמה:

בלי חמלה. ע"כ מהלל יעקב ליהודא כי בו נקבצו כל המעלות מעלה הגור ומעלת האריה וזה אמרו גור אריה יהודא כי נמשלת גם לגור גם לאריה. וחוזר ומפרש לגור דמית כי איך טורף עוף כמורו. וזהו מערף אתה בני עליה ר"ל נסתלקת. ובגבורה נמשלת לארי' כרע רבץ כארי' וכלביא אשר לא יחת מכל וחוזר ומבאר כי לא על הגבורה הפרטית כוונתו כי במה נחשב הוא לעומת הגבורה אשר ביד המלך כי עיקר כוונתו לא יסור שבע מיהודא כי לגבורה זו אין ערוך אלו' בכל גבורי חלד. הראנו לדעת כי עיקר הגבורה הוא הממשלה ע"כ על המושל מוטל להעמיד המשפט על חלו לשמור הד"ת בכל פרטיה לענות לעושי רשעה כרשעתם לבער הרע מן הארץ ובאופן זה נקל לנו להבין איך החואר משפט מקביל לעומת גבורה:

העשיר

אשר חנו ה' אותו בעבודה רבה והורק אל ביתו ברכה עד בלי די. עליו מוטל לדעת כי לא לו ניתן זאת למען יאכל למעדנים וביתו יהי' משוח בשש. הנה רעהו יעמוד כל היום למלא נפשו כי ירעב וביתו מלא כל טוב. רק עליו מוטל לחונן עניים להשכיל אל דל. והנהו דומה בענינו לשר האולרות כי הוא פקיד הפקד ממרום לחלק לאלה האנשים אשר עלה גורלם לחיות חיי עוני עלי חבל. ואלה העשירים אשר יקפאו ידיהם ולא יחוסו על עני ואביון קורא אני עליהם את מאמר החכם שלמה (משלי י"ז ע"ז) למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין והמליצה הוזה כבר העושים אותה הערמאה ע"פ משל ח"ב עני וחסד דעת הלך ערום ויחף והקור ה' חוק מאור חכמי חסד התעוררו לחומלה עליו ויקבצו לו איזה שקלי כסף ויתנו לו. עזרו עוד חודש ימים והנהו הולך ערום ויחף כמקדם ויתממו האנשים וישאלו אותו מדוע איך עושה לך בגד ומנעלים והוא מביע עליהם ואין מענה בפיו. איה השקלים אשר נתנו לך? ויראם את השקלים אז הבינו כי הוא חסר דעה עד כי גם את זה לא ידע כי עבור השקלים אשר נתנו לו יש לאל ידו לילך לחנות ולקנות סחורה ולחת. לחייט לתפור לו בגד. כאשר נתנו לו את השקלים כן הוא אוחז אותם. על הדך הזה אומר שלמה אל אלה האנשים אשר חגנם ה' בכל טוב ויש לאל ידם לקנות ע"י מצות וחכמה להשיג עדן נכח אבל עח לבם מהבין ואחוזו וישמרו את הטוב עד אשר יובלו לקבוצה ומאומה לא הבינו למו למה זה מחיר [כל טוב חבל יקרא מחיר כי עבור זה יכולים לקנות עדן נכחי וטוב עו"ז] יקרא מחיר] ביד כסיל לקנות חכמה ר"ל מה התועלת אשר נתנו לו טוב עו"ז אחרי כי אין לו לב להבין את המסמור הזה וזהו שאמר ולב אין. ובמדרש (תשא מ"א) כך פתח ר' תנחומא בר' אבה לך ה' הדרקה ולנו

הגבור. הגבורה נחלקת לשתיים יש אים אשר כמו במתניו ואוחזו בשרירי בטנו ללחוס גם את הארי גם את הדוב ולא יחת מפני כל והוא יעורר את חניתו על שלש מאות חלל בפעם אחת. אך כהין ואפס הוא נחשב לעומת הגבורה אשר ביד האים חף אם הוא חלוט המזג אם נתן לו ה' שבע מושלים למנה. האים שהוא ירגיו חרות ואין אומר השב גם ההרים והגבעות ישחו לפניו אמר מלכה עקר טורה ולזאת ירמוז הברכה אשר ברך יעקב אבינו ליהודא הלא כה דבריו (בראשית מ"ט י"ח) גור אריה יהודא מערף בני עליה כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימו לא יסור שבע מיהודא ומחוקק מבין רגליו ועיין במפרשי הפשט מה שביארו ע"ז. ואשר חנכי אחזה לי בזה. נודע מה ש' הרד"ק כי חמשה שמות הכנאלים בחג"ך על מין האריה ואלה הם גור, כפיר, אריה, לביא, ליש (ועיין באדר"י פ' ל"ט ששה שמות נקרא האריה אריה כפיר לביא ליש שחל שחז) מתחלפים המה אללו לפי סדר שנותיו. בראשית גיחו מרחם אמו יקרא גור ובעודו בשנות גור לא ידע עוד לערוף עורף וכשיבוא לשנים אשר יקרא כפיר אז ירגיל א"ע לערוף כמו שא"כ ותעל אחד מגורותיה כפיר הי' וילמד לערוף עורף אדם חבל. ואח"כ יקרא אריה ואח"כ לביא ואח"כ ליש ולפ"י בעודו גור יש לו מעלה עם חסרון המעלה כי עוד לא ידע שוד ורצה והחסרון כי הוא עוד רך וחלש ואחרי כן כשיבוא לשנות אריה אז יש לו מעלה כי היא חזק מאוד אבל חסרון כי יטרוף ירמוס

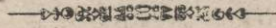
יארובו יפנו לנפשותם כן ארמות כל בוצע בוצע את נפש בעליו יקח. זיאר דבריו כי אם נאמר לאיש הגזול את רעהו או עושה מאזני שקר כי היא מזודה לך לגרוע את ימי חייך הלא לפי שכל האנושי אינו יכול להאמין זאת כי לפי ראות עיני אדם נהפוך הוא ע"י מאזני מרמה הוא מרויח בכל רגע ורגע אשר הוא שוקל לאחריים אשר ע"י הרויח ההוא יכול לקנות מאכל ומשחה להבריח את גופו ע"כ בא שלמה להבינו דעת בדברים המתקבלים על הלב :

הנה שאלת הסברה והלדק או הידיעה והבחירה. ר"ל להלדיק בנושא אחד ידיעת האל יחברך את כל העמידות ובכל זאת ישאר הבחירה לאדם. ה' לזר מכשול ולאבן נגף לרבים. וגם על הרמזים טעמו המערערים כי למוחר ה' לו אשר הזכיר את השאלה הזאת (בהל' השובה) אחרי כי אין לו תירוץ על שאלה זו. אבל אלה אשר העמיקו בדבריו מלאו ישוב ככון בדבריו. והוא כי האדם אף כי בכה שכלו למדות מזרות שמים עכ"ז עליו לדעת כי גבול ניתן לשכלו לאמר עד פה תבוא ולא חוסיק. ולהבין איך לודק בנושא אחד הידיעה והבחירה הוא למעלה מגבול שכלנו ואיך נשכיל להבין זאת אם הוא למעלה מגבול שכלנו. על הדרך הזה אומר שלמה כי להבין איך הגזל הוא מזודה אל האדם הוא למעלה מגבול שכלנו והראה לנו משל גאות לזה. אנו יודעים כי גם הבעלי כנף יש להם שכל אך מדרגת שכלם הוא קטן מאוד וה"כ אהנו אשר גבול שכלנו הוא למעלה מגבול שכלם רואין אנו כי מה שהם חושבים כי הוא עובדה הוא באמת המזודה שלהם אשר לרמם יארובו א"כ כבר תוכל להאמין כי גם הדבר אשר החשוב כי הוא עובדך יתכן להיות כי לו ה' עומד איש אשר שכלו ה' באיזה מדרגה למעלה מן גבול שכל האנושי אשר על פני האדמה ה' עומד ורואה איך שהדבר אשר תחשוב כי הוא אשרך ועובדך הוא המזודה אשר לודק לקחת את נפשך. וזהו אומרו כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף אף כי יש לה ג"כ שכל לכל צרכים. אך הוא למעלה מגבול שכלו להבין מחשבות האדם ותחבולותיו ואתה אשר גבול שכלך הוא למעלה מגבול שכלם הכך רואה כי הם לדמם יארובו יפנו לנפשותם א"כ כבר תוכל להאמין כי כן ארמות כל בוצע בוצע אף כי תדמה כי הוא אושר לאדם. כי באמת את נפש בעליו יקח. ע"כ בחודש הזה אשר אנו מבינים עצמינו ליום הדין מהראוי כי נראה לתקן את עצמינו במדת המשפט לנקות מגזל ואונאה וכדומה ואחרי כן להתאמץ במזנה לזקק. כי ירא אנכי פן יפתנו היצר להסתפק בהכנות קלות למו אמירת מזמורי תהלים ושלא לאכול איזה יום ובדבר המשפט ולדקק נשאר על התכונה

אשר היינו כל השנה. כי זה הוא אחד מערמת היצר. כי כאשר יראה כי האדם החיל לחשוב דרכו ולהתנחם על מעשיו. והוא ירא פן יעלה על דעתו להטבר מההעמיים אשר כעבות העגלה כמו נקימה ונעירה גזל ואונאה. ובזה הוא יפלה כחץ כבודו. ע"כ ממחר היצר להעריך לפניו איזה מזנה קטנה או ענין מהענינים אשר באו בתורה אשר אין בהם רצון התכלית כי אם רצון הכנה אל התכלית כמו לום וקרבת אשר לא כוונה התורה בהם רק כי על ידם יבוא האדם למידות ודיעות מעוררות אבל בהעדר מהם התכלית הנרצה פיגול הם לא יראו. והיאר מסמא את עין האדם להסתפק בדברים כאלה למען יהיו דברים אלו כסות עינים על כל פשעיו והאדם יחשוב כי כבר הוא רצוי בעיני אלקים ואדם. אך לו חכמה ישכילו מבלי לסמוך על שיקול דעתם רק להחיעץ עם רעהו וזה הלא כלל מוגח כי רק על עצמו הוא עור ולא יכול להביע אל האמת. לא כן על רעהו הוא רואה האמת בעינים מלוטשות ויגר רעהו אין בכחו לסמות עיניו. א"כ רעהו ה' מורהו לדרך האמת כי אם יראה להטיב את דרכו יעשה משפט וחסד כי רק ע"י זה ימלא חן בעיני אלהים ואדם. הדברים האלה הם מבוארים בדברי הנביא (מיכה ו) במה הקדם ה' אפק לאלהי מרום האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה היראה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן האתן בכורי פשעו פרי בעני חטאת נפשי הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והלנע לכת עם אלוהיך. הנביא יצייר לפנינו כי בעת שהיה כאשר קרה כי אדם התנחם לשוב אל ה' מטעם כי נחלה אלנו אחד מבניו וראה לעשות איזה מעשה אשר יראה בעיני ה'. בא אליו הזקן וכסיל ויאמר אל האדם אם תראה לשוב אל ה' קח ממכללות לאיך קרבן לה' וזה יס' גרוח כיחוח לפני ה' ואחר שגמר זאת בדעתו הוא כמסתפק באיזה חפץ ה' יותר. וזהו אומרו במה הקדם לה' האקדמנו בעולות או בעגלים בני שנה כי אולי יהי' יותר לרצון לפני ה' כשאביא עגלים בני שנה ומסתפק עוד אולי ה' אוהב יותר מיני מנחות הנעשים ע"י שמן וזהו אומרו כמסתפק היראה ה' באלפי אילים או אולי ראה יותר ברבבות נחלי שמן. ובאומר לעצמו לא עת לחשות האם אמתין עד אשר אתן חלילה בכורי עבור פשעו או פרי בעני חטאת נפשי מהצורך להכנע לפני ה' בעתם תבוא הרעה ולכפר פני ה' ע"י איזה מנחה או קרבן והנביא לועג עליו הוי סכל אם תראה להיות רצוי בעיני ה' אל תתייעץ ביך לבין עמך כי אם שאל נא את רעך אשר ינרך אין בכחו לסמות עיניהם והם יגידו לך כי לא עולה ולא מנחה ה' שאל ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד ה' דורש ממך : נחזור לראש דברינו

האלהים ירא וכו' אז גם ההכלים יוחזרו לדבר שיש בו ממש. ובאופן זה אנו מבינים איך התואר נדקק מקביל לעומת עושר. והוא המוסר הגורא אשר יגיע הנביא לכל יתהלל החכם הגבור העשיר במעלתו כי מי יודע אם הוא יוצא ידי העבודה המוטל עליו והסוף להבינו דעת כי המעלה הניתן לכל אחד הוא רק עבודה אשר הוטל עליו ממה שאנו רואין בעינינו כי אם המורה לא ילמוד עם הנער לא ידע מאומה כי משמים לא ילמדו עמו. וכן הרואה את לא יומת ע"י משפט המלך לא יפול אבן משמים עליו וגם העני רק ע"י מחנת בן ד' יחי' אצל משמים לא ימטיר ה' לחם לאכול. וזהו שאמר הנביא כי אני ה' עושה חסד משפט ונדקק בארץ ובחיה אופן אני עושה כי יש לי פקידים בארץ הפקדו ממני לעשות את מלאכתי. זה הפקד ממני ללמוד עם רעו. וזה הפקד ממני לענות לעושי רשעה וזה הפקד ממני לפדנם עניים א"כ מזה נקל להם להבין כי לא אורחים נכבדים הם אשר ישמחו במעלתם רק נליצים הם מאלהי קדם למלאות את העבודה אשר הוטל עליהם ואין להם עוד זמנה להתהלל. המורה מדברינו כי אם נקח זאת ללבנו ונתקן את מעשינו בענין משפט ונדקק אז יחי' לנו כח לעמוד לפני ה' בעת בוא (ביום הדין) יום ה' הגדול והטורח:

כי על העשיר מוטל לחונן דלים ולהצונן כי לא ניתן לו העושר למטן יתענג עם עלי חבל. ואין לו זמנה להנאות כי עבודה גדולה נוטל עליו. הן אחת כי אם יתכבד בעשרו כאשר נלעוה סבה הוא יותר חשוב וספון משארי אנשים ויהי' לו זמנה להתהלל כי על ידי העושר יתעלה מדרגת המלוא מעלה מעלה. כי אינו דומה עני המכנים אורח אשר אינו נוחן לו כי אם לחם ובצל לעשיר אשר נוחן לו מעדנים. וגם חיכה כשדורך העני על מפתח העשיר כבר מגיע להעשיר שכר עבור לילוך רנפת הבית אשר הוא נקיה מאוד. ומה יקרו לי בזה דברי אחד מבעלי המוסר אשר אמר על דברי שלמה אשר מהביל את כל העולם מקודם וסיים את דברו סוף דבר את האלהים ירא כי הוא על דרך גול עם יופער כי בלא יופער אף חלף גולין אינן כלום. אך אם יורק עליהם איזה יופער אזי יוגדל המספר לפי מספר הגולין כן על דרך זה הוא כל עוב העולם הוא הכל הכלים אך בתנאי אם לא יורק להם תורה ומצות אצל את יעשם האדם סיבה לתורה ומצות אזי גם על ידיהם יתעלה המלוא. הוא הדבר אשר אמרנו כי ע"י הבלי העולם יתגדל ויתרחב המלוא למעלה ראש כאשר יתרחב ערך המספר לפי מספר הגולין אף כי הגולין בעממן אינן כלום והיו שאמר שלמה מה שאני מהביל את כל הוא רק כשיהי' האדם הולך שובב בדרך לבו. ע"כ סוף דבר את

דרוש שני לחודש אלול

(דברי הימים א' כ"ט) בצל ימינו על הארץ ואין מקוה. ובמדרש (ריש יומי) אמרו לא בצילו של אילן ולא בצילו של כותל אלא בצילו של עוף בשעה שהוא עף:

הרעיון כמאמר הכתוב (בראשית כה) ויאסף אל עמיו: הגעלה הזו נחזקו ונאמלכו בנח המשל אשר ישאחי ע"ז. שני אנשים היו בעיר אחת. אשר לפי ערך ה' מקום דירתם הדלה די להם. ויהי היום כי נהפך על האחד הגלגל וה' הלחית דרכו ויפרץ האים מאוד בעושר ויבן לו בית במרומי קרח בית גדול ורחב ידיים כבתי השרים. ואף כי נגמר הבית עם כל התאים ודירתו הדלה מרר את חייו והיתה עליו למשא כבד לדור בחוכה לפי מעמדו החדש. בכל זאת פלה בדעתו לדור עוד בדירתו הדלה עד אשר יוכל לזייר את ביתו החדש בלינים ופרחים ולא יחי' ביתו נופל בכוד וביופי מכל בתי הגבירים. בתוך זה באו חיילות לעיר ויגרשום מבתיהם אותו ואת רעו העני. על רעו נוכל לומר

המות העצמי. הכורה את חיי האדם. יתואר אצל הרשע כי היא עוקרת אותו מן העוה"ז כמאמר הכתוב (משלי ז) ורשעים מארץ יכרתו וזוגדים יסחו ממנה. אחרי כי הרשע אהב את העוה"ז אהבה עזה ומקושר אלי' בקשר אמיץ. ובשולם הבא אין לו חלק ונחלה מאומה ע"כ לא יתכן עליו לחמר כי המות הוא מאסף אותו ורק מליצה זו נופל עליו לחמר כי המות עוקר אותו מעוה"ז. אולם אצל הצדיק נהפוך הוא. העוה"ז מחועב הוא בעיניו והוא שונא לה מתמול שלשום. ובצוה"כ הכין לו אושר הנחתי הרבה מאוד. לא יפול עליו הלשון לומר כי המות לוקח אותו מן עוה"ז רק לשון חסיפה כי המות הוא הניד השלוח לחסוף אותו אל שארי גדיקים להטענו בעולם הבא

דת

לאמר כי גרשו אותו מביתו כי ראונו לדור בביתו בעלם . אבל העשיר אשר בעלם לא יחפון לדור שם לא נוכל עליו לאמר כי גרשו אותו מביתו . גם אחרי כי הכין לו דירה מעולה מזה נוכל לאמר כי הסיבה הזה היא מוליכו שם לא שהיא מגרש אותו מן המקום אשר הוא שם . כן הוא החיים . הרשע יחפון בחיי עוה"ז בעלם . ומדור אחר איננו מכין לו . לא כן ה'לדיק חף כי החיים יקר הוא בעיניו לא שהוא אוהב אותו בעלם . הלא כל מחמדי חבל חבל הוא בעיניו לא יחפון בהם רק כי נפשו יודעת כי בכל יום אשר יתעבב פה הוא מגדיל ומפאח את המדור שלו אשר הכין לו בעוה"ז . אמנם בעלם יקר בעיניו המותה ומחכה עליו כחאמר חיוב (יד) כל ימי לבאי איתל עד בוא חליפתי :

הרעיון

הנשגב הזה לא רחוק הוא כי זה הי' כוונת ר' יעקב (אבות פ"ד . ט"ז) ר' יעקב אומר העוה"ז דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עלמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין . הפס כי הוא החליף והמיר את המשל שלנו על משל אחר הדומה לו . כמו החיש אשר יש לו ערקלין ופרוזדור וברותו לצייר ולייפות את הטרקלין שלו הוא נכנס לדור על ימים אחדים בפרוזדור . ודעת לבזון נקל כי כל הימים אשר הוא דר בפרוזדור לא נגתח הוא לו רק התשוקה להדר את הטרקלין מכריח אותו לזה . וזה הוא המוסר הגורא אשר ר"י משמיט אותו כי האדם יייר את העוה"ז כאלו יאל מערקלין לפרוזדור וגו' יאסוב את העוה"ז הזה בעלם כי אם להפך העולם תהי' עליו למשא וכל הימים אשר הוא חי יראה רק לתקן את הטרקלין שלו וזהו שמסיים כדי שתכנס לטרקלין כאשר דברנו במשל הקודם . ר"ל למען כאשר יבוא המות לא יהי' חלנך על בחינה זו שהיא לוקח אותך מן העוה"ז רק יהיה על הבחינה השנית שהוא מוליךך לטרקלין :

ע"פ הדברים האלה נבין כוונת המשורר (תהלים סה) בחאמר הודיעני ה' קאי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני אשר המילות אדעה מה חדל אני אין להם ביאור . כי הוא על דרך אשר העשיר ישאל את הלייר ש:ו הודיעני כמה שבעות ימשך עוד התלחכה למען אדע כי מן היום שהוא והלאה אפטר מדירה הפחותה שלי אשר לא אוכל להביע עליה . כן הוא שאלה דוד הודיעני ה' קאי וחזר ומבואר לא למען אדע אם השנים אשר אחיה כי נהפוך הוא את החיים שנחתי בעלם ורק להגדיל את ביתי אחי' פה עלי' חבל רק המכוון בהודיעה למען אדע כי מן הזמן שהוא לא אחי' עוד בארץ וזהו אדעה מה חדל אני ר"ל את הזמן הנמשע ממני :

אולם

עוד נשאר לנו להבין מהו הכפל לשון הודיעני קאי ומדת ימי מה היא הלא לפי ראות הכל

אחד הוא . ונבאר הדבר ע"פ הכודע לנו מחז"ל (יבמות ג) כי בעת לידת האדם ינתן לו קצבה כמה יהי' שני חייו על האדמה ואם הוא הולך בדרכי התורה והיראה משלימין לו ואם לאו פוחתין לו . ואשא ע"ז משלי ואומר כי חיי האדם דומה לחיי הציבער אחרי אשר הליידיים סעמידו המלודה על דרכו . כי זה ידוע הוא כי כבר ילכד במלודה לאשר עבשו אינו מניחו לנטות ימין ושמאל כי אם במקום אשר הלך שמה ישוב ללכת אך מחי יהי' זה זה חלוי ועומד בהציבער עלמנו אם הוא רחוק פרסה מן המלודה ובחזרתו ילך בנחת ימשך הדבר עד ג' שעות ואם ירון בהליכתו ימשך הדבר עד שעה לומרמז התנול במליתו ומלודה פרוסה על כל החיים כי הגבול אשר גבלו לו בעת הלידה הוא כמו העמדת המלודה רחוק מן האדם אשר אין ספק כי בבואו אליו ילכד בה' . אך מחי יהי' זאת זה חלוי בהאדם עלמנו אם ילך בדרך הישר אז ימשך ששים שנה או שבעים כפי הקצבה אך אם ילך בדרך חטאים אז הוא בעלמנו ימסר לרון אל המלודה והיו ימיו פחות ממה שהבטיחו לו . ודוד אשר הי' קטן בעיניו הי' מסתפק פן כבר הפחית במעשיו זמן מה מכפי הקצבה אשר נתנו לו בעת הלידה וזהו שביקש הודיעני ה' קאי ר"ל מחי אמות גם הודיעני מדת ימי מה היא ר"ל כמה הי' הקצבה בעת הלידה למען אדע כמה שנים התדלתי במעשי וזהו אדעה מה חדל אני :

וזהו הכוונה מה שאמר שלמה כי לא ידע האדם את עתו כדגים הנאחזים במלודה רעה ואחז"ל סנהדרין דפ"א מאי מלודה רעה אמר ר"ל זו חכתי וחכתי הוא כן . אדם אחוז חבל ובראשו מסמר עקום ומשייכו במים ובראשו חולע או להם והדג יבוא לאכול החולע ונחפס ולכאורה אינו מבואר הכוונה מאי בעי ר"ל בזה חבל לפי דברינו יבוא אל נכון כי הדייגים כשפורשים מלודות הם רודפים אחר הדג חבל גבי חכה האדם עומד על מקומו והדג חרוץ בעלמה אל המלודה . כן האדם ירון בעלמנו אל המלודה ע"י מעשיו כי ע"י מעשיו הוא מגרע משנים הקצובים לו . וראיתי לא' שממשיל החיים כדמות עוף שמניחין אותה ע"פ מלוחה ללכת לרלונה עד מקום שתכלה משיכת החבל הקשור ברגלה והיא כיונה פותה אין לב שאינה מרגשת שהיא תחזרה ביד הבעלים ומושכה חלוי אפי' בחמטע שיטור מהלכה וכלל היותר לא חובל להאריך הליכתה אלא עד המקום שיגיע קלות החבל הקשור ברגלה רק יום המות מעומד בחדם וברוך בעקבו מיוס כולדו והם קצובים לפי הרכבתו. אך לפעמים הוא מת בחצי ימיו שברלונת ית' מושך חלוי הקשר הקשור בנפשו וזהו נטול חייו בחמטע ימיו :

עוד זאת ראוי לכל איש אשר שאר רוח לו שלא לשכח כי אין המות ברגע האחרונה אשר נשמתו יוצא ממנו

בני העיר עליהם אח"כ גם אלו לא ישרו צעינו ויחליפם על ריסטאווואנס של ברזל עד אשר הושיא כל כספו ויבוא גם הוא אל הנגיד . ויאמר לו הנה לפלוני לוויית סך מסויים לגמור הבנין הלוני גם אני וימלא הנגיד פיו שחוק ויאמר לו הלא כאחד המשוגעים נחשבת צעיני . כל הונך הוצאה על דבר אשר לא לעזר ולא להועיל . ועתה תבוא אלי כי אחי' סבל כמורך . הלא אל המשוגע הזה נדמינו בולנו כי העני אשר הוא לבוש בגדים פחותים גם ביתו הוא רק להגן מזרע ומקור. כפותיו וקערותיו הם הם של עץ ומאכלו הוא לחם עם קטניות אשר באמת די בדברים אלו לזורך חיי האדם . אלו הי' מבין כי הם רק ריסטאווואנים אשר בלעדם לא יכון האדם בארץ . ואין ביכולת כי האדם יבנה לו הערקלין אשר בעולם הבא כי אם כאשר לא יחסר לו מאכל ומשחה מדור ומלבוש וכל הדברים המוכרחים . ואם עלה בגורלו כי הרויח חלק ר"כ אשר באמת די בזה חילו הי' רוצה לחיות חיי עוני עלי חבל . והי' לו להסתחיל לבנות אה הערקלין שלו . אבל לא כן הוא עושה כי אם יחליף את הריסטאווואנס ביתו הדלה על עליות מרווחים . בגדים הפחותים על בגדי כבוד גם כסף יחליף על של בדיל והמגורה מעץ על מחשת ומרגיל א"ע במאכלים היוחר יקרים . וביתו האמיתי לא יחל לבנות . והוא בעצמו רודף רוח לקבץ עוד אלפים להחליף עוד הפעם . ביתו ינשח בשער . וישב על כסאות . הבגדים יעשה של משי . הכף והמגורה של כסף מאכלו מכל מיני מטעמים וככה יתנהג כל הימים עד כי יזקין לא יסור אולתו ממנו . והנה עתה כאשר יבקש מה' הבלן חיי הלא יתכן כי ילעגו עליו הנה כל ימוך הוצאות על הריסטאווואנס ומה העשה עתה אם יתנו לך חיים תחליף עוד הפעם . וחייפה גם את הריצפה של הבית והסדר גם את הסוס וכדי בזיון וקפקף :

ממנו כי לרגעים ימות האדם ויוס המות ימשך מיום הולדו כל רגע ורגע אשר יחלוף כבר מתה הרגע הזאת אצל האדם ע"כ יאמרו המושלים כי הטוב שנספרי המוסר הוא אכן השעות העומד בחוק ביתו כי הוא ילמד לאדם דעת ומזכירו כי עבר שעה מימי חייו ואין להשיבה ואיך לא ימוס לבו בקרבו בראותו כי עתיו ורגעיו יעופו כנשרים ואין לאל ידו להושיע . ולדעתי זה הי' כוונת המשורר (ההלוי 5) בבוקר כחליר יחלוף בבוקר יציץ וחלק לערב ומולל ויבש אשר מפרשי הפשט נדחקו בזה הלא בבוקר יציץ החליר ואיך יאמר כי הוא יחלוף ויעבור מן העולם כחליר בבוקר ומטעם זה ראו לפרש מלת יחלוף כמו נמיחה על דרך שקמים גודעו וארזים נחליף אבל באמת אין אנו גריכים לזה כי ידוע הוא ומוסכם אצל החוקרים כי לא כאשר יראה לעיני בשר כן הוא האדם יראה לעינים ויחשוב כי עשב השדה בתחלת הקיץ הוא עומד ולומח ובסוף הקיץ ימולל ויבש . ובאמת לא כן הוא כי הכליון כבר שלט עליו מעת ההחלת הנמיחה שלו אך לא הי' מורגש לחוש הראות עד סוף הקיץ וכן החליר אשר בטבעו לנמוח בבוקר ולהסיבש בערב (עיי' פעדאן) וזה הוא אשר בא המשורר להעיר אותנו כי גם חיי האדם כן הוא עוד בבוקר כחליר יחלוף כמו הכליון אשר על החליר אשר עוד בבוקר הוא שולט עליו כן הוא המות יעשה את שלו היקף כשנולד וחוזר ומבאר בבוקר יציץ וחלק כי שני הכוחות יחד ישלטו עליו כח הנמיחה מנדלו ומחזיקו וכח הכליון יכלהו עד אשר לערב ימולל ויבש לגמרי . החבוננו איך לא נשכחה בבשתינו ותכסינו כלימתינו על אשר אנו מושיחים את מבחר ימינו בהבל וריק כל איש עינו ולבו רק ללעגו ואל כל השקיות אשר יתאוה ואין איש שם על לבו את התכלית אשר רק עבור זה שולח הנה בארץ ועתה כאשר ימי הדין ממשמשים ובאים וכל אחד יבקש מאת ה' הבלן חיי . יראתי מאוד פן ירדק עלינו המסל אשר גשאתי עלינו . שני אנשים היו בעיר אחת ועלה בדעתם כי יבנו להם בית חומה גבויה להלפיות . ויהי האחד עושה בהשכל הכין כל הדברים הנלרכים לבנים אבנים אבני סיד גם הכין עניים לזורך ריסטאווואנס אך לא הביע על זה כי יהיו יפים ומסודרים אחרי כי אינם נלרכים רק בעת הבנין ויחל לבנות ויוציא את כל כספו אשר היה לו ועוד לא נגמר ויבוא אל א' מנגידי העיר ויבקש מאתו הלוואה ויאוח לו האיש כי ראה כי כמעט יגמר הבנין והי' צפוח על מעותיו . לא כן עשה השני . הדברים הנלרכים לבנין לא הכין ורק על הריסטאווואנס שם עינו ולבו כל הימים בראשונה קנה עניים פשוטים . שוב התעשת כי לא לכבוד הוא לו ויחליפם בעני ארזים ואח"כ בעני ברושים . אח"כ עלה בדעתו כי יחליף אותם במעמד ומשוח בלבעים שונים למען יתפארו ויתמחו כל

דוא הדבר אשר הוכיח הנביא את ישראל (ירמי' כ"ב) האומר אבנה לי בית מדות ועליות מרוחים וקרט לו חלוני וספון בארז ומשוח בשער התמלוך כי אתה מתחרה בארז אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט ודדקף אז עובלו והלשון כי אתה מתחרה ולשון התמלוך אינו מבואר הכוונה ויתבאר הדבר ע"פ מה דאמרו בתענית דכ"ה אמרה ליה דביתא לר' חנינא בן דוסא עד אימת ניזג ונלעטר כולי האי אמר לה מאי נעביד בעי רחמי דניחבו לך מידי בעי רחמי יתה כמין פסת יד ויהבי לי' חד כרעא דפתורא דהבא חויה בתלמא עתירי לדיקי דאכלי אפתורא דהבא דחיה לי' תלתי כרעי ואת אכלה אפתורי דתרי כרעי וכו' וי"ל מדוע השולחן של מעלה של ג' רגלים לא כמו שלנו שהוא של ארבע . ועוד אם יעמוד בבתיים אח"כ אין חסרון הלא נמלא שולחן גם על רגל אחד ולא יבשו אף

אף שרים לאכול עליהם. וראיתי דבר יקר ע"ז ציפ"ת
 ספר שמות פכ"ב אות ג' וז"ל הכוונה בג' כרעי היות
 הענוג שבר הרוחני מתחלף אל הגשמי בג' דברים האחד
 במהות כי הגשמי מאוס נחשב ונאלץ כענין המאכל
 והמשהה וזולתם. והרוחני דבר חשוב וקדוש יאמר לו.
 והשני בקיומו שהגשמי זמני ועובר מן העולם והרוחני
 קיים ונלחי. והשלישי בענוג. שהגשמי לא יספיק לשמה
 לב צעליו אלא אדרבה מוסיף בחאוה ודאגה כענין מרבה
 נכסים מרבה דאגה ואובד כסף לא יבצע כסף. השכר
 הרוחני ממנו צעליו שהנפש תענוג במוסכלות וע"כ אם
 ר' הניחא יאכל משכרו בעוה"ז וחסו' מדרגתו חסירה
 בעוה"ב לגבי חבריו נמא' חסר הענין האחד שהיא
 השמחה בהשיגו חסרונו ממדרגת חבריו עכ"ל וזהו כוונת
 הגבי' כי זה להוכיח לאלו האנשים הרולים למלאות
 השוקה לבדם כי הם חושבים כי זה ימלכו על השוקה.
 והשוקה שוב לא תזער אותם ומזכר להם איך הם שוגים
 בזה כי נהפוך הוא. במה שממלאים רעון השוקה
 ובוזים להם עליות מרוחים ומהודרים הם מרחיבים בזה
 את השוקה עד כי השוקה תבקש עוד יותר. הא למה
 זה דומה לכותה מים מלוחים אשר לא ישכר הנמאון
 מהם לעולם. וזהו מליצת הגבי' התמלך. ר"ל על השוקה
 בלא נהפוך הוא כי אתה מתחרה בארז ר"ל במה שביחך
 ספון בארז אתה מתחרה את השוקה שתבקש עוד יותר
 ויותר. איך אכל ושתה ר"ל הסתפק רק בדברים ההכרחיים
 כמו אכילה ושתיה ולא מילא את השוקה לבדו אז טוב
 לו. אבל אתה אשר בחרה לך דרך אחרת. לעולם לא
 יהיה טוב לך :

אחת

היא הענה הנכונה אם ירצה האדם שהימים
 העוברים מימי חייו לא ימוחו יעמוד כל היום
 בחורה ובעבודה כי אז אף אם כבר עבר היום עכ"ז הוא
 חי וקיים (עי' זוהר ריש ויחי) ואפשר שזהו הרמז במאמרי
 רז"ל (ברכות יח) רשעים בחייהם קרויים מהים ולדיקים
 במיתתם קרויים חיים היינו אצל הרשעים הימים שעברו
 כבר הם מתיים אצל הדיקים אף במיתתם קרויים
 חיים היינו הימים שבכר נגוזו ועברו עדיין הם חיים
 וקיימים. וכבר בארו המפרשים דזהו כוונת המדרש על
 הכחוב וספרתם לכם ממחרת השנה מיום הביאתם את
 עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה ואמרו
 במדרש אימתי הן תמימות בזמן שישראל עושין רעונו ש"מ
 דהי' קשה להמדרש לאיזה אורך כ' התורה שבע שבתות
 תמימות תהיינה ומהו הכוונה בזה ע"כ ביארו דכוונת
 הכחוב שהאדם יראה שיהיו שבע שבתות תמימות ואיך
 יתכן זאת בלא היום עובר ואין להשיבו ואיך יהיו בידו
 השבועות תמימות אחרי עברם. והסבירו הדבר ברעיון
 עמוק נמשל אם הי' לאחד סחורה עבור אלף רז"כ ומכר

הסחורה והכסף ת"י אלו יכולין לומר בלדק כי עדיין יש
 לו סחורה עבור אלף רז"כ אחרי כי עבור הכסף יכול לקנות
 סחורה אחרת ובידו היום לקנות ככל עת על הדך הזה
 הוא חיי האדם אם היום עבר והאדם עשה בו מלוא
 ומע"ט הנה החליף היום על מלוא ועבור מלוא בלא יתכן
 ימים אחרים בעולם הנלחי א"כ אלו יכולין לומר כי עדיין
 הימים הם ת"י וזהו כוונת הכחוב ראה כי השבע שבתות
 תמימות תהיינה אף אחרי עברם ואיך יהי' זה ע"ז אומר
 המדרש אימתי הן תמימות בזמן שעושין רעונו של מקום.
 כי אז הימים לא עלו בחוהו כי אם החליף אותם על
 ימים אחרים ע"י המלוא כאשר יתלף הסוחר סחורה זו על
 סחורה אחרת ע"י הכסף אשר לוקח עבור סחורה זו
 וקונה עם הכסף סחורה אחרת והבין :

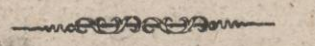
ועפ"ז

נבין הא דאמרי' בברכות דל"א אמרי' לי' רבין
 לרב המנוגא זועא בהילולא דמר בר"ד לישרי
 לן מר א"ל ווי לן דמיתתן ווי לן דמיתתן א"ל אן מה נעמי
 אבהך א"ל הי חורה ובי מלוא דמגנו עלן וקשה בלא לא
 יגלל ממות אף הדיק אשר יש לו מלוא ומע"ט רבים ורש"י
 נדחק לפרש דמגני עלן להגלל מדינה של גיבס. ויתכן
 לבאר ע"פ הדבר אשר כבר התעוררו בזה גדולי המפרשים
 כי כל הד' סוגים דומם נומח חי מדבר אם יעדר מכל
 אחד הדבר אשר בו יבדל מהסוג שתחתיו נקרא מה ואם
 הוא בתכלית שלימות סוגו נקרא חי. הדומם בשיפרד
 הרכבתו נקרא על דה המליצה מת וכשיוחזר הרכבתו
 נקרא חי על דה ההשאלה כמאמר הכחוב (נחמיו' ג' ל"ג)
 היחיו האבנים האלה מערמה העפר והמה שרופות ר"ל
 אם יוכל להחזיר אליו צורת הדומם אשר מה ונתבטל ע"י
 בהפך לעפר שזה נקרא על דה המליצה חיי האבנים במה
 שישוב צורת האבנים כחומר מקשה. אבל הנומה אשר
 עלם סוגו הוא כה הנמיתה לא יקרא חי כי אם בעוד יש
 לו כה הנמיתה אבל אם יעבור ממנו כה הנמיתה יקרא
 מת כמאמר (איוב י"ד ז') אם יוקין בארץ שרשו ובעפר
 ימות גזעו וכן החי וכן המדבר לא יקרא חי עד שלא
 יעדר לו הדבר אשר בזה אנו מבדילים אותו מן הסוג
 שתחתיו. א"כ הבע"ח לא יקרא חי רק אם הוא מרגיש.
 מהעורר. מתנועע. אבר הוא גדר החי מאד רוח החיים
 אשר בקרבו. והמדבר אינו נבדל מכל הבע"ח רק עם
 כה דיבור אשר לו. ע"כ לא יכנס תחת סוג מדבר ב"ה
 כאשר אינו חסד לו כה דיבור. אבל אם יחסר לו זאת
 וכל לקראו על דה ההשאלה מת. ואבירי המפרשים
 גילו לנו סוג חמישי והוא האיש הישראלי מכל המדברים
 [עיין עקידה] והוא מובדל מהם בין בחוהו השם בין
 באיכותו ומחוחו. בחוהו השם כמאמרם ז"ל אדם קרויים
 אדם. ואיכותו שלו שילך דרכי התורה והמלוא ויחי' חיי
 השכל וכבר ביאר הרמב"ן על הכחוב וייר' כ' אלקים מן
 האדמה

ע"פ הכלכות האלה אשר הצענו לפניך קורא נעים.
 כי שתי הסרונות נמצאים בחיי האדם. האחד
 כי מרוצת הזמן יכרות ממנו ימים ושנים. יום יום מידי
 עברו יקח יום אחד מחיי האדם וישימם לבער. והשנית
 כי האדם בעלמו ירוץ אל המלואה ובמעשיו הרעים הוא
 מקצר את שנותיו אשר קבעו לו בעת הלידה כמו מיחה
 בידי שמים או כרת. נשוב לבאר המאמר הנזכר פתח
 השער כי כוונת המדרש כך הוא צילוי של אילן וכוהל לא
 נמצא רק חסרון אחד אבל צילוי של עוף בשעה שהוא עף
 ימצא שני סרונות והוא כי צילו של אילן וכוהל אחרי
 שהאילן עומד במקומו אין להם חסרון רק כי השמש
 במהלכה היא מגרע. ככל רגע ורגע את הכל. ואם היו
 ימי האדם קצובים ולא ה' לו רק החיסרון כי לרגעים
 ימות האדם אז ה' נדמה לצילו של אילן. אבל עתה כי
 עוד חסרון נמצא בחיי האדם מלד השני כי האדם מגרע
 מימיו הקצובים אם כן השמש במהלכה מגרע חיי האדם
 מלד זה והאדם במעשיו מלד השני ח"כ יפה המשווה ח"ל
 את האדם לצילו של עוף בשעה שהוא עף. ונצייר דרך
 משל בעלות השמש יעמוד עוף גבוה עשרה אמות אצל
 אילן גבוה עשרה אמות והאל שלהם הוא שזה בשזה אם
 יעמוד העוף על מקומו אז יתבעל הכל של העוף שזה עם
 אל האילן. אמנם אם יעוף העוף למד מזרח הלא יכלה
 הכל שלה בערם שיכלה אל האילן כי האילן עומד במקומו
 ולא יכלה הכל שלו רק בחצי היום אבל העוף שיעוף למד
 מזרח אשר בזה הוא ג"כ מגרעת את הכל שלה ח"כ יתמעט
 הכל שלה משני הצדדים (א) במהלך השמש (ב) כמה
 שיעוף למד מזרח וכן הוא חיי האדם אשר יכלה משני
 הצדדים (א) במהלך השמש (ב) כמה שיעוף עם מעשיו
 הרעים ויגרע משנותיו הנתונים לו בעת הלידה. לזאת
 נשובה אל ה' וימלא לנו את אשר קצב לנו. וגם על
 הימים החולפים לא נלעג כי הף העוברים הם עדיין
 חיים וקיימים :

האדמה את האדם ויפה באפיו נשמה חיים ויהי האדם
 לנפש חי' כי אין כוונת התורה במאמר ויילך על גיבול
 העפר לצד רק על התנועה הכללית אשר בכל הכע"ח
 ואח"כ ויפה באפיו אז ויהי האדם לנפש חיה ר"ל שחיים
 חדשים נתחדשו לו חיי השכל והמדע ומה נקל עתה להבין
 מלינת רז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים ר"ל אף שהם
 בסוג חי או מדבר הם קרויים מתים מלד שכבר חסר להם
 חיי השכל וחיהם חיים חיי האדם רק חיי הבהמה והאדם
 שהוא בה השכל מת חלף הלך לו. אמנם הצדיקים החיים
 חיי השכל והמדע הם חיים בחייהם ולא ימותו במוותם כי
 החיים האלו ישארו בגלותם וזהו שאל"ר רב המנוגא ווי
 לן דמיתגן ר"ל אף שאנו חיים עכ"ז אנו מתים ואמר זאת
 לעורר אותם אל התורה והעבודה עוד ביתר פאת והם ענו
 אחריו ה' תורה והי מלוא דמגנו עלן לכל נחשב כמתים.
 ועל פי האמור למעלה כי הימים שכבר עברו הם כבר
 מתים זולת אם פעל טוב בהם אז הם חיים נאמר כי רב
 המנוגא רמז להם הלא בכל רגע ורגע אנחנו מתים כי
 הרגע שעברה לא ישוב עוד וזהו ששרו אחריו ה' תורה
 ומלוא דמגנו עלן לכל יחשבו הרגעים שעברו כמתים
 רק בחיים :

וזהו כוונת הכתוב וספרת לך שבע שבתות שנים שבע
 פעמים והיו לך חשע וארבעים שנה כי כוונת
 הבורא ה' לכל יתך אדם במשך ימי חלדו כבהמה בצקעה
 ועליו לדעת כי צריך הוא להקיר את הזמן ולא יבלם
 צדברי בטלה וזאת התורה לספור השנים לשמיעות
 והשמיעות ליוצלות צדדי להזכירו כי כבר עבר שנה מימי
 חייו או שמיטה והוא עוד לא החאזר לעשות חיל בתורה
 ה' ויפספס במעשיו וישוב אל ה' ואם יהי' הספירה ע"ז
 האופן אז לא יהיו ימיו שעברו כדבר אשר אין לו חלק
 בהם וזהו והיו לך ימי שבע שבתות השנים חשע וארבעים
 שנה ר"ל אף שכבר עברו עדיין מכונים לך כי המלות
 ומע"ט שעשית בהן המה לך לבדך ואין לזרים אחך וכדומה
 סגן ביאר באלשיך :

בשנת תרכ"ג בהיותי יושב על כסא הרבנות בק"ק טורעץ :

(חיכס ב' י"ט) קומי רוני בלילה לראש אשמורות . שפכי במים לבך נוכח פני ה' . שאי אליו
בפיך על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות :

בתשרי ר"ה לשנים ע"כ המשפט הראשון הוא על חיי
האדם . המשפט השני הוא בחג הסוכות על המים אשר
הוא היותר הכרחי מן המזון . המשפט השלישי הוא בפסח
על החבואה אשר הוא יותר הכרחי מן הפירות ובעשרת
הוא המשפט על פירות האילן כי השכל מסכים כי כל אשר
הוא יותר הכרחי מן היותר כי עליו ועיינו בדינו קודם מן
הדבר שאינו כל כך הכרחי . ומעשה עלינו מוטל להחבוא
אחרי כי אנו רואין כי בשנה העברה חסרנו ג' חלקי
השלימות . הנה הדבר ה' בכמה מקומות . גם הרעב
חזק בארץ גם גזירות רעות המלידים ומעיקים לנו מבחון
ואין שלום . ומדוע ה' כזאת האם בשנה שעברה לא
קמנו באשמורת לומר סליחות ותחנונים . אך הוא הדבר
אשר נביטו במשל נמרץ . שני אנשים היו דרים בכפר .
והיו אוהבים איש את רעהו . ויהי היום והנה האחד יאל
בחצי הלילה וירא והנה בית רעהו בוער באש וירך מהרה
אל בית רעהו לדפוק על הדלת ומשרת הבית ה' יבן
על האלעבא אלל הדלת ויפתח המשרת את הדלת ויגד
להמשרת כי ימחר להקיץ את בני הבית למטן ימחרו
להציל את נפשם ואת רכושם . והוא בעלמו שב אל ביתו
להציל את רכושו . המשרת ה' יגע מעבודת היום העבר
וה' שקוע בשינה ומה גם כי לא הונו ורכושו הוא לא נכנסו
הדברים באזניו ויסגור את הדלת וישכב וישן שנית . עד
כי הלכה התפשט על כל אלעות הבית אז הרגישו בני
הבית . ויש מהם אשר הספיקו עוד לרוץ החוצה ערום
ויחף . ויש מהם אשר גם זה לא עלתה בידם . והמבשר
ה' ערוד כל הלילה בעבודה מלא ידיים להציל את כל אשר
לו בבית כי גם ביתו היתה למאכלת אש . הבוקר אור
וירך לשחר את פני רעהו . וירא את הרעה אשר מלאכה
ויחפלא מאוד ויאמר מה ה' לך ידידי הלא אנכי הקיאתי
אותך בעוד ה' לחל ירך להציל את כל . וישן רעהו אינני
זוכר מאומה . וישן המבשר את קולך לא שמעתי רק
הנער המשרת פתח לי הדלת והגדתי לו . ויספוק את
כפיו וילעק אתה היית בעוכרי . חיכס נואלת להסתפק במה
בהגדת להמשרת אין ספק כי הלא לישן שנית . לו היית
מקיץ אותי היתכן כי הייתי הולך לישן שנית . בעת
שריפה מסוכרת להקיץ את הבעה"ב בעלמו . כן אנחנו
בדמיון זה . הנה יום הדין הוא שריפה השוקף גם
נפשות והאדם הוא מורכב מגוף ונפש והעיקר במה
שמעוררים

אם נשקף על הללחת האדם בעין חודרת . נמצא כי
הוא יחלק בשלשה מחלקות . החיים . השובע . השלום .
והשלום . החיים שיהיה האדם זריח אולם . השובע שלא
יחסר לו כל זרכי הגוף . השלום שלא יתגרו בו אויבים
ושנאים . ע"כ חסרון שלשה דברים אלו הם שלוחי ההשגחה
לעולם האדם על כל דבר פשע וכן מצינו בדוד (ש"ב כ"ד)
אשר שלח לו ה' על דרך העונש לאמר שלם אנכי וטוב
עליך במה לך אחת מהן . החבוא לך שבע שני רעב בארץ .
ואם שבע חדשים נוסף לפני לריך והוא רודפיך . ואם
היות שלשת ימים דבר בארץ . ואם נעמוק עוד בזה נקל
לנו להבין כי החיים הוא היותר הכרחי לאדם . והאחריו
השובע . והאחריו השלום . ומעט זה אני אומר כי הרעבה
זמני המשפט המפוראים במשנה (ר"ה ע"ז) בד' פרקים
בשנה העולם נידון בפסח על החבואה בעשרת על פירות
האילן בר"ה כל באי עולם עובדים לפניו כב"מ ובחג נידונין
על המים . הם הולכים בהדרגה כי כבר נודע אמרי נועם
של הרמב"ם ז"ל במ"ג (ח"ג פ' י"ב) כאשר הוכיח שם
הסכלים בעלי החסוקות אשר הוא ענין אין סכלית לו
ובעבור דברים אלו אשר הם בסוג מותרות הם מכניסים
עצמם בסכנות עלומות . ברכיבת הים ובהליכה במדבר
וכאשר יעמדו לו לנגד איזה מקרים על דרכו אשר הוא
הולך . יתרעם על ה' ומשפטו ויתחיל לגנות הזמן ויתפלא
על עזות דינו איך לא עזרו ה' שיעיב אל ממון גדול יקנה
בו יין הרבה ושאר דברים המעוררים תאוה וחשק . לא כן
החכמים האמיתים הם לא יבקשו מהעולם כי אם לחם
לאכול ובגד ללבוש . וזה דבר קל ויגיעו אליו כל אדם
במעט עורח . והוכיח הרמב"ם זה מענין המציאות אשר
אנו רואין כי כל אשר הענין יותר לר"ח לב"ח הוא נמצא
יותר ויותר . וכל אשר ימעט לרכו הוא נמצא מעט כי
הענין הכרחי לאדם על דרך משל הוא . האויר . והמים .
והמזון . אמנם לורך האויר יותר חזק כי בלא אויר
לא יוכל האדם לחיות רגע . אבל המים יעמוד בלעדיו
יום או יומים . ע"כ האויר יותר נמצא ויותר בזול כי אין
מקום ריק בלא אויר ולורך המים יותר מלורך המזון כי
כשתהה ולא יאכל יעמדו קצת בני אדם הרעבה או חמשה
ימים מבלי מזון ע"כ אחת מולא המים בכל מדונה ומדינה
יותר נמצא ויותר בזול מהמזון וכן ימשך הענין במזונות
מה שהוא לריך יותר נמצא יותר כו' ע"כ אחרי כי בא'

שמועריים באשמורת לומר סליחות היינו לעורר את הצע"ב הוא הנפש לא את הגוף אשר אינו רק משרת נהפשה. אבל אנחנו לא עשינו כן בשנה העבר רק את המשרת הקיניו לילך מציתו לבס"מ. אבל את הנשמה אשר היא עיקר גברת הבית הנחנו לישן ע"כ גאה אלינו הנהגה הזאת. ע"כ אחי התבוננו ונעיר את הנשמה כי אם היא תשעורר תוכל להגיל את חייו ואת נפש נשינו בנינו ונפיו ואת כל אשר לנו. ואל תבטחו לכם על דברי השקר לחמור הלל עוד היום גדול יש זמן כמה ימים עד ר"ה. ומה יחסר לנו אם נשוב בר"ה אך אם נה תאמרו בלבבכם: עליכם ומשול המשל. פעם אחת ינח אחד זבילה המורה וירא והנה בית אחד צוער באש והיא קרובה אל ביתו וימחר להקיץ את בני ביתו. וגם לשכניו הקרוב אל ביתו. ויהי הוא מקיץ אותם והוא שקוע בחבלי השינה ויאמר לו הניחה לי לישון. הלא הכהוג הוא כי צעת שריפה הולכים אנשי החיל בחופים לעורר את העם משנתם ואז איקץ. אז התחיל המקיץ לגעור עליו. מה תדבר. אם תמתין עד העת ההוא מי יודע אם לא תהי' מוכרח לנזק ערום בעד החלון. עמוד עתה ותגיל את נפש ב"ב וכל רכושך. כן אנחנו היום הן תמתן כי הרמז"ב כי העפ"י שהקיעות שופר בר"ה גז"ב מ"מ רמז יש בו כלומר עורו ישינים מתרדמתכם. אך לנו לדעת כי טוב לנו להקיץ א"ע בטרם ירועו בשופרות להקיץ אותנו ונוכל להגיל נפש נשינו ובנינו וכל הגמלא אחנו:

הנה מהראוי להתבונן מדוע תקנו הקדמונים לקום באשמורת לומר סליחות. הלא לא דבר חדש הוא אלנינו לומר סליחות. וכמה פעמים בשנה אנו אומרים סליחות ואנו אומרים אותם אחר התפלה ומה ה' חסר אם היינו אומרים גם היום אחר התפלה. והראשונים סמכו עלמם על החוב הנזכר פתח השער קונו רוני זבילה נראש אשמורות. אמנם על ירמ' ג"כ מהצורך להבין מדוע יצן לעשות כן. וכבר אמרו המושלים ע"פ דוגמא לא' שיבש אלל דוכס והחזיק ארענדע ונ"ח חוב גדול והאיום ה' שיכור. ותיכף שה' קם ממיטתו היה דרכו להשתכר וכן ה' הולך כל היום. ולא ה' לו עת כבוש לדבר עם הדוכס. כי שיכור אינו יכול לדבר עם שר גדול. ויהי כאשר בא העת לקחת קאנטראקט חדש. ובני הבית בידעם כי המה צריכים לתחנונים גדולים. מה עשו בני הבית התחילו לעורר אותו קודם אור היום חולי אז יהי בי'נולתו לעזור א"ע מבלי לשחות וידבר עם הדוכס כן ראה הנביא כי יהי' עת אשר נהי' בצחינת שיכורים כמו שנאמר שמעי זאת עניה ושכורת ולא מיין ע"כ ראה הנביא כי קודם ר"ה אשר אנו חייבים עוד משנה העבר. וא"כ אף אם לא נעטרך לבקש על השנה הבע"ל מ"מ אנו חייבים חוב גדול. והנהוג בבני אדם אחד חייב לחבירו

זעיר הזאת יצרה לעיר אחרת. ואם חייב למלך יצרה למדינה אחרת. למלך בכיפה יסתר במסתרים. לא כן אנחנו שאנו חייבים לה' אין ענה ותבונה. כאשר אנו הכחוב אהה אלך מרוחק ואנה מפניך אצרה אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו. ובפרט כי אנו צריכים לבקשות גדולות על השנה הבע"ל ואם ישכבו העם עד הצוקר הלא תיקף ישתכרו מעירדת הזמן והפרנסה ומשמועות המזבילות ע"כ הנביא הוא מיעץ אותנו לקום קודם אור הצוקר. וכמו שכ' בחו"ה שער אהבה ה' פ"ו וז"ל כי תפלת הלילה היא יותר זכה מתפלת היום לכמה פרטים. מהם כי האדם זבילה יותר פנוי. ומהם שתחוות הגוף ממאכל ומשחה יותר נחים זבילה. ומהם הספק חברה זינו וזין בני אדם. אורב יבקרבו. חדר ידבר עמו. ובע"ה יתבעבו. ומהם נוח חושיו מרוב מוחשיו זבילה מפני שאינו רואה מה שיעריודוהו ולא שומע מה שמפסיק עיניו והיא הענה הראשונה. הענה השני' שפני כמים לכך נכח פני ה' כי לעת כזאת אשר אנו צריכין לשלוח שליח לרצות את ה' אנו צריכין לברר איזה שליח אשר יוכשר בעיני ה'. והנה מלינו בתפילה כמה איברים מהאדם שהם נעשו שלוחים. גבי שלמה (מלכים א' ח') כתוב ויפרוש כפיו השמים וגבי נבוכדנצר (דניאל י"ד. ל"א) כתוב עיני לשמיא נטלית. וגם הפה הוא השליח שהרי הוא מדבר בעד האדם אבל אנו אין לנו שלוחים כאלה כי כולם פסולים הם כי העין רואה והלב חומד ואמרין בצרכות (ל"ב) כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו וכו' החוס' בסנהדרין (לה) דשאני נשיאת כפים לפי שהרג בידיו ואין קטיגור נעשה סניגור. גם ה'ידים אינו מסוגל לזה כדכתוב ובפרישם כפיכם עליהם עיני מכם ידוכס דמים מלאו. גם הפה אינו מסוגל לזה אחרי כי דבר צפה לה"ר שקרים רבילות וזהו אם אהדק פי ירשיעני ר"ל אם אהדק אם הייתי רוצה להתגלגל הלא מוכרח אנכי לדבר צפה. ופי ירשיעני כי הוא בעלמו קטיגור וכן אמר הכתוב (ישעי' נ"ט) כי כפיכם נגאלו צדס ואכבעותיכם בעון שפתותיכם דברו שקר ולשונכם עולה תהגה. אחת היא הענה היעוזה כי נשלה דמעות כי ע"י דמעות לא עשינו מעולם עבירה ואם תחפש כל הל"ה של החורה לא תמצא עבירה דמעות רק עבירה אחת נמצא דמעות כאמרו ז"ל המה זכו זכיה של חס קבעו להם זכיה לדורות אבל אלנינו אין עבירה זו במציאות כלל אף אם נכסה יומם ולילה לא יהי' למוחר לעומת מה שפלטו ממעמד הקודם בזמן המקדש ובמאמר המקוון ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי:

ויתבן

עוד לבאר הכתוב שפני כמים לכך נכח פני ה'. והלשון נוכח אינו מוכן. גם מה הוא פני ה' ה' לו לומר שפני כמים לכך אל ה'. ואשר אנכי אחזה

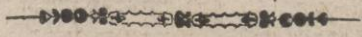
לי צום. הגה כבר העיר המהרע"פ כי חובה עלינו להצטונן כי מלכותא דרקייע כעין מלכותא דארעא הלא רואין אנו כי האיש אשר לריך לעמוד למשפט לפני השופטים יכין א"ע לג' דברים (א) יסדר טענותיו לסיות זקי ויודע כל הטענות המנדיקות שיוכל לסדרם ולהטעמים אל השופט מזלי ישכח או יבשל בחדר מהם (ב) יבקש מליצים (אדוויקאטען) הבקיאים במשפטים ויודעים כמה להפך בזכותו. אשר ידברו עוב אל השופט בעצורו ולהגיד לפניו ישרו. (ג) יתן שוחד או אל השופט עלמו בחת לו מתנה או דורן. ואם לא יוכל לחת אל השופט יתן לאורביו אשר בהחודע זה אל השופט יחשב כאילו הוא קיבל בעלמו. א"כ גם אחנו עדה ישראל המיועדים אל המשפט האלקי נכין א"ע אל הג' ההכנות האמורות למעלה. נסדר טענותינו היינו להזהר בהפלה בכל פרעיי. ראשית שיהי' ההפלה בזכות כי הפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה. ואם השפתיים געות בלא כוונה הרי זה דומה כמי שמכבד למלך ועושה עבדו משתה. אך עת בוא דברו. היינו כי המלך בלא אל המשחה הלך בעלמו והניח משרתיו עושי ראונו. כך המחלל בלא כוונה הוא מדבר להקב"ה ע"י אינשי ביתי' היינו השפתיים. הרגלים. והראש והוא עלמו משוטט ברחובות. וזהו כוונת הנביא בפיו ובשפתיו כדדוני ולבם רחוק ממני ורחי ירחם אוחו מלות אנשים מלומדה. אנשים היינו איברי הגוף כמו עיר קטנה ואנשים בה מעט ואמרו רז"ל אלו איברי הגוף ר"ל שנה לאיברי הגוף שיכבדו למקום אל עיקר האדם שהוא השכל יחשוב בעסקיו וישוטט בשוקים וברחובות. ואל יחשוב דמלאכי השרת אינן יודעין מחשבות שבלב והם נושאים התפילה. כי אין שום חועלה בזה. וגמתיק הדבר ע"פ דוגמא איש אחד התפאר כי כולם כששולחים מכתבים ע"י פאזנט הם משלמים דמי פאזנט והוא שולח מכתביו חנם אין כסף וישאלו אותו איך עשה ויאמר נתתי לאחד שילך וישלך אותו בארגו אשר על הפאזנט וילעגו עליו מה החועלה אשר האיש נושא אותו. כי הוא אינו יודע. אבל פקיד הפאזנט כאשר יבקר וימלא מכתב בלא קאנוטרעט ישיך אותו החולה. כן ההפלה המלאכים נושאין אותה אבל הקב"ה הבוחן לבבות לא יקבלה. וביארתי מאמרם ז"ל פ"ק דברכות א"ר ויחנן בשעה שהקב"ה בא בבה"כ ולא מלא עשרה מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה. וכבר תמחו רבים על זה הלא אמרין בברכות מנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלקים נצב בעדת אל ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר בקרב אלקים ישפוט והיונין בה מאחר דאפי' תלחא עשרה מצעי' ומשני עשרה קדמי שכינה ואתי' שלשה עד דיתבי א"כ הרי לעולם בלא הקב"ה ואינו מוצא עשרה ואיך קאמר

הקב"ה כועס. ע"כ נראה לי דכוונת הגמרא שלא מלא בה עשרה הכוונה כי יש אנשים בז"ה אל הם ערודים במחשבותיהם על השוק בעיני מסחור וזהו דקדוק הלשון שלא מלא, בה"ה עשרה דאף שהם עומדים בז"ה מ"מ נתשב כאילו הם עומדים בשוק והמופת ע"ז כי צעה שהחן מסיים הברכה הרי הוא כמו שקורא אל העם שיענו אמן והעם אינן עונין א"כ הם כמו שאינם בז"ה וזהו הכוונה מדוע באתי ואין איש ואם תאמר הלא מלואים אנשים בז"ה. הלא קראתי ואין עונה. שנית לסדר. התפלה בלשון נח ולהציע כל ההתנלות שלנו על חטאינו בעבור יהיו לראון אמרי פינו. ויקובל בקשתינו ותפילתינו לטובה. נבקש מליצים אשר ימליצו עוב בעדנו כמו שאמרו צפ' כמה מדליקין עלה למטה יהא דומה עליו כאילו העלוהו לגדרום לידון שאם יש לו פרקליטים גדולים הוא ניצל והתנא הורה לנו העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד וא"כ אנו נריבין לרדוף אחרי מצות כדי שימליצו עלנו ביום הדין. ויתן שוחד כדאיתא במדרש מלפניך משפעי ינא א"ר לוי א"ל הקב"ה וכי על תאם בראתי סנהדרין לך ודן לפניהם א"ל דוד רבש"ע כחוב בחורה ושוחד לא תקח והם מתיראים ליקח שוחד אבל אתה נוטל שוחד ומה היא תשובה. א"כ אנו נריבין לעשות תשובה ליתן שוחד להקב"ה. אמנם אל כל השלשה דברים אנו נריבים לזרף דמעות. ונסביר זה ע"פ משל. איש אחד הי' לו בקשה אל שר הפלך (גוצערנער) ואחרי כי לא ניסה מעולם לדבר עם שר הפלך התחיל לסדר א"ע איך ידבר לפניו וילמד לשונו דבר נחות וירגיל א"ע כמה פעמים עד כי הי' משער כי כבר הי' יכול לילך לדבר לפניו. וילך. והנה כמעט החל לדבר לפני הכהן והשר חמק עבר לא אבה שמוע באמרו אם יש לך בקשה אלי תנה אותה כחובה על הנייר כי בע"פ לא יקובל שום בקשה. אז הכי ויכתוב את כל בקשתו בחר היטב וילך שנית מלא תקוה כי עתה ישים מקום לדבריו. ויהי הוא מושיע לו המכתב בקשה וישלך אותו ארצה ויגער בו לאתדע האפקאן. זה הי' נריך להכתב על נייר הערבחווע ואתה כהנת על נייר פשוט. ואחרי כי חסר חותם המלך על הנייר לא יקובל בקשתך. בדמיון הזה הגנו גם אחנו אף כי אנו מסדרין את תפילתינו וכל יום השכס בבוקר אנו אומרים סליחות ויודים. אך זאת לכס לדעת כי מיום שחבר בה"מ ננעלו שערי הפלה זולת שערי דמעות לא ננעלו וא"כ אנו נריבין לחסור את תפילתינו בחותם הדמעות כי רק אז יקובל תפילתינו. גם אל המליצים אשר אנו מבינים אנו נריבין לדמעות ודבר זה יתבאר לך כשתראה בדרוש לראש השנה שאחרי זה כי שם מקומו ושם תמצא משל נפלא ע"ז. גם אל התשובה אנו נריבין לזרף דמעות כי הרמזים ב' בהל' תשובה כי תשובה נריך להיות עד שייעד עליו יודע

תעלותו

תעלמות שלא ישוב עוד לכסלה ויש להבין מהו המליצה
עד שיעיד עליו יודע תעלמות ה' לו לאמר עד שידע
יודע תעלמות שלא ישוב עוד לכסלה. אבל הענין יחבאר
ע"פ מאמרם ז"ל שהסטן טוען על ישראל גנבים הם ויש
להבין מהו הכוונה גנבים הם וכי לא מלא יוחר עבירות
רק גניבה ונראה הכוונה וכמדומה שכן הוא ג"כ בערת
הדבש כי הקב"ה יושב ודן עם בית דינו מלאכי מעלה
ומלאכים אינם יודעין מחשבות שלבב ע"כ טוען השטן כי
היין פיהם ולבם שוין והם גוזבין דעת המקום כי בפיסם
יתדו על עונותיהם ולבם חורש און ע"כ טוען גנבים הם
על הדרך באמרו רז"ל מפני מה החמירה התורה בגנב
יותר מבגזל שהגנב עושה עין של מעלה כאילו אינו
רוצה ור"ל גנבים שהם סוברים כי אין מי יודע מה שלבם
ובקשהטן טוען גנבים הם ופמליא של מעלה אינם יודעים
מחשבות לבניהם הקב"ה מעיד כי זה האיש הוא שב כל
לצבו ובכל נפשו. וזהו הכוונה עד שיעיד עליו יודע
תעלמות היינו שיעיד לפני צ"ד של מעלה. ע"כ אני
אומר כי מה לנו להמהין עד אשר יעיד עליו אחרי אשר
אנו יכולין להראות אות ומופת לפני צ"ד של מעלה עד
אשר הם בעינינו יבינו כי התשובה הוא בלב שלם. כי
הלא דבר זה נודע הוא כי אם יאמר אדם ויודו בפה
ולבו בל עמו לא יתכן כי עיניו יורידו דמעות כי
הדמעות לא יבואו כי אם כשהאדם מתודה מקירות לבו
א"כ כשנכרך דמעות אל התשובה אז גם המלאכים ידעו
אמתת התשובה וזהו כוונת הכתוב שפכי כמים לצד שהוא
נוכח פני ה' ר"ל הפמליא של מעלה אינם יודעים מה
בלבך ע"כ העלם שפכי כמים לצד היינו להוריד דמעות
וע"י זה יתראה מחשבת הלב גם לעיני המלאכים שאינם
יודעים מחשבות שלבב וא"כ הכוונה לצד נוכח פני ה' הלב
שהיא נוכח פני ה' כי רק הקב"ה מביט על הלב אבל צ"ד
של מעלה לא יביטו רק על הנגלות. שאי אליו כפיך על
נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות ויש להבין
לאיזה אורך מסיים בראש כל חוצות ה' לו לומר העטופים
ברעב. ונראה כי מלינו בכתובים רעב. וחרפת רעב.
ולפי ראות הם שני דברים נפרדים. כי רעב הוא הצער
על מה שאין לו לאכול וחרפת רעב הוא איש אשר מלפנים
ה' ביהו מלא כל טוב ובין נגידים נמנה ועתה אין לו
מה לאכול. האיש ההוא כסתה כלימה פניו על אשר בא
לידי זה וזהו הנקרא בכתוב חרפת רעב. ורואין אנו
כי יער חרפת רעב הוא יותר גדול מצער רעב הלא

יקרה כמה פעמים כי עשיר אחד יעני עד אשר אין
לו מה לאכול ובני העיר אינם יודעים זאת. האיש
זה יסבול את לחץ הרעב ולא יגיד לאדם. כי לחץ
החרפה היא יותר גדולה אליו מלחץ הרעב. ע"י יקונן
המקונן על נפש עולליך העטופים ברעב אשר מכת
הרעב בעלמה היא לרה גדולה. אך לו היה זה
בסתר אין איש רואה כי אזי לא ה' אלא לחץ הרעב
כי עוד נוסף ע"ז בראש כל חוצות וכמה מהבוסה יגיע
לנו נגד העמים אשר באנו לידי זה וכמאמר המקונן זכור
ה' מה ה' לנו הביעה וראה את חרפתנו ר"ל זכור ה'
מה ה' לנו את מעמדנו הקודם אך היינו מלאים כל
טוב ונמשך מזה כי עתה חרפה גדולה היא לנו.
לא באיש עני מלידה ומבטן אשר לא יבוס מזה במה
שאין לו לאכול. ובאמת כמה יש לנו להטער על זה
על אשר בשנה העברה סבלו כמה אנשים מכת רעב.
כי באמת היא חרפה גדולה למיין האנושי כי הוא יותר
גרוע מן הבהמה והחיה כי כל הבהמות כוזנים מיד
הצורה והאדם יא' רעב. וכבר אמרו המושלים משל
נמרץ ע"ז. עשיר אחד מרד עליו בנו וחרה עליו
אפו ויגרשוהו מביתו והנער התייעץ עם אחותו מרעיו
ויאמרו לו הרימה פעמיך למסעות עם עניים ותאכל
לחם וישי בהכינו א"ע ללכת עם מקלו ותרמילו כמשפט
העניים. ויאמר אל לבו למה יגרע ממני העיר הזאת
מהתהלך בה מבית לבית אולי תקבץ על יד עכ"פ על
הנאות הדרך ומאיוזה בית יחיל חלה מעשהו ויאמר
אל לבו ההתחלה אעשה בבית אבי ואבי הלא הוא גם
גבאי לרקם אך לביתו חלה וישי כאשר בא אל בית
אביו ועמד על הפתח האב לקח המקל ורצה לפצוע את
מוחו. התחיל הכער בוכה ואומר אם עונותי גרמו שחסיר
ממני רחמי האב על הבן אל נא חסיר רחמיך וחסדיך
אשר יש צד על כל באי ביתך ועל כל דופקי שעריך ואין
אתה שואל את אחד מכל עניים מה מעשיו והנהגותיו
גם אני לא באתי אליך לבקש רחמי אב על בנו רק
רחמים פשוטים אשר לך על עניים אחרים. כן אנחנו
לשעבר היינו בניס וסי' חסד אל עלינו כל היום ועתה
אבדנו זאת עכ"ז מדוע נגרע מכל העמים אשר על פני
האדמה אשר הקב"ה זן ומפרנס אותם (משל זה נמלא
באהל יעקב) ע"כ אחי ורעי נעשה את כל העוה אשר
יען לנו ירמי' במקרא הלבב פחה השער אז תקותינו כי
יתן ה' לנו שנה טובה :

הגר"א הביא רא"י כי אין לבכות בר"ה מכתוב מפורש (נחמ" ח') ויאמר נחמ"י וגו' היום קדוש הוא לה' אל תחאבלו ואל תכזבו. וזכרתי הקדמונים מלאנו להיפך כי הם מניינים לבכות בר"ה. וזיחוד הם מזוהרים כשמגיע בחפלה במקום שידובר מחילול שמו הגדול יבכה מאין הפוגות ע"כ באתי הפעם להצדיק דברי הקדמונים. ולהוכיח דברי טעם כי ממקום שהביא להוכיח כי אסור לבכות בר"ה. נהפוך הוא. משם יש להוכיח כי מותר לבכות בר"ה. כי הערות נכוחות יש לי על הכתובים (ח) לבזן הכתוב שאומר להם היום קדוש הוא לה' אלהיכם אל תחאבלו ואל תכזבו כי בזכים כל העם כשמעם את דברי התורה. הלא יותר הי' נאות לומר ויכזבו העם. ויאמר להם אל תחאבלו ואל תכזבו. אבל אל תכזבו כי בזכים כל העם הוא כמו מאמר מהו"ק. (ב) כי המאמר אל תכזבו הי' נריך לומר להם צעת שזכו. והכתוב אומר כי בזכים כל העם כשמעם את דברי התורה. ח"כ אז צעת שקרא לפניהם והם בזכים הי' נריך להזוהרים אל תכזבו אבל עתה כפי המצואר בכתובים אמר להם אל תכזבו צעת אשר החלו לילך לבתיכם והוא מזוהרים לכו אכלו משמנים ושלחו מנות לחי' נכון לו אשר נראה מזה כי המס נפתרים מאתו והוא ילוה אותם איך יתנהגו צביתם. הוא מזכירם אל תחאבלו ואל תכזבו. ומדוע שמק ולא אמר להם דבר צעת קריאת התורה. הלא דבר הוא? אך שמע נא פשר הדברים הנם הלכה פסוקה היא דבמחנת יו"ט מנחה היא וכו' יהושע (בפסחים ד' ס"ח) באומר חלקו חזיו לאכילה ושת' וחזיו לבית המדרש. ואין ספק כי גם ר"ה בכלל המועדות כאשר כבר האריך בזה הרא"ש סוף ר"ה להוכיח מהכתובים ומתלמוד בבלי וירושלמי כי אין הבדל בין ר"ה ובין שאר מועדות. ראה איך עזרה הי' נזהר בזה ויחלק את היום לחאזין חזיו לה' וחזיו לכם. הלא כן מצואר שם. ויאספו כל העם כאיש אחד על הרחוב וגו' ביום אחד לחודש השביעי ויקראו בו לפני הרחוב מן האור עד מחצית היום. אך בחזי יום השני הי' ירא עזרה פן תמשך בכייתם כל היום והעצב יתגבר עליהם עד כי כל אוכל תתעב נפשם. ולא יתקיים החזיו לכם ע"כ התחיל להזוהרים כי עתה כאשר אתם הולכים לבתיכם לקיים מנחה שמחת יו"ט לכו אכלו משמנים ושתו ומתקיים כי קדוש היום כי רז"ל אמרו עי מקרא קודש קדשהו באכילה ושתיה ובכסות נקיים. והן הדברים שאמר להם כי קדוש היום ע"כ חובה לאכול ולשתות ולזה הזוהרים אל תחאבלו ואל תכזבו כי מותר עליה על לבו אם לא יפקו מבכייתם לא יאכלו ולא ישתו כי כן מצוה הבני לגרש תאות ההכילה. וסיפור הכתוב כשאמר להם אל תחאבלו ואל תכזבו כי איך עליה על דעתו להזוהרים ע"ז. ע"ז אומר הכתוב כי בזכים כל העם כשמעם את דברי התורה. כי בחזי יום הראשון

צעת קריאת התורה כזו העם ועזרה הניחם לבכות כי מותר לבכות בר"ה. ע"כ עתה הזוהרים כי לא ימשך הבכיה גם על כל היום. התבונן נח על הכתובים בפנים ותראה איך המשך ופשת הכתובים מורים כאשר כתבתי:

אבן

אף אם כדברי הגר"א כי עזרה הזוהר שלא לבכות בר"ה. אין לנו בדורנו יכולים להדמות לדורו של עזרה. משל למה הדבר דומה לאחד שכלך לבקר שני חולים. וילך אל הראשון וימלא אותו שמח וטוב לב. כי הוקל חליו. והולך מעט על משענתו. ויבא אל השני וימלא אותו ג"כ במצב זה ובכל זאת הנהו עזב מאד. ויהי הדבר לפלא בעיני המבקר. וישאלו מדוע עזבון כורא ינוח עליך. הלא כעת בקרתי לרעך ומלאתי אותו שמח. והנה לא נופל אתה ממנו. כעת צעושים אתם מפחד המות. עוד יעברו ימים אחדים ותהיה בריא אולם כצראשונה ולמה תדאג. ויען החולה ויאמר אין אני דומה לו. אללו הוא הפעם הראשון אשר חלה. ח"כ אחרי אשר כבר החל לשוב לאיתנו לא ידאג מאומה. לא כן אנכי הניי חולה זה שנה וכמעט בכל חודש אחל לשוב לאיתני. וכאשר אחיל לנוע ולאכול הניי נופל עוד הפעם במחלה עזה. וכבר קרה לי פעמים רבות כן ואיך אצחם. כן הוא ההבדל בין דורו של עזרה לדורנו. אז קרה פעם אחת כי בגלות צבל סרו מדרכי ה' אבל כאשר קבץ אותם ויקרא לפניהם דברי התורה. חרדה גדולה נפלה עליהם וישבו לה' צבל לבם והיו צעושים כי לא ישובו עוד לכסלה. אז אמר להם עזרה אינכם נריכים לבכות חדות ה' היא מעוזכם. כבר התחלתם לשוב. עוד מעט ותהיו כצראשונה ע"כ אל תעזבו. לא כן איתנו אשר זה כמה ר"ה עברו עלינו. ואין לנו מרפא. כי כמעט יעברו הימים הנוראים. לנו נופלים שנית. בחולי הנפש. ח"כ איך לנו יכולים לשמוח אף כי היום כל איש מבני ישראל מתקדש כל ח' לפי יכולתו. אבל כאשר יעלה על לבנו את אשר יהי' בקרב ערבה כל שמחה ולא תדום בת עיני ומלתי על לשוני לבאר מליצת הגביא (בשע"י. יא) נרור עון אפרים אפונה מטאתו חבלי יולדה יבואו לו הוא בן לא חכם כי עת לא יעמוד במשבר בנים. הגביא יזייר את אפרים כמו צעת יבוא המבקר לחפש אחר סמורות גנוזים מן המכס אז כל בתי המות ריקנים. האיש אשר אינו יודע מזה ויסתכל בנתות. ידמה בדעתו כי באמת אין סמורה בנתות. אבל היודע יודע כי נררו את הסמורה ויסחירוה עד יעבור זעם. על האופן הזה מצייר הגביא עונות אפרים צבוא חליו צרה וצוקה כי זה דרכם כסל לנוו אף האנשים החטאים בצנפנותם צבוא עליהם צרה יעזבו את דרכם הרע. אבל לא לעולם כי כמעט תעבור הצרה ישובו לדרכם הראשונה. וע"ז אמר הגביא אל תדמה בדעתך כי אפרים שב לה'

עומד. אין ספק כי הכהנים היו מהלכים בעת צדק
 צדיח ה'. היו רבים בצדקים להקריב קרבן מוסף. עתה
 מי ירוץ צדק"מ. אחי אגיד לכם. שועלים ירוצו זו.
 כמאמר הכתוב על הר ליון ששמש שועלים הלכו זו:

עוד עלה על דעתי לומר כי אין ראיה מעורא שאמר
 להם אל תחבלו ואל תצכו. ונסביר הדבר ע"פ
 דמיון א' נסע מציתו למרחקים. ובחוק כך נודע לבני ביתו
 כי מה א' מצניו שהי' לו צעיר אחרת. ורצו להסתיר הדבר
 מאביהם. גמרו ביניהם. כי כבוד אביהם מדרכו ועלרו
 את עצמם מלבכית למען לא יבין אביהם. הם עשו כן
 אבל לבם הומה מאוד. ורוחם נשבר. והנה בא אחד
 ויעש הספד צעיר וילכו כולם ויבכו עם היצה מאוד.
 באמרם הלא האב לא יבין. ויחשוב בדעתו כי מדברי
 הספדן הם צוכים. הנה מבואר בשו"ע (סי' תקפ"ד במ"א
 ס"ק ב) שאין לומר וידוי ברה"ט. והטעם דבר"ה עת
 יתלב השטן ללמד חוב על האדם אם האדם יזכיר ג"כ
 העליון א"כ גם הוא יהיה מעיר לעזור להשטן וא"כ בימי
 עזרא אשר בעת קראו לפניו בתורה התחילו לבכות א"כ
 הרי הוא ממש כמו וידוי כי על מה הם צוכים. אין
 זאת כי אם מחמת שהם יודעים בעצמם כי לא שמרו מ"ע
 זו או עברו על ל"ח זו. ומדוקק מאד לשון הכתוב אל
 תחבלו ואל תצכו. ומבאר הפסוק הטעם כי צכו כל
 העם כשמעם את דברי התורה. א"כ הוא ממש כמו
 וידוי. לא כן אנהו אשר יש לנו על מה לבכות על אשר
 אין לנו לא כהן ולא נביא לא מוצא ולא מקדש. ובחוק
 זה אף אם יהי' כונת האדם ג"כ על צדור פשעו לא ירגיש
 צדק השטן. כי יחשוב על הענינים הרומניים אשר
 חסרנו אנו צוכים. ואין המלאכים יודעין מחשבות
 שבלב. ואדרבה כגלא יבכה האדם כאשר יגיע בחפלתו
 לזכר המקדש והקרבנות יקטרג השטן. כי אין אנו
 חוששין לבנין צדק"מ. ומן הטעם הזה כי אין להחודות
 ברה"ט ופן ישכח האדם כי גם ביום הזה הוא לריך לשוב
 על כל העליות הזכירה התורה את האדם ע"י פעולה
 אחת. הוא תקיעת שופר שנלעונו ביום זה. הוא מרחק אל
 האדם כי לא כשארי ימים טובים היום הזה. וכמו שכ'
 הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה) וז"ל אע"פ שתקיעת שופר
 ברה"ט גז"כ רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם
 ונרדמים הקיפו מתהדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו
 בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת
 בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל
 ולא יעיל הביטו לנפשתיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם
 יעזוב כל אחד מכס דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא
 טובה עכ"ל. ואם תאמר מפני מה לא כחבה התורה
 בפירוש כי ברה"ט הוא יום המשפט ומפני מה העלימה
 התורה

בכל לבו ולה ישוב עוד לכסלה. צדור עון אפרים לפונה
 חטאתו ומבאר הטעם כי חבלי יולדה יבואו לו. אבל הדע
 בעת כי הוא בן לא חכם כי עת לא יעמוד. במשבר בניס
 ר"ל בעת תעבור הנה ישוב להיות סבל כאשר הי' מקודם.
 על הדרך הזה נדמינו גם אנהו. הנה עתה מאימת יום
 הדין כל אחד מסתיר את צדור פשעו לא יתראה החולה.
 אבל כאשר יעברו ימי הדין והמשפט. ישוב כל אחד
 לקדמותו. הנני רואה הבל גדול בינינו לדורו של עזרא
 מבל למה הדבר דומה לשני חולים אחד עני וא' עשיר
 שנסעו לרופא ויתבונן על מחלתם. ויאמר להם מחלה
 אחת לכם. וזה אשר העשו. ויליע לפניו סדר רפואות
 ויתן לפניהם מיני סמים. וילו עליהם בעת אשר יתבאר
 באז הראש תקחו סם זה או תוכלו לישן לבעת. בבקר
 השכם תקחו סם זה לגרם המירדות אשר תרגישו בפה
 מחמת השינה. וכאשר יכלו הסמים תמחרו לקנות באפטייק
 אחרים תחיהם. ובנני מזכיר אתכם שלא לבכות. כי
 הבכי' יזיק מאוד לחולי זה ויבואו לביתם. ויעברו חיזה
 חדשים. פעם אחת אמר העשיר אלך לבקר את העני.
 ויבא אליו וימלאהו ישוב וצוכה. ויהל להוכיחו. מדוע
 אינך שומר את מצוה הרופא אשר פקד עלינו לאמר אל
 העלבו ואל תצכו. הנני נזהר בכל דברי הרופא הנני מרגיש
 יום יום כי אני שב לאיחתי וישועתי קרובה לבוא. ויאמר
 העני הגד נא לי מה הי' אהך הליה. גם ביום התמול.
 ויאמר העשיר. תמול אכלתי צמר עוף גם דגים טובים.
 אחר כן לקחתי סם זה. אח"כ שתיתי משקה פלוגית.
 קודם שהלכתי לישן לקחתי סם פלוגי. היום קמתי ממשכבי
 לקחתי סם פלוגי. א"ל העני למה תתפלג עלי על אשר
 עיני יורדות פלגי מים. הנני אספר לך מה הי' אחי.
 תמול כל היום לא טעמתי מאומה. כי לא הי' לי מה
 לאכול וכה רעב הלכתי לישן. נקל לך לדעת כי היום
 אשר קמתי הי' מר לי מאד ריחתי לקחת מן הסמים.
 אך גם הם אלו מכליהם. ואין לי צמח לקנות אחרים
 תחיהם. אל המשל הזה נדמינו גם אנהו. בדורו של
 עזרא כבר הוכן עבור בני' המזבה. אשר הוא האפטייק
 לכל עון ולכל העתה וכי ירגיש אדם בחולי הנפש חיזה
 עון זו יקריב העתה או אשם כמנהו עלינו מפי הרופא
 כל צדור. גם כאשר יעבור היום הקריבו תמיד של בין
 הערבים לכפר על עבירות היום. ואחר הלילה תמיד של
 שחר לכפר על עון הלילה א"כ מה נקל הי' לעזרא לומר
 אל תצכו ביום הקדוש. כי כבר החלו לשוב לאיחנם.
 עוד מעט וערבה לה' מנחת יהודא כימי עולם. והקרבנות
 כבר היו מקריבים לא כן עתה אשר אין זבח ואין מנחה.
 תמול הלכנו לישן ולא הקרבנו תמיד של בין הערבים.
 גם היום לא הקרבנו תמיד של שחר. ואך לא נוריד
 דמעות מאין הפוגה. נלייר מה הי' בעת לו הי' הבה"מ

התורה דבר זה ורק רמז רמזה לנו ע"י תקיעת שופר. אז חשיבך הכך רואה הבדל גדול במלכותא דארעא בין אם יתפס רוצח אשר יצטרך לעמוד לפני השופטים ולהשפט על מעשיו ובין אדם זכאי אשר ישלחו לו פאוויעסעקע כי יעמוד לפני השופט במירוואיזע סוד. כי הגבז או הגזן תיכף כאשר יתפסו אותו לא יניחו אותו לילך לביתו רק ישימו עליו משמר ויוותן צבית הסוהר. ואם רבים הם יסגרו כל אחד בחדר מיוחד למען לא יתנו טעות חים לרעהו איך להכעודק בדברי שקר כמאמר הכתוב מורה רשעים מלך וישב עליהם אופן וכן הם יושבים בבית הסוהר מצלי דעת בחיזה יום ידונו אותו. ופתאום יוצא לפני השופטים. לא כן אם יקרא אחד למירוואי סוד הגה הוא חפשי בביתו עד יום המיועד. וגם יודע בחיזה יום יחי' משפטו ובחוק זה יכול למחוא איזה טענות המלדיקות אותו ולהפשט אדוויקאטען אשר ימליצו וידברו עבורו. הוא הבדל בינינו לבין כל באי צולם כי לכל באי עולם לא ראה ה' לגלות את יום המשפט למען לא יבינו ח"ע ביום ההוא. ורק איתנו היטיב ה' לגלות לנו יום המשפט כדי שניכין עלמינו בג' דברים אשר הכשפט יכין ח"ע. לסדר טענות. לבקש מליצים. ליתן שוחד. כאשר כבר ביארתי זה בדרוש הקודם. ואילו ה' כתוב בתורה היו כל באי עולם יודעים זאת כי רוב העולם מאמינים בתורה שבכתב ומודים כי מה' הוא ע"כ לא נכתב בתורה ורק בתורה שבע"פ נודע לנו זאת והרמז הוא בתקיעת שופר ובדרוש הקודם ביארנו כי לסידור הטענות ולנתינת השוחד אנו לריבין ללרף דמענות. והנה עתה נבאר כי גם אל המליצים אנו לריבין ללרף דמענות ואפתח במשל פי. הנה עשיר אחד ה' לו משפט והדבר נגע עד נפשו ויסע לעיר המלוכה וישכור לו אדוויקאטע מפורסם ויתן לו שכרו אלף ר"כ ומסר לו את טענותיו ויסע לביתו מלא רוח תקוה כי יוכה במשפטו. והנה פתאום בא ידיעה מהאדוויקאטע כי ימסר לבוא בעלמו. ויהי הדבר לפלא בעיניו כי חשב בנפשו הלא אנכי הצעתי לפניו את כל. ומה אדע

אשר לא ידע גם הוא. אך אחרי כי דברי האדוויקאטע חזק עליו מיכה לנסוע ויבוא אליו ויאמר תחפלא עליך בלא ידעת כי אני מוטרד ברוב העסקים ואיך הרגזתי לנסוע ממקומי. אז השיב לו האדוויקאטע ידוע שדע כי יש בעיני משפטים לפעמים אשר לא יוחלע הדין לא לפטור ולא לחיוב וישאר הדין לפי ראות עיני השופטים על הדרך שמיניו ברז"ל שודא דדיימא. ע"כ אני מודיעך כי המשפט שלך לא טוב ה' ע"פ הדינים הקבועים אך הרבה השתדלתי למענך עד כי ללחה בידי מצלי לחייבך ע"פ החוקים הקבועים והעמדותי את המשפט שלך ג"כ בבחינת שודא דדיימא ובידים הוא כעת להרע או להטיב. ע"כ מהר ולך לפני השופטים להסתכן לפנייהם על נפשך ועל נפש ביתך. בכה תבכה לפנייהם לעורר רחמים עליך. ויאמר העשיר אליו האם בעבור דבר קטן כזה סווארתי לנסוע מרחק רב כזה. הלא שכר שכרתוך בכסף מלא. ומה היה חסר אם אחת היית הולך ובוכה עבורי. אז השיב לו האדוויקאטע לא ברעת תדבר. הנה זה כחי להמליץ עבורך ולהפשט טענות המלדיקות אותך. אבל לבכות עבורך אין זה בכחי כי בטבע לא אוכל להוריד דמענות. ועוד איך תאמר כי אנכי אכבה עבורך החשום בכייתי לבכייתך הלא אם ילא מהמשפט רעה לא עלי הוא כי אם עליך. הנה אחת תבכה מקירות לבך ופליגי מים יורידו עיניך באשר תלייר את האסון הנורא אשר יוכל לבוא עליך. אל המשל הזה נדמינו גם אנחנו. אף כי יש מלאכים ברקיע הממונים להמליץ עבור ישראל וגם מהמלאות נבדחים מלאכים אשר ימליצו טוב בעדנו בכל זאת הם אומרים בעת אלינו. הנה דינכם איננו מוחלע לא לזכות ולא לחיוב והוא תלוי ברצון ה' ומהצורך לעורר רחמי שמים. ואנחנו הלא מלאכים אנחנו אשר אין לנו גוף ולא דמענות. ואחרי כי דמענות הדבר תלוי הם לועקים אלינו. איש אחס בעלמיכם. הורידו כחל דמענה והסתגנו לפני ה' אולי יחוס אולי ירחם. אל תבטחו עליונו כי אין גוגע הדבר אלינו:

דרוש לשבת תשובה

כאשר אנו רואין בסדרי הטבע. עת החורף יכה הארץ בשממון נורא. אז הוים שוכבים כל כמות הכריאה. הארץ לא תחן יבולה. והעץ לא יתן פריו ורק החורף עם גדודי זכאיו ישלמו בארץ. אך כאשר יחלו יניאוי הקץ לזרוח בארץ אז כל כמות הכריאה יתעוררו חים חים ממלאכתו אשר המס עושים לפקין מזון ולירא לעת ישוב החורף ויכס עליהם בצלמות. כן האדם עם כמות הנפש שלו, עויר פרח אדם יולד. ובעודו קטן הוא ישן שנת אולת כל כמות הנפש נרדמים הם אללו. העת הביא יקרא חורף האדם. אך כאשר יגדל

ע"י הסורה והכחמה. וע"י הבחינה הנ"ל נוכל להבחין
 חיזה הוא תנועה טבעית. ואיזה הוא תנועה הכרחית
 כי הנטי' הממשיך את האדם ללד החלוף היא בחיילה
 חזקה מאד וכל עוד יזקין האדם תחלת תשוקותיו לגמרי.
 ותנועותיו אשר ללד מעלה הוא בסיפך כל עוד אשר יזקין
 תחזוק הכרתו להיות לבו נוהג בחכמה ולהחזיק במוסר.
 עכ"ז אינו דומה ידיעה לראי' ואף דבר אשר יודע האדם

ע"פ שכל כי מהראוי לעשות כן עכ"ז אם אין דבר לנגד
 עיניו אשר יעורר אותו על זה ונוגש אותו לאמר עשה
 גם אחס כן לא יעמול לעשות כן. וכן משך ימי חי
 האדם ע"פ אמריו כי צימו הסעורים כל עוד אשר לא
 נפקחו עיני האדם להבחון על אחריותו ימשך אחר לרכי
 הגוף אבל כאשר יגדל אז בא העת כי יסוס ללבו
 לחקן מעשיו כי לא לרכי הגוף הוא עיקר האדם כי אם
 השתדלות צלרכי הנפש. ע"כ שלמה בכמה מקומות
 מעריך מוסר אל האדם מעצמי הילורים. וכונתו
 החזון על הוויסעלאווקע אשר העמיד הבורא בחבל.
 וראה בעיניך איך צרי' זו היא מצויינת במדה זו וצרי'
 זו במדה זו נמלה במדת גזל ויונה בעריות וכדומה
 מינים רבים במדות שונות במרחבי הצריחה. והשתדל
 גם אחס לעשות כמתכונתה. וזהו כונת ירמי' מדוע לא
 יחבון האדם מהטפות אשר זה דרכם כי בחורף יסעו
 למדינות החמות. ובראשית הקיץ ישובו למקומם. איך
 ירגישו את ביות הקיץ. ומדוע בנ"י לא ידעו את
 משפט ה'. כי גם במשך ימי חי האדם יש חורף וקיץ
 ומדוע לא ירגישו כאשר יבואו ימי העמידה להבין כי כבר
 באו ימי הקיץ והגיע העת לעמול צלרכי הנפש להבין
 לימי החורף:

ע"פ הדברים האלה אנו יכולין להבין מאמר שלמה
 (בקבלת ע. י.) כל אשר תמצא ידך לעשות בכרך
 עשה כי אין מעשה ותשבון ודעת בשאלו אשר אתה
 הולך שמה ונלייר הדבר דרך דמיון. אחד שאל לרעהו
 הגד נא לי אחי מה תעשה כאשר יעברו ימי הקיץ מאין
 תחיי' את נפשך. ורעהו השיב לו. הנה יש לי שדות
 וזרעתי אותם והי' בתבואות ואספתי אותם אז יהיו לי
 לאכלה לימות החורף. וישאל אל השני מה תעשה אתה
 בימות החורף. הלא שדות ותבואות אין לך. והשיב לו
 השני. הנה יש לי מעות ואעשה השבון עם בעלי התבואות
 כמה עולה הסולאס עד אשר יגמר התבואה ואקנה
 תבואה להחיות את נפשי. וישאל אל השלישי מה תעשה
 אתה בימי החורף הלא שדות וצרמים אין לך וגם כסף
 אין לך ומה תעשה אתה בימי החורף. ויען השלישי
 חכמה ודעת יש בי ואני אומן גדול בכמה מיני מלאכות
 ואני אעשה כלי יקרה ועבור זה יתן לי אחד תבואה ולחם
 להחיות את נפשי, וכמו שנמצא ג' הלוקות אלו בחורף

ויקץ

יגדל וקול מיתרי כינור הלימודים החלו לזרוח עליו אז
 יקומו כחות הנפש איש למלאכתו מלאכת שמים אשר רק
 בעבורם שולח הנה. יעשו. יעבודו. יפעלו. ככל אשר
 יהי' לאל ידם. למען הכין אל האדם עת ישוב החורף
 עליו. עת יבוא בכלה אלי קבר. עת העשי' יקרא קיץ
 האדם עד אשר יבואו ימי הרעה אז יגוע וימות וישוב
 אללו חורף כשהי' :

ולמטרה זו השכל ירמי' בחמרו (ירמי' ח. ז) גם
 הסירה בשמים ידעה מועדיה וחזר וסיס
 ועגור שמרו את עת בואכם. ועמי לא ידעו את משפט
 ה'. וע"פ שכל הישר יש להתפלא איך העריך מוסר אל
 האדם מעצמי הילורים הלא האדם יכול לאמר מה דמות
 תערכו לי. אחרי כי היצר הרע עם כל המון גדודי
 צבאיו יטונו אל כל דבר הערב לטעתו. לא כן עצמי
 הילורים אשר הטבטו על פרטי כחותיהם. ואין דבר
 המנגד אותם מבלי לעשות זאת ולשנות את תפקידם.
 ורוחין אנו כי שלמה במשלי ג"כ העריך מוסר אל האדם
 מעצמי הילורים כמו לך אל נמלה עלל ראה דרכי' וחכם
 וכדומה. אך ביאור הדברים לדעתי כן הוא. כאשר אנו
 רואין במדינות הגאורות יעשו וויסעלאווקע. שם יקבלו
 כל פועל כפיס אשר הפליאו האומנים לעשות. ותכלית
 הענין הוא למען יתגדלו הפועלים איש איש במלאכתו
 אשר הוא עושה. בראותם איך ימלאו אנשים אשר יעמיקו
 להשכיל בפועל כפיסם על אופן נעלה. וממנו יראו וכן
 יעשו. כן על הדרך הזו העמיד הבורא בראשית בחבל
 למען יהיו לאות ולמופת אל מין האנושי להשתדמות
 לעניניהם ולכל פרטי מדותיהם והם בבחינת מראה
 מלופשה אשר האדם יביע עליהם ויתבונן איך להתנהג
 על פני חבל. ואף כי מאד השכל אנו יכולים לדעת כי
 האדם גריך להשתדל כל ימי חייו לעבוד את ה' ולשמור
 את כל מצותיו ולהתרגל בכל המדות טובות כי זהו עיקר
 ביותו לעולם הזה. והמופת ע"ז הוא מה שהסכימו
 כבר החוקרים. כי יש בחינה להבחין בין תנועה
 הכרחית לטבעית. תנועה טבעית מאיזה נמצא שהי'
 חוץ למקומו וחוזר למקומו הוא בהתחלה חלוש מאד וכל
 עוד יתקרב ליסודו תחזוק ותחמחר תנועתו למשל בנפול
 האבן למטה תחילתה נפילתה תלושה וכל עוד ירד למטה
 תחמחר הליכתה. ותנועה הכרחית הוא בסיפך תחילתו
 חזק מאוד. כאלה האבן מהקלע יעוף כחץ וכל עוד
 יעלה מעלה תחלת הליכתו לאט לאט עד כלות המכריח
 ויכלה לגמרי ישוב ליפול ולירד מטה מטה. והנה באדם
 יש ג"כ אלו הב' תנועות האחת הממשיכו ללד מטה
 לתענוגי עוה"ז הגשמיים לתאוות הצמיות אשר בעפר
 יסודם. והשנית מלד נפשו המשכלת אשר היא חלק
 אלקים ממעל תמשיכנה ללד מעלה להדבק ביוצר הכל

זיין

וקיץ הטבעי. כן אנו רואין ב' חלוקות אלו בחורף וקיץ אשר במשך ימי חיי האדם. כי יש אדם אשר עמלו בחורה ובמלכות כל הימים אשר הוא חי. הוא האיש הזורע בקיץ ומכין לימי החורף. ויש אדם אשר יקנה זה עבור כסף כזבולן ויששכר וכשמעון אחי עזרי'. ויש אדם אשר עבדו עליו שנים רבות ללא הועיל אך אחרי כן בא לכלל חכמה ודעת ועשה השושה מאהבה עד אשר הזדונות נעשו זכויות. כמו האיש אף כי לא זרע בקיץ עכ"ז יש זכותו לעשות אח"כ ע"י חכמתו ומלאכתו שישיג תבואה די מחיתו כאילו הו' זורע בשעת זריעה וקולר בשעת קלירה. כן האדם יכול לעשות ע"י מעשיו ע"י השושה שטושה כאילו הו' עושה מלוח ומע"ע בשנים שעברו כמאמרם ז"ל זדונות נעשו לו זכויות והשלם הלוקות אלו קורא אחסם שלמה בשלש שמות. מעשה. חשבון. חכמה ודעת. וזא לבאר לנו כי יש הבדל גדול בין החורף והקיץ הטבעי ובין החורף והקיץ הרוחני אשר במשך ימי חיי האדם. כי אצל הטבעי רק החלוקה הראשונה הוא מוכרח לעשות בקיץ אבל לקנות תבואה בכסף או עבור כלי יכול להשיג גם בחורף. אבל אצל הרוחני אף כי כל הג' חלוקות ימלאו כמו אצל הטבעי אבל כולם הוא מוכרח לעשות כל עוד הוא בחיים במשך ימי הקיץ. אבל חייב כשיבואו ימי החורף לא תוכל לעשות מאומה וזהו כוונת דבריו כל אשר תמלא לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון וחכמה ודעת בשאלו אשר אחסם הולך שמה. כי בזמן החורף אין עשה ואין תבואה:

אחי ורעי כל עוד אשר אהנו ת"ל חיים כולנו היום וימי הקיץ עוד לא עברו ואם כבר עברו רבות בשנים אשר כלו בחפס ותוהו. ושני החלוקות הראשונות כבר אהנו על השנים שעברו. הלא עוד נשאר לנו לפיטת החלוקה השלישית. זכרו והתעוררו כי שבת חשוכה היום. הלא יש לנו עשה ותבונה לחקן גם את השנים שעברו ע"י התשובה שנעשה. אך בואו ונחשב השבנו של עולם כי ידעתי כי הרבה בני אדם יעשו בחשבונות אלו. יש אנשים שחושבים הלא מלאים אהנו מלוח כרמון הלא בכל יום אנו מניחים תפילין וליניח ומברכים ומתפללים ואין ספק כי יש לנו חלק גדול בג"ע. ויש אנשים שחושבים על העבירות שעשו כי יש להם אמתלאות גדולות להצדיק את עצמם וחושבים עצמם כאנוסים וחולים עצמם במאמרי רז"ל כמו מאמרם ז"ל ראונינו לעשות רעון ומי מעבד שאור שבעים. ע"כ מלאחי חובה לבאר כי לא כן הוא ומקודם נשים פנינו אל הטעות הרעון להוכיח ולברר כי כל אדם עוד איננו בטוח כי יש לו חלק בג"ע וכי יחכן להיות אף כי עשה כמה מלוח ועבד כל מלוח הלא ידענו זאת כי

ינחן בן עדן. אבל יש לו לירא ולפחד פן אחר יקח חלקו. ע"כ כל הימים אשר הוא חי צריך להיות מירא ודואג לבד יבואו זרים חלקו ולו לא ישאר מאומה ורק ברגע האחרונה עת יגיע עתו והוא יודע כי הוא נקי מכל חטא אז יכול להיות בטוח כי יש לו חלק בג"ע. אבל כל עוד הוא בחיים מחויב לדעת כי חטא אחד יאבד עובדה הרבה. ודבר זה יתבאר לך ממאמרם ז"ל ברכות (דף ד') ודוד מי קרי לנפשי' חסיד והכתיב לולא האמתתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ותנח משמי' דר"י למה נקוד על לולא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני כך שאתה משלם שכר טוב לנדיקים לעתיד לבוא אבל איני יודע אם יש לי חלק בניהם אם לאו שמה יגרום החטא וכו' ובהשקפה ראשונה הוא דבר חמור הלא דוד ידע כי יש לו הרבה מלוח ואין לא יחי' לו שום חלק בג"ע. הלא השכל יורנו דעת כי אם יש לאדם מלוח ועבירות לא ינוכה העבירות עבור המלוח ולא יקבל לא שכר ועונש. רק על המלוח יקבל שכר ועל העבירות יקבל עונש. וכן נראה מדברי הירושלמי צפ' הרואה פרוש קיזאי עבד חרא חובה וחדא מלוח ומקוזי חדא בחדא (ע"י במפרש שם) ובאמת הוא עובד גדולה לאדם כמה שלא ינוכה עבירה עבור מלוח וכמו שנבאר. הגם אמרו רז"ל (בסוטה ד"ג) כל העושה מלוח אחת מקדמתו והולכת לפניו לעו"כ שגאמר והלך לפניך לרקק. וכל העושה עבירה מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין וכו' ויש להבחין מדוע גבי מלוח אמר מקדמתו וגבי עבירה אמר מלפפתו (וע"י בח"א מש"כ בזה) ונראה דהגמרא דרך אגב בא להשמיענו ענין יקר. הן זה יודע ומוסכם דעל עבירה יקבל האדם עונש בניהם ועל מלוח שכר בג"ע וחי' עולה על הדעת אם האדם עשה במשך ימי חייו מקודם מלוח ואח"כ עבירות יכנס תיקף אחר המוח בג"ע לקבל שכר המלוח שעשה מקודם. ואח"כ יענש על העבירות ובאמת הוא מוסכם ברז"ל כי מתחלה יענש האדם בניהם על העבירות ואח"כ יקבל שכר המלוח בג"ע. והנה מי שיש לו חולה בחון ביתו והולך לקרות את הדאקטער. אם הדבר אינו נחון כל כך והדאקטער משיב לו כי כאשר יסבב את העיר לבקר את החולים יסור גם לביתו אזי הוא מקדים ח"ע והולך לביתו. כי למה ימחין לילך עם הדאקטער אחרי כי הדאקטער יתעבד מקודם בכמה בחים. אמנם אם הדבר נחון מאד ובקשתו כי הדאקטער ילך מקודם לביתו אזי לא יסור ממנו עד כי ילך עמו מקודם אל החולה שלו. כן ראה הגמ' להשמיענו כי גם אצל המלוח והעבירות כן הוא. המלוח יודעת טיב כי אף אחר המלוח לא ילך האדם חייב לג"ע כי מי יודע כמה יצטרך להשכב בכמה מדורי גיהנם אח"כ למה תמחין עליו ע"כ מקדמת והולכת

מהר מרכבה ובגדים כי יבוא ויהי' רב בעירם למרות עיני המשפחה השני'. או יאמרו המשפחה השני' הם יבחרו רב ואת פינו לא שאלו. עבור זה לא נסכים בשום אופן ויתבטל הדבר. והם יתללנו לפני קרובם. מה לעשות בני המשפחה השני' אינם רואים. ויהי כאשר שלחו העגלה אחרי הרב היו שם אורחים מעיר אחרת וירצו להגדיל את המעשה אשר המה עושים כי לא יחסו על רוב ההוצאה רק למען טובת קרובם. ויען אחד ויאמר להם אחם תתפלאו על המעשה אשר אחם רואים בעיניכם. אמנם לו ידעתם מה עמקו מחשבותיהם בזה ויגל לפניכם את חוכן כוונתם. על הדרך הזה אומר דוד מה גדלו מעשיך ה' כי בחמת כאשר אנו רואין כי איש עני בזמן קצר הלליה עד מאד עד כי יש לו כמה אלפים הלא רבים ותפלאו על מעשי ה'. אבל בא דוד להבינו דעת כי הכוונה הוא לשלם שכרו בעוה"ז למען לא יהי' לו בעוה"ב מאומה וזהו אמרו אבל מה מאד עמקו מחשבותיך עד כי נהפוך הוא לפי מה שבני אדם חושבים וחוזר ומבאר בפרוש רשעים כמו עשן. ותפלאו רבים על מעשי ה'. והכוונה הוא להיפך להשמדם עדי עד:

ומעתה

אנני אומר כי ענין הג"ע הוא דומה ללאטריי שפיל. הן ידענו זאת כי הלאטריי יחלק לשלשה מחלקות. הכסף יתקבץ מהאגסים קוני הטעמליך והיה כי יבוא הגורל אזי יש אדם אשר יזכה פרייח לא. כמה שנתן מקודם ויתן לו בחזרה. ויש אדם אשר הוא מפסיד כל מה שנתן ויזל נקי ויש אדם אשר יזכה בגורל ויקח מה שנתקבץ ממאה או אלף אנשים. הוא יקח אותם לבדו. וכן הדבר אלל הג"ע עבור כל מלוא ומלוא ינתן ג"ע א"כ כל אחד ואחד כשעושה מלוא יש לו חלק בג"ע אבל יש אנשים אשר יקחו חלקם. ויש אנשים אשר יפסידו חלקם. ולא ישאר להם בעוה"ב מאומה. ויש אנשים יקחו הם לבדם. ומעתה בואו חשבון אף כי ברור הוא כי עבור מלוא ישולם שכר בג"ע. ורז"ל אמרו (אבות פ"ד) שכר מלוא מלוא. ונראה להסתיק הדברים ע"ד דמיון אומן הבונה בתים בנה ארמון אלל אחד מהשרים ויהי כאשר גמר את הבנין ויבוא השר לראות את הארמון וימצא חן בעיניו ויאמר אל האומן אני לריך לבנות עוד ארמון כזה במקום אחר. ועתה עבור כי מלאכתך מלאה חן בעיני אחת תבנה גם הארמון השני. סכל אחד עמד שם ויתפלל ע"ז הזה הוא שכרו אשר הוא נותן לו עבור כי עבד אללו באמונה יעבוד עוד אללו. היה לו ליתן לו איזה מתנה עבור זה. חכם אחד ה' שם והשיב לו תשובה. ידוע הדע כי השר הזה רבים דופקים על דלתותיו כי יתן להם איזה מלאכה. כי אללו אם ירויח אחד הוא בטוח בשכרו

כמונה

והולכת אבל העבירות אינם רואים כי ילך מחחילה בג"ע ע"כ העבירה מלפפתו ולא חזו ממנו בכדי שתיקף אחר המות ילך לגיהנם. ובחמת בדון הוא ובושר שתהא גיהנם קודם. משל לשנים שעשו שידוך ביניהם אם האחד פוסק לבנו שני שנים מזונות אחר החתונה והשני פוסק לבתו ג"כ שני שנים מזונות אזי לריך כותב התנאים לשאל פיהם מי יתן ראשונה ומי יתן לאחרונה. אמנם כשא' פוסק שני שנים מזונות וא' פוסק כל ימי חייו מזונות להזוג אזי למותר הוא לכותב התנאים לשאל מי יתן לראשונה כי דעת לבדן נקל כי מקודם יתן מי שלא פסק כי אם שני שנים ויאכלו מקודם השני שנים ואחרי כן יבואו לגד השני ויהיו שם תמיד. כי אם יהיו מקודם אלל הוד שפסק להם תמיד א"כ אימתי הוא הזמן שיפסיקו ביניהם לילך לאכול המזונות אלל דהשני. וכן הדבר אלל גיהנם וג"ע. עונש הגיהנם הוא עונש זמני אבל שכר הג"ע הוא נלתי א"כ הדון נותן כי מקודם יענש על העבירות אשר יבנה בחייה זמן ואח"כ יקבל הג"ע לעולמי עד. כי אם יתנו לו מקודם הג"ע א"כ אימתי הוא העת שיעוזה את הג"ע וילך לקבל העונש של גיהנם אחרי שאין זמן קצוב להג"ע. ובהיות כן אם היו מוכיין מלוא עבור עבירה שלא יקבל לא שכר ולא עונש ה' זה אונתה גדולה לאדם כיון שהעונש זמני והשכר נלתי ומוטב לו כי יקבל מקודם עונש על העבירה ואח"כ יקבל השכר על המלוא (ועי' בס' חסידים סי' ז"ט).

ואחרי שבאנו לזה הגדל הפליאה אריך עלה על דעת דוד שעשה מלוא לרוב שלא יהי' לו חלק בג"ע. אמנם יתבאר הדבר ע"פ מה שאמרו רז"ל בחגיגה ברא לדיקים ברא רשעים ברא ג"ע ברא גיהנם כל אחד וא' יש לו ב' חלקים אחד בג"ע ואחד גיהנם. וזה לדיק נטל חלקו וחלק חבירו בג"ע נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם אמר רב משרשיא מאי קרא גבי לדיקים כתיב לכן בארלם משנה יירשו גבי רשעים כתיב ומשנה שברון שברם. וכבר כתבו הראשונים כי הרשע עבור מה שמוטלין ממנו את חלקו בג"ע ישלמו לו שכר המלוא שלו בעוה"ז וזהו כוונת הכתובים מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותך איש צער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת בפרוש רשעים כמו עשן ויניעו כל פועלי און להשמדם עדי עד. והנראה בהמתקת הדברים ע"ד דמיון עיר אחת ה' אשר בני העיר היו חלוקים לשתי משפחות והעיר היתה לריכה לרב ומורה ובני משפחה אחת ה' הם קרוב בעיר אחרת אשר ה' ראוי להיות רב בעירם אך הם לא רלו לקחת אותה מעממים כמוסים. אז החלו להתיען מה לעשות אולי בני המשפחה האחרת יבחרו אותה לרב ואנחנו הלא נבי' מוכרחים ג"כ להסכים ע"ז כי אחינו צטרינו הוא ויעשו צערמה וישלחו חים

כמות זכירו וגם ונתן מקח עוב ע"כ זה בעלמו הוא מחנה גדולה במה שהבטיח לו כי הוא יעשה אצלו המלכה. ע"ד זה באו רז"ל להבנינו כי ידע האדם כי שבר המלוכה הוא כל כך גדול וגם הוא כל כך בטוח עד כי הקב"ה יוכל להתפאר ולומר אל האדם עבור כי עשית מלוכה אחת לעזור אותך כי תעשה עוד מלוכה. עכ"ל איננו בטוח האדם כי הוא יקח זאת כי יתכן כי אחר יאכל חלקו וכאשר לא יאות לאדם לשמוח בעת שקונה לארבעי לעטיל כי עוד לא ידע אם יזכה בגורל כן לא יאות לאדם לשמוח במלות אשר עשה וזריך לסוית ירא וחרד פן יותן לאחרים חלקו. הוא הדבר שאמר דוד אצל איני יודע אם יש לי חלק ביניכם או לא. ושמור הדברים כי נכונים המה :

ומעתה נבוא לבאר הטעות השני איך נאלו האנשים להקל חומר העבירות ולהסתפק בטענות מזויפות. וד"ז יתבאר לנו ע"פ מאמר הנביא (עמוס ג) שמעו את הדבר הזה אשר דבר ה' עליכם בני ישראל על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם הילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו הישאג ארי' ביער וטרף אין לו היתן כפיר קולו ממעגותו בלתי אם לכד התפול לבור על פח הארץ ומוקש אין לה היעלה פח מן האדמה ולכוד לא ילכוד אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם תהיה רעה בעיר וס' לא עשה. וכבר עמדו רז"ל על הכתוב רק אתכם ידעתי שפירשו הנפרשים ידעתי אהבתי וא"כ מאי אהבה הוא כי יפקוד עליכם עונותיכם. וגם הכתובים כולם אין להם שום הבנה להבין ההמשך וקוטב הכוונה. ע"כ הנראה לבאר כי הנביא ירה חזי' כוונתו לבטל כל אדדי ההתנלות אשר הילך מפתח את האדם להתנצל בהם. והנה מלאנו אותם במספר שלשה. א) דאגת הפרנסה. ב) חוזק הילך. ג) טענת הגוף והנפש. הגוף עושה הלא אחרי זאת הנפש איננו עושה מאומה. והנפש עושה לא בי האדם כי הלא קודם שנכנסתי לגוף הייתי קדוש ועבור כמוזכר ברז"ל. והנה על טענת דאגת הפרנסה כבר אמר הגאון ר"י אייבשיץ דברים נמרזים אמת כי ההתנלות זו יפה עד מאוד. אצל הוא רק לעבירות אלו כמו גזל חמס שנאה קנאה ביעול תורה ותפלה בזה יש להתנצל עבור הדאגה להיותם ערודים במחיתים וקשה עליהם עול מדבנה. בנפשו יביאו לחמס. וכל התנלות אשר מלאי לחינו בני ישראל בגולה הן המפריעים אותם מעבודתם עבודת הקודש בכל עת. ולבבם בלתי בר וך לעבודת ה' ותורתו. אצל מה נאמר ומה נדבר בעונות זנות ושחוק וקלות ראש כל הלילה לישב ולרקוד כמו שעירים בחורים ובחולות אנשים וגשים. הולכים

בבתי שחוק ויושבים במושב לנים של רשעים המרגילים לאדם לכל תועבת ה'. ונשים הולכות ממש בגילוי בשר וזרעות גלוים. וילבשו משבצות זהב ואבני חפץ וכלי יקר בדמים יקרים היתכן לתלות זה בכובד הגלות. הלא נהפוך הוא לשמחה מה זו עושה הלא יש לנו להתפלל בכובד ראש ולבנו דוי כל הימים ולמעט במוסרות ותענוגים. וגם על ההתנלות הילך יש לעשות כמו שביארתי מאמרם ז"ל (ברכות דף ז' ע"ב) מזמור לדוד קינה לדוד מבט"ל ארשב"א משל לאחד שיאח עליו שט"ח קודם שפרעו ה' ע"כ לאחר שפרעו שמה. אף כן דוד כיון שאמר לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מבידך ה' ע"כ אמר שמה עבד או ממזר הוא דלא חיים עלי. כיון דחזא דאבשלום אמר סתם ברא חיים על אבא משום הכי אמר מזמור. וע"ז ישתוממו כל המפרשים. הנה הוא רואה עין בעין כי אבשלום רודף אותו באף ובחימה ולא יחוס עליו. והוא יתנחם בתחומין של הכל כי יחוס עליו. ואשר אכני אחזה בפירוט הדברים כן הוא. כי מן היום שאמר לו הנביא הנני מקים עליך רעה מבידך כו' ושכב את נשיך לעיני השמש ולעיני כל ישראל היה דוד מילך ודורג אומתי יקויים זאת כי אף שיתכן שימרוד אחד מבני ביתו עליו אצל איך יתקיים ושכב את נשיך לעיני השמש ולעיני כל ישראל הלא גם הנואף לא ינאף כי אם למלאות תאוותו ומה לו לעשות זה לעיני העם הלא גם עין נואף תשמור נשף לאמר לא תשורני עין. ובפרט בדבר אשר יש לו לעשות בסתר מה לו לעשות לעיני כל ישראל הלא הנאחו לא יתגדל במה שיעשה בגלוי. ויפה נשאו רז"ל עליו המשל מאחד שיאח עליו שט"ח קודם שפרעו ה' ע"כ איך יפרע את החוב כן היה דוד ע"כ איך ישלם את השט"ח אשר העיל עליו הנביא ושכב וכו' לעיני השמש ולעיני כל ישראל הלא זה איננו בחק הטבע כלל אם לא כי איזה סיבה חילונית יכריחו לזה מלבד התאוה ואין זה כי אם כאשר יעך אחיחופל למען ידעו כל ישראל כי המרידה הוא באמת ע"כ ה' ירא דוד מקודם שמה עבד או ממזר הוא דלא חיים עלי וא"כ יאמינו כל ישראל גם בלאו הכי כי לא ישוב לעשות שלום עם דוד כיון דחזא דאבשלום אמר סתם ברא חיים על אבא וא"כ לא יאמינו בו ישראל וינערך לעשות מעשה זו נגד כל ישראל למען תחוקנה ידיהם ע"כ אמר שירה כי עתה כבר יפטר מהשט"ח שלו. ככה יש עבירות רבות אשר מבלעדי הילך יעשו. הן האים אשר מלבד אשר יכפור באיזה פרטים עוד יעשה זאת לעיני רבים ועוד יפרסם דעתו בכתבי העתים. הלא אם מעשי הילך המה די לו אם ימלא את תאוותו בסתר לבנו ומדוע עוד ירדוף כי רבים יעשו כמעשהו. רבות פעמים ראונו כי אחד מונע גם אחרים מליתן לאיזה

לאיזה דבר מנוה. וע"ז הלא יענה ה"ר הרע הלא לא ממני הוא. זה דרכי כי הנני מסית את האדם כי יחסר את ממון חבירו אבל לא לקמן את ממון חבירו. הוא הדבר אשר דברתי כי גם התגללות ה"ר אין זה התגללות אחתי. כי יש עבירות חמורות אשר טענת טרדות הזמן גם טענת ה"ר לא יספיק להגן עליהם. אך הנביא ב"ל לבטל כל סוגי התגללות בדברי שכל. ראשונה על טענת הגלות אומר בשם ה' רק אחכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם. משל למה הדבר דומה לאחד שלוח מרעו סך מסוים. ואח"כ כאשר ב"ל לתבוע מאתו. אז הראה לו כי גם הוא נוטה בחארים אז הרה אף המלוה. הלא אנכי איני מכיר אותם. ולא נתתי להם. אנכי יודע רק אחרך כי לך נתתי. על הדרך הזה אומר הנביא בשם ה' כי לא יספיק לכם התגללות כי על עבירה זו עם צבל היו הסיבה. ועל עבירה זו אומה זו ה' הסיבה. כי הקב"ה אומר אנכי איני יודע את האומות האלה. רק אחכם ידעתי מכל משפחות האדמה. ע"כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם אף אלה אשר עמי הארץ היו סיבתם. ולעומת הטענה השני' מה שהגוף עושה כי הוא אינו חייב בדבר. והנפש עושה כי היא אינה חייבת בדבר. כבר ביאר הגר"א על יונה על הכתוב ויאמרו איש אל רעהו לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת ויפילו גורלות ויפול הגורל על יונה וז"ל שם הכחות והאזורים אומרים זה לזה לכו ונפילה גורלות ראונו לידע ע"י חטא של מי יאל הגז"ד את בחטא הלשון או המעור או שאר האברים ויפילו גורלות שבררו את הדבר ופששו ויפול הגורל על יונה על הנשמה כי כשהיא עושה אז היא מהפכת את כל הגוף לעושה ע"י"ש. הרי נתבאר כי מלבד שהגוף עם כל המון תשוקותיו הם חייבים. כי גם הנשמה היא חייבת בדבר. וזהו שאומר הנביא הילכו שנים יחדו בלתי אתם נועדו. כי כשאנו רואין כי ילכו שנים יחדו למקום אחד אנו מבינים כי הסכימו מקודם ללכת אל המקום ההוא. כן אנו מבינים כי העושה עבירות. גם הגוף גם הנפש שניהם הסכימו ע"ז לעשות כי לו ה' לו חומר עוב לא היה מסכים לזה. ולו ה' הנשמה עושה היתה מהפכת את הגוף. ויכיר כי שניהם רעים. ושניהם חייבים. וא"כ גם להתגללות זו אין טענה:

להיגר לבוא להשתרר עליו ע"י הפתח ההוא ועל נקלה יכריענו לרצונו. לא כן את האדם דעתו ורצונו שלם אתו ותמים עם ה' לעשות מה שצוה עליו וזדא"י כי אין מקום להיגר לבוא עליו. עוד אמרו רז"ל עבר אדם עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר. א"כ ע"י שני דברים היגר כובש האדם. (א) במה שפחת לו פתח. (ב) אם כבר נפל צידו ועשה העבירה שוב אין לו כח לעמוד כנגד היגר והיה"ר נמשל לאר"י בדאמרינן ביומא פ"ז (דף ס"ח) נפק אחא כי גוריא דגורא מצית קדשי הקדשים וזהו שאומר הנביא ה"ש"אג אר"י ביער וטרף אין לו כמו כן היה"ר לא יבוא עליך אם לא מאל טרף ר"ל שפחתה לו פתח. היתן כפיר וגו' בלתי אתם לכד. כמו כן היגר לא היה מכריעך לרצונו אם לא כאשר כבר לכד אותך בעבירה זו ב' פעמים. ואם יאמר האומר מדוע נתנו להיגר כל כה וחזק ללכוד את האדם אם יפתח לו פתח או כי כבר נפל צידו פעם אחת. ע"ז אומר הנביא אל תחמה. התפול כפור על פה הארץ ומוקש אין לה. פה הוא נקרא הכלי שמעמידין לגור בה ה"ש"אג אר"י ומוקש הוא גרעיני תבואה שמפזרין בכלי זה כדי ש"י הגרעינים תבואה ה"ש"אג אר"י הפתח. וכאומר היתכן כי יה' פה בלא מוקש כן לא יתכן אחרי אשר נברא היגר לתפוס אותך. יש לו מוקשים במה לתפוס אותך. כי כאשר היגר יזייר לפני האדם תבל ומלואה עם המון חיותיו וכל התענוגים אשר ימצא בעולם ע"י זה ימשך האדם אחריו ויתפס בפה היגר. וחזר ואומר הנביא היעלה פה מן האדמה ולכוד לא ילכוד ר"ל אם תאמר איך נוכל להמלט מהיגר אחרי כי מוקשים רבים יש לו במה לפתח האדם להמשך אחריו א"כ אין להמלט ממנו. ע"ז מתרץ הנביא את יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. ביאר הדברים. כי אחד מן הטעמים הנאמרים על תקיעת שופר ברה"ה נראה לנו לומר כי הוא על דרך שאמר הכתוב (יחזקאל ל"ג.) ארץ כי אביא עלי' חרב וגו' וראה את החרב באה על הארץ ותקע בשופר והזהיר את העם. כי בראשית השנה צוה הקב"ה לתקוע שופר להזהיר את העם מחרב מלחמת היגר אשר הוא מיועד ללחום עם האדם כל השנה. וזה נודע כי מתי ילכד העוף בהמלודה כשהעוף אינו שומע שום קול ע"כ הולכת לאכול הגרעינים אבל אם ישמע העוף איזה קול או צעדי אדם תיקף חברה מפני שהיא זכירה מאד שלא תפול ציד אדם. וזהו התשובה שהשיב הנביא על שאלתו היעלה פה מן האדמה ולכוד לא ילכוד וא"כ גם אהנו אין אנו חייבים להיגר הוא הפה שלנו. ומשיב הנביא הלא גם העוף לא ה' נלכד אלו היו מזיזין אותה מקודם לא היתה נלכדת. ואתה בן אדם הלא שמעת קול שופר. והזהירו אותך א"כ אם לא תשמע לקול

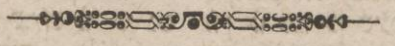
ולעומת הטענה השלישית הוא חזק היגר. כבר

ביאר הגר"א ז"ל על הכתוב הלא את תשוב שאת ואם ל"ת לפתח חטאת רובך. כי אין לי"ה"ד שליטה על האדם להעוותו מדרך הטוב כ"א במקום שפחה פתוח לפניו ר"ל שהדבר שמעלה על רוחו לעשותו ועוד ה' בלבו על ד' הספק את לעשותו אם לא. או אז מקום

חית

לא ישמור ח"ע מהיצר ולא יסים לבו לקול השופר אשר שמע בר"ה. ואחרי כן לא ישמע לקול הנביאים או מוכיחים לשבז אל ה' או אס יהי רעה בעיר נוכל לומר ע"ז כי ה' לא עשה כי האדם בעלמו אובד ח"ע לדעת (ביאור הכתובים האחרונים האלה עוררני לזה ה"מ אשר רמז ע"ז במלות קצרות ואנכי המתקני והרחבתי הדברים) ע"כ. אחי ורעי לבו וגשבה אל ה' ויתן לנו שנה עושה שנת חיים ושלום:

לקול השופר ותעש הרע ואח"כ הביא ה' הרעה עליך ח"כ אחס חייב בעלמך וזהו אומריו אס יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אז אח"כ אס תהי רעה בעיר נוכל לומר כי ה' לא עשה זאת כי האדם בעלמו גרם לזה. ואומר עוד הנביא כי לא יעשה ה' דבר כי אס גלם סודו אל עבדיו הנביאים. ר"ל אף אחרי אשר הרעו בני אדם לעשות והבוק הבוק הארץ מתרה הקב"ה ע"י עבדיו הנביאים יום יום השכם ושלוח שובו אל ה' ונחם ה' על הרעה אשר חשב לעשות לעמו. ואס האדם מקודם

דרוש לכל נדרי

ראפראניעם והחולה סובל יסורים קשים ומרים. והוא הו' מרפא רק במיני סמים אשר באפטייק. גם היו מרוקחים עד כי היו צפי החולים כדבש למחוק ולא הו' למשא על החולה לקחה אותם. וירבו הימים ויפול מריבה בין תושבי העיר ויחלו להבעיר אים בית רעו ונשרפו כמה בתים ובחוכם גם האפטייק אשר הכין הדוכס. ויהי היום אשר בא הדאקטער בעיר וירא כי אין האפטייק אז קבץ את החולים הנמצאים בעיר ויחלקם לשלשה מחלקות. אל החלק האחד אמר אחרי אשר נשרף האפטייק אין לי במה לעזור אחכם ובהכרח מות תמוהו. אל החלק השני אמר אף כי עוד יש רפואה למכהכם. אבל לא כימים הראשונים הימים האלה. אלו הו' האפטייק קיים הייתי ממניא לכם רפואה ע"י איזה סם. אבל עתה בהכרח לעשות לכם ראפראניעם והסבלו יסורים קשים ומרים. אל החלק השלישי אמר אף כי יש לי רפואה למענכם ובקל תרפאו. עכ"ז יש הבדל כי אילו הו' האפטייק קיים הייתי צורך שם מיני סמים לרפואת אחכם רפואה שלמה אבל עתה אף כי תרפאו אבל אינכם בעומים כי לא תחזור המחלה עוד הפעם בקרב ובהכרח תהיו זכירים עד עולם במחלה ובמשתה כפי הסדר אשר אסדר לפניכם. ואס לא אחי חשב המחלה והנכם בסכנה גדולה:

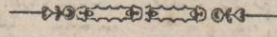
אל המשל הזה נדמינו גם אנחנו. הלא חדעונו כי היום הכפורים אשר בעת הנהו שוגה ורחוק מיום הכפורים אשר הו' בזמן הבית כרחוק מזרח ממערב. ראשית כי שלשה הבדלים יש ביניהם. הגה בזמן שבהמ"ק הו' קיים איתא במשנה ראשונה (שבועות פ"ק) על שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות ודוגות והסנגות הודע ולא הודע עשה ול"ה כריתות ומיתות ז"ד עשיר המשתלה מכפר וז"ל הרמב"ם פ"א מכל' השבוע הלכה ב' עשיר המשתלה מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות

נפלאתי מאוד מדוע יום הכפורים הוא אללינו יום כבי. הלא מלפנים הו' היום כפורים יום שמחה לישראל. כדליתא במשנה (פ"ד דתענית) אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וביום הכיפורים שבהן בנות ירושלים יולאות וחולות בכרמים והשמחה הו' מפני שהוא יום מחילה וסליחה. ואין נהפך אללנו היום מיום טוב לאבל וכבי. אמנם אס העו אזויכם אל המשל אשר אליע לפניכם. אז תראו כי אין זה פלא:

דוכס אחד צנה עיר גדולה לכבוד ולתפארת. וינהרו אליו תושבים המונים המונים כי לא הו' חסר בעיר מכל הדברים הנצרכים להי האדם גם רופאים היו שם לרפואת כל איש נגוע חולי. אך הדוכס לא הסתפק ברופאים אלה ויבקש איזה דאקטער מן המפורסמים מהדאקטורים אשר ימלאו בחנרות המלכים אשר לא יפלא מהם כל דבר והם אומנים גדולים במלאכתם לרפואת כל נגעי ומחלות בני אדם. אין מחלה ומכה אשר לא ימלאו לה מזור ותרופה. ויהי כאשר לא השיג איש כזה שיקבע ישיבתו בעיר הזאת כי אנשים כאלה ישרחו בבית המלכים. שבר את אחד מרופאי המלכים על יום אחד בשנה כי ביום ההוא יבוא אל העיר להמניא מזור ותרופה לאלה המחלות אשר נלאו ידי הרופאים שבעיר לרפואתם. ובכל שנה ושנה יום בוא הדאקטער אל העיר הו' שמחה וששון בעיר כי ביום ההוא לא נשר חולה בעיר כי כולם נרפאו. והו' דרכו לרפואת באופן אשר החולה לא סבל יסורים כי פקד על הדוכס להכין לו אפטייק מכל מיני רפואות. והדוכס אין כסף אללו נחשב למאומה ויכן לו אפטייק אין על ספר משלו כי כל מיני סמים וכל מיני רפואות נמצאו בחוכו ע"כ הדאקטער בחמתו הנפלאה הו' ממניא תרופה אף למחלות כאלה המוכרח לעשות להם

למפרע כי השבוע לא ה' כהוגן ויוחזר העון הקודם על מקומו. א"כ מי זה יתפאר כי יעשה השבוע עד שיעיד עליו יודע תעלומות. וא"כ איך נוכל לשמוח אחרי שאין לנו בטוחים כי השבוע הוא כהוגן ולא יועיל היום"כ. האנשים אשר עברו על כריתות ומצ"ד אשר בזמן שהיה שעיר המשחלה ה' מכפר עליהם כפרה גמורה. אבל עתה אינו אלא חולה ויסורין ממרקין א"כ בהכרח יסבלו זרות רבות ורעות ואינו מועיל היום"כ. האנשים אשר חטאו בחילול השם להם אינו מועיל יוס"כ מאומה ובהכרח ימותו ומי האיש אשר הוא נקי מעון חילול השם כי כל העושה חיזה עבירה ואחרים למדין ממנו לזלזל במצות ה' כבר יחשב עליו עון חילול השם (עיי' יומא פ"ז בסוגיא ובפרש"י ס). נחזור אל המשל הנ"ל. ויחי בהשמע דברי הדאקטער בעיר רעדה אחתם ונהפכו כל פנים לירקון. ראו ויחבוננו איך גמלו לנפשם רעה במה שרפאו האפטייק. כן אנחנו אשר הצורח בחסדו הבעיה לנו כי ישלח לנו יום אחד בשנה את הדאקטער הגדול הוא יוס"כ אשר ירפא אותנו מכל מחלוננו והכין לנו האפטייק הוא הבה"מ ושעיר המשחלה עם העבודה אשר ה' זיוס זה בצירוף שניהם ה' מתכפר כל עונותינו. אבל עתה אשר בעון שנאת חנם אשר נפל בינינו שרפאו את האפטייק אף כי יבוא הדאקטער הגדול יוס"כ רפואתו מעטה כמו שביארנו ע"כ נהפך היום שהי' יום שמחה מלפנים ליום אבל ובכי:

והחמורות בין שער בזדון בין שער בשגגה בין שודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשחלה והוא שעשה השבוע אבל אם לא עשה השבוע אין השעיר מתכפר לו אלא על הקלות ומה הן הקלות ומה הן החמורות החמורות הן שמייבין עליהם מיתה צ"ד או כרת ושבעה שוא ושקר אע"פ שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות ושאר מל"ה ומ"ע שאין בהן כרת הם הקלות ע"כ. אבל עתה אשר אין שעיר המשחלה כבר נפסקה ההלכה דיומא (ד' פ"ו) כי יש ארבעה חלוקי כפרה עזר על עשה ושב אינו זו משם עד שמתלין לו שנאמר שובו בניי שובדים עזר על ל"ה ועשה השבוע השבוע הולך וי"כ מכפר שנאמר כי זיוס הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם עזר על כריתות ומיתות צ"ד ועשה השבוע השבוע ויה"כ תולין ויסורין. ממרקין שנאמר ופקדתי שבט פשעם וזננעים עונם אבל מי שיש בידו חילול השם אין לו כח בשבועה לתלות ולא זיוס"כ לכפר ולא זיוס"כ למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקה שנאמר אם יכופר העון הזה לכם עד המותון. א"כ הרי לנו נחלקין ג"כ לשלשה מחלקות. האנשים אשר עשו עבירות של עשה ול"ה אשר צעת שהי' השעיר המשחלה ה' מתכפר גם בלא השבוע אבל עתה אינם יכולין להרפא כי אם בשבועה וגדר השבועה הוא כמו ש' הרמב"ם עד שיעיד עליו יודע תעלומות כי לא ישוב עוד לכסלה וה"כ בהכרח להזכר כי מן היום ההוא והלאה לא יעשה עוד הפעם עבירה זו. דאם יעשה עוד הפעם הרי נחלה

דרוש השני לכל נדרי

(אבות פ"ג ב') הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה וההחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללות יבוא וילווה והגבאין מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו. ויש להם על מה שיסמוכו והדין דין אמת והכל מתוקן לסעודה :

והס יאמרו לנו מוסר נפלא. לכל יעשה האדם לשמוע אל ענת ה' והמון תאויו. ע"כ הוא מברר לעינינו את החסרונות הנמלחים בחנות של ה' צ"ד אחת לאחת. למען ירחק האדם מללות ולהקוף בחנות הזאת כמעטוי קשה. הכל נתון בערבון — כי יש אדם אשר הוא איש נאמן ויוכל להשיג מעות בהלוואה על דברו. ויש אדם אשר יבקשו ממנו כי יתן שט"ח או וועקסיל ויש אדם אשר לא יתנו לו הלוואה כי אם כאשר יתן לבטחון חיזה משכון או שיעמיד את ביתו בזאלאג. אמנם ייתכן כי כאשר יבוא אחד ללות מעות בקאנטאר.

והס יאמרו לנו כי יעמיד א"ע וגם אשתו ובניו בזאלאג כי אם לא ישלם לזמן הקבוע הרשות להם להרוג אותם או למכור אותם לעבדים ושפחות. הלא ישחק להם כי מי פתי יעשה זאת. לזאת מזהיר החנא. אל תלך ללות בחנות של ה' צ"ד ידוע תדע כי הכל נתון בערבון. אחת ואשתך ובניך וכל אשר לך הם נחונים בזאלאג — ומורה פרוסה על כל החיים. כי אם ישאר אדם חייב לרעהו יכול לצרוע לעיר אחרת. אם ישאר חייב למלך יבנה למדינה אחרת. למלך כפיפה יכול להסתר במסתרים. ע"ז מזהיר החנא ראה נה בן אדם כי לא תשאר חייב בחנות הזה

אל המשל זה נדמינו גם אהמו הגה כל השנה האדם הולך טרוד בעסקיו ואין פנאי לעשות חשבון הנפש. ובערב יום הכיפורים כאשר יצוא להתפלל תפלת המנוחה ויראה העל חטא כחוב לפניו שמה ימצא כל מיני חטאים מכל הסוגים. ובהסקפה ראשונה יתפלא האדם היחבן כי עשיתי את כל העבירות האלה. עד אשר לאט לאט יתחיל לומר אותם והנה הוא רואה כי לא חשבון שקר הוא. כשהוא מגיע לעל חטא שחטאנו לפיכך זכירות אז יתבונן. אמת הדבר כי דברתי הרבה רכילות. כשמגיע לעל חטא שחטאנו לפניך בשנאת חנם יהודה בלבנו ויאמר אמת הדבר. וכשמגיע לאיזה חטא אשר לא ידע מזה. נוכל לאמר לו מאמרו ז"ל כל שיש בידו למחות באשכי ביתו ולא מוחה נענש עליהם א"כ אולי אשתך או בניך עשו עבירה זאת. וכשמגיע דרך משל לעל חטא שחטאנו לפניך בגילוי עריות וידע כי הוא וב"ב נקיים מזה וא"כ הלא ישחומם האדם ע"ז נוכל להשיב לו אל תחרעם ע"ז כבר כ' בספרים (עיין בסידור בהקדמה לפני וידוי הגדול) כי אם מדבר לשון הרע על רעהו נוטל ממנו עונותיו כגודע מסה"ק שע"י לשה"ר נעשה משא ומתן כזה. וא"כ הן אמת כי אתה לא עשית עבירה של גילוי עריות אבל איש אחר עשה ונכתב על השבועה סוף דבר אין לנו לומר כי אם כמו שאמר שלמה ע"ה אשר אין נעשה פחגם מעשי הרעה מהרה ע"כ מלא לב בני האדם לעשות רע. והנה שהתנה מתאונן והחטוני מקיף כי לו לא היו מתאוננין לאדם כל כך לא ה' מתקבץ עבירות הרבה כל כך. כי ה' האדם מתירא לנפשו פן יענש מיד :

הפנקם פתוח וסיד כותבת. בזה הורה התנא עוד חסרון גדול. דרך דמיון אם יצוא אחד לקנות באגולנא דבר עבור ג"פ ח' יתחוק עליו ויאמרו לך אל החנויות הקטנות כי הם יתעללו לטרוד עבור פדיון קטן כזה. וגם אם יצוא לחנות אשר הם שמחים גם בפדיון קטן אבל אם יאמר כי יתנו לו עבור ח' ג"פ ובסקפה בלא מעות לא יענו אותו באמרו וכי עבור פדיון קטן כזה אעריח ח"ע ליקח את הבוק ולהפיש את הדף שלך ולתחוק לזכרון כי אתה חייב לי ח' ג"פ. העיריח הוא יותר מהפדיון. והיה כי יתחנן האדם אל החנוני כי נכרך לו הדבר מאוד לרפואה. אומר לו החנוני א"כ איפוא זאת עשה קח את הבוק ותחפש עד אשר תמצא את הדף אשר שם כתוב כל הקפותיך וחרשום בעלמך גם הסקפה הזאת. על הדרך הזה אומר לנו התנא כי הי"ט"ר לא יתעלל אף על פדיון קטן ואף עבירה קלה שבקלות הוא יקר בעיניו להכשיל האדם כי למה יתעלל אחר כי הפנקם פתוח. והיה של האדם בעלמו כותבת. ע"כ לא יתעלל מלרדוף אחר פדיון קטן : הפנקם

זה כי אין ענה ואין חבונה להגלל כמאמר הכתובים אנה אלך מרוחק ואנש מפניך אברה וגו' אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו וזה כוונת התנא ומטרה פרוסה על כל החיים עד כי אין להגלל בשום אופן. ע"כ הוי זכיר מבלי חקה בחנות זה. החנות פתוחה — עוד יבאר התנא חסרון נורא. כי מנהג העולם כי החנות אינו פתוח כי אם ביום אבל בלילה היא סגורה על מסגר. אבל החנות הזאת היא לעולם פתוחה כי כמה עבדות יעשו רק בלילה. ואין לך עשה שהי"ט"ר יסגיר את חנותו : **והחנוני** מקיף. עיין במדרש שמואל שהביא שני פירושים בשם הקדמונים יש מי שפירש מקיף הוא לשון סיבוב. ויש מי שפירש לשון הקפה פי' לשון המתנה. והנה לפי' הראשון יש לבאר כי מהנהוג בחנות כי החנוני יושב במקומו ויש לו שני מיני סרסורים. האחד הוא סרסור קטן המראה להאורה כי סגורה זו תמצא ברחוב פלוגי וסגורה זו תמצא ברחוב פלוגי אלא פלוגי. וכשיפוח לשם ורואה לקנות הרבה סחורה יש שם סרסור גדול אשר הוא מתווך העסק בין הקונה והמוכר. ובא התנא לבאר כי בחנות הזאת כי גם לה יש שני סרסורים כמאמר רז"ל עינא וליבא תרי סרסורי דעבירה. כי העין מראה לאדם איזה העבירה. והלב חומד וגומר את העבירה. בכל זאת לא יסתפק החנוני בזה כי גם החנוני בעלמו סובב הולך בשוקים וברחובות אולי ימצא איזה איש אשר יפתהו כי ילך בחנותו. וא"כ עד כמה צריך האדם למנות מספר לעדיו לכל יתפתה מהם. והחנוני מקיף נפי' השני יתכן לבאר ע"פ משל. אחד מן בעלי החנויות אמר לאיש עני מדוע לא תשתדל לפרוע את המגיע לי בחנות. כי כבר מגיע עשרים ר"כ. וישחומם האיש האם אמת הדבר כי עשרים ר"כ אני חייב לך. ויען החנוני נלך לעשות חשבון אם לא תאמינן לי וילכו ויפתחו את ספר הזכרונות. והחנוני קורא לפניו. שני ר"כ כשאתה חייב מחשבון העבר. בן הדבר ענהו האיש. אחר בן לקחה עי' בגד עולה ארבעה ר"כ. אמת לקחתי אח"כ לקחו ממני שאניילקעם. ויאמר האיש לא ידעתי. שאל לאשתך והיא חגיד לך כי היא לקחה בעלמה. עוד לקחת על בגד עולה חמשה ר"כ. ויאמר האיש מעולם לא נקחתי עוד הפעם על בגד. ויאמר לו החנוני. כבר שכחת כי באת עם איש פלוגי ואתה היית צריך ליתן לו מעות והוא הוי צריך לבגד וכוונת ליתן לו. הן אמת כי לא אתה לקחת אבל איש פלוגי לקח הבגד. אמנם הלא נכתב על השבועה. בן הולך החנוני וסופר ומונה לפניו עד חשולם החשבון והאיש מודה לו על כל דבר. אז ישב האיש ונאנח כשברון מתנים ויאמר לדעתי זה אסון נורא מה שנותנים לעני בהקפה. לו לא היו נותנים לי בהקפה כי עתה לא הייתי חייב סך כזה :

הפנקס

פתוח והיד כותבת . עוד יתכן לבאר ע"ד דמיון חשה אחת הלכה לחנות ולקחה על בגדים ותבוא לביתה . הצעל ראה זאת והתחיל לנעוק עלי' הן אחת כי אהנו נכרכים לזה . אבל מה תעשה אם יבוא התגווי היום אחר מעות . ואין בידי מאומה . השיבה האשה צעל החנות נתן לי הסחורה בהקפה . ומנין אחת יודעת כי בהקפה נתנו לך שאל אחת הצעל . אולי האמין לך הסחורה רק עד אשר תבוא לבידך . אבל עוד היום ישלח משרתו כי אשלים לו . ואני אנה אני בא . או השיבה לו האשה אחרי כי לעיני לקח את פנקס החנות ויכתוב את ההקפה לזכרון . הרי נראה צעליל כי לימים רבים יבוא לגבות חובו כי לו ה' צדעתו לגבות חובו לא ה' כותב זה בספר הזכרון . על הדרך הזה מעשה ה"ל"ה להאדם כשיעלה מורא על ראשו אולי יעגש עבור העבירה ואולי עוד תיכף אחר עשיית העבירה . הוא מפחה להאדם הלא אחת יודע כי הפנקס פתוח והיד כותבת . א"כ ניכר כי לא בקרב יבוא לגבות חובו . ואולי עוד בכל משך ימי חלדך לא תראה רעה ורק על צדק או בן צדק יפקוד את עונותיך ולמה תדאג עבור הדורות הבאים אחרריך . אף כי באמת טעות הוא כאשר ב"הרתי מאמרם ז"ל (ברכות ז' סנהדרין כ"ו) דרמו הכתובים כתיב (דברים כ"ז ע"ו) לא יומתו אבות על בנים כו' איש בחטאו יומת וכתיב (שמות כ' ה') פוקד עון אבות על בנים ומשני כאן בשאחוזין מעשה אבותיהם וכאן בשאין אחוזין ופרש"י דבשאחוזין מעשי אבותיהם נפרעין מהן מעשיהם ומעשי אבותיהם . וכבר תמכו רבים כי אין זה ממויח היותם להעניש את האדם על מה שלא חטא בעלמו (עיין מהרנה"ו ורמ"ד בביתר ס' ויקרא על פסוק ואף צעונות אבותם אתם ימקו) ואמרתיו כזונת דבריהם ע"פ המשל הנודע (הנה הוא כתוב בתשובת הגאונים) פעם אחת פגע האריס בהשועל . ויאמר הארי' הנה אני רעב מאוד צדעתי לאכול אותך חובך . אז התחיל השועל להתחנן לפניו . הלא הנך רואה קניי דק הבשר . ולא תשבע רעבונך ממני . לכה איערך אם אחת רוצה לאכול בשר לשובע . הנה שם עומד איש צעל בשר ושמן מכה רון וקמחו . ויען הארי' הלא לאכול אדם אין לי רשות כי כבר גווה ומוראכם וחתכם יהי' על כל חית הארץ ואיך תעשה הרעה הגדולה הזאת ותעטתי לאלקים אז אמר השועל אחת רוצה לאכול בשר לשובע וגם ללאת ידי המקום . זהו דבר קשה . את תראה למלאות תאוותך מוכרת אחת לעבור הפעם על הכווי . האמת אגיד לך אמר הארי' כבר לא הייתי מציע על העבירה . אך ירא אכני פן אעגש מיד על העבירה . ויאמר השועל . התחשוב כי עבור עבירה ישולם חובך העונש . הלא יתכן כי ימים רבים יעברו עד אשר יפקד העון ולא עליך כי אם על צדק או בן צדק . הארי' נפתח

מית

לדבריו . וישא את רגליו וירץ אל האיש . אך האיש עמד אלל צור עמוק והבור ה' מכוסה על פיו בקס . והוא עמד על שפת הבור מאד השני . ויפול הארי' אל הבור וישבור כל עצמותיו . ויבוא השועל ויעמוד על שפת הבור . ויהי כראותו ויאמר הארי' הוי נבל אחת היית בעוכרי פיתחני ואפת כי לא במהרה אעגש ואכני נענשתי עוד לא עשיתי העבירה . לא כן אחי אמר השועל . לא על עבירה זו אשר חשבת לעשות נענשת . רק אביך פעם אחת אכל אדם . והנה נפקד כהיום העון עליך . ומה פשעי כי יפקד עלי עון אבותי היום לעק הארי' מקירות לבבו . ומדוע נפתח לנבך מקודם כי אחת תעשה העבירה ובנך ישא העונש הלא ע"ז היתה מרוצה . הנה אחת הבן . אביך עשה עבירה ואחת תשא עון אבותיך . והו כוונת הגמרא באמת לא היו מגלגלין עון האבות על הבנים . רק כשהם גמרו צדעתם לעשות עבירות ולא יחשבו לעונש אשר יקבלו הבנים א"כ הדין נתן כי יגלגלו עליו עון האבות וזהו הרמזו בדבריהם כאן בשאחוזין מעשה אבותיהם בדיהם ר"ל שהם תופסים וחוטפים עון אבותיהם בדיהם כי הם צענמם כמסכמיים ע"ו . אבל האיש אשר ימנע עצמו מעבירה אף אם יחשוב כי העונש הוא לבניו לאיש כזה אין מענישין על עון אבותיו . עכ"פ היוצא מזה כי הפנקס פתוח והיד כותבת הוא ג"כ חסרון כי ע"י זה יכול ה"ה"ר להטעות את האדם כי לימים רבים ולעתים רחוקות יבוא העונש :

וכל

הרוצה ללות יבוא וילוח . גם זה הוא חסרון נפלא . כי הלא האדם ההולך פעם אחת להקיף צחנות אינו מוכרח כי ילך עוד הפעם להקיף . אבל הצחנות הזאת של ה"ה"ר אם יאמר אדם הנה אלך פעם אחת להקיף . אז ידע כי יבוא גם פעם שני ושלישי להקיף כי הרי אמרו כל האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה . א"כ אם יגמור האדם צדעתו להקיף הרי הוא נכנס בכלל כל האומר אחטא ואשוב וזהו כוונת החגא וכל הרוצה ללות יהי' בעות כי יבוא וילוח עוד כמה פעמים . ואין עלה ותבונה כי אם להזהר גם בפעם הראשון ולהתרחק ממתות הזאת בכל היכולת [הביאור על כל הרוצה ללות ראיתי זאת במחברתי ומנינו והוא נכון] :

והגבאים

מחזירים תדיר בכל יום — כי אף שמתיכין לאדם על עונותיו עכ"ז אם יחבונן האדם הלא יראה בכל יום אף שלוחי ההשגחה הולכים לגבות החובות . יביע צעין חודרת משך חודש ימים כעשרה פירסאות סביב מקומו . אז יראה צעיניו אף שלוחים הולכים וגוזים חובות האדם . כי במשך החודש הזה עיניו יראו . זה מת . זה חלה . זה נתפס בבית הסוהר זה עגב כל אשר לו . וזה נשרף כל הונו . פה אשה

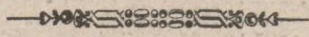
רוח שלוחי ההשגחה על הדךך שאמרו רז"ל הכל בידי שמים חוץ מזנינים ופחים א"כ מי שאינו נשמר מזנינים ופחים באמת לא ה' פעל כל זאת רק שלוחי הטבע עשו מעצמם על שלא הי' נשמר לנפשו. ועי"ז ימלא האדם מקום לחשוב על כל העונשין אשר הוא רואה כי לא מאת הבורא הוא רק מחמת שהם לא שמרו א"ע אבל הוא הכס ישמור א"ע לא ידע רע וזהו כוונת התנא. כי אף בהגבוי' אשר לנו רואין יום יום נמלא חסרון גדול במה שהגבאים מחזירין תדיר בכל יום ר"ל כי העונשין המה לוטים בשמלת הטבע וכחות הטבע הם המשתמשים יום יום. ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ר"ל מדעתו הוא מדעת הבורא ושלא מדעתו הוא שלא מדעת הבורא. כי באמת מי שאינו שומר א"ע מזנינים ופחים האיש ההוא ימות בלא עתו ויספה בלא משפט. ואם תאמר איך יש להם רשות להמית אדם בלתי ידיעת הבורא ע"ז אומר התנא ויש להם על מה שיסמוכו והדין דין אמת כי אחרי כי הבורא ברא את הטבע אין ראשי האדם לילך נגד הטבע ומי שהולך נגד הטבע הוא משחית את נפשו וכבר הזהיר ע"ז ונשמרתם לנפשותיכם א"כ כן הוא היושר והשלוחים יש להם על מה שיסמוכו אבל החסרון היוצא מזה כי הי"ה מפסח את האדם כי מטולס לא שלח הבורא לגבות החובות וכל העונשין אשר הוא רואה ושומע הכל הוא מחמת שלא נזהרו למרות את שלוחי ההשגחה. ועי"ז ילכוד אותו היצר במאודו :

אשה מקוננת על בעל נעורי'. אב על בנו יחידו וכהנה צרות רבות אין ספורות לנו. וא"כ יפלא מאוד איך יתפחה האדם מעצמו היצר אחרי כי הוא רואה בעיניו כי הקב"ה אינו וותקן וסוף סוף יצטרך לשלם עבור הקפוחיו. לזה בא התנא לבאר לנו. כי גם בדבר הגבוי' אשר שלוחי ההשגחה גוזים נמלא חסרון גדול. משל למה הדבר דומה לחנוני שהי' דרכו ליתן תמיד בהקפה לכל בני העיר. והי' מנהגו כשהי' צריך למעות הי' שולח משרתו לגבות. ויהי כאשר ראה כי רבים הם האנשים אשר הוא נושא בם וישכור איש עמי ליתן לו שכירות מדי שבוע בשבוע. ועבודתו כי ילך לגבות חובותיו. ויהי היום ויקרא לא' מדוע אין אתה נותן לי מעות הלא אתה חייב לי סך מסויים. ויאמר לו האיש. הנה אגיד לך דברי אמת. כי לשעבר כשהיית שולח לפרקים לגבות החובות ע"י משרתך הייתי יודע כי אתה שלחת והייתי משתדל להשיג מעות ליתן לך. אבל מן היום אשר הפקדת איש עמי ע"ז והאיש ההוא יסבב בכל יום על כל בני העיר אינו מרגיש צעת אשר יבוא אלי כי אתה תבקש מעות. באמרו בלבבי האיש הזה את עבודתו הוא עושה. הלא זה מלאכתו ועבור זה הוא לוקח שכירות. ואף כי לפעמים אי רואה שהוא הולך ולוקח משכנות אלל אנשים עכ"ז לבי אומר לי כי גם ציוס ההוא לא שלחתו ביחוד ורק מלאכתו הוא עושה. ומה שלקח משכנות יתכן להיות כי האנשים האלה אמרו את רוחו. חרפו וגדפו אותו. ע"כ שפך עליהם חמתו. אבל אנכי לא אפגע בכבודו. לא יעשה לי מאומה. וגם זאת לא יפלא בעיני איך יתכן אם לא שלחתו בפעם ההוא ביחוד מחמת כי נלרכת למעות מאוד. והוא מדעת עצמו יקח משכנות. כי יש לו על מה שיסמוך כי כאשר יציע הענין לפני אדונו. איך פגעו בכבודו. לא יתרעם עליו על אשר עשה מדעת עצמו. כי הדין נותן כי הם צריכים להיות זהירים בכבודו. אחרי כי הוא ממונה מאת אדונו. על הדךך הזה אנו אומרים. כי הלא נודע כי העונשין אשר יענש כל אשר ימרה את פי ה' יתקן לשני מינים (א) עונש אשר הוכן בטבע מאת יוצר כל צעת הבריאה. כמו קחיות העורפות נחש שרף ועקרב. התלואים אשר בטבע הרוח והאוויר להביא על האדם תלואים רעים. ומטעם זה אנו רואים כי החללים ישחגו לפי טבע כל מדינה ומדינה. (ב) עונש אשר חוץ לטבע כמו שאמר הכתוב וכן בהמות אשלח בם ואמרו רז"ל שור גושך וממית. אך על פי הרוב יענש האדם רק על פי שלוחי הטבע. וא"כ האדם ילכד ברשת הטעות כי מקרה הוא ואינו מרגיש כי גם הטבע הוא יצר שלוח מאת הבורא לגבות חובות האדם. רק יחשוב כי הטבע תעשה את שלה ואף אם רואה כי השלוחים באו לבית אחד ויקחו נפש. יתנחם כי זהו מטעם כי האיש ההוא המרה את

ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו — עוד יבאר התנא כי כמה פעמים נפרעין מן האדם והוא אינו יודע מזה. ודבר זה יבאר ע"פ מה שבי המפרשים לבאר מאמנם ז"ל (יבמות ד' ע"ח) קא תבע אל שאול שלא נספד כהלכה וקא תבע על אשר המית הגבוענים אין דאר"ל מאי דכתיב בקשו את ה' כל ענוי ארץ אשר משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו. ואינו מבואר כוונת התי'. וביארו כי הכוונה כן הוא כי אלל האדם לא יתכן כי יקבץ אהבה ושנאה רחמנות ואכזריות ברגע אחד לאדם אחד ע"כ צעת שהאדם מכה לבנו לא יאמר לקנות בגד עבורו ברגע ההוא. אבל אלל הקב"ה אינו כן אלל ברגע אחד הוא אוהב את האדם עבור מצוה שעשה ושונא אותו עבור עבירה שעשה ע"כ קרה פעמים רבות אשר צעת שנפלה דליקה בביתו. וזה ברגע ההוא בגורל הלאטערייא. כי אלל הבורא האהבה אינו מכבה השנאה ולא השנאה האהבה. וטניהם שולטות בשום. אבל באדם צעת יתגבר האהבה אין שנאה. ובעת יתגבר השנאה אין אהבה. ומטעם זה ידק אללי מה שאנו רואין לפעמים כי דעתו לא ישתווה לדעת הבורא. כי אם נראה אחד עשה רעיוה גדולה ואין לאל ידינו להושיע. אזי יפלא בעינינו מדוע יחיים הבורא הי' לו להשליך

את האדם יחנך כי צעת הסיח יסלם לו פעלו עבור חיזה מנחה. כי אללו כזיכול יקבצו ברגע אחד אהבה ושנאה. ולפי"ו הלא יוכל האדם להצונן אף כי צעת יעבור על פקודי ה' ובכל זאת לא יאונה לו כל רע זהו מצד כי עוד עבור חיזה טוב שעתה ימשך עליו עוד אהבה והשנאה אינו מכבה האהבה אבל מה יעשה ביום פקודה. לעת יפקד עליו לשלם לו עבור עונותיו. ועוד כי יחנך כי היום אשר הוא יושב שלו בביתו ועובר עבירה ואינו רואה מאומה. וכבר פרעו ממנו עבור העבירה למשל מי יודע אם לא ה' צריך לזכות בגולה הלאטעריח חיזה סך מסויים או למנחה חיזה מניחה אשר ה' נכון לפניו. ועבור חיזה עבירה אשר עבר הפסיד זה ח"כ יתכן להיות כי כבר פרעו ממנו והוא אינו יודע ע"כ אינו משים אל לבו לשבץ בתשובה וזהו כוונת התנא לבאר עוד חיסרון מה שגפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ח"כ אינו נלמח מזה פרי התועלת כי ישוב האדם אל ה' ושב ורפח לו. אמנם האיש הכלבב יתן אל לבו כי לא ינקה ה' על כל דבר עון ופשע אף על הקלה שבקלות וישוב אל ה' בטרם יתחם דינו לרעה חלילה. ובפרט ביום הכיפורים שהוא יום סליחה ומחילה. בת עמי לא תחשה מחפלות ותחוננים ומזה להחמם בספרן של נדיקים לחיים :

להסליך עליו אכן משמים על ראשו. ושוב אחרי זמן רב הביא הבורא על האיש הסוא נרות רבות ורעות לעיניו אז יכמרו רחמינו עליו ברחותינו נרה נפשו בהתחננו אל ה'. וכמעט לפלא הוא צעיניו איך לא ירחם ה' והשיב מעליו ידו. והבורא לא ישמע לקול שועתינו ועוד יגדיל את מלאכותיו על אחת שבע. מדוע הוא זאת צעת אשר אנו מלאי רחמים. הבורא לא יחום ולא ירחם. ובעת אשר לבנו מלא אכזריות הוא מלא רחמים. אבל הוא הדבר אשר אמרנו כי האדם צעת יתאכזר על רעהו אז ישכח את כל הדברים אשר בעצורם ראוי לחמול עליו ע"כ יפלא צעיניו מדוע לא יסלם לו ה' חוקף. אבל הבורא אף כי גם הוא יתעם עליו על הגבלה אשר עשה בכ"ז עומד לנגד עיניו גם מעלליו הטובים אשר עשה. ואחרי כן כשבה הזמן לגבות ממנו עבור עונותיו האדם יתמלא רחמים וישכח את כל אשר עשה כי אין מקום לשכון בקרב רחמנות ואכזריות יחד אבל הבורא גם הוא יאהוב אותו ויחום עליו בכ"ז הרחמנות אינו מכבה לגמרי ויסלם לו כמפעליו וזהו כוונת הגמרא קא תבע על שלא נספד כהלכה וקא תבע על שהמית את הגבועונים איך יתכן אשר בזמן אחד יתבע עבור כבודו. ומשני הגמרא אין קך הוא מידת הקב"ה בראש משפטו שם פעלו צעת ששופט

דרוש לחג הסוכות

(ויקרא רבה פ"ג) ד"א שובע שמחות אל תהי קורא אלא שבע שמחות אלו שבע מצות שבתג ואלו הן ד' מינים שבלולב סוכה וחגיגה ושמחה כו' א"ר אבין משל לשנים שנכנסו אצל הדיין לית אנן ידעין מאן הוא נצח. אלא מאן דנסב באיין בידו אנן ידעין דהוא נצח. כך ישראל ואויה באין ומקמרגין לפני הקב"ה בר"ה ולית אנן ידעין מאן נצח אלא במה שישאל יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן בידיהן אנו יודעין דישאל אינון נצחויא לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם ולקחתם לכם ביום הראשון.

למותר הוא להעיר אל הקורא. כי דברי המדרש נפלאים מאוד. כי מה הוא הקיטרוג אשר ישראל ואו"ה מקטרגים לפני הקב"ה בר"ה. ומה הוא הבחיין אשר יחזיק המנחה בצ"ד? ואיך יתיחס זה אל הד' מינים אשר אנו נוטלין בחג הסוכות. וכדי לבוא אל כוונת המאמר על פי דרך הפשט. נקדים עוד מאמר דו"ל אשר גם הוא מוזר לעיני הקורא בהשקפה ראשונה (ט"ז ד"ג) לעתיד לבוא מביא הקב"ה ס"ח ומניחה בחיקו ואומר מי שסמך בה יבוא ויעול שכרו מיד מתקבלין

ובאין עובדי כוכבים בערבוביא וכו' אמרו לפניו רבש"ע חנה לנו מראש ונעשנה אמר להן הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בע"ש יוכל בשבת מי שלא טרח בע"ש מהסיכון יאכל בשבת אלא אטע"כ מנחה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה כו' מיד כל אחד ואחד עושה סוכה בראש גנו והקב"ה מקדיר עליהם חמה וכל אחד ואחד מצטע בסוכתו ויולא כו' והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה נהי דפטור בעוטי מי מצטעי מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהן שנאמר יושב בשמים ישחק. והנה הדיחוי הראשון

הראשון שמדמה אותם הקב"ה מי שערב בע"ש יאכל בשבת איננו מובן. הלא גם הם מבקשים כי יתן להם החורה ואז גם הם יערכו בע"ש. ויהי' להם מה לאכול בשבת. ועוד מאי אעפ"כ מצוה קלה יש לו וסוכה שמה לבו ועשו אותה אם עוד לא עבר הזמן ויתכן ליתן להם מצוה אחת ח"כ יתכן ליתן להם ג"כ כל החורה כולה ומדוע צחר הקב"ה לנסות אותם במצות סוכה. ומנו השחוק שהקב"ה יושב ומשחק עליהן. ע"כ לבי אומר לי כי עיקר הנסיון אלל עם בני ישראל שקיבלו את החורה הוא כי לא הודיעום מקודם מה יתן להם עבור שמירת החורה. ובלי שום תקות גמול קיבלו עליהם לעשות ולשמוע כל אשר יאמר להם ה'. הגך רואה הכחוצים קודם מ"ת (שמות י"ט ג'). ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשר אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי. ועתה אם שמוע השמעו בקולי ושמרתם את בריתי וחייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל ובמחילתא הובא ברש"י כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים תאמר להם בלשון רכה. ותגיד לבני ישראל עונשין ודקדוקים פרש לזכרים דברים הקשים כגידון. והדברים אינם מובנים אחרי שאמרו רז"ל (שבת פ"ו) כה תאמר בלשון הזה וכסדר הזה וכן אמרו רז"ל אלה הדברים שלא תפחות ולא חוסף (הובא בפ"י רש"י) ח"כ הדברים שאמר לאנשים. אותם בעגמם אמר לנשים. ואיך ה' רכים לזה וקשים לזה אמתה. אמנם הדברים ככונים ע"פ הציור אשר תצייר לפניך. הנה ה' עלם אחד עילוי מפורסם משכיל בכל חכמה. ואצוי ה' מבני עם הארץ אשר לא ידעו להעריך את ערכו. ויודמה בדעתו כי כל חכמי חבל לא יגיעו לקרסוליו. ויהי היום ויבא גביר אחד מעיר גדולה ויתחתן עמו. ויהי אחר התנאים והגביר ישב אל השולחן. והחתן ואציו ואמו עוברים סביבו. ויאמר הגביר אל אציו ואמו תוכלו להיות בטוחים כי יהי טוב לו מאוד. כי מה יחסר לו. הלא לפי ערך הכדן אשר אני נותן לו יהי הגביר הראשון בעירי. וגם בלימוד וכל חכמה ה' יהי ג"כ הראשון בעירי ומי ידמה לו ומי ישור לו. אציו ואמו אהלו פניהם לקראת הדברים האלה והנם שמחים וטוב לב אבל בעיני הנער היו הדברים כמדקרות חרב כי נפקחו עיניו לראות מה המוחתן דורש מאתו. כי יהי הראשון בלימוד וכל חכמה בעיר גדולה הזאת ולבו ידע כי לא יהי' קן ע"כ ירדו הדברים חדרי בטנו. הלא ידענו כי ר' פנחס בן יאיר חילק את החורה והיראה בכלל לעשר מחלקות. ואלו הם. תורה. זכירות. זריזות. נקיות. פרישות.

עברה. חסידות. ענוה. יראה חטא. קדושה. (ע"ז ד' כ' ע"ב) והם כולם מדרגות זו אחר זו. אשר אין ביכולת האדם לבוא אל המדרגה העליונה אם לא הרגיל ח"ע במדרגה התחתונה. וכל הרגה לדעת מהות המדרגות וכל תנאיהם יראה בספר מסילה ישירים אשר נתיסר על מאמר זה. ומעתה דעת לנבון נקל כי הנשים לא הרגישו מאומה כאשר אמר להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וחפשו זאת לדברים טובים וניחומים. לא כן הגברים המבזים. הם הבינו מזה מה ה' שואל מאתם כי הגוי כולו יהי' גוי קדוש. אשר הוא המדרגה העשירית ולא על נקלה ביכולת האדם לעמוד אליו ע"כ הדברים ההם היו צענייהם קשים כגידון. המורס מדברינו כי בדברים אשר הניע משה לפניהם לא הגיד להם שום שבר. ורק פרעו ההתחייבות הניע לפניהם. להיות ממלכת כהנים. ר"ל משרתים לה' (עיין רמב"ן) וגוי קדוש שיהיו זכירים בעבודת ה' עד כי יגיעו למדרגת קדושה. אבל לפרש להם מהן שברן של מצוה לא פירש להם מאומה. ובכלל הגני אומר כי התנהג הקב"ה עמם קודם מ"ת. באופן אשר ה' להם מקום לעשות הרבה בשכר המצוה. ויוכל הקורא להבין זאת בחר היטב ע"פ המשל אשר אספר לפניך. הע אצוין ושמע. באחת העיירות הגדולות קרא שר הפלך לבני העיר. ויאמר להם מחר האספו ובאו אל בית ארמוני. שמה אקרא לפניכם פקודה הבאה מאת המלך. אך בטרם תשמעו. לריבים אתם לחתום כי ברצון הטוב אתם מקבלים עליכם הפקודה. ואחרי כן אקרא לפניכם ועתה אל תעצבו ואל תדאגו היו בטוחים כי מטרת הפקודה היא לטובה. כאשר ידעתם את המלך כי חפץ חסד הוא והוא דורש טובתכם תמיד. ויהי למחר נאספו כולם אל בית מועד. ששים ושמונים בחשבם כי עוד מעט וישמעו בצורה טובה. ויהי כאשר נקבצו כולם והגה פתאום אנשי הנבא הקיפו את הבית מסביב. אין יוגא ואין בא. ושר הפלך דיבר אליהם בקול מושל ומצוה מהרו לחתום כי ברצון הטוב אתם מקבלים וכל אשר לא יחתום ענוש יענש לא ינקה. ויתמהו האנשים איש אל רעהו. ויאמרו איש אל אחיו לא כאשר חשבנו אחרת כי על דבר טוב אנו נקראים. לפי ראות עתה פקודה רעה באה מן המלך. והשר מכריח אותנו עוד לחתום כי ברצון נפשינו אנו מקבלים זאת. ובלי חמדה חתמו כולם על הכתב. איש לא נעדר ויקרא לפניהם את הפקודה. כאשר יש להמלך שדות סביב העיר. הנה כל אחד מבני העיר מחויב לחרוש ולזרוע ולפקח על שניירתם עד אחר הקציר. וילכו לביתם אבל וחפוי ראש ויתחילו לעבוד עבודת המלך לפתח ולשדר האדמה כל אחד כצרת ארץ כפי אשר גבלו להם. ויהי כאשר נגמר התבואה

רעב מלחמה שלום שפלות ישיבת הארץ גלות כו' כל הדברים אמת היו וזמן שאנו עושים כל מלות החורה יגיעו אלינו טובות העוה"ז כולן וזמן שאנו עוזרין עליהם חקראנה אותנו הרעות הכתובות . ואעפ"כ אין אותן הטובות הם סוף מתן שכרן של מלות ולא אותן הרעות הם סוף הנקמה שנקמין מעובר על כל המלות כו' והבטיחנו בחורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות ידיו לעשות החורה כגון שובע שלום ורצוי כסף וזהב כדי שלא נעסוק כל ימיו בדברים שהגוף לריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנוכח לחיי העוה"ב עיין שם באורך שביאר כי לא בחורת שכר מצטיה החורה ביעודים גשמיים כי אם בחורת הצנעה . שע"י עיני עוה"ז אשר יתן ה' אז יקל על האדם לקיים את המלות . אבל עלם שכר המצוה העלום ה' ולא הגיד לנו . ובינותי בספרים ומלאתי כי הכלי יקר פ' בחוקתי בשם מהר"א כ' ג"כ בדבריו : ועפ"י דברי הרמב"ם הג"ל אני מבין פשט הכתובים (ישעיה מ"ב) ה' חפץ למען אדקו יגדיל חורה ויאדיר והוא עם בזוז ושכוי הפח בחורים כלם ובצתי כלאים הצבאו היו לבז ואין מזיל משיסה ואין אומר השב . מי בכס יאזין זאת יקטיב וישמע לאחור מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו דדרכיו הלוך ולא שמעו חבורו וישפוך עליו חמה אפו וגו' . והמשך הכתובים יבאר ע"פ הסדר איש א' אמר לרעהו מדוע אינך מתפלל זה כמה ימים אשר אינני רואה אותך מתפלל . ויען ויאמר לו אבי אינו רואה שתתפלל ויתפלל האיש מאוד . ויאמר לו הלא אנכי מכיר אביך כי הוא משלומי אמוני ישראל היחבן כי אביך אינו רואה כי תתפלל . הגידה נא לי מאין אתה יודע האם אמר לך אביך צפירוש כן . וישב לו צפירוש לא שמעתי ממנו אבל מהשכחה ניכרת משוך מעשיו כי אינו רואה כי לקח את העלית ותפילין וסגר אתו . אז התחיל האיש לחשוב אולי יש לאביו כוונה אחרת בזה . ויחפש ולא מצא . וילך לדרכו בתוך זה חזר ואמר אליו . הגד נא לי האם קודם שסגר הטו"ת היית מזהר יום ויום להתפלל . ויאמר האמת אגיד לך כי גם אז לא התפללתי . עכ"ז עתה לא יקרני עון אחרי כי רצון אבי אני עושה . וימלא האיש פיו שחוק . הוי סכל איך נוולת לשפוט מאשר סגר הטו"ת כי אינו רואה שתתפלל . השוך הוא ראה כי אינך רואה להתפלל ע"כ סגר הטו"ת . על הדרך הזה טענו הדור ההוא אל הנביא אחרי כי כל המקרים הרעים צעוה"ז הם מונעים את האדם ומרחיקים אותו מליילך בדרכי החורה א"כ נראה מזה כי גם רצון ה' הוא

החבוא וכבר החלו לקצור נועדו כולם לשאל את שר הפלך איפוא יניחו החבוא . אז מילא שר הפלך את פיו שחוק . ומה השאלוני . כל אחד מכברת ארץ שלו יקה החבוא לבייתו כי שלו הוא . הם ילאו מפניו שמחים . אבל שמחתם מהול בעצב . כי החבואנו לו היו יודעים זאת מראש כי לעצמם הם עושים זאת . והיו עושים בחמונה כדום העושה בתוך שלו ה' השדה מגדל חבואה בפלים . הביעו וראו אם לא כמראה הזה אז ה' הראנו בתחילה בא משה ודיבר אליהם רכות אף כי לא גילה להם כי ישולם שכר עבור המלות . מ"מ העיר אונם כי לא יפחדו כי הוא טובתם והוא אומר אתה ראיחם אשר עשיתי למזרים . ר"ל הלא ידעתם כי כבר היעזב אתכם שם ע"כ וכולו לבטוח כי גם אשר תצאו במסורת הכרית לשמור החורה והמנוח הוא לעושה . אבל אחר נאספו להר סיני ברוח אחרת . דבר אחר . נחלב הכר ממקומו ונכפה עליהם כניגות והכרוז ילא . אם אתם מקבלים את החורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם (שבת דפ"ח) ומה נקל ה' להם אז להעריך את המצוה כאשר יורה הארון את עבדו . אשר הפעולה הוא טובת הארון ולא טובת העבד . כי דבר שהוא לחושלתם ולטובתם למוחר הוא לכפות עליהם הקר ועד היום עוד רבו הסכלים . וידמו בדעתם כי המלות הכבדו את עולם . ויעשו אותם בעללתיים כאוב אשר יעמול עבור אחרים . רק אז כאשר יבוא בכלל אלי קבר . יודע לו כי המלות אין נוגע להמנוח אותם כמאמר הכחוב אם ידקת מה תתן לו ואם חטאת מה תפעל לו . וינטער הרבה ע"ז . כי אילו ה' מרגיש זה בחיים כי לעצמו הוא עושה . ה' מקיים מלות ומע"ע אין מספר . והטעם על מה עשה ה' ככה הוא הדבר שאמרנו כי בכוונה רנו להעלים מאתם שכר המלות למען יעשו המלות לשמה ולא לשם שכר . ובאופן זה הם יכולים להחפאר כי קיבלו את החורה שלא ע"מ לקבל פרס . וזה באמת חסובה נכונה אל שאלת הראשונים מדוע הצטיה החורה ביעודים גשמיים אשר מהבל המה יחד . ושכר הרוחני האמתי העלים החורה . ובחשובה השאלה הזאת נפרדו הראשונים בדעותיהם (עיין ראב"ע פ' האזינו מורה נבוכים חלק ג' . רמב"ן פ' וארח רמז"ם צ"ה המסנה ריש פ' חלק עקרים צ"ה משלישי . רמז"ם פ"ה מהל' חסובה ובכורתי וברבינו ניסים בראשית) . ולפי דברינו נאמר כי זה ה' עיקר הכוונה לכל יגידו להם שום שכר ואעפ"כ יקבלו . וע"ד היעודים הגשמיים החבואר בחורה נאמר כמו שאמר הרמב"ם פ"ט מהל' חסובה וז"ל מאחר שגודע שמתן שכרם של מלות כו' הוא חיי העוה"ב מזה זה שכ' בכל החורה כולה אם תשמע יגיע לכם כך ואם לא תשמע יקרה אתכם כך וכל אותן הדברים צעוה"ז כגון שובע

מסכים שנסור מדרך התורה. כי אילו הי' רוצה שנשמור את התורה הי' לו ליתן כל המקרים העובים שובע שלום וכדומה דברים המקרבים את האדם ומניחים אותו לנעוד במהלך השלימות. וזהו אומנם אל הנביא ה' חפץ למען לרקו יגדיל תורה ויחדיר ר"ל לפי דבריו כי כי רצון ה' הוא להגדיל התורה וכל א' ישחל להגדיל ולהחדיר אותה ח"כ הי' לו ליתן כל ההנחות הנזכרים לזה. ואנו רואין ממש להיפוך והוא עם צוה ושכוי כו' הי' לבזו ואין מציל משיסה ואין אומר השב. וכל אלו הדברים מערדים אותנו מהלוך דרכי התורה והמנוה ע"ז משיב להם הנביא הוי סבלים. מי צכס יאזין זאת יקשיב וישמע לאחר מה הי' קודם שצאחס למדרגה זו. האם שמרתם דרכי ה' מי נתן למשיסה יעקב הלך ה' זו חטאנו לו ולא אבו דרכיו הלך וגו' ומטעם זה הביא עליכם כל הטרות האלו. ואיך תעשו צנפשיכם שקר לעשות מזה התנולות לדרכיכם הרעה (וכבר העיר ע"ז צדקנות מהר"י מינץ במלות קצרות. ואנכי הרחבתי והמתקתי הדברים). עתה נשוב אל המאמר אשר התחלנו. כי השובה נכונה השיב להם הקב"ה מי שטרח צע"ש יאכל בשבת. כי לדעתו מליצה זו נתייסדה בהתחלת הצווי שנלטוו על השבת דדור המדבר שאמר להם השם (שמות ע"ז כ"ג) ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קודש לה' מחר את אשר תחפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו וא"כ אנשים שלא האמינו לדברי משה צהשכס כי ירום חולעים כאשר הי' צכל יום לא בשלו ולא אפו כאשר לא האמינו ג"כ לדברי משה שאמר היום לא התמלאוהו צדה. וכתיב גם ויהי ציום השביעי ילאו מן העם ללקוט עליהם ימשול המושל מי שטרח צע"ש יאכל בשבת והכוונה מי שהאמין לדברי משה הי' לו אפוי ומבושל ומי שלא האמין לא הי' לו למחר אפוי ומבושל. וזהו השובה שהשיב להם. הגה העיקר מה שראויים בני ישראל לקבלת שכר מחמת שהאמינו צי לשמור מצותי חף כי לא ידעו מהשכר. אבל אתם לא רניתם לקבל רק עתה אשר אתם רואים השכר לעיניכם אתם אומרים תנה לנו מראש ונעשה. למה הדבר דומה לא' שקראו ה' מהנערים ויאמר לו לך והביא לי חפץ מצית פלוני. וימאן ללכת. ויקרא לנער אחר לך אתה וילך ויבא לו ויקח א' רז"כ ויחן לו. ויאמר מי ילך ויבא לי עוד חפץ פלוני. ויהי כאשר ראה הנער הראשון כי הוא מושלם בצכסף מלא וירץ אליו ויאמר אני אלך. ויגער בו האיש. מדוע לא הלכת צטרם ידעת כי השלם עבור זה. ילך מן שהלך פעם ראשונה. ע"ז השיב להם המשל מי שטרח צע"ש יאכל בשבת ר"ל מי שהאמין כי כי השלם לו חף כי לא בגדתי לו הוא ראו לשכר. אבל מי שלא האמין מקודם רק עתה כשרואה

התשלומין אין ראו כי אלוה אותו צמנות שלי. והנה כל פעולה יקל על האדם לעשותה מצד צ' דברים (ה) מצד תקות הגמול (ג) מצד קלות הפעולה ע"כ אמר להם ה' אעפ"כ מצוה קלה יש לי וסוכה שמה. איך נקבצו שני המעלות יחד קלות הפעולה. וגם השכר רואים אתם צעיניכם ואנכם אתכם צוה אתם תקיימו. ואם אתם רוצה ליהנות מן השחוק אשר יעשה הקב"ה לעתיד הנה אנויך אל המשל אשר חצייר לפיך :

מורה

אחד אשר למד עם נערים. הביא את דבתו רעה על אחד מהנערים לאביו כי צנו אינו רוצה ללמוד. והנער אומר כי שקר ענה צו הרב. וכי לא נופל הוא מכל הנערים אשר אתו. ולחוק דבריו צקס את אביו כי יבוא אל החדר ויעמוד שם צעת לימודם. המורה יודע כי האמת אתו. אך הנער רוצה להונות את אביו כי צעת צואו אל החדר על שעה אחת יתאמץ ללמוד בערך שארי הנערים התחכס להשיב אל אביו. טוב הדבר. אך יבוא נא אל החדר בראש החודש. הנער לא הבין מחשבות המורה ויאחז גם לזה כי הצחינה יהי' צר"ח. ויהי היום אביו הבין צא אל החדר והנערים ישבו ללמוד וגם צנו לומר אתם צאין הבדל מאומה. עברה שעה אחת ויאמר המורה הלא צר"ח היום. צא העת לקרוא דרור להתלמידים לכו לצחיכס. הדבר ילא מפי המורה. והנער המדובר הגה הוא אלל הפתח. חף את הגמרא שכה לסגור. אז מילא המורה את פיחו שחוק. כי ע"י זה גם האב הבין כי את אשר למד מקודם הי' כבד עליו כנעל החול. רק הסכרה אללהו ללמוד כי יודע כי נכחו לו שפטים מאת אביו. וכאשר שמע את שם הדבור אשר נתן המורה להלו פניו ומחר לצרוח כלפור מפח. לא כן יתר הנערים יושבים אלל השולחן ומחצוניים על הלימודים היקרים אשר שמעו מאת רבם צטרם ישאו רגליהם ללכת. והנער עומד ומשתאה על שחוק המורה כי אינו מרגיש איך לא נצחן כי הצדק אתו. הלא ישב ולמד כל עוד שלא הרשה המורה לילך. ויוסף עוד המורה לשחוק מאתו. כדמות השחוק הזה יעשה הקב"ה לעתיד כי יודע הוא אותם אשר אינם חפייים צמנות. אך הם לוועקים תנה לנו מראש ונעשינה ואם יאום לעשות חיזה מצוה הלא בהכרה יעשו אותה ולא יניחו את המנוה צאמנע כי הם רואים כי אידם נכון לפניהם ובלא חמדה יקיימו את המנוה. ע"כ השכיל לצוה אותם על מצוה אשר צאמנע יעשה דבר אשר יהיו פטורים מן הדין דמלענער פטור מן הסוכה ובלאחס יבחן הדבר היטב כי הישראלי צלאחו הוא מלענער וממתין עוד רגע אולי יבעל הסיבה :

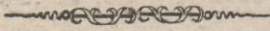
הוא

הקיעורוג אשר בכל ר"ה ור"ה השרים מקעורגים ואומרים מדוע נצחרו האומה הישראלית מכל אנמה

במדינה אחרת ושניהם הי' להם סחורה אחת למכור . ומקח הסחורה ירד עשר מעלות אחורנית ויהי האחד ע"כ מאחד והשני שמה ועוד לב . ויהי הדבר לפלא בעיני אחד ממכיריהם . ולא אחר לשאל אותם מדוע זאת הלא לפי ראות שניכם לריכוס להיות ע"כים ומדוע האחד שמה והאחד ע"כ . אז אמרי אמת השיבו השמה ועוד לב . לאיש הזה אין לו עסק אחר כי אם זה ואם בעסק זה יפסיד הוא כמעט כל רכושו ואיך לא יהי' ע"כ . לא כן אנכי אשר צביתי יש לי עסקים גדולים . ובעת הזאת יעלה ריוח העסקים ההם שבעתים מן ההפסד אשר בעסק זה ע"כ לא אחוש להפסד . וישאלו איך אתה יודע כי עסקים אשר צביתך מלליחים כעת השיבו כי קבל מכתב מפקידו אשר שם . כן הדבר אצלנו שני עסקים לנו (א) עסק הגוף אשר בארץ מתחת (ב) עסק הנפש בשמים ממעל ע"כ אנו יכולים לשמוח בעת החג הסוכות אף כי העסק הארצי עומד במצב רע מאוד . אבל באין ואפס הוא לעומת ההצלחה אשר השגנו כעת בעסק הנפש אשר נלחנו בדין מן הקיטרוג להחליפנו באומה אחרת . וגם בכלל הולך עסק הנפש עוז מאוד ואת מנין אנו יודעין זאת . הלא הקב"ה כתב לנו מכתב כשיגיע יום חמשה עשר בחשרי ושמתחם לפני ה' שבעת ימים . כי אז עסקינו עומד על מצב טוב . הלא הוא יודע את החשבון של עסק הנפש . ע"כ זה היום עשה ה' נגילה ושמחה זו :

אומה ולשון ובקשתם כי יחליפנו באומה אחרת והם יקבלו את החורה . ובכל שנה ושנה אנו זוכים בדין כמאמרם ז"ל על הכתוב וה' האמירך היום נשבע הקב"ה שלא יאמירנו באומה אחרת ולסימן על הנצחון אום הקב"ה לקחת הד' מינים אשר שם ה' חתום עליהם וכמבואר במדרש רבה (ויקרא פ"ל) פרי עץ הדור זה הקב"ה וכו' כפות חמרים זה הקב"ה כו' ענף עץ עבות זה הקב"ה כו' ערבי נחל זה הקב"ה וכו' ומעשה דברי המדרש מבוארים יפה משל לשנים שנכנסו אלל הדיין כו' מאן דנסיב באיין צידי' אנו ידעין דהוא נלח ר"ל מי שאוחז הפסק דין בידו אנו ידעין דהוא נלח (ובאיין הוא פס"ד) כי כן הנהוג כי הזוכה נוטל פסק דין להראות לכל כי זכה בדינו . ומה הוא הפסק דין למעלה כתוב כי הוא זכה בדין והא"כ חותם ע"ז הדיין חתימתו . כן על דרך זה נלחוינו לקחת ד' מינים אשר שם ה' חתום עליהם למען ידעו כולם כי אנו זכינו בדינו :

המורה מדברינו כי מה שאמר הכתוב ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' ושמתחם לפני ה' וכו' הכוונה כי עיקר השמחה על אשר זכינו בדין להיות עם סגולה מכל העמים . וזוה אנו יכולין להצין איך לזה הקב"ה על זמני השמחה . כי ביום ההוא יהיו שמחים . ומה יעשה האיש אם ביום ההוא נגוע ומוכה מפגעי הזמן ואיך ילוח הקב"ה דבר אשר כמעט הוא נגד העצב . אך נבין הדברים ע"פ משל . אם שני אנשים עומדים

דרוש לחנוכה

שבת (דף כ"ג) מאי חנוכה דת"ר בכיה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו עובדי כוכבים להיכל שמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כ"ג ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו חי' ימים לשנה אחרת קבעום ועשאוהו ימים טובים בתלל ובהודיה ע"כ :

המון רועים מקולס לא יחת . ומי יתייצב לפניכם . לנו צנים . המה ילאו לא הרחיקו וימלאו מחוקק על הקיר . איש שוסע גוית האר' כשסע הגדי ויחרדו איש אל רעהו . ויבואו אל אביהם ויאמרו לו אהה אבינו למה רמיתנו כזאת וכזאת ראינו ע"כ שצנו אליך . וישחק אביהם עליהם הנה עתה תחוקנה ידיכם כי אילו לא

הלא נודע משל זה צפי המושלים . כי פעם אחת אמר הארי לגוריו עד מתי אתם סומכים רק עלי . התחזקו ולמדו עצמיכם לטרוף ערף . הם אשר לא ניסו באלה צבו ויתחננו לפניו . אנה אנתנו עוליס פן יפגעו צנו אנשים ויקומו עלינו ויתעוללו צנו . ויגער בהם אביהם הלא בני אר' אתם אשר אם יקרא עלינו

ה' דבר זה דבר פלא לא היו מליירין הדבר למשמרת .
 אך אחרי כי אחס הגבורים אשר מעולם והאנשים
 החלושים הם כמגבים לפניכם ע"כ כאשר קרה פעם
 אחת כי הגדיל אדם אחד לעשות נפלאו כל העם וישמו
 הדבר לזכרון לדור דורים :

על

הדרך הזה אנו מתפלחים כי לפי המובן ממשטות
 המחמר מאי חנוכה ופרש"י על איזה גם קבעו
 חנוכה עיקר קביעות חנוכה על שנתרבה השמן וזה
 יתכן לומר אם מעולם לא ראו זאת ע"כ כאשר קרה
 זאת פעם אחת עשו לזה זכרון לדור דורים ובאמת לזה
 כבר הורגלו במקדש שלא כזה הגר מערבי ואף לאחר
 שמת שמעון הלדיק פעמים דולק פעמים כזה (יומא
 לט) ומהו ההתפעלות שהתפעלו עד שקבעו לימים
 טובים ואם כי אצל הגר מערבי ה' הגם שהאש לא
 ה' מכלה את השמן ובגם זה נתרבה השמן הלא סוף
 סוף הכל אחד כי ה' דולק באין זמן . ובערם נבוא
 לביאור זה נביע מחמר אחד (שבת דף כ"ג) ת"ר מעשה
 בל' שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא ה' לו שכר
 מניקה ליתן ונעשה לו גם ונפתחו לו דדין כשני דדי
 אשה והניק את בנו אמר ר"י בוא וראה כמה גדול אדם
 זה שנעשה לו גם כזה ח"ל אביו אדרבה כמה גרוע
 אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית ורבים תמחו מדוע
 נשתנה גם זה מכל הניסים עד שיאמר עליו כמה גרוע
 אדם זה . ובדרך נובל לומר ע"פ ליוור זה כאשר נראה
 אחד תפסוהו סודדי לילה והסודד המוביל אותו יקרה
 כי ישבר רגלו והוא גם וימלע אז נאמר כי גם גדול
 קרה לו אכן אם להפך נשבר רגלו של הגתפס . ועי"ז
 נכמרו רחמי הסודד עליו אף כי עי"ז נאל מידם עכ"ז
 אין נחת מנם כזה כי רגליו שבורים . כן הדבר הזה
 פי השכל מסכים כי כל דבר צריך להיות כמו שה' צעת
 הבריאה ואם ישתנה הדבר הוא בעל מוס אך מה איכפת
 להם לישראל אם הים צעת שצבקע לפניהם ה' בע"מ
 אם כי לפניהם ה' עובד הדבר לא כן גבי אדם זה אשר
 אין ספק כי אם יולד זכר ויהיו לו דדין כדדי אשה
 הלא בע"מ גדול יהי [ועי' בבורות פ"ו במשנה גבי מומי
 כהנים דדיו טובים כשל אשה] וח"כ עשו אותו לב"מ
 עבור מחיית הילד ע"כ מלא אביו מקום לאמר כמה
 גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית ומדוייק תיבת
 לו היטב . עוד כוונה עמוקה אנו יכולין להעמיס
 בדברי אביו שאמר כמה גרוע אדם זה . הלא ידענו זה
 כי העושין לו גם מנכין לו מזכיותיו וח"כ יש להחזוק
 מדוע לא יעשה נסים כי אם לנביאים או לצדיקים אחרי
 כי משלו יתנו לו . אך הדבר יתבאר ע"פ המבואר
 במדרש והאחזקני מי שיש לו בידיו ורחמתי במדת הרחמים
 אני עושה עמו ומי שאין לו בידיו וחנותי במתנת חנם

אני נותן לו . ולכאורה יפלא אם יש לו ביד הקב"ה
 מדוע הוא צריך לרחמים . אך היטב אשר אמר בזה
 במשצנות זהב אחרי כי שכר המצות זמנו קצוב לימים
 רחוקים כידוע מדבריהם (קדושין ל"ט) שכר מצוה
 בהאי עלמא ליכא ואמרו עוד (ע"ז דף ד) היום
 לעשותם ונחר לקבל שכרם והנה האיש אשר ישה צרעהו
 משאת מאומה וטרם יגיע הזמן להפדע מאשר נושה בו
 אם ילחצו דבר שינטרף אל אותו החוב אזי כשיחזיר לו
 הלוה אף שמשלו יתן לו עכ"פ הדבר תלוי ברחמים כי
 אם יכמרו רחמיו וירגיש במצור ובמלוך אשר תעיק לו
 להמלוה יתן לו ואם לא אינו חייב בזה אחרי כי קודם
 הזמן המוגבל בל לתבוע ממנו . ומעתה דעה לנכון נקל
 מדוע לא כל אדם זוכה לגם כי לשלם קודם הזמן
 מהצורך לרחמים . ולפי"ז נלייר דרך משל רחובן הלוה
 לשמעון על משך שנה . ויהי אחרי עבור חצי שנה עשה
 שמעון נשואין לבתו ויזמין אל המשחה את כל בני העיר
 וגם אל רחובן קרא בתוך הקרואים . ויהי לחקופת
 השנה זמן התשלומין הוא משלם לו עד פ"א זולת שקל
 כסף הוא מנכה עבור הסעודה אשר חבל חללו צעת
 החתונה . היחכן שיאמר שמעון הלוה לרחובן המלוה ב
 רחובן צריך לתת לו תודה עבור שקל זה כי הלא שקל
 זה נתן לו בערם בל זמן הפרעון . הלא נהפוך הוא
 רחובן יטעק חמס על זה והלדק אתו . באמרו הנה כל
 בני העיר אשר לא לויית מאתם חכלו חנם ואתיו אשר
 ה' כספי צידך תנכני עבור הסעודה שאכלתי אלכך .
 כן הדבר אצל ניסים הן אמת כי לאיש אשר יעשה גם
 הוא רחמים ולא כל אדם זוכה לזה אבל רק במקום אשר
 אין לאל יד הטבע להגיל כמו אם הוא מושלך בכבשן אם
 שלא ישרף . אבל במעשה של אותו האיש . הלא לכמה
 אנשים יארע כן וישכרו מניקת וה' מומין להם ע"פ דרכי
 הטבע שכר מניקת . ויתכן אף לאנשים שאין להם שכר מצות
 בעלמא דאתי . ולאיש הזה ננעלו דרכי הטבע ורק ע"פ
 גם נתנו לו ואח"כ יגובה לו משכרו וח"כ הלא יוכל לצעוק
 כולם אוכלים חנם ואתיו יגובה משכר המצות . על
 דרך זה אנו יכולים לומר גבי גם חנוכה כי בכל השנים
 אף שהגר מערבי ה' דולק תמיד מלד הדין (עי' תוס'
 מנחות דפ"ו ועי' רמב"ן פ' תלוה) אבל לא היו מוכרחים
 לגם זה דהכסן ה' יכול להוסיף צבקר עוד שמן שילק
 כל היום לא ה' הגם יקר אצלם כל כך לא כן גבי
 החשמונאים כי לא ה' במציאות שמן צמה להדליק ע"כ
 ה' חביב ויקר אצלם הגם עד כי שמוהו לזכרון
 לדור דורים :

שבת

וראותי כי לא כן הוא הנה בשבת דכ"ב
 אמרו יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד
 צוקר וכי לאורה הוא צריך אלא עדות הוא לבאי עולם
 שהשכינה

כי עיקר ההשפעות הוא על חזני ברד אשר ירדו מעמם
 לא ע"פ בקשת יהושע. וזיכר המהרי"ט דרשותיו כי
 כוונת הגמרא כן הוא כי גבי משא ה' הגם לזורך
 המלחמה כדי שימשך היום ויגמרו המלחמה אבל גבי
 יהושע לא ה' לורך להעמדת השמש כי מן השמים נלחמו
 אתם כאמור וד' השליך עליהם חזנים גדולות ויהושע
 בלא שום לורך אמר שמש בגבעון דום והקב"ה מלא את
 בקשתו ללא לורך כלל וזהו כוונת הגמרא החס חזני
 ברד לא היו והלרכו להעמדת השמש אבל גבי יהושע לא
 הולרכו ובכל זאת שמש ה' בקול יהושע וזהו ג"כ כוונת
 הכתוב ולא ה' כיום הזה לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול
 איש וחוזר ומבאר כי ה' נלחם להם ולא ה' לורך להם
 לגם זה ואעפ"כ שמש ה' בקול יהושע. הגה נחבאר כי
 הגם יוחר גדול במקום שאין לורך לו וה"כ יתגולל עליו
 הפליאה הראשונה מה הרעש אשר הרעישו בנס מוכס
 אם בכל יום ה' הגם במקדש בנר מערבי גם כמה
 פעמים היו נסים יוחר גדולים כמו נס אל"ה אשר אמר
 כד הקמה לא תכלה ולפחת השמן לא תחסר וכן גבי
 אלישע שנתרבה השמן עד כי נתמלאו כל הכלים אשר
 שאלה מהשכנים וכן מלינו בדברי רז"ל כמה נסים על
 דרך זה בימי התנאים אשר היו אחרי כן. ומפני מה
 קצבו לדורות ימים טובים על נס קטן הכמות כנס
 חנוכה. הטענה הקשה הזאת הסוערת במורשי לצבי
 הניעה את רוחי לרעיון חדש אשר העיר אותי הגאון ר"י
 אייבשיץ כאשר נעתיק לשונו בסמוך:

אך

מקודם נחבונן על שני דברים. א' בחיזה אופן
 ה' הגם בצך שמן. ב' כמה נעמאוו כל השמנים
 שהיו פסולים למזורה. הגה על חיזה אופן ה' הגם
 כבר עמד ע"ז המזרחי בזיכוריו לסמ"ג שהקשה למה
 קצבו ח' ימים הלא הגם לא ה' חלא ז' ימים דהרי על
 לילה אחד ה' שמן (ועי' בשאלות סו' כ"ו צ"ב) וישלה
 שהעתיק שבדייתא ולא ה' זו אפילו להדליק יום אחד
 ומפרשי השאלות תמחו הלא הוא עצמו כ' מקודם
 דההוא לגא דאישתכח בהיכלא והוה ב' שיעורא יומא
 חד ח"כ הוא סותר ח"ע. ונראה דכוונת דבריו צמ"ט
 והוי ביה שיעורא יומא חד היינו כדי לורך נתינת לילה
 ח' למלאות שבעת הנרות וכל נר ה' מחזיק חצי לוג.
 אבל מ"מ אין צוה לקיים מצות הדלקת חף יום אחד בלא
 נס דהרי הנר מערבי לריך לידלק גם ביום עי' תוס'
 מנחות (דף פ"ו) ח"כ היעב אמר השאלות כי לא ה'
 זו אפילו להדליק יום אחד ולחנם נחקו מפרשי השאלות
 צוה עכ"פ לפי גירסת השאלות מיושב הקושיא) ותי'
 שני תירושים. התירון הראשון כי חלקו את הפך לשמונה
 חלקים לתת בכל לילה שמינית הפך ונעשה גם כי המעב
 הזה ה' דולק כל הלילה ופס"ת בבל' חנוכה טען ע"ז

שהשכינה שורה בישראל זה נר מערבי שממנה ה' מדליק
 וזה ה' מסיים. ומהראוי להחבונן על קושי' הגמרא הן
 אמת שאין הקב"ה לריך לאורה אבל הלא נלחנו או
 לריכים לכבוד את הציה המקדש ע"פ מנהג האנושי היסכן
 כי צבית ה' יו' חושך הלא מקרא מלא נאמר באורים
 כצדו ה' וחרגם המתרגם בפנסין. והנראה בכוונתם כי יש
 נר להאיר ויש נר לכבוד כמו הנרות שמדליקין צב"כ ביום
 לכבוד התפילה או ברית מילה. וזמנו של זה אינו זמנו של
 זה דנר העשוי להאיר זמנו צלילה דשרגא בעינרא מאי
 אהני. אבל נר העשוי לכבוד זמנו ביום וה' קשה להגמ'
 אם לכבוד צא הציווי להדליק המזורה ה' לריך להיות
 המזורה ביום. או למצער ה' ל'ל המזורה ביום וצלילה
 ומדוע צוה התורה יערוך אוחו אהרן מערב עד בוקר
 אשר יראה מזה כי המזורה הוא נר עשוי להאיר ע"כ
 העיבו אשר שאלו וכי לאורה הוא לריך? ובאה תשובת
 הגמרא ע"ז כי בחמת ה' בכוונת המזורה פי שנים
 בכוונתה ר"ל שני מיני כבוד. א' כבוד שאנו מבדדין
 להקב"ה. ב' הכבוד שהקב"ה מבדד אותנו להיות נס
 נגלה כזה שידלק הנר מערבי באין שמן וזה יורה כמה
 חביבים ישראל לפני המקום במאמנם עדות לבאי עולם
 שהשכינה שורה בישראל. ע"כ בחר ה' שדיליקו הנרות
 צלילה כדי שהכבוד אשר יעשה ה' לנו יה' ביום צנת
 שיש אנשים רואין הגם לא בן אהו ה' מדליקין ביום
 ה' הכבוד שלנו צלילה ולא ה' אדם רואה זאת. המתבאר
 ממאמר זה כי דבר גדול ה' גם נר מערבי עד כי וכלו
 עם ישראל להתפאר בזה לא כמו אשר עלה על דעתינו
 להקטין מעלה הגם במקום שאין לורך לו. ואם נחבונן
 היעב אין סתירה מזה למה שזיכרנו כי השכל מסכים
 כי מה שיוקטן מעלת הגם במקום שאינם מוכרחים לו
 אינו כי אם מחמת שמכין לו מזכותיו וכמבואר לעיל
 ח"כ הסביר נותנת דזה רק בנס אשר הוא לורך לרכי
 הגוף. לא בן אדם לריך לקיים מצוה אחת ממלות
 ה' אשר תעשינה והוא במצב אשר עפ"י דרכי התורה
 והטבע אינו יכול לקיים המצוה ונעשה גם עד שיכול
 לקיים המצוה אין סברא כי ינוכה לו מזכותיו דח"כ
 מה ירויה בזה אם יגרע מצוה מן המצוה אשר כבר עשה.
 לא יעשה לו הגם ולא יקיים המצוה כיון דסוף סוף הוא
 מפסיד מצוה אחרת וח"כ אם יעשה גם לקיים מצוה לא
 יוגרע מעלה הגם בעבור שאין לורך לו. ונהפוך הוא
 כי יתגדל הגם ומעלתו במקום שאין לורך לו כאשר יתבאר
 זה ממאמרם ז"ל (ע"ז דף כ"ה) כשם שעמדה לו חמה
 ליהושע כך עמדה לו חמה למשה וכו' מיתבי ולא ה'
 כיום ההוא לפניו ומשני גבי משא חזני ברד לא הוי
 ולכאורה יפלא הלא בפסוק ולא ה' כיום ההוא מסיים
 לשמוע ה' בקול איש והוא העמדת השמש והגמרא הסב

יא

הלא

הלא אמרינן בשבת פ' ב"מ מערב עד צוקר הן לה מידחה
 שהיה דולקת כל הלילה א"כ איך חלקו לשמונה חלקים
 ומה שאמר המזרחי ע"ז כי זה אינו אלא למצוא אבל לא
 לעכב כראון דבריו דהרי בקדשים בעינן שנה עליו הכתוב
 לעכב (עי' תוס' זבחים דף ד' ד"ה אומא) וזה מיושב
 אצלי מה דלכאורה קשה איך הדליקו בלילה הראשון את
 המנורה הלא אמרינן ביומא (דף מ"ה) אש תמיד תוקד
 על המזבח אש תמיד שאמרתי לך לא תהא אלא בראשו
 של מזבח החיוון והרי לא הי' להם כדאמרינן בע"ז (דף
 כ"ג) שגזרו אבני המזבח ששיקצו היונים לעבודת כוכבים
 הן אמת כי לפי המבואר בחוספת יו"ט במגילה פ"ב
 כי גמרו את המזבח החדש בכ"ד בכסלו ניחא. אבל לפי
 המבואר באור זרוע הגדול בה"ל חנוכה דלהכי לא עשו
 שמן חדש משום דהיו טרודים בצנין מזבח בימי חנוכה
 א"כ איך הדליקו המנורה. אבל אם נימא דזה אינו אלא
 למצוא ולא לעכב ניחא. עוד תי' המזרחי אי נמי אחר
 שכתנו בכל הכרות שיעור של חזי לוג בכל א' מהכרות
 נשאר הפך מלא כבתחלה ויכיר הנס אף בלילה הראשון.
 גם ע"ז טען הפר"ח דהא ליכא שום נס בלילה האחרונה
 ואם נאמר שמילוי הפך הי' בלילה השני' לא הי' נס בלילה
 הראשונה. עוד תי' בבי' שבילי' א' נתנו כל השמן בכרות
 ודלקו כל הלילה ובבקר מלאו הכרות מלאים שמן וטען
 הפר"ח שבליילה האחרונה ליכא שום היכר נס ועי' בפר"ח
 שמתוך ששפכו כל השמן במנורה ושמניית ממנו נדלק בכל
 לילה וא"כ איכא היכר נס בכל הלילות ואני תמה על
 הפר"ח בזה דא"כ דהיו נותנין כל השמן במנורה א"כ
 הי' נפסל השמן כשמכבין להדליק שנית למחר כדאמרינן
 במנחות (דף פ"ט) נר שבתה נדשנה השמן נדשנה הפחילה
 יעו"ש ושם בסוגיא מחלוקת אם מלמעלה למטה שיערו
 או מלמטה למעלה. ועי' ברש"י שם. והמחורר בזה
 כמו שכתב הפר"ח בתי' האחרון דיום ראשון הוא על
 נלחון האויבים :

והחקירה

השנייה במה נעמאו כל השמנים נראה
 ברור דלא הי' עליהם אלא עומאה דרבנן.
 חדה הלא איכא מאן דסובר דאין עומאה למסקין מדאור'
 עי' היטב פסחים (דף ע"ז) בסוגיא הגמרא שם א"כ
 לדידי' לא הי' אלא עומאה דרבנן ואף אם נימא דיש
 עומאה למסקין מדאורייתא אבל הרי עובד כוכבים אין
 לו שום עומאה מדאורייתא וכבר עמד ע"ז המזרחי.
 ותי' הפר"ח ע"ז משום דאמרינן בנידה (דף ל"ד) דגזרו
 עליהם שיהיו כזבין לכל דבריהם ואף דגזירה זו הויה
 אחר הלם ויחר מק' שנה שהרי גזירה זו היא מי"ח דברים
 שגזרו תלמידי שמאי והלל. ושמעון גמליאל ושמעון נהגו
 נשיאותן לפני חורבן הבית ק' שנה וכדאיתא כל זה בפ"ק
 דשבת ואלו זמן הנס הי' קודם החורבן ר"י שנה בפ"ק

דע"ז מלכות חשמונאים ק"ג שנה ומלכות הורדוס ק"ג שנה
 וי"ל המקודם גזרו לקדשים ואחר חיינו וגזרו אף להרומא
 והכי משני בפ"ק דשבת לענין ידים ועי' בתוס' שבת
 (דף כ"א) ד"ה שהי' ועי' מהרש"א שם ולפי"ז לא היו
 השמנים עמאים כי אם עומאה דרבנן. והמזרחי ר"ל לומר
 כיון דאמרי' בע"ז (דף כ"ב) מזרחית לפנות בה גזרו בית
 חשמונאים את אבני מזבח ששיקצו. ומפרשינן ששיקצו
 לעבודת כוכבים א"כ משמע שכבר נהי' הבית ההוא בית
 עבודת כוכבים ותניא בתוספתא במס' זבים כלי חרש
 שהכניסו איוורן לבית עבודת כוכבים עמאים משום דא"א
 בלא תקרובת ע"ז ותקרובת ע"ז עממא באורל לר"י ב"ב
 כדאמרינן בע"ז גבי לא יעבור תחת' והפר"ח תמה ע"ז
 וז"ל הלא אמרינן בפ' כל הללמים המשחתום להר אבניו
 מהו למזבח ואסיקנא באת"ל יש נעבד במחזור אלל
 גבוה וכן פ' הרמב"ם בפ"ד מהל' א"מ ואפילו להדיוט
 אמרינן בפ"ב דחולין אמר רבא פשיעה לי תלוס ולבסוף
 חזרו לענין ע"ז הוי תלוס דאמר מר המשחתום לבית
 שלו אסרו ואי ס"ד הוי מחובר אלהיהם על הכרים ולא
 הכרים אלהיהם ואע"ג דבפ' ר' ישמעאל (דף כ"ג ו"ד)
 אמרינן שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו הלא אסיקנא
 דקרא אשכח ודרש דכתיב וצאו בה פריצים וחיללוהו וב'
 רש"י קרא אשכח ודרש דמדאורייתא אסורי אפילו להדיוט
 דכתיב וצאו בה וכו' מכיון שגכנסו עובדי כוכבים להיכל
 יצאו כליו לחולין וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקיאה
 והוי להו דידהו ובשנשתמוס בהן לעבודת כוכבים נאסרו
 עכ"ל רש"י ואי כהמזרחי שבית המקדש נעשה בית לעבודת
 כוכבים הרי הי' נאסר עכ"ל הפר"ח. ואפשר ליישב ע"פ
 שיטת הבעל המאור שם בע"ז שכ' דהא דאמרינן וצאו
 בה פריצים וחיללוהו הכוונה פריצי ישראל ומחורת מעילה
 הוא ע"כ כתב שם דזהו דוקא באבני מזבח שיצאו לחולין
 מקודם ע"י פריצי ישראל אבל כלי שרת דהרי בכלי שרת
 יש מועל אחר מועל ואינו יוצא לחולין ע"י מעילה לא שייך אבל
 ע"י עובדי כוכבים דלאו בני מעילה נינהו לא. והרמב"ן
 משיג שם עליו דמזבח נמי כלי שרת הוא והך וצאו בה
 פריצים הכוונה פריצי כותים ואף דלאו בני מעילה נינהו
 עכ"ז גזה"כ הוא שיצא לחולין ע"י יעו"ש. וא"כ לשיטת
 בהמ"א אין תפיסה על המזרחי דהרי המקדש הוא מחובר
 ואין שייך גבי' מעילה א"כ לא יצא לחולין ע"י מעילה
 (דף כ) עכ"פ אף אם נימא כהמזרחי או דנימא דבאמת
 לא הכניסו ע"ז למקדש רק הקריבו על המזבח לע"ז
 עכ"פ תקרובת ע"ז הי' שם ומעמא באורל עומאה זו ג"כ
 אינו אלא עומאה דרבנן לדעת הרמב"ם וכן הוא שיטת
 רש"י בע"ז בסוגיא דלא יעבור תחת' ועי' חולין (דף יג)
 בחוספות. המורס מדברינו דעומאה זו לא הי' אלא עומאה
 דרבנן וזה הוא הקטב אשר הי' מגמתונו לזה :

הנה כל איש אשר בשם ישראל יבונה מחוייב להאמין באמונה שלימה כי כל התורה המצויה עתה בידינו בין חלק תורה שבכתב ובין חלק תורה שבע"פ היא הנחונה למשה רבינו ע"ה. גם הנה מחוייב להאמין כי אנו מצווים על כל מילי דרבנן לשמור ולעשות מלא חסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל ולחמת אמיחת שתי אלה בא הנס הנוכח. ואעתיק לך דברי הגאון ר"י אייבשיץ היקרים והנחמדים. הלא כה דבריו:

בימי השמונאים ה' עדיין תורה שבע"פ רופפת בידם כי בילדי נכרים חכמי הפילוסופים היא חכמת היונים הספיקו ותיקף צננין בית שני שם בנו כותים ביהמ"ק בהר גריזים. ושמה התאספו כל הפוקרים בתורה שבע"פ. ויאספו שמה כל הדוקים וכל קשה עורף למוינס כמ"ש יוסף בן גוריון בספרו העברי כי לדעת הכותים פתח תיקף הארעה לא"י כי נתערבו בדעות יונים והי' בא"י ג' כחות. (א) המה הפרושים בעלי מעתיקי התורה שבע"פ מנוהתם כבוד. (ב) דעת לדוקים שפרו בתה"מ ובעוה"ב. (ג) דעת בייחוסים נקראים נזירים שהיו מתנהגים בפרישות מאוד אבל לא ישמעו לתורה שבע"פ כי אס כל לימודיהם הכל לפי חכמת הפילוסופים ודעת חילונים וזה הי' סיבה לבסוף שבאו יונים על ירושלים כי הכותים והפוקרים כמו אלקימוס הכהן והבריו הלשינו על הפרושים וכאשר באו הכותים בארץ הקדושה המה נתערבו בהם זולת עדת הפרושים

והחסידים לפי שהי' ידם עם השמונאים כהגי ה' ומאלה פתחה הנס שהרימו קרן על ונתקע תורה שבע"פ ע"י נס הזה כי ראו כח הפרושים האלה הללו וביחוד צפך של שמן שלקח ח' ימים להיותם שמנים אחרים בלתי טהורים וזהו מופת ג"כ על התורה שבע"פ כי אי' איפוא נזכר בתורה שלא ידליקו בשמן טמא ומזה קבלו תורה שבע"פ כאשר בפולמס של השמונאים גזרו מבלי ללמוד חכמת יונים שהיא פילוסופיה מארביטרו וחבריו אשר מהרסים נגד תורה שבע"פ. אף הם הרסו מקדש של הר גריזים שהי' ללדוקים וכמה תקנות תקנו לכן נס הנוכח הי' לקבוע אמיחת תורה שבע"פ ע"כ לשונו. ואנחנו הוספנו כי מן הנס הזה הוא ג"כ מופת כי אנו מחוייבין לקיים כל מילי דרבנן דלולי זאת הרי כל השמנים ג"כ טהורין מדאורייתא. הרי נגלה לפנינו חדשות ונזרות כי לא לחנם חרדו השמונאים את כל החרדה לעשות מנס זה זכרון לדור דורים כי ע"י נס זה נתאמת לנו שני עקרים גדולים ונכבדים היינו אמונת תורה שבע"פ ואמונת קיום כל מילי דרבנן. וגם עתה כאשר אנו מדליקין את הנורות לזכר הנס מהראוי להתבונן על העקרים אשר נתאמתו ע"י הנס הזה ולשמור ולעשות אותם ככל אשר נצטוונו. אז יבקע כשחר אורנו ונזכה לשוב לגיון ברננה ולהעלות נר תמיד על המנורה הטהורה:

גמרתו הדרוש הזה יום ו' ד' עבט שנת תרכ"ט לפ"ק פה פורעץ.

דרוש השני לחנוכה

שבת (דף כ"ג) מאי חנוכה דתז' בכ"ה בכסלו יומי רחנוכה תמניא אינון דלא למספר בהון ודלא להתענות בהן שכשנכנסו עובדי כוכבים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית השמונאים ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כ"ג ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל ובהודאה:

הנה רבים הבינו כי הדלקת הנרות בחנוכה הוא לזכר הנס הנעשה אז במנורה. ובעיני יפלא הלא ניסים רבים גדולים ועוזים ממנו קרו לאומה הישראלית מיום היותם לעם כמו יהושע שהעמיד החמה או ירדח המן במדבר ועוד ניסים רבים גדולים ועלומים ואין אנו עושין להם שם וזכר. ולנס הקטן הזה אשר במה נחשב הוא לעומת הנסים הגדולים קבעו להדליק

נר חנוכה בכל שנה ושנה. זאת ועוד אחרת כי צפוינו אשר אנו אומרים אחר הדלקת הנרות מזכר כי הדלקת הנרות הוא על השעשה שנעשה אז שניולו מיד היונים. הלא כה אנו אומרים הנרות הללו אנו מדליקין על הניסים וכו' שעשית לנבותינו על ידי כהניך הקדושים. ואין אנו אומרין כי הנרות אנו מדליקין על הנס הנעשה במנורה. ועל עיקר הנס שהי' אז בשמן שלקו שמונה ימים

ימים תמחו רבים הלא עומאה הותרה במקדש וגם מדוע נמשך הנס משך שמונה ימים ולא יותר. ועוד מדוע לא עשו שמן עסור ותירולים שונים נאמרו בזה. הרמב"ם כ' ד' ימים משום עומאה ויום אחד לעשות השמן בטרה. הר"ן כ' דהשלחות הי' אריך להטעב ח' ימים אל המקום שהיו יכולים לשלוח אחר שמן עסור. החכם נבי כ' בדולחי עומאה הותרה בליבור אלא מחמת כבוד וחיבוב נעשה להם הנס. ועי' זפר"ח שדחק במה נפסלו כל השמנים ותי' משום דרבנן גזרו על העובדי כוכבים שהיו כזבין לכל דבריהם (גידה פ' בנות כותים) ואף גזירה זו הוא מ"ח דבר וגזרת י"ח דבר הי' כמה שנים אחרי כן י"ל דמעיקרא גזרו לקדשים ואתו חיבה וגזרו אף לתרומה ודעת לרבנן נקל כי כל זה הוא דוחק גדול:

ע"כ לבי אומר לי כי לא על הנס שקרה אז תקנו המורה כי על הנסים אין לנו קובצין זכרון ועיקר קביעות הדלקת הנרות הי' על התשועה שהי' שנפדו מיד אנטיובס כאשר נעשה הזכרון בימי הפורים לגדל התשועה. אפס כי בימי אסתר עדיין היתה נבואה בישראל ועגלה להם נבואה או ברוח הקודש איזה זכרון יעשו כאשר לנו עושים עד היום שמחה ומשתה ומשלוח מנות. אבל בימי אנטיובס כבר פסקה רוח הקודש מישראל (סוטה מ"ח) ולא ידעו במה יעשו זכרון אם באיסור עשיית מלכה או במשתה ושמחה. הלא הזכרון יכול להיות על כמה אופנים לזה בא הנס בפך השמן אף כי לא היו אריבין אל הנס רק להראות להם רלון המקום כי יעשו זכר לתשועה זו בהדלקת נרות שמונה ימים. נמלא כי לא כמו שחשבו רבים כי בעבור שנעשה הנס להכי לנו מדליקין כי אם נספך הוא בעבור שהי' הרלון כי גדליק נרות לזכרון ע"כ בא הנס ויודיע אותנו זאת באין אומר ודברים:

אך באמת מדוע הי' הרלון כי ידליקו נרות לזכר הנס יש להמתיק הדברים ע"פ לשון הכדרישי. התורה והאדם חיבורם נר אלקים בארץ. התורה להב מתפרד משביב יוסיבי בשמים והאדם בשני חלקיו אצוקה שואבת אורו גוו פתילה נפתלת ונשבתו שמן זית זך בהלמדם והסכמתם ימלא הבית אורה. וכ' ע"ז העקדה שער מ"ד כי בעיקר המשל תשואות חן חן לו. אבל באמת המשל הוא היפך הנמשל כי הנה במשל הפתילה קיימת אמנם השמן הוא כלה ונפסד ובנמשל הוא היפך וגם באור התורה עיקר התחמוז הוא בנפש שהוא השמן עיי"ש ע"כ שניה העקודה את פני המשל הזה על אופן אחר כי הגוף הוא הכלי המקבל השמן והתורה הוא השמן והנשמה הוא הלהב וביאר בזה הנבואה (בזכרי' ד) מה אתה רואה ויאמר ראייתי והנה מנורת זהב כולה וגולה

על ראשה וגו' ושנים זיתים עלי' וגו' וישן ויאמר אלי לאמר זה דבר ה' אל זרובבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' לזבואת אשר לפי פירוש המפרשים שכ' וז"ל זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזיתים והשמן הזה נגמר. מאליו כפה יבנה הבית לא בחיל ולא בכח אין מוזן הטעם שהראה לו במשל מנורה. אבל לפי דברי העקידה מבוחרים הדברים כי הראה לו כי זרובבל הוא תבנית המנורה והשמן שירד למנורה השמן הוא התורה והאור האלקי המושפע עליו. וזהו שאמר לו לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אשר אשפיע עליך כמו שנאמר לעשירי וסי' ביום ההוא אשפוך רוחי על כל בשר וגיבואו בניכם וצבתיכם וכו'. וכבר הפליא אחד מן הדרשנים לתת טעם על מספר שמונה כי הנס רמז כי שמונה דורות ימלכו מן החשמונאים כאשר כן הי' ואלו הן. א) מתתיהו הראשון ראש בית חשמונאי. ב) יהודא המכבי. ג) יוחנן. ד) שמעון. ה) אורקנוס. ו) אריסטובל. ז) אלכסנדר. ח) שני בני אלכסנדר ושמוס אורקנוס ואריסטובל אשר נלחמו יחד כל ימיהם ואינם רק דור אחד ואחריהם לקח הורדוס המלוכה. המורס מזה כי התורה והאדם שיבורם נר אלקים בארץ וע"כ בימי היונים שבקשו לבטל התורה מישראל ע"כ על התשועה שנלחמו נחלה כי ידליקו נרות לזכרון כי התורה והאדם יחד חיבורם הוא נר אלקים בארץ:

והנה כל הגוים יתפללו על עם ישראל מדוע הם שונים מכל עם ועם. הן כל הגוים זה דרכם לעשות זכרון לימים המוללחים שקרה להם. לימים שעלו למעלה ראש. שכבשו מדינות שהלחיחו במלחמתם. לדברים כאלה אשר זה לכבוד ולתפארת להם יעשו זכרון בכל שנה ושנה. לא כן לימים שקרה להם אסון. שלא הלחיחו במלחמתם. שאבדו מדינות. אלו הימים לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלה על לב. זאת ועוד אחרת כי אף לימים המוללחים לא יעשו זכרון כי אם בעוד הם נהנים מהטוב שהוא אבל אחרי שנאבד מהם הטוב שהוא ולא נשאר מן הטוב שהשיגו ביום ההלחה שום שריד ופליע שוב לא יעשו זכרון. ומה גם אם האומה ההיא כבר אצרה ממשלתה ומדינתה ורק פליטי הגוים נשארו בארץ לא להם היתכן שיעשו זכרון ליום שכבשו מדינתם והללחתם במלחמתם. ובשתיים אלו יתפללו עלינו. הן אהנו עושים זכרון בכל שנה ושנה גם לימים אשר ירדנו מעט מעט כמו לימים אשר עלינו מעלה מעלה כמו תשעה באב אשר כיום מועד נחשב לנו וכן ע"ג וי"ז בתמוז. ועוד יתפללו עלינו כי אהנו עושים זכרון ימי החנוכה אשר כבשו החשמונאים את היונים ויגרשום מן הארץ אשר עתה אין לנו שום תועלת בזה כי כבר אבדנו את המלוכה

המלוכה וגם מירושלים נדדנו וזה הוא כוונת ירמי' שאומר זכרה ירושלים ימי עני' ומרודיה כל מחמדיה אשר היו לה מימי קדם בנפול עמה ביד זר ואין עוזר לה אשר המפרשים נדחקו בהצנת הכתוב. האזן עזרה אומר כי חסר בית. והטעם זכרה ירושלים בימי עניה עיי"ש. אבל לדברינו הכוונה כן הוא זכרה ירושלים ר"ל שהיא עושה זכרון בכל שנה כדי שתזכור ימי עניה ומרודיה ועוד זכרה ירושלים את כל מחמדיה אשר היו לה בימי קדם היא עושה זכרון להם גם בנפול עמה ביד זר ואין עוזר לה ר"ל אין לה שום עזר עוד מההללחה הקודמת. ע"כ אומר ראה צריש שחקו על משבתי' ר"ל על ימים עושים שלה. ומשיב ירמיה כי הם אין מצינים הענין כי הללחה האומות תלוי בדרכי הטבע ע"כ איך יעשו זכרון ליום רעה שקרה להם אשר לא העיבו להשוב את חשבון המלחמה כאשר קרה במלחמת הפרייסין עם מדינת עסטרייך כי שר הצבא חשב לפרום מזודה על כל חיל עם הפרייסין יחד ויניחם לילך עד ווין. ולבסוף נהוודע לו כי טעה בחשבון או כי לא הי' להם כלי נשק כדי הצורך למלחמה ואיך יעשו זכרון לזה אחרי כי לא יועיל לחקן מה שעבר וגם הוא בזיון גדול להזכיר זאת. לא כן מלחמת ישראל הוא על אופן אחר וכמו שנבאר. הנה כתיב בחזרה (דברים כ) ודברו השוערים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא תגכו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכו ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישוב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחה על החנות האלה ישחומם כל משכיל לו היתה התורה אומרת כי מי שהוא בן יחיד בבית אביו. או שהוא האחד הראוי לעמל הפרנסה בבית אביו ישוב לביתו פן ימות במלחמה הי' דבר המתקבל אל השכל כאשר עושים המלכים גם היום לתת הנחות לבני היחידים לפיטורם מעבודת הצבא אבל בשביל שלא עשה חנוכה הבית על ביתו החדש אין זה טעם מהספיק לקויר דעתינו שישוב לביתו מחמת זה. ועוד הלא זה דרך כל איש אשר יתן כל אשר לו בעד נפשו ובכחוצים האלה אינה דואגת החורה על מיתת האדם רק העיקר פן ימות במלחמה ואיש אחר יתן הבית א"כ עיקר ההקפדה רק על חיטון הבית וזה פלא אם ימות במלחמה א"כ מי ידאוג מכה ביתו. ע"כ נראה לפי דעתי לומר דכוונת התורה כך הוא. כהן רז"ל אמרו דתכם. חתן. נשיא. מוחלין לו על כל עוונותיו (ע' ירושלמי סוף בכורים) וכ' המהרש"א בח"א בסנהדרין (דף י"ד) וז"ל אה"כ מוחלין בו' דאין פוסקין לאדם גדולה אלא מן השמים כדאמר פ' הספינה אפילו ריש גרנותא משמיא מוקמי לי' שנאמר והמתנשא לכל

לראש ואי לאו דמוחלין לו עוונותיו לא היו מוקמי ליה משמיא ע"כ. והנה דבר גדול דיבר הח"א אך מהצורך להסתמך דבריו. כי השכל יורנו דעת כי בבוא אדם לידי מדה זו היינו שיהי' מוסמך לרצו ע"ד שהזכר בסנהדרין (דף י"ד) אין ספק כי בעת הזאת יעיינו מקודם בכל מעשיו אם הוא ראוי לזכות לזה המעלה. אם לא ימצא אחר איזה עוונות אשר בעבורם ילא חייב בדינו שלא יזכה לזה ואחרי כי אנו רואין שזכה לזה אין ספק כי כבר מחלו לו על כל עוונותיו דאם לא היו מוחלין לו לא הי' זוכה לזה בשום אופן. א"כ אנו רואין ממאמר זה כי הדברים היקרים והסגולות החמודות לא ינתן לאדם כ"א אחר שיעיינו בדינו אם הוא ראוי והגון לכך. וא"כ שלש אלו ר"ל בית כרם ואשה אשר הם ענינים גדולים כי בהם תלוי הללחת האדם בשני העולמות. ובלעדם לא יכון האדם בארץ כי בית הוא מקום מהסם מזרם וממטר ומרוח סועה וסער. כרם. הוא מקור חיותו אשר מזה יפרנס א"ע ואת ב"ב. ואשה אשר ע"י וילוד בנים וגם מצילתו מן החטא. וגם היא לו לעזר בכל צרכי הבית במאמרו ז"ל אם מביא חטין מן השוק חטין כוסם. ולמותר הוא להאריך בזה כי כל גבון יבין כי שלש אלה הם מוכרחים לאדם וע"י יוכל לחיות עלי ארץ ולעלות במעלות שלימות הנפש וא"כ לא ינתן זה כי אם אחר שיעיינו בדינו אם הוא זוכה לכך וע"כ חששה התורה לשלח אותם מן המלחמה מחמת שני טעמים. א) אחרי שהם צריכים לעמוד למשפט א"כ טוב יותר כי לא יעמדו במקום סכנה אשר אז השטן מקטרג ביותר ועלול יותר כי יפגע בהם החץ. ב) כי אף אם גם בביתם ימותו. אבל מיתתם במלחמה הלא יפיל אימתה ופחד על הנשארים וכמו שאומר הכתוב גבי איש הירא ורך הלצב ולא ימס את לבו אחיו כלצבו (ומלאחי קלה מזה צעקידה) והוסיפה התורה עוד מי האיש הירא ורך הלצב ילך וישוב לביתו ואמרו רז"ל זה הירא מעצירות שזידו. והנה באמת מלינו סתירה גלוי' דגבי יהושע ששלח מקודם אלל העי כשלשה אלפים איש ובפעם השני כתוב (יהושע ח') ויאמר ה' אל יהושע קח עמך את כל עם המלחמה וקום עליה העי הרי דהקפיד על ריבוי עם וגבי גדעון (שופטים ז) הקפיד הקב"ה להמציט העם. והטעם בזה. כי מאז היתה ישראל לגוי לא הגיע להם שום נלחון וישועה בהכנות טבעיות רק בנסיים ונפלאות אשר כל רוחיהם הכירו כי אל עליון גואלם וצור עולמים מושיעם. הנה אחד הי' אברהם אבינו אשר הלילו ה' מאור כשדים מיד נמרוד מיד פרעה מיד אבימלך בנפלאות גדולות שלא כדרך הטבע. וגם במלחמת ארבעה מלכים אשר הלך להלחם אתם כי אם בשמונה עשר ושלש מאות אנשים ואיתא

יב

הוא מסופק אם תשיג ידו לעשות זאת. וגם אחרי
ההולאה הרבה הזאת מי יודע אם יוכל ליתן השנה
מזונות שהחייב. ויחל החתן לבכות ויאמר איך אפשר
שידוך כזה אשר למחרת יום החתונה שוב לא ינתן לי
חרושת שולחני. אז פתח האב את פיו ויאמר הוי סבל
החתונה לרמות אחתי. האם אחמין לדבר הזה כי אחרי
הפיזור הרב אשר ראינו ממנו על התנאים וגם על
המתנות אשר שלח לך וגם מן התנאים עד היום אשר
אנו רואים קונה נכסים הרבה היתכן להאמין כי באמת
אתה דובר כי יראה עבור המזונות שנה אחת שהבטיח.
איך באמת אין אחיה ירא כלל. ורק עצם השידוך לא
תאבה. כדברים האלה קרה עם בני. כי בעת מתן
תורה אשר ה' אז כנחיתת התנאים לא לרצון ה' להם
מדוארצרו לכפות עליהם הטר כגיגית. והנה רוב מלות
התורה לא היו במדבר כי כל המלות החלויות בארץ
הלא לא היו במדבר וגם כמה מלות שנוהג גם בחו"ל
מ"מ לא ה' במדבר כמו לדקה אחרי שהיו כולם שוים
באכילת המן וכן מבואר (חולין י"ז) כי מ"ע דשחיטה
ולאו דנבילה לא ה' במדבר ועוד כמה מלות ע"כ היו
יראים לכנס לא"י כי יתחייבו שם בכל החורה כולה
וע"כ כאשר אמר להם משה בקדש ברנע עלה רש מלאו
עלה איך לדחות הדבר באמרם נשלחה אנשים לפנינו
ויחפרו לנו את הארץ. לכן כאשר באו המרגלים והשיבו
טובה הארץ אפס כי עז העם הזה. אשר באמת הוא
בשחוק אחרי כל הנסים והנפלאות שראו עיניהם במצרים
ובים ובמדבר לא יאמינו כי יכול להוריש את הבוים מאיך
כענן. ע"כ גילה משה את העמום בתוך לבם ויאמר להם
האמת. ולא אבייתם לעלות. וחוזר ומבאר להם כי מה
שאמרתם אנה אנחנו עולים וגו' ואמר לכם שקר אחס
דברים. באמת לא תערגון ולא תיראון מהם. כי גם
אתם יודעים כי ה' אלקיכם ההולך לפניכם הוא ילחם
לכם ככל אשר עשה אהכם במצרים לעיניכם. ובמדבר
אשר ראית וגו' ובדבר הזה אינכם מאמינים. כאומר
היתכן כי בדבר הזה אינכם מאמינים. אך הוא הדבר
אשר דברתי ולא אבייתם לעלות. נחזור לענינינו כי
תשועת ישראל בכל המלחמות ה' ע"י ניסים כמו גבי
יהושע שנלח בהקפותיו את עיר יריחו והעמיד את השמש
והירח וכולם ראו אז כי ה' נלחם להם לישראל באבנים
גדולות מן השמים אבני הברד. וגבי סיסרא (שופטים
ה) הכובדים ממסילות נלחמו עם סיסרא נחל קישון
גרפס. וגדעון נלח את מדון ועמלק ובני קדם עם רב
בשלת מאות איש בשופרות אשר בידם. וכן בעת העלה
שמואל עלה חלב אחד הרעים ה' ביום ההוא על פלשתים
ויהומם. ויהונתן אמר אל הנער נוסא כליו (שמואל א'
י"ד) לכה ונעברה אל מצב פלשתים אחי יעשה ה' לנו

בשענית (דף כ"ח) דכי הוי שדי עפרה הוי סייפיוגילי הוי
גירי דכתיב יתן כעפר חרבו קקש גדף קשחו. וכל
הניסים והנפלאות שנעשו במצרים ובים ובמדבר כי הלך
לפניהם ה' יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש ואת עמלק
נלחו בהרמת ידיו של משה. ונחיתת המן לרבעים שנה
והבאר ושמתם לא בלחם מעליהם ורגלם לא בצהק כל
אלה ניסים גדולים ועלומים. יולאים מחוקי הטבע.
ומטעם זה אני אומר בכוונת הכתובים (דברים א' כ"ו)
ותקרבון אלי כלכם וכו' ויקחו בידם מפרי הארץ ויורידו
אלינו וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה'
אלקינו ונתן לנו ולא אבייתם לעלות וכו' וחרגו באהליכם
וכו' אנה אנחנו עולים וכו' ואמר עליכם לא תערגון
ולא תיראון מהם ה' אלקיכם ההולך לפניכם הוא ילחם
לכם ככל אשר עשה אהכם במצרים לעיניכם ובמדבר
אשר ראית וכו' ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' ההולך
לפניהם וכו' והוא דבר נפלא מאד איך לא הזכיר מאומה
מן הרע שאמרו המרגלים הלא הם דברו גנות על הארץ
ואיך אמר משה רבינו ע"ה וישיבו אותנו דבר ויאמרו
טובה הארץ ואיך כל דבריהם הגאמרים בפרשה שלח
אפס כי עז העם וגו' והערים בצורות גדולות מאד גו'
לא נוכל לעלות אל העם. אך נבין הדברים ע"פ משל
אחד ה' לו בן יקר ומופלג בלימודו ויתקשר בקישורי
תנאים עם גביר אחד. הגביר הצטיה נדון כמה אלפים
רו"כ ושנה אחת מזונות. הגביר ה' גביר עלום ויפזר
בעת כתיבת התנאים על מאלו ומשקה ומתנות לאביונים
סך רב עד כי כולם הבינו כי אין קץ לעשרו. אך הכלה
לא נשאה חן בעיני החתן והיא כמחרים כי הבין כי בלתי
אפשר מבלי לכחזר התנאים אחרי כי כבר נפל הוצאה
רבה בשני הגדדים. וגם קשה לבית זה כל הנכבדים
אשר נאספו. וגם אביו לא יטה אוזן לדבריו ע"כ חשב
בלבו הלא כעת אינו אלא כתיבת תנאים. עד החופה
עוד אמלא עלה איך לנתק מוסרות השידוך. והיא אחרי
כן שלח הגביר מתנות רבות אשר מחירם עלה יותר
מהנדן וגם קנה נכסים הרבה ובתי חומה עד כי נראה
בעליל כי הוא גביר עלום עד מאוד יותר הרבה מכפי
שחשבו בחמילה. והיא כאשר קרב זמן החתונה ויאמר
האב אל הבן מהצורך לעשות הכנה אל החתונה. ויען
הבן ויאמר. נשלחה איש עתי לעיר מושבו של המחותן
ויראה שם אם באמת המחותן כל כך עשיר ויביא לנו ידיעה
מכל כי התנאים הלא ה' על אם הדרך אבל שם לא ה'
איש מאתנו. ויעש האב בן וישלה איש אחד וישב שם
ימים אחדים והנה הביא ידיעה כי השידוך טוב מאוד
איך הוא מסופק אם ישי' כח בידו לגמור השידוך כאשר
ידוע כי מהצורך לעשות בגדים הרבה להכלה וגם הוצאות
החתונה שיעשה עבור כל בני העיר כמנהג הגבירים ע"כ

להגדיל כבוד שאלו כי במלחמה שאלו יספיק אלפים
 לנצח המלחמה. כי יתורף להם זכות שאלו ולדקה מעטיו.
 אבל דוד ברבבותיו כי דוד אינו יכול לנצח המלחמה כי
 אם כשנמלא עם רבבות ויקובץ זכות הרבבות אז ינצח
 רק שאלו לא הבין כוונת הנשים וחשב כי כוונתם במילת
 אלפים ורבבות על האויבים המוכים במלחמה ע"כ חרה
 לו הדבר. ואחרי אשר נתבאר כי מלחמה ישראל תלוי
 רק בכשרון מעשיהם ע"כ יפה לנו עושים זכרון להצלחה
 אשר כבר אבדנו אותה וכן לנו עושים זכרון להימים
 שאינם מוללחים כדי שיהי' לטועפות בין עינינו ונזכור
 כי עת הלכנו בדרכי ה' הצליח ה' אותנו ומעת הודחנו
 והלכנו עמו קרי הסיר השגחתו מאתנו. ומכש"כ גבי
 חנוכה אחרי שהימים ראו לבטל כל התורה ח"כ הצלה
 עדיין קיימת ואלו מחויבים לעשות זכרון כי עדיין הטוב
 שהשגנו אז עדיין קיים וליך בדרכי מתת' שהצליח אז
 במלחמתו ע"כ הימים האלו נזכרים ונעשים בכל דור
 ודור (ודע כי ראשית הביאור על הכתוב זכרה ירושלים
 ימי עניה ומרודיה שמעתי מאחד שראה זה באיזה ספר.
 אך חכמי המקותי והרחבתי הדברים):

כי אין מעטור לה' להשיע ברב או במעט וכן ה' וגבי
 אסא כתיב (ד"ב ב') ובעת החלו ברנה והתלה נתן ה'
 וגו' וגבי חזקיהו כתיב (מלכים ב' י"ט) ויהי צלילה הווא
 וילא מלאך ה' וידך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה
 אלף ואחרי כי ה' נלחם להם ח"כ למוחר הוא לרבבות
 עם המלחמה ומ"מ ה' מקפיד הקב"ה לפעמים על ריבוי
 עם כי ע"י ריבוי האנשים יתרבה זכותם ולדקתם וזה
 העמוד להם שיעשה הקב"ה עמם נפלאות ע"כ גבי
 יהושע שהיו כל העם לדיקים. כי אחד ה' עכן והרגו
 אותו. אמר הקב"ה שיקח כל עם המלחמה אבל גבי
 גדעון אזה ה' להורידם אל המים להפריש אלה אשר
 יכרעו על ברכיהם כי זהו אות כי אינם שלמים. ואין
 תועלת מה שיהיו גם הם במלחמה. ע"כ אזה התורה כי
 כל איש הירא מעצירות שבידו יחזור מהמלחמה. וכבר
 אמר אחד מן המבשרים על הכתוב (שמואל י"ח) הכה
 שאלו צאלפיו ודוד ברבבותיו. אשר בהשקפה ראשונה
 אינו מובן איך נועזו הנשים לומר כן בפניו ולהקל
 בכבוד מלך. אך אחרי הסגחה כי ריבוי העם הוא מועיל
 במלחמה דע"י יתרבה זכותיהם וכל עוד שיתרבו האנשים
 כן ירבה וכן יפרוץ הזכות. ובאופן הזה ה' דעת הנשים

לפרשה זכור

(מגילה ד' י"ג) אמר ר"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן
 לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו והיינו דתנן
 באחד באדר משמיעין על שקלים :

אובלים ושוחים ושומחים. ויגורו עליהם מכל עזרים
 מסביב וילחמו אותם עד כי נלחו להשודדים וישבו את
 כל האנשים השבויים וילכו. כשזכר דרך החלו לחקור
 את האיש ולהתפלא עליו מה ה' לך כי גם אתה שמחת
 בשמחתם. הגם השודדים החלו לשמוח כי לדעתם כבר
 היו בטוחים מרודף אבל אתה מה לך לשמוח הלא נהפוך
 הוא כאשר ראינו כי השודדים מעיבים לבס אובלים
 ושוחים ושומחים אשר זה יורה כי כבר הם בטוחים
 מפחד תרדס גדולה נפלה עלינו כי כבר אמרנו נושא ואין
 תקוה ללאה מידם עד עולם. לא כן אחי השיב להם.
 לא להגם ה' לבי שמח כי כל עוד אשר מיהרו השודדים
 ללכת הייתי חרד אף כי ירדפו יושבי הארץ אחריהם אולי
 לא ישיגום. אבל כאשר ראיתי כי עמדו ה' לבי בטוח
 כי ישיגום הרודפים ואשמח גם אני. אבל מיזה יערב
 לנו כי כן הוא הדבר אולי אכזרי אתה השיבו לו אחזת
 מרעיו

ספינה אחת משודדי הים פשעה על אחת מאיים
 הגושבות ויבזזו אנשים רבים להוליכם למקום
 אחר למכרם לעבדים ולשפחות. וימחרו לשונ. מן הארץ פן
 ירדפו אחריהם יושבי הארץ. בין כה וכה ראה אחד מן
 השבויים איך ספינה הולכת אל הארץ. וימחר ויכתוב מכתב
 ויזרוק אל הספינה למען יודע ליושבי הארץ וימחרו לרדוף
 אחריהם כי ישיגום. והשודדים לא התבוננו ע"ז כי החושך
 כסה אתן. השודדים כאשר רחיקו את עצמם איזה פרסאות
 מן החוף עד כי ה' ראה בעיניהם כי לא ירדפו עוד
 אחריהם. עמדו להכפיש וישתו וישכרו והחלו לחול במחולות
 ולגנוב בכלי שיר כי לבס ה' שמח על השלל הרב אשר
 נפל לידם. לא כן השבויים הם חרדים ועצבים וישיגום
 ודוממים לא יתערבו בשמחת השודדים. רק א' מהשבויים
 התעורר מעצבו ויחל לשחות ולשמוח כאחד מהם ויתאחרו
 בשמחתם עד כי רדפו אחריהם יושבי הארץ וישיגום והגם

אבל זה לא מצינו כי נתבעל הקרבת הקרבנות ואין ספק כי היו שומרים להקריב הקרבנות כמשפט התורה ומעט זה זדקו מאוד דברי המרש"א בח"א שב' על מאמרם ז"ל במגילה ע"ו עד חצי המלכות ותעש חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר שהולץ למלכות ומאי ניהו בית המקדש ופרש"י משום דהמקדש באמצע של עולם ע"כ נקרא הולץ במלכות והוא דחוק אבל המהרש"א פירש צעוב טעם כי הכוונה הולץ ממש שהוא חולץ ומזיק אל המלכות כמוצא בכתב השטנה אשר שלחו לרי יודא (עזרא ד') כען ידוע להוי למלכה די הן קריחא דך תחצנה מנדה בלו והלך לא ינתנו ואפסום מלכים תהניק וכו' ותגדע די קריחא דך קריחא מנדא ומהנזקת מלכין וכו' :

והנה להשיב שאלת אדם נכבד ריקס הוא חרפה גדולה. והיותו נכון לו שלא יבקש משיבקה ולא יפיק רצון לזאת אלא אנשי המעלה לא יבקשו דבר כי אם אחרי ההצטחה כי ימלאו את בקשתן הלא הם מליטו אלא אדוני' בן חגית (מלכים א' ב') כשצא אלא בת שבע אמר לה שאלה קטנה אנכי שואל מאתך אל תשג את פני והצטיחה לו וכן כשצאה בת שבע אל שלמה אמרה לו ג"כ בלשון זה והוא השיב כי לא ישיב את פני'. והוה הנרצף אצלי בהצנת הפסוקים (דברים ג') ואתחנן אל ה' צעת הויה לאמר אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה לעברה נא ואתה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה עלה ראש הפסגה וראה צעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה. אשר לא ידענו אריכות הלשון רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה מהו ביאורו. אכן מלשון אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה נראה כי ואתה את הארץ הטובה אינו סוף הבקשה כי לפי הלשון מוכח שהי' דעתו לבקש שיראה גם ידו החזקה במלחמת ח"י ועיין בפרש"י שפירש ג"כ על דרך זה אתה החילות להראות את עבדך במלחמת סיחון ועוג הראני מלחמת ל"א מלכים. א"כ ואתה את הארץ הוא באמצע הבקשה כי דעתו הי' לסיים עוד הראני מלחמת ל"א מלכים ועוד חולי הי' דעתו לבקש כי יחילם את הארץ לבני ישראל. אך אחרי כי לא לכבוד הוא לאים נכבד להשיב פניו ריקס וטוב לו שלא יבקש הפסוקי ה' באמצע הבקשה ויאמר לו רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ר"ל שלא יגמור הבקשה ומדוקדק מאוד הלשון. ונשאר באמצע אשר אין צמילות אלו כי אם לראות את הארץ כי ההעברה בעצמה אין בזה שום מעלה ושבח מבלעדי הענינים הבאים אחרי' ולא השיב פניו ריקס בדבר הזה ויאמר לו עלה ראש הפסגה וראה צעיניך. הוילא מדברינו כי מעולם לא השיב פניו ריקס. כי את אשר שאלנתן לו ואת אשר לא ראה ליתן אום עליו שלא יבקש. ועל הדרך הזה

מרעיו. ושכחת את אשר ציתך יבכו עליך. וגם את אשר יח' למחר לא שמה לך. ותתן כבוד עיניך. את כום היין שחית מלית ע"כ הי' לךך שמה. אז הוכיח להם באמרי אמת והראה להם את המכתב אשר ביד הרודפים כתוב בכתובת ידו אשר זה יורה הוראה גמורה כי לא שכת את ביתו. וגם לבו הי' בטוח כי בודאי ירדפו יושבי הארץ כראותם את המכתב. אך הי' מיצר ודואג פן לא ישיגום. אך כראותו כי עמדו השודדים החל גם הוא לשחות ולשמוח כי עוד מעט ויגלו מידי השודדים. וייטב הדבר בעיני האנשים ולא נתנוסו לאחורי ולכן בליעל. הסיפור הזה יחיר לנו את הדרך להבין את הרמז במאמר הנכב פתח השער אחרי איזה הצעות אשר נליע אל הקורא :

(א) הנה יפלא באמת אם אסתר מלכה חן בעיני אחשורוש וימלא את משאלותי אחר הבקשה. אבל מדוע עוד מהר להצטיחה בערם ישמע בקשתה באמרו אלי' מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך. עוד יש להצטונן אם מקודם כאשר אמרה אסתר למרדכי ואני לא נקראתי אל המלך זה שלשים יום אשר כוננת דברי' מוצן כי בודאי בקרוב יקראו אותה אל המלך ומה לה לעמוד בסכנה חס. ולא נתרעה ע"ז מרדכי. א"כ מה ראתה אסתר כאשר כבר באה לפני המלך וגשחה חן בעיניו עד כי אמר לה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך הי"ל תיבק לבקש בקשתה כי מי יודע אם יודמן לה עוד עת רצון כזה ואם לא בקשה אז למצער הי' לה לבקש במשתה הראשון ולמה אימרה עוד עד למחר. גם ע"ז נשים עינינו מדוע נדרה שנת המלך. ומדוע אום להביא ספר הזכרונות דברי הימים אם נדרה שנתו הי' לו לחפש תחבולות המביאים את השינה. אבל הקריאה בד"ה מפיגים את השינה כמוצא במשנה יומא (פ"א משנה ז') ובמה קורין לפניו באויב ובעזרא וד"ה. ובמאמר המלך להמן מהר קח את הלבוש ועשה בן למרדכי לא ידענו מהו המהירות. הי' לו לומר קח את הלבוש. ומה מנו יהלוק אם יתעכב הדבר איזה שעות. והנה בדברי רז"ל מצינו ישוב על כל. אך הרשות נתונה לדרוש על כמה אופנים וזה אשר אנכי אחזה לי בזה. אכן מקודם נבאר איך הי' מעמד ומצב בני' צעת הויה אודות ירושלים :

הנה מוצא בעזרא ג' כי עוד בשנות כורש הראשון אשר נתן הרשיון לעלות לירושלים ולבנות הבית בנו מזבח והתחילו להקריב עליו קרבנות מידי יום ביום לבקר ולערב ואח"כ התחילו ליסד בנין הבית ונתבעל ע"י צרי יהודא וצנימין שהלשינו למלך ושלא כתב לבטל וגמשך זה עד דריוש בן אסתר וכן מוצא בעזרא ד' כי גם במלכות אחשורוש כתבו שטנה על יושבי יהודא וירושלים

הזה השכיל אחשוורוש כי לא רצה שינטרך להשיב פניה ריקם ע"כ הקדים לאמר לה כי בדבר החוץ למלכות לא חבקש. אך אמר זאת בלשון נקי' ובדרך חכמה כי הוא מרשה אותה לבקש עד דבר החוץ למלכות והיא חבין מאליו' שלא חבקש בדבר החוץ למלוכה. אמנם כמדקרות חרצ היו דבריו בלב אסתר היודעת את בקשתה אשר היא רוצה לבקש ממנו. כי מרדכי ואסתר הלל ידעו את כל הדברים אשר עבר בין המן ואחשוורוש בעת המסירה אשר באמת כל הדברים המבואר בכתב השטנה אמר המן לאחשוורוש כי אינן נותנים מסים ואת דתי המלך אינם עושים ולמלך אינן שוה להניחם כי הם מהרסים כל חוקי מלכותו אחרי שצפירסוס הם מורדים במלך ומקללים אותו ומתפללים על מפלתו ומה גם אחרי שתגיד אסתר כי היא יהודית וגם מרדכי מה הוא לה ואינן ספק כי לא לכבוד הוא אל המלך להיות אנשי משפחתה שפלים. וגם עמה בכלל להיות נכזים נהונים להיות למשסה. א"כ מהצורך להרים קרנה מעט א"כ מה תעשה אסתר אם יאמר לה כי הוא דבר החוץ למלוכה כי גם במלכות אחשוורוש כתבו שטנה על יושבי יהודה כמבואר עזרא שם וחורף השטנה ה' כי אם יניחום להתחזק מעט ולהרים ראשם מיד ימרדו במלך. ומעתה יש מקום לאמר כי אסתר ה' בדעתה לבקש אך אחרי שמעה ממנו כי לא חבקש דבר החוץ למלוכה נשאר נכון מה לעשות כי אולי חושב המלך כי גם להניח האומה הזאת בחיים הוא חוץ למלוכה ע"כ השכילה לבקש שיבוא אל המשחה אולי כעוב לבו ביין ירשה לבקש בלא שום תנאי אך למרות רוחה גם במשחה היין נזהר לומר התנאי כי רק עד דבר החוץ חבקש ע"כ הוכרחה לאחר את בקשתה עד למחר אולי למחר לא יתנה תנאים עמה. גם בין כה וכה תחיען מה לעשות :

והנה

גם אחשוורוש התפלל מאד על אסתר מדוע לא חבקש היום. ומדוע לא בקשה תיקף בחצר המלך גם היו עשתותיו מבוהלים מה היא הבקשה אשר אסתר רוצה לבקש כאשר כן הוא הטבע כי כל אדם משתוקק לבוא על מחשבות רעהו צערם ישמעם מאתו עד כי נדדה שנתו מאתו ויולו להביא ספר הזכרונות דברי הימים פן ע"ז ישער מה הוא בקשה אסתר כי על ידי סיפורי הקורות אולי יודע לו איזה ענין. וכאשר קראו לפניו את דברי מרדכי אשר הגיד על גבתו ותרש אז שער כי כבר יודע הדבר אל נכון מה שאסתר רוצה לבקש והוא על פי מה שביאר היוסף לקח כי אסתר אף כי לא היתה מגדת מולדתה ע"כ"ו הלל ידעו כולם כי נלקחה מבינת מרדכי ונזכר כי אסתר הגידה אודות גבתו ותרש צמם מרדכי א"כ חשב כי אחרי שתגדלה בבינת מרדכי בודאי היא רוצה לבקש עבור מרדכי ואף כי בעת אשר הודיעה הדבר צמם מרדכי לא חבקש דבר עבורו חשב המלך כי בעת

הוא לא היה יאות לבקש שכן עבור זה. ויתבאר זה ע"פ מה שביארתי מאמרם ז"ל (סנהדרין דף ז"ג) מכדי כל מיני דעוורא נחמיו' בן חכלי' אמריכו ונחמיו' בן חכלי' מ"ט לא חקרי ספרי' על שמי' אמר רב ירמיו' בר אבא מפני שהחזיק עובדי לעלמו שנאמר זכרה לי חלקי לעובה ופריך הגמרא דוד נמי מימר אמר זכרנו ה' ברצון עמך דוד רחמי הוא דקבעי. ורבים תמחו ע"ז וכי נחמיו' ע"ה ילא בחיל או ביד חזקה לאמר לעושהו זכרנו הלא גם הוא רק רחמים קבעי אך ביאור דבר זה הוא ע"פ יאור. אם ראוון יורה לשמעון הלוואה אם יאמר ראוון לשמעון בעת מעשה ראה כי עשיתי עמך עובדי וזכור זאת לשלמי טובה הוא מגונה מאוד. לא כן אם לאחר זמן יבקש ראוון משמעון הלוואה ושמעון יסרב ללווה וראוון מזכיר לו זכור כי לפני ירחים אחדים הלא חכמי הלוחי לך כאשר ה' נצרך לך. הדעת נותן כי אינן זה מגונה כי מוס לו לעשות הלא עליו לפעול כל הפעולות אשר על ידם ישורר רחמים ע"כ הוא מזכירו הלא גם חכמי עמך עשיתי טובה. על הדרך הזה יסכים השכל כי אם יאמר אדם להקב"ה בעת עשותו מצוה אחת ממצוות ה' רבש"ע זכור זאת כי עשיתי מצוה לשלם לי טובה עבור זה. זה מגונה מאוד וגם עול. אבל אם האדם מועיל על ערש דווי ומבקש רחמים מה' אינן זה עול אם יאמר רחם עלי כי מצותיך שמרתי וכן חוקי' אמר בתפלתו (מלכים ב') הנה ה' זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם. ומעתה מובן כוונת הגמרא ה' דוד רחמי הוא דקבעי ר"ל בעת זרה היה מעורר רחמים ע"י המצוות אשר עשה לא כן נחמיו' בעת עשותו הטוב והישר הוא אומר זכרה לי חלקי לעובה כמבואר בפסוקים שם (נחמיו' ה') ואריבה את החורים ואת הסגנים וכו' והפחות הראשונים אשר היו לפני הכבדיו על העם ואני לא עשיתי כן כו' זכרה לי אלוה לעובה וכן אפטייל י"ג ואריבה את הסגנים ואמרה מדוע נעזב בית האלקים ואקבצם ואעמידם על עמדם כו' זכרה לי אלוה על זאת וא"כ בדרך אמרו רז"ל כי להכי לא חיקרי ספרי' על שמי' מפני שהחזיק עובדי לעלמו :

על

הדרך הזה חשב אחשוורוש כי בעת שהגידה דבר גבתו ותרש אולי חשבה כי אינן זה מן הנימוס לבקש שכן עבור זה אחרי כי כולם חייבים להיות נאמנים למלכם אך עתה אשר מרדכי הוא בעת זרה תחשוב לעורר רחמי המלך ע"י זה לחום עליו בלבד להוציאו מכלל הגזירה או כי בעבורו חבקש עובדי לכל האומה. ואחרי אשר חשב בדעתו כי הוא יודע המצוקה שלה לא המתין עד אשר חבקש והקדים למלאות בקשתה צטרם חבקש על הדרך שאמר הנביא והי' בערם יקראו ואני אענה. ובחשנית (ד' כ"ה) שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים קודם הכן החמה כסבורין העם לומר שבתו

הלבוש. והנה עתה נודע לאסתר כי עתה בחשבה אשר להרים קרן ישראל יחשוב אחשוורוש לדבר החוץ למלוכה כי הלוא נתן כבוד למרדכי די והותר עד כי המן אשר הי' על כל השמים וירץ לפניו כא' מעבדיו ע"כ במשחה השני בקשה מלח המלך אף כי אמר לה ג"כ עד חלי המלוכה בכל זאת לא מנעה ח"ע מלבקש זאת ומה גם כי לא הי' לה ברירה אחרת כי כבר קבעה זמן לפני המלך כי ביום זה תאמר בקשחה :

המזמר מדברינו כי בימים אלו ימי מרדכי ואסתר הי' בטל בנין צ"ה מטעם המלך מחמת כי כרי יהודה וירושלים כחבו שטנה עליהם ובכל זאת כבר הי' מוצח בנוי בירושלים והיו מקריבין עליו קרבנות ערב ובקר וא"כ אין ספק כי בעת ההיא היו כל בני ישראל ממוקם מושבותיהם שולחים את שקליהם לא"י לאורך הקרבנות שלא יחטאו התמיד בירושלים. דהשקלים היו לאורך הקרבנות וכל זמן שהיו מקריבין קרבנות בירושלים הי' החיוב לתת השקלים. ואחרי שהקריבו אז הקרבנות אין ספק כי שקלו כל אחד את שקלו :

(ב) אמרו רז"ל (מגילה יב) והקרוז אליו כרשנא שתר אדמתא תרשים א"ר לוי כל הפסוק הזה על שם קרבנות נאמר כרשנא אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רש"ע כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך. שתר כלום הקריבו לפניך שתי תורין. אדמתא כלום בנו לפניך מוצח אדמה. תרשים כלום שימשו לפניך בגדי כהונה דכתיב ב' תרשים ושהם וישפה. מרס כלום מירסו כדם לפניך. מרסנא כלום מירסו במנחות לפניך. ומתראוי להבין מדוע לא קערגו המלאכים מכל המנחה ומדוע לא טענו כלום הניחו תפילין כלום הלבישו לויית ואם נאמר כי אין להאשימם ע"ז כי לא נטעו ע"ז הלא גם על הקרבנות לא נטעו. עוד מהאורך להבין למה טענו המלאכים בלשון שלילה הי"ל לומר סתם הלא אין מקריבין לפניך קרבנות. אבל הלשון כלום הקריבו איננו מבואר הכוונה. והיטב אמר אחד מן המבשרים בזה כי כוונת רז"ל כן הוא כי אמרו במגילה (יב א') בהראותו את עושר כבוד מלכותו אר"י בר' חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה כתיב הכא את יקר תפארת גדולתו וכתיב סתם לכבוד ולתפארת עוד אמרו שם וכלים מכלים שונים משונים מצעי' לוי אמר רבא יתה ב"ק ואמרה להם ראשונים כלו מפני כלים ואתם שונים בהם. וזה הוא הקיערוג שקיערוג המלאכים איך נטעו זה האיש ללבוש בגדי כהונה ולהשתמש בכלי המקדש ומעתה עולה יפה מליצתם ז"ל אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רש"ע כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה אשר לזה הי' מהאורך ללבוש בגדי כהונה אבל הלא הוא אינו מקריב כלום ואיך העיז איש רשע ללבוש בגדים המקודשים

של ליבור הוא אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ולא אשמע בקולו. שוב שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה כסבורים העם לומר שבחו של ליבור הוא אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו ואמר להם המתינו לו עד שיתמקמק ויטעור ואח"כ תנו לו. ורבינו האלשיך לקח זאת להנחה מקוימת כי אם ינתן דבר לאדם בטרם שיתפלל ע"ז הוא גנאי וביאר בזה מאמר דוד ברוך ה' אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאתי ר"ל שלא נתן לי הדבר בטרם שאתפלל וזהו לא הסיר תפילתי וגם אחר התפילה לא הסיר חסדו מאתי למלאות בקשתי. אכן בלמחמ יפלא זאת בעיני היתכן כי אם יהי' עני בעיר ואחד שלח לו בטרם בקש מאתו והשני נתן לו אחרי אשר בקש ממנו נאמר כי השני יקר מן הראשון ומה נעשה עם הכתוב והי' בטרם יקראו ואני אענה :

אמנם הביאור האמתי בדברי רז"ל הי"ל נראה פשוט כי אין ספק אם יקדים אל העני עד אשר לא יצטרך לבקש הוא מעלה לא חסרון. אך אם יקרה כה כי הי' עני בעיר חסר להם ושני עשירים ידעו זאת ובכל זאת לא שמו לבס עליו עד אשר הסכרה אכף עליו לילך לבית העשירים. האחד כאשר ראה צעד החלון כי העני קרוב אל הפתח ויז אל משרתו להוציאו לו החוזה נדבה. והשני המתין לו עד אשר בא אל ביתו ויקבלהו בסבר פנים יפות ותיכף כאשר הניע לפניו מבוקשו נתן לו כפי נדבת לבו. בלדק נוכל לאמר כי השני יקר מן הראשון כי הלא אנו רואין כי מקודם אף שידעו שהוא נלרך גדול לא התעוררו עליו לחומלה אך השני לפחות כאשר בא לפניו קבלו בספ"י וישמעו מקודם בקשתו ואח"כ נתן לו לא כן הראשון אשר גם לשמוע הבקשה הי' עליו למשא ע"כ בזה נעטרו להושיע לו בטרם יעמד על מפתח הבית. דאילו הי' המהירות מלד רחמנות א"כ מדוע לא שלח לביתו הלא ידע מקודם ג"כ את מחסורו. כן הדבר אלניו אם הקב"ה נוחן לנו בלא בקשה בודאי הוא מעלה אבל אם הקב"ה מנע מהם הגשמים כמה ימים אף שהיו אריכים לזה ואח"כ כאשר כבר סיכנו א"ע לגזור תענית למחר ולהתפלל התפלה המוכנת לזה והנה קודם התפלה והמער הי' על הארץ ע"כ אמר כי גנאי הוא לליבור כי לו הי' המהירות מלד רחמנות א"כ מדוע לא נתן מקודם. ואין זאת כי אם גם לשמוע התפלה לא יאבה ה' ויותר הי' שבחו של ליבור שיחכב עוד שעה אחת ואח"כ כאשר יסדרו התפילה ימלא תיכף הבקשה. ואחרי שביארנו כי למלאות דבר בטרם יבקש המבקש הוא יותר בכבוד ע"כ הי' ממהר אחשוורוש לשלם למרדכי בטרם יבוא אל המשחה אשר עשתה אסתר ומטעם זה אמר להמן מהר קח את

המקודשים גם קיטרנו מדוע הוא משתמש בכלי המקדש וזהו מליצתם כלום מירסו כדס לפניך כלום מירסו במנחת לפניך אשר לדברים אלו האורך להשתמש בכלים אלו. המורס מזה כי אחשורוש השתמש בכלי המקדש ולכס בגדי כהונה צעת המשחה :

(ג) אמרו במגילה י"ב שאלו תלמידיו את רש"י מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כלי' ח"ל אמרו אתם אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אחשורוש אמר להם ח"ל שששון יהרגו ושכל העולם כולו יאכל יהרגו ח"ל אמור אתה ח"ל מפני שהשתחוו לאלם אמרו לו וכי משא פנים יש בדבר ח"ל הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה אלא לפנים ויש להחבונן על שאלתם וכי משא פנים יש בדבר הלא קושי' זו ג"כ קשה לדעתם כי נענשו על שנהנו מהסעודה. וההכרח לומר כי באמת שאלו שאלה זו בין להטעם שלדעתם זבין להטעם שלדעתו. אך לפי"ז יש להבין התירוך הם לא עשו אלא לפנים איך הוא יאות אל טעם הראשון. ונאמר כי באמת יש להבין הלשון מפני שנהנו מסעודתו של אחשו' ומדוע לא אמרו שאכלו אך יתבאר הדבר ע"פ מה דאיתא בזימא (ד' ט') ר"ל הוי סחי בירדנא אתא רבה בר בר חנה יהב לי' ידא ח"ל אלהא סניגא לכו דכתיב אס חומה היא וכנה עלי' עירת כסף ואס דלת היא גזור עלי' לוח ארז אס עשיתם עזמיכס כחומה ועליתם כולכס זימי עזרא נמשלתם ככסף שאין ריב שולט בו ועכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו וי"ל למה אמר לי' דוקא מאמר זה כשיבא לי' ידא ונראה דבני ח"י היו מחזיקים ח"ע לחשובים במעלה מבני צבל ע"כ מעולם לא נועז רבה בר בר חנה כשהי' פוגע בר"ל בא"י ליתן לו ידו אף עתה כשמאלו סחי בירדנא חשב כי רק צעת שיושב בא"י הוא נכבד ממנו אבל כשהוא בירדן והירדן הוא חו"ל כדאיתא בצבורות פלוגתא דתנאי' בזה (עיין בצבורות ד' ג"ה ועיין בירושלמי חלה פ"ד ה"ה) ע"כ יהב לי' ידא כאומר עתה אנחנו שויס והשיב לו ר"ל אלהא סניגא לכו ר"ל החשיבות של בני ח"י הוא אף כשהם יושבים בחו"ל כי בני ח"י הקב"ה אוסב אותם ובני צבל הקב"ה שונה אותם משום שהם גרמו שלא הי' השראת שכנים במקדש. ובמדרש שיר השירים על פסוק אס חומה היא מצואר שס כי חילו באו כולם לא הי' נהרב הבית פעם שנית והכי איתא שס רבי זעירא נפק לי' לשוקא למיזבן מקומא ח"ל לדין דהוא תקיל תקיל יאות וא"ל לית את חיל לן מן הכה' צבלייה דיחרבון אבהתי' בהי'א ענתא אמר ר' זעירא לית אבהתי' באצטתרון דהדין על לבית ועדא ושמע קלא דרבי שילא יתוב ודריש אס חומה היא חילו עליו ישראל חומה מן הגולה לא חרב בה"מ פעם שני' אמר יפה למדני עם הארץ (ועיין כוזרי מאמר ב' כ"ד מה שהשיב החבר חליו)

ח"כ מצואר דהקב"ה שונה בני צבל על אשר לא רצו לעזוב ארץ גלותם וימאסו בארץ חמדה. ח"כ חטא גדול חטאו במה שכלכו ושמחו על המשחה אשר עשה אחשורוש. הלא רז"ל אמרו שס כי סיבת המשחה הי' מפני שאמר הם חשבו וטעו אבל אלא חשיבנא ולא טעינא ואחרי כי מקודם הי' ירא וחמד פן מהרה ישובו ישראל לארס ע"כ עתה אשר לדעתו כבר עבר הקץ והנה עתה הוא מלך בחקפו ובני ישראל ישארו זידו לעולם. זה הי' סיבת המשחה והמשחה וח"כ הסעודה בעצמה הי' ז"ל מורת רוח לעס הי' אשר יראה הי' נגע בלבסם צראותם כי נאספו יחדיו ששים ושמתים לאמר אבדה תקות עם ישורין וכבר עבר המועד אשר נועד ע"פ הנביאים. ואחרי אשר גם בני ישראל לקחו חלק בשמחה זו יורה כי מאסו בארץ חמדה וחפזים לישארי בארץ גלותם ושכחו את ירושלים וגם נואשו שוב מן הגאולה והנס ככל הגויס בית יהודה. וזהו הרמזו באמרו ז"ל מפני שנהנו מסעודתו כי הוא עיקר החטא כי בני ישראל הי' לסם לבכות ע"ז מאין הפוגה. אמנם נוכל להמליץ עבורם כי באמת הי' להם במה לשמוח אחרי שראו כי הוא משתמש בצנדי כהונה ומשתמש בכלי הקודש הי' לבס בעוה בה' כי לא ישא לפשעם וינחם מזה ישועה להם וזהו הרמזו בהתשובה שהשיב רש"י הם לא עשו אלא לפנים ר"ל אף כי לפי ראות עיני צער שמחו ישראל ככל הגויס אבל הוכוה לבכות ידע כי הגויס ישמחו בחשבם כי כבר אבדה תקותם. ובני ישראל ישמחו כי בודאי עי"ז ינחם ישועתם כאשר באמת כן הי' כי ע"י משחה זו נהרגה ושתי ונתקיים הנבואה וקמתי עליהם והכרתי לבבל שס ושאר נין ונכד וכמאמרם ז"ל זו ושתי ועי"ז עלתה אסתר לגדולה וזהו הרמזו במאמר ר"ל כי צעת ששקל המן שקלים עבור ישראל היו מקטרגים וסנגורים במרוס אלה אמרו אחרי שהם שמחו בשמחה המשחה אין זה כי אס כבר אבדו סברתם וראויס לכליון חרוך ואלה אמרו כי נהפוך הוא בטעוהם חזק בה' כי לא ינקה הי' עבור כלי המקדש וישעו מזה וזו היא סיבת שמחתם ומנא הסניגור מופת להוכיח את דקת ישראל. כי לו הי' כן כי כבר נואשו מן הגאולה ושכחו מירושלים ח"כ מדוע הם שוקלים את שקליהם ומקריבין קרבנות בירושלים וזהו הרמזו במאמר אשר התחלנו לפיכך הקדים שקליהם לשקליו היינו כי סיבב קודם מעשה המן שיהי' להם מזבח וישלחו את שקליהם ויהי' במה להמליץ על ישראל. ומעשה זכור את הנזיר אשר הגתי לפניך בראשית דרוש ותראה איך הוא מתאים עם הנמשל מכל אד ויתבאר לך קוטב דרוש אל נכון :

והנני לסויס דרוש הזה עם את אשר יסופר בהפטרס דיומא כי שאלו נצטוו להאריס את עמלק משור

ללא נפיק הרשות ה' נתונה לב"ד להורגו וא"כ אלו הים מביע שאלו על העתיד לא ה' הורג הכהנים מזל הולדות שלום אשר יולדו לזה אמר הב"ק הלא גבי אגב עזרת על דברי ה' מפני הגולדים שפית שילדו ממנו והבא הרגת אנשים ולא לפית על הגולדים :

ועל אשר חמל על מיטב האון והבקר י"ל בשנשים לב לבין מה דמזוחר בספרי שילחי פ' עקב דדוד עשה שלא כהוגן התורה אמרה כי מקודם יבזש את א"י ואח"כ יבזש את שארי ארצות והוא לא עשה כן אלא קודם שבזש א"י הלך לבזש שארי ארצות (עיין דמאי פ"ו משנה י"א בפ"י הר"מ) והנה יש להתבונן מדוע באמת עשה כן . ואפשר לומר כי לאשר הונח אלל בעלי העבודה ליסוד מוסד שמחנאי המצות כולנה שיעשה אותם העושה לשם ה' המצוה בלבד לא לצורך עצמו ופני' החגיגת מהגמול והתחלת אשר יקום מעשותם כי אז עבודתו בכלל פיגול הוא לא יראה . ואמריון צברכות כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אללו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם לבו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועלים באחיותפל ומלכין בסנהדרין ומה שהיו נמלכין בסנהדרין פרש"י נועלים מהם רשות כדי שיתפללו עליהן וכבר העיר בהגהות כי מזוחר במשנה פ"ק דסנהדרין דאין יולאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של ע"א וא"כ הכוונה לבו ופשטו ידיכם בגדוד היינו סביב א"י שהוא מלחמת הרשות וזה ה' כוונת דוד כיון שראה דעם בני"ה הם עניים ומחוסרים פרנסה ע"כ ה' ירא כי אם ילחמו עתה מלחמת מצוה בנ"י לא יוכלו לקיים המצוה לשמה מטעם כי יתנו דעתם על השלל ועל הכסף והזהב אשר ישיגו ע"י המלחמה . ע"כ ה' לוחם מקודם מלחמת הרשות וה' בדעתו כי כאשר ישתנה מעמדם לעוב אזי יוכלו ללחום מלחמת א"י לשם מצוה בלבד ולא ישימו לב אל השלל . ואולי מטעם זה החריס יהושע גבי מלחמת יריחו מבלי ליקח ממנו מאומה כי ה' דעתו אחרי כי היא המלחמה הראשונה על אדמת א"י א"כ מהראוי כי יכוונו דעתם רק לשם מצוה ואם יקחו השלל לעצמם הלא יקשה עליהם לעשות הדבר רק לשם ה' כי אהבת הממון יטה את לבבם לעשות הדבר בשביל הממון לא לקיים רצון המצוה . ואפשר כי מטעם זה ג"כ כתוב במגילה ובבבא מציעא לא שלחו את אף שהפקודה ה' ושללם לבזו משום דגם אז ה' מלחמת מצוה כמו שב' המפרשים דלא הרגו רק עמלקים וקיימו בזה המצוה דתמחה את זכר עמלק ע"כ לא רצו לשלוח יד בבזים . וא"כ אפשר לומר דזה ה' טעות שאלו כי חשב דמה שנלמדות להחריס משור עד שם הוא ג"כ מטעם זה כדי שיעשו רק לקיים המצוה ולא למען השלל ע"כ שפט דאם יקחו לצורך קרבתות א"כ הרי הוא לשם ה' ולא יפגלו בזה

ועד שם מגמל ועד חמור ושאלו לא עשה כן כי חמל על מיטב האון והבקר וגם את אגב מלך עמלק לא המית . ויהי כאשר רגז עליו שמואל השיב כי הביא מיטב האון והבקר למען זכות לה' אלקיך . ואינו מובן ההתנלות שלו הלא סוף סוף לא הקים דבר ה' כי בפירוש נלמדות להחריס אותם . והנה מה שלא המית את עמלק אמרו רז"ל (יומא ד' כ"ב) וירצ בנחל אמר רבי מני על עסקי נחל בשעה שאמר לו הקב"ה לשאלו לך והכית את עמלק אמר ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה וכו' יתה ב"ק ואמרה לו אל תלדק הרבה ובשעה שאמר לו שאלו לדואג טוב אחת ופגע בכהנים יתה ב"ק ואמרה לו אל תרשע הרבה . והנה יתפלא על מאמר זה לב כל משכיל (ה) מאי ק"ו הוא זה התם על ישראל אמרה תורה להביא ע"ע אבל לא על עמלקים אשר בזה המצוה עליהם לא תחיה כל נשמה החרס תחרימם (ב) באמת אמאי לא עשה כן כמו שדן הק"ו והרג את כל העמלקים ורק את אגב החיה (ג) מחשבות הב"ק אל תלדק הרבה יראה דקצת טענה ה' לשאלו וכן ארך יתכן לאמר על הריגת נוב אל תרשע הרבה ולהיות מכוון לעומת הק"ו שדן שאלו . והנה על דבר ראשית המאמר אמר הגאון ר"א דבר נחמד כי לא דן שאלו הק"ו רק על אגב כי אמרו רז"ל מצני בניו של המן למדו תורה בבני ברק . ואיתא בטעם מפני מה אמרה תורה להביא ע"ע יבוא דבר שאינו עושה פירות ויכפר על הנהגת שה' עושה פירות ופריך הגמרא חולה וזקן מאי איכא למימר ומשני הגמ' אלא מצות ומעשים טובים . והנה שאלו תפס שני הטעמים יחד ולא חש לקשיית חולה וזקן משום דטעם המצוה על הרוב ידבר ע"כ החי' לאגב . וזה שאמר שאלו נפשות הללו של בני ברק אשר יכנסו תחת כנפי השכינה ויסגלו מצוה ומע"ע וזה יולאין ירך אגב על אחת כמה וכמה . כי מהצורך להחיות את אגב כי ראה ברוח קדשו הדורות העתידים להולד ממנו ע"כ אמר הב"ק אל תלדק הרבה . אך בפשט סוף המאמר הנני נוטה מדרבו ולפרש בדרך אחר בטוב טעם כי הנה על הריגת נוב עיר הכהנים אמרו המפרשים מטעם דמבית עלי קאחו דכתיב וכל מרצית ביתך ימותו אנשים וא"כ הם מחוייבים מיתה בידי שמים ע"כ הרג אותם ואיתא במדרש ויפן כה וכה וירא כי אין איש ראה שאין איש עתיד ללאת ממנו שיתגייר לפיכך ויהרוג את המזרי . והרא"ם ומהרא"ש יפה תמחוהו הא אס ה' ש עתיד ללאת ממנו לא ה' הורגו והיכן מלינו זה במחוייבי מיתה בידי אדם שלא נהרגם בשביל העתיד ותי' דודאי במחוייבי מיתה בידי אדם אין לנו חוששין לזה אבל במחוייבי מיתה בידי שמים אס אמת נכון הדבר דנפיק מיני' זרעא מעליא אין הורגין אוהו אבל אס אנו יודעין

להקב"ה אין לו כהם חפץ ואינו עולין לחשבון ולא עליהם נאמר את מספר ימך אמלא . רק הצדיקים אשר עסקו כל ימיהם בחורה ומצות ולא עבר עליהם שום יום בלא קבלת מלכות שמים ועול מצות ועל צדיקים כאלה נאמר שהם באים בימים כלומר שבאו למנוחתם עם הימים שימיהם באו בשלימות אחת לאחת למצוא חשבון. על ימים כאלו כיון הכתוב את מספר ימך אמלא ואיתא בסנהדרין (דף ק"י) מאימתי תיטוק בא לעולם הבא ומסיק רב נחמן בר יצחק משעה שנימול א"כ הימים שקודם המילה אינם נחשבין לחשבון . וכן מצוה גבי מצות מילה שההלך לפני והי' תמים וע"ש ברש"י ובמדרש כי קודם המילה לא הי' תמים ומצוה במדרש יודע ה' ימי תמימים כשם שהם תמימים , כך שנותיהם תמימים הרי מצוה לאו צריכין לחשוב מן העת שנקרא תמים . ורק גבי משה נחשב מיום הלידה משום דטולד מהול כמאמר רז"ל על הכתוב ותרם אוחו כי טוב א"כ היו ימיו תמימים מומן שטולד וזה שהי' טעות המן כי הוא חשב כי אחר שמת ב' אדר הי' יום המילה ב' אדר וטולד ב' אדר שבט וא"כ המזל בשבט טוב ובאדר רע ולא ידע כי טולד ג"כ ב' אדר וא"כ אין שום ראו' מזה :

זוה מעלת המצוה כי לא לעצמם הם לוקחים זאת . וע"ז השיב לו שמואל החפץ לה' בצדקים ועולות כשמוע בקול ה' א"כ הרי סוף סוף לא שמעת בקול ה' לעשות רצונו וענין הקרבנות אין יכול לעמוד נגד המעלה לשמוע בקול ה' . ועוד באמת הלא מצוה טעמים אחרים על הצווי להרגו הצדקות מבלי להזכיר כי בהמה זו היא בהמה של עמלק כמו שאמרו רז"ל ע"כ נענש שאול ע"ז כי לא מילא דברי ה' לקיים אוחס כמו שכתוב :

ובמגילה (ד' י"ג) תנא כיון שפגל בחודש אדר שמת שמחה גדולה אמר נפל לי פור צירח שמח בו משה ולא הי' יודע שב' באדר מת וב' באדר נולד . ואמרנו לבאר הדבר ע"פ מה שהעיר בגליה מסכת כי מה שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום הוא נחשב מיום המילה ולא מיום הלידה . וטעמו משום דרז"ל למדו זה מהכתוב את מספר ימך אמלא ולא נקרא מספר ימך כי אם הימים אשר הוא נוהל עבורם עולם הבא דהם נקראים הימים של הצדיק כידוע מה דאיתא במדרש באברהם ובדוד שכתוב בהם זקן בא בימים כי הרשעים אף שיש להם זקנה אין להם ימים כי כל אלו הימים

דרוש שני לפ' זכור

(מדרש אמר רבה פ"ו) ובשעה שנחתמו האגרות ונתנו ביד המן ויבוא הוא וכל בני חבורתו שמח ופגעו במרדכי שהי' הולך לפניהם וראה מרדכי שלשה תינוקות שהיו באים מבית הספר ורץ מרדכי אחריהם כיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל לאחד מהם פסוק לי פסוקך א"ל אל תירא מפחד פתאום כו' פתח השני ואמר עוצו עצה ותופר כו' פתח השלישי ואמר ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וכו' כיון ששמע מרדכי כך הי' שמח שמחה גדולה ע"כ .

אשר שמענו ונדעם . כי מנהג היה בימי קדם בחרות אף שר וטפסר על איש מדלת עם הארץ . וראו כי אם יעניסום עתה לא יסור העונש לערך חטאיו אשר חטא התחכמו להרים את האיש הזה לשבת עם גדיבים וצין רזונים ואח"כ באר ירודוהו אז יסי' העונש כפול ומכופל על אחת שבע . וכן מצאנו דאיתא במדרש אסתר וז"ל לא נתגדל המן אלא לרעהו משל לגולייך שקלל לבנו של מלך כו' עשה אוחו טרכינס כו' ואח"כ הסי' את ראשו כך אמר הקב"ה אלו נהרג המן כשירד ויעץ לבטל צנין ב"ה לא הי' מי יודעו אלא יתגדל ואחר כך יתלה כו' :

ובזה נפתח לנו פתח להבין איך נגמר אלל המלך לתות את המן ע"פ דברי חרבונו אשר אמר גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי עומד בבית המן . אשר יפלא מאוד אם על איבוד אומה שלימה וגם מרדכי בכלל כל היהודים עוד לא עלה חמתו עד להשחית . וכשמוע דברי חרבונו מיד ויאמר המלך חלוהו עליו . אמנם אחשוורוש הי' ירא לתלות את המן . אף כי כבר הוסכם אללו לתלות פן יפול בעיני העם ויתנהו לאיש הפכפך רגע הוא מאבד את חשתו מפני אוהבו ורגע הוא מאבד את אוהבו מפני חשתו ולא ידע מה לעשות . אכן אם נראה כי מלך יאוס להרוג את אחד מהשרים אשר

אשר אחו ואחו מסופקין אם הי' אוהב להשר עד עתה ורק עתה מלא בן חטא משפט מות. או כי גם מקודם הי' שונא אותו. ואלו אשר גדלו הי' כדי שהעונש יבי' כפול. י"ט ע"ז בחינה אמיתית מקריאת הדעקרטע אשר יקרא קודם הסריגה. כי אם יקרא כי הוא הולך למות עבור עבירה אשר עבר עתה אז אנו יכולין להבין כי מקודם אהב אותו המלך. אבל אם נשמע כי הוא הולך למות עבור על שטעה זה כמה שנים בעוד שלא הי' מהשרים רואי פני המלך אז נקל לנו להבין כי את אשר גדלו המלך ולא הרג אותו תיקף לא הי' כי אם להגדיל את עונשו. ע"כ כשמוע החשורות דברי חרבוה שאמר גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר עוב על המלך אשר רמז לו בדברים אלו כי שגאת המן למרדכי הוא על אשר גלה את הסוד משומרי הסף (ואחרי כתבו זאת מלאחי הדבר מנחור בילקוט סי' תרנ"ט ע"ז חמר חרבוה וכי הרעה הזאת בלבד עשה לך הוא הי' עם בנתן ותרש בראחו עשה תדע לך שמיד כשהודיעך מרדכי מיד הי' שועמו והכין לו לליבה וכו' ע"ש) ואל"כ המן כבר חייב את ראשו למלך עוד בטרם גדלו המלך ונשאו על כל השרים אשר אחו נחה רוח החשורות כי עתה לא יבי' לבזו בעיני העם. נהפוך הוא כי יתנווה לתכם גדול וגם מראש ידע את חטא המן כי גם הוא ירו בקושרים. אך התבונן כי לא יסוה העונש לערך החטא ע"כ גדלו על כל השרים ויהי' המפלה גדולה מאוד :

אשר חשב על היסודים. (ב) רואין אנו כי המן הי' חרוץ בכל מחשבותיו והעמיק עשה עד להפליא. כאשר ביארתי הכתוב (מגילת אסתר א' י"ג) ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים כי בן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין ועל פסוק זה התפלאו כל המבארים (ה) איך שייך זה ליודעי העתים. הי' לו לשאול אצל השופטים והלשון כי בן דבר המלך וגו' אינו מובן הכוונה. ור"ל במדרש אמרו כי החכמים היינו הסנהדרין וכן אמרו במגילה (ד' י"ג) מאין חכמים רבנן. וזה יפלא מאוד האם אין לו שופטים בשושן כי ילך לדרוש שופטי ישראל. ועל מה שאמר ממוכן לא על המלך לבדו עתה ושתי המלכה הקצו המפרשים הלא העדר הכבוד הוא לאמר למלך בדברים האלה כי נראה כי אינו חושש לכבוד המלך רק לכבוד העמים והשרים. ע"כ יתכן לבאר כי באמת כל העם הנמלאים בשושן היו פסולים לדון את ושתי כי הם נוגעים בדבר כי מאמר המלך הי' לתועלתם ולעובדתם למלאות רגונם במאמר המלך להראות העמים והשרים את יפי' ובמגילה (ד"ב) ראוכם לראותה אמרו לו אין ובלבד שתהא ערומה ואחרי כי לא מלאה רגונם אין ספק כי חרה אפס ע"ז והם נוגעים בדבר ע"כ שלא החשורות אתר סנהדרין של ישראל שאינם נוגעים בדבר מחמת שלא היו על המשחה (ע"י) תרגום אסתר פ"ה ופ"י) ואין נוגע להם ביאת ושתי אל המשחה והם כשרים לדון אותה. ואחרי שהסנהדרין נסתלקו מזה באמנם כי מיום שנחרב הבמ"ק אינם יכולים לדון ד"כ כמבואר במגילה ובמדרש. וממוכן שהי' שונא לנשתי על שהכתה לממוכן בסגולה כמבואר במדרש הי' חושש פן יאמר המלך להסתין עם המשפט עד אשר יביאו שופטים מעיר אחרת שאינם נוגעים בדבר ובין כך יפיג ייטו וימחול לה לגמרי הפליא עשה לכל ימתין המלך על שופטים אחרים והוכיח אל המלך כי כל בתי עולם פסולים לדון את ושתי כי כולם נוגעים בדבר כי ילא דבר המלכה על כל הנשים להבנות בעליהן בעינין א"כ חטא ושתי נוגע אל כולם ואחרי כי אין איש בעולם לדון את ושתי ע"כ אם על המלך עוב ילא דבר מלכות מלפניו ר"ל כי המלך בעצמו ישפוט אותה כי הדעת נותן אף כי השופטים אינם יכולים לדון בדבר הנוגע אל עצמם. אבל המלך יכול לדון אף בדבר הנוגע אל עצמו הלא אנו רואין בכל יום כי המלך ישפוט את המורדים במלכות אף כי הדבר נוגע אליו. וגם בדבר הגזירה להשמיד להרוג ולאבד הי' עשה עמוקה להסתיר מהיסודים את הגזירה כאשר כבר ביארו המפרשים כי עיקר הכחב אשר בו הי' כתוב להשמיד וכו' הי' חתום בעצם המלך אשר לא יפתח עד יום המוגבל ועו"א ונחמוס בעצמת המלך שהיו חתומים למעלה באופן שלא ידע איש מה הי'

ונשובה למאמר הנ"כ פתח השער והפליאה בו מבואר. וכי לא מלינו פסוקי בעתון זולת אלו ומה הי' השמחה אשר הי' שמה מרדכי כשמוע דברים אלו. ואשר אנכי אחזה לי בזה. כי כאשר נודע למרדכי גזירת המן והתבונן במחשבתו על הענין בכלל הי' ירה וחרד מפני שלשה דברים אשר ראם בעינין זה והלא הם (א) כל דבר היו"א מהרגל העובע אות הוא כי הסגתה האלקית העשה זאת. ואחרי כי מנימוסי המלכים שלא לגדל איש הדיוט פחאום משפל המדרגה עד רום המעלה. רק יעלהו מדריגה אחר מדריגה. לשר מזה. לשר אלף וכן ילך מדריגה אחר מדריגה עד כי יתכן להיות מן השרים הגדולים הראים פני המלך. ולו הי' גדולת המן על דרך זה לא הי' דואג מרדכי על כך כי לא המן בלבד עמד עלינו לבלותינו. והקב"ה מזילנו מידם. אך אחרי שראה כי גדולת המן הי' בפתע פחאום כי לפי עדות רז"ל הי' מולת עם הארץ ספר הי' כ"ב שנים בכפר קוריינס ונפסם אחת גדלו המלך וינשאו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אחו ע"כ נתיירא מרדכי פן אנבע אלקים הוא למען יוכל להקים את מחשבותיו

תולדות דרוש שני לפ' זכור נח כח

הי' כחוב זהם ועוד הי' פתשגן הכחז אשר הי' גלוי לכל העמים להיות עתידים ליום הזה כי באותו יום יפתחו האגרות החתומים וידעו מה לעשות. וא"כ אחרי כי הסתיר הדבר לא ידעו בני' לעוק ולהתפלל אל ה' כי כפעם בפעם אשר גזירים על היהודים למצער וידעים היהודים את הגזירה ויש להם פנאי לעשות אום ומספד ויש מקום כי ישוב ה' ונחם על הרעה כי יעל שועת ישראל השמים לא כן אם לא ידעו מהגזירה מאין יבוא עזר ע"כ הי' לב מרדכי חרד מאוד על זאת (ג) כי ראה מרדכי כי כבר נסגרו שערי הניסים ע"י שידוד העבד לפני ישראל כאשר הי' לפנים בימי פרעה וכן בכמה זמנים. וגם התחלה בנין בית שני הי' ע"פ דרכי העבד כי כורש נתן להם רשות והם החזילו לבנות במצור ובמצוק. ולא נשאר אופן הללה לישראל כי אם שיטתה החשודש להחוב את ישראל וזהו דבר קשה ע"פ המצואר צוהר על פסוק ועתה לנו וגשליככו בחד הבורות כי הוצרך תמה אחרי כי רק מים לא הי' צבור אבל נחשים ועקרבים היו בו א"כ איך שייך למען הילל אותו מידם הא ימית מנחשים ותי' דוהו שכיח הנס מהשם לבל יזיקו הנחשים אבל בהיותו ציד האדם לבעל הבחירה זהו קשה מאוד וע"ז הי' דואג מרדכי כי ראה כי רחוק מהם ישועה. אמנם באמת אין מהצורך לניסים כי הקב"ה צרא את העולם בחכמה נפלאה עד כי אין אדם אשר יכול לעשות נגד רצון הבורא אף כחוט השערה. אף אם לא יסודד מערכות העבד רק יתי' עולם כמנהגו נוהג. כי אף כי העבד הוא חפשי כי אם יהלך איש על גתלים הלא רגליו הכוינה ותי' עולה על הדעת שאם יראה האחד להרוג את רעהו יתי' הדבר מסור בידו. הנה מן הקבלה ידענו כי אינו כן כי הבחירה ציד האדם הוא רק לעשות מלאת או להיפך. אבל לעשות רעה לרעהו אין זה כח האדם אם רצון הבורא אינו מסכים לזה ועוד ע"י הסיבות והאמנעים אשר הוא ממליץ לעשות לרעהו רעה הנה הם בעלמם הם סיבה להיפך כאשר אנו רואין זאת במעשה המן לכל המחזות ע"ז בעין חודרת כי כל פרע ופרע אשר התחכם המן הי' סיבה למפלתו עיין במצארי המגילה ע"ז ולפעמים ראה להתחכם אך הופר עלתו כאשר ציארתי הכחוב (ו' י"ג) ויספר המן לרש אשתו ולכל אוהביו את כל אשר קרהו ויאמרו לו חכמיו ורש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילת לנפול לפניו לא תוכל לו וגו' הנה ידענו כי אילו הי' רואה כוח המגילה להאריך בסיפורים היתה המגילה כפלי כפלים כמו שהיא עתה אך באמת לא כ' רק האורך אל הנס ואלו כן יגדל הפליאה הלא כתובים אלו למותר הם כי מה ישמענו צום. ומה הוא הסיפור שמספר המן לאויביו הלא הוא דבר הנעשה

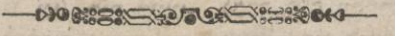
צפירסוס ברחוב העיר ומי לא ידע זאת ומה הוא המאמר שאומרים אם מזרע היהודים לא תוכל לו. האם להדאיב את לבבו ולזרות עוד מלה על פנעיו נקבצו אליו גם מהו הלשון אם מזרע היהודים כאילו הם מסופקים בדבר הלא גם באסיפה הראשונה כאשר סיפר להם המן כבוד עשרו ורוב בניו שמעו מפי המן בפירוש שאומר וכל זה איננו שום לי בכל עת אשר אני רואה את מרדכי היהודי. ואיך הם עושים את עצמם כאילו לא ידעו מעולם כי הוא יהודי. ואשר אכני אחזה לי בזה כי הלא ידענו כי גמר הנס הי' ע"י חרבונה שאמר גם הנה העץ. ולכאורה יפלא על המן איך לא הפיל את העץ תיכף כשדחה אל ביתו אחרי רואו כי גדול מרדכי בעיני המלך. אך באמת הוא הדבר שסיפר המן לאויביו ולזרע אשתו כי ביישוב הדעת זה היו עסוקים. כי במעשה זו שארע להמן יש לומר על שני אופנים או כי מקרה הוא כי מהצורך לשלם למרדכי עבור דבר טוב ומה שהמן בעלמנו הי' המרדכי ברחוב העיר הוא מטעם כי המן בעלמנו הרץ משפטו על יד איש משרי המלך הפרתמים. אבל באמת המן עדיין הוא במעלתו אלל הולך כמו שהי' וגם מרדכי אחרי קיבל את שלו הוא כמו שהי' מקודם וא"כ הדבר אין מהצורך להפיל העץ אשר הבין למרדכי כי אין קפידה צום אף אם יודע למלך מעשה העץ. ויתכן כי עוד יבוא עת אשר יפיק רצון מהמלך לחלוא את מרדכי עליו. ויש ג"כ לחקור ולשפוט לאיך גיסא כי המן כבר אבד מנו בעיני המלך אחרי אשר נתצוה כל כך לעיני כל. ואת מרדכי יאחז המלך אהבה עזה אחר אשר עשה לו את כל הכבוד הזה וא"כ מהצורך להפיל את העץ אשר הבין למרדכי וגם לנאות את כל האנשים אשר ידעו מזה כי יסתירו את הדבר. והנה לזכר את הספק הזה יש מופת אם המן כבר נפל בעיני המלך לא יקראו אותו אל המשחה. ואם יקראו אותו אל המשחה אזי יתברר כי רק מקרה הוא ועוד הוא צגדולתו כמקדם. וסיפר הכחוב כי זרש ואויביו החליעו את הדבר כי לא מקרה הוא וברגום הי' לסיים כי ימסר להפיל העץ לבל יודע למלך מחשבות המן. אך הקב"ה הפיר מחשבותם כי עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ונחשבלו הסערה שלהם ובכן נשאר העץ עומד במקומו ע"כ אמר חרבונה גם הנה העץ ויאמר המלך תלוהו עליו. ואמרם אם מזרע היהודים יש לבאר ע"פ מאמרם ז"ל במגילה קרי לי' יהודי וקרי לי' ימיני ומשני הגמרא מוכרח בנימוסו הי' ופרש"י הרבה שמות היו לו. ולפי"ז נראה כי איש יהודי הוא בעין שם הכינוי הנהג אללינו א"כ חשבו כאשר אמר להם המן מרדכי היהודי כי הוא כינוי שלו. אבל באסיפה השני' החזילו לחקור ולדרוש עליו ונתוודע להם ע"ז

אמרו אם מזרע יהודים מרדכי אזי לא הוכל לו וכו' :
 ומטעם זה אנו יכולין לומר בצדק כי אגתו קרוני חומר
 הרבה יותר יש לנו להפעל מהלכה אשר הוא לחזו
 בסיבות טבעיים מהלכה אשר הוא ע"י גם בקריעת ים
 סוף כי ניסים אשר ע"י שידוד הטבע מה ההפעלות אם
 הוא מאמין במליחות הבורה והעולם מחודש יש מאין
 ובכל רגע ורגע הוא יכול לחזור את העולם לחוהו וזהו
 כאשר כן מחויב כל אים ישראלי להאמין כן . לא כן
 גם ע"י סיבות טבעיים כאשר ה' אלל המן לפי ערך
 שכלנו הרבה יש להפעל מזה כי הוא חכמה נפלאה אשר
 קצרה יד שכלנו להבין זאת . אבל האים אשר יתפעל
 משידוד הטבע הגה זה יורה על חולשת אמונתו עד עתה
 ביכולת הבורה . ומן המקובלים שמענו (כמבואר בכתבי
 האר"י) כי בעת שהקב"ה יהרוס מערכות הטבע יחואר
 כגבור ובעת שעושה גם ע"י דרכי הטבע יחואר כוקן .
 מעתה נקל לנו להבין כי לא להגם שמה מרדכי כשמעו
 הפסוקים מפי התינוקת . כי לעומת השלשה דברים אשר
 פחד מהם הגיד לו כל אחד פסוק אשר הוא מקביל
 כנגדו . כנגד מה שנתגדל המן פתאום אמר לו התינוק
 אל תירא מפחד פתאום וכנגד מה שהפליה המן עלה
 אמר לו השני עלו עלה וחופר . וכנגד מה שכבר נסגרו
 שערי הניסים ע"י שידוד הטבע אמר לו השלישי וגם
 עד זקה אני הוא . ר"ל כי גם בעת שיתנגד העולם
 על הטבע הגה כחי עמדי לעשות כל אשר אחפוץ כאשר
 בעת אשר אני משנה הטבע ומזה ראה מרדכי ויתבונן כי
 לא במקרה נפלו אלו הפסוקים אשר הם מכוונים כנגד
 הדברים אשר הוא מלמעט עליהם כי אם אות בשורה
 הוא כי יש תקוה :

החתומים ה' מבואר להרוג את היהודים . אבל הלא
 השרים כבר שמעו כי נחלה המן והמלכה היא יהודית
 א"כ השרים בעצמם יסחרו את הכחוש באגרות
 הראשונות כי יראו לנפשם כל יקרה להם כמו שקרה
 להמן והעמים לא ידעו כלל מה ה' כתוב באגרות
 הראשונות כאשר כבר ביארו באורך ענין זה מפרטי
 המגילה . והפחד שפחד מרדכי על אשר המן נתגדל פתאום
 הגה זה ה' סיבה גדולה למפלתו ע"פ אמרנו בראשית
 הדרוש כי אחשורוש ה' מחפש איך יהי' הענין מקובל
 אלל העמים לכל יתחוו לאים מצווע . והנה השכל
 מסכים כי אם יגדל המלך מחמת אהבה לאחד יעלהו
 מעט מעט מדריגה אחר מדריגה . לא כן אם הוא מנשאו
 למען ייה' אח"כ מפלתו גדולה מאוד הגה הוא מוכרח
 לנשאו בפעם אחד ויניחו להסרגל בעבודתו ובגדולתו
 ועושה נקמתו בו כי אם יעלהו בהדרגה הלא ימשך הענין
 שנים איך מספר והמלך מנפה לראות במיתחו . ות"כ אם
 ה' עליית המן בהדרגה ה' אחשורוש עוד מסופק פן
 לא יאמינו העם כי גם מראש ידע זאת ומה בגדלו ה'
 כדי שמפלתו יהי' יותר גדולה . כי הלא ישאלו ע"ז ה'
 לו לנשאו בפעם אחת אבל עתה ה' לבו סמוך וצטוח
 כי בודחי יהמרו כולם פה אחד כי זה ה' כוננת אחשורוש
 ג"כ בתחילה ולזאת נשאו בפעם אחת . ע"כ בעת נתגלת
 הכבוד למרדכי על אשר הגיד מעשה בגתן ותרש ה'
 המנהיג המן אשר איך ספק כי ה' זאת לפלא בעיני כל
 אם אחד ראוי לכבוד ירון המנהג לפניו כאחד העבדים .
 אבל עתה כאשר יודע אל העם כי הומת המן ע"פ דברי
 מרצונה כי גם המן ה' ידו בקשרים יאות להמן לרוך
 לפני מרדכי אשר גלה הסוד . ומה שבא כל המאורע
 ע"פ דרכי הטבע הגה הוא פתה תקוה גם להדורות
 הבאים אחריהם אף כי רואים הם כי אין לנפות על
 ניסים גלויים ע"י שידוד הטבע כאשר ה' בימי קדם ככל
 זאת לא אחד סברס כי צעומים אנו כאשר ה' בימי
 מרדכי כן יהי' בכל דור ודור והכל ע"י סיבות מסיבות
 שונות אחזים בדרכי הטבע . ובעתונו חזק במאמר
 ואף גם זאת וכו' לא מאתמים ולא געלתים ללוחם
 עד אשר ירחם ה' על עמו ועל ליון עיר מקדשו וישיב
 אחתו לגוה ירושלים כראשונה . במהרה צימיון :

ואם

נתבונן היטב יגלה לפנינו כי הדברים אלו אשר
 פחד מהם מרדכי היו סיבה להיפך כי אילו לא
 ה' המן מסתיר הדבר לא ה' בום עלה אחרי כי כתב
 אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב .
 אבל עתה כי בפחשגן לא ה' כתוב כי אם להיות
 עתידים ליוס הזה ושמעו השמועה בדרך השערה כי
 הוא למלחמה על היהודים אבל לא נכתב בביאור מי
 יהיו עתידים ועל מי יהיו עתידים הגה בא פחשגן השני
 לבאר כי היהודים יהיו עתידים להגקם מאויביהם א"כ
 הפחשגן השני הוא רק לבאר הראשון ואף כי באגרות

עת יקנה האחד מורה שעות. וז"ל רעהו וחקרו. מה המה הגלגלים והאופנים הרבים אשר בחוכו. והוא יענהו כי לא ידע מאומה. ורעהו ישחק עליו ח"ך לא חסות על כספ"ך לקנות דבר אשר לא תדע מהותו ואיכותו. יוכל האיש להשיבו ולהוכיח לו כי האדק אתו מכח שתי טענות לודקות. (א) מה לי לדעת מהותו אחרי כי אין זה חסרון להשגת התועלת ממנו. הלא כל חפצי לדעת ע"י מספר השעות. ורק עבור זה פורתי את כספי. (ב) האם חידה סתומה היא? הלא רק ממני נעלם זהה. אבל הרי נמלא אנשים רבים אשר שכלם נוצו וזרקו והם יודעים את כל פרטי הכלי והחכמה הנפלאה העמומה בו. ואיך לא אבזבז לגלגל חסרון על הכלי. אשר באמת החסרון הוא רק ב"י. את שתי טענות אלה אמר משה לישראל עת הזהירם על החוקים והי' ירא פן לא יזהרו לשומרם כי ישמעו עמי הארץ מלעייגים עליהם לאמר מה המעשה אשר אתם עושים. דברים אשר אין להם מצוא בשכל. אז השכיל להורם דעת. כי אם ישיבו השתי טענות אז יזכו הם בהויכות עד שגם הם יכנימו על ישראל כי עם חכם ונבון הוא. הלא כה דבריו (דברים. ד' ו') ושמרתם ועשייתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים לדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נותן לפניכם היום. אומר הלא שתי טענות חזקות כראוי מו"קות אהבם אשר מכחם יהיו לבזו המלעייגים עליכם. (א) כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו א"כ מה לנו לדעת טעם על החוקים אחרי כי אנו מקבלין התועלת אף בלי דעת מה שלא עשה כן לכל גוי אף שמלות השכליות גם הם מקיימים. (ב) כי באמת לא חוקים המה ויש להם טעמים חוקה. ולר"ע וחבריו נחבגו ג"כ טעמי המלות וכן שלמה ידע טעמי כל המלות חוץ מפרה אדומה (מדרש פ' חוקת) וכן כל החוקים אם יתרומם האדם משפל מצבו עד יגיע למעלת הנביאים אז יגלו לפניו טעמים על כל. כי לא באו המלות על דך הקרי וההזדמן רק הכל בחכמה ויש בהם תועלת גופני או נפשי אשר הכינם וגם חקרים יולד הגויות וזכרה הנפשות ואם נעולים הם שערי הטעמים אלא כל ישראל. הלא עבור זה לא נגרע ערכם כאשר לא יוגרע ערך הסמים המרפאים את החולה מלד כי החולה אינו יודע סגולתם וכחם איך הם יכולים לרפאותו וזה שאמר ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים לדיקים ר"ל הלא אלאי גם החוקים הם לדיקים כמו

המשפטים ומסיים ככל התורה אשר אנכי נותן לפניכם היום. אשר לכאורה מה הי' חסר אם הי' מסיים ככל התורה הזאת ולא היה צורך סיים אשר אנכי נותן. אבל הוא הדבר אשר דברנו כי משה אומר להם אחרי כי אלאי לאו חוקים הם. הגם הוא לכם כמות עינים להשיב את חורפכם דבר:

ומדי התהלכו עשתנותי בעינין זה רחש לבי משל נפלא ע"ז. שר אחד הי' לו ב' עבדים ויהי האחד דרכו לעשות רצון אדוניו לכל אשר יאמר אף בדברים אשר שגבו משכלו. למשל אם בקש שיביא לו מים קרים מן המעיין. ובהביאו לוח לשפוך אותם ולהביא אחרים תחתיהם והעבד לא ידע מה עול מלא בחלו המים ומה הוא היתרון אשר ימלא בתמורתם. בכל זאת לא התמסמה כרגע למלאות פקודת אדוני. והשני גם הוא הי' עבד נאמן לאדוניו. אכן רק בדברים אשר הבין כי הוא לתועלת אדוניו. אבל בדברים אשר קצר כח שכלו להבין התועלת אשר ינמח מזה הי' ממרה את דברו. ויהי היום וינלו אנשים במחנה אודות שני עבדים אלו. מי הוא החכם ומי הוא הסכל. כה אחת אומרת כי העבד אשר ימלא לווי אדוניו אף כי לא ידע טעמם וזימוקם הוא החכם ורעהו הוא הסכל. איך יעו לעבור על רצונו מפאת כי לא ידע טעמם ולא דעת ולא תבונה בו אולי יש לאדוניו טעמים נסתרים. הנסתרים והנעלמים מעיני זולתו. וכת אחת אומרת כי הוא החכם כי בלי תפוגה האדון מנסה אותו. וכשתל באגוס יתהל בו לזנות על דברים אשר הם למעלה מן השכל. למען יבחן יתרון החכם מן הסכיל. ויבוא השלישי ויכריע ביניהם. באמרו כי אנכי אתן לכם מופת נאמן ע"ז. נחוי אן אם האדון הוא אוהב את העבד אשר לכל פקודיו הוא כלצי על הסרים למהר. אותו הוא מאכיל ומשקה ומלביש על אופן יותר טוב מן השני או יודע לנו כי הוא החכם. ואולם רעהו חסלף מצלי לשאת חן בעיני אדוניו. אמנם אם נהפוך הדבר יראה צעליל כי כשחוק הוא בעיני אדוניו את אשר יעשה פעולות לא יבינם בשכלו. כן עם בני"ע עת ראו כל העמים את עשרם הגופני והנפשי. בקע ים ויעצירם ורגן שמים המטיר למו ויקם להם נביאים וזית המקדש ואורים ותומים מה שלא עשה כן לכל גוי אף כי מלות השכליות גם הם ישמורו. הי' זה אות נאמן כי שמירת החוקים יקר בעיניו מאוד. וזה שהודיע משה לישראל כי מופת נאמן להם להכיר כי בנים מחוכמים הם על אשר ישמורו את החוקים כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו. אכן כל זה הי' בעת ישראל היו ברום המעלה. אבל עתה כי חסרנו את כל ישובו העמים להחלוץ בנו על שמירת החוקים. וזהו אשר יתאונן המשורר (תהלים

דרוש לפרשה פרה

ע"ד) אבותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אחנו יודע עד מה עד מתי אלקים יחרף לר כאומר האותות אשר היו לנו נגד המלעגים אין אנו רואים עוד כי אין עוד נביא וגו' וא"כ עד מתי יחרף לר לבנות אותנו על שמירת החוקים :

ומעתה

עמוד והשבון איך הבורא הפליא עשות כדי להרבות שכר המצות . הגם אמרו רז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם ומה ת"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליהן שכר טוב לדיקים שמקיימין את העולם שנברא ב' מאמרות . על משנה זו עמדו רבים מהמפרשים וטענו הלא זהו עול גדול . כי אם הי' יכול לברוא במאמר אחד ובראו בעשרה למה יפרע מן הרשעים בטענה זו והלא ראובן שקנה כלי שזה דינר בעשרה דינרים וגנבו שמעון היתכן שיפרע לו עשרה דינרים . והלא אם עד האלקים יבוא דבר שיהס לא יחייבו אותו יותר מדינר . אבל כולם לא ירדו לעומק הדברים . הן אמת אם יבנה אדם בית והי' יכול לבנותה עבור מאה רז"כ והוא פוזר עלי' שני מאות רז"כ אם יבוא אחד וישרוף את הבית אין לו לשלם כי אם מאה רז"כ . אמנם אם האיש הזה יכתוב את ביתו בסאראנס כפי ההוג . בסך שני מאות רז"כ וישלם באוצר הסאראנס כפי החשבון המגיע משני מאות רז"כ כמה שנים ואח"כ נשרף הבית היתכן כי יעוון הסאראנס הלא ביתך אינו שזה כי אם מאה רז"כ . הלא הושר וסדין נותן כי ישלמו שני מאות רז"כ . כי ענין הסאראנס הוא דבר העומד בספק אם לא ישרף הבית הוא נותן מעות להסאראנס . ואם ישרף . הסאראנס נותן לו . ואחרי כי נתלה האיש לשלם להם עבור שני מאות רז"כ . גם הם צריכים לשלם לו עבור שני מאות רז"כ . כן הענין אצל הקב"ה הי' יכול לברוא העולם במאמר אחד ופזר על העולם עשרה מאמרות . ובכל זה אין עול כי העמיד את העולם בסאראנס או הוא ישלם שכר אל הבריות . או כי הם ישלמו ר"ל כמה שיקבלו העושים הם התשלומין וא"כ אחרי שהקב"ה נתלה באם שיהיו צדיקים ישלם להם עבור שמקיימין את העולם שנברא בעשרה א"כ ע"כ הרשעים שמאבדין את העולם הם מוכרחים לקבל העונש ג"כ ע"פ חשבון זה ואין זה עול כי הלא הבחירה ביד האדם והכל בידי שמים מן מיראת שמים :

ומה

מתקו לי בזה דברי המדרש רבה בסדר ראה רבנן אמרי אמר הקב"ה לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות . אלא להודיען איזו דרך טובה שיבחרו אותה כדי שיעלו שכר מנין ממה שקרינו בענין ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה . ויש להבין איך

יעלה על הדעת כי לרעה ניתן הברכות והקללות . ועוד איך הוכיחו מהפסוק ראה אנכי נותן לפניכם היום . כי לטובה נותן ולא לרעה . אבל באמת הברכות והקללות הם על דה הפלגה וכמאמרם ז"ל על עם ישראל כשהן עולין עולין עד לשמים וכשהן יורדין יורדין עד לעפר ועי' סיפורנו שכ' ריש ראה וז"ל הביטה וראה שלא יהי' ענייניך על אופן בינוני כמו שהוא המנהג בשאר האומות כי אמנם אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה והם שני הקלוות . כי הברכה היא הלחה יותר מן המספיק ע"כ היותר טוב . והקללה היא מארה מחסרת שלא יושג המספיק ע"כ היותר רע וא"כ יש מקום להתרעם ולומר כי מה שהקב"ה הרבה ברכות וגם הרבה מאוד בקללות הוא רעה כי מוטב שלא הי' מרבה כל כך בברכות אם נשמור את דרך ה' . אך ימעיט בקללות אם לא נשמור . ע"כ זה המדרש להבינו דעת כי הוא טובה ולא רעה . כי אם נחקור באיש אשר יתן את ביתו בסאראנס ומעלה אותה ביותר מדמי שווי' אין זו טובה להסאראנס ולא רעה כי לעומת הטובה שיקבלו יותר בכל שנה ושנה . הלא אם ישרף הבית ישלמו יותר . אמנם לו היה במציאות כי יהי' בית אשר לא יוכל להשרף בשום אופן אם לא ע"י הסאראנס בעלמו . אז הי' טובה גדולה כמה שזה מעלה את ביתו במקח היותר גדול . כי הם יקחו כפלים ולעולם לא ישלמו עבורה . כי הלא הבית לעולם לא יוכל להשרף כי אם ע"י מחזיקי הסאראנס א"כ בידם הוא שלא לשרוף הבית ולא יערכו לשלם . כן הענין אצל הברכות והקללות הלא הוא טובה ולא רעה אחרי כי הבחירה ניתן ביד האדם כאמרם ז"ל הכל בידי שמים מן מיראת שמים וא"כ טובה הוא מה שהרבייתי הברכות . ואף שהקללות ג"כ מרובין אבל הלא בידכם ניתן זאת וזה שמסוים המדרש מנין ממה שקרינו בענין ראה הגם אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה . אשר הכוונה במילת לפניכם כי בידכם הוא . או לקבל הברכות או הקללות וא"כ לא ניתן אלא לטובתכם . וכן הוא כאשר נשקוף השקפה כללית על סוג החוקים ונחבונן כמו נמלא כי לטובה גדולה העלים ה' עעמי המצות מאתנו והוא משלטה פנים אשר אחת מהם הוא כדי להרבות שכר המצות . (א) הגם הרמב"ם כ' ספ"ח מהלכות מלכים וז"ל כל המקבל שבע מצות ועזר מלעשותן ה"ו מחסידי אומות העולם יש לו חלק לטובה"כ והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שזוהו בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משה רבינו שבני נח נלעוו בהן אבל אם עשאן מפני הכרת הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם אבל מחכמיהם (כן הביא הגירסא בספר כבוד אלקים) וכ' שם וז"ל ויתבאר ממונו כי אריסטו שמר ז' מצות כו' שהם כולם דברים שכליים . אף התפלסף ונתחסד

ונתחמד במעלותיו כו' והי' איש מעולה והכס כו' אבל לא יזכה בעבור זה לעו"ב עד שיסמור אותם מלד שהם חלקיים לא שכלות אנושיות. ובבחינה זאת נאמר בלדק כי יקשה מאוד לקיים מצות השכליות יותר ממצות החוקים בהשקיף רק על פרט זה שהעושה יכוין כי הוא עושה רק מחמת זווי הבורא ח"כ החוקים שאין השכל מסכים עליהם נקל לקיימם מחמת זווי הבורא. אבל השכליות חולי הוא עושה מלד הכרת השכל. וח"כ סוג החוקים אשר לא נחגלה עמוס נקל לנו עתה לקיימם מחמת זווי הבורא. ואלו הי' נחגלה עמוס היו מוסכים ג"כ בשכל. (ב) פן בחיזה זמן מן הזמנים יאמר אחד אם הי' מוצא מפורש העעס כי הוא בטוח בדעתו כי לא יזיק לו בעוין שאמר שלמה אני ארצה ולא אסור (סנסדרין דף כ"א:). (ג) אם בחמת לאו דשעטנו הוא סיבה לאיסור ע"ז כאשר כתב הרמז"ם כי הכומרים היו לוציין מלבוש שעטנו לע"ז ח"כ אין מקום לבקש שכר עבור זה אחר שכבר קבל שכרו משלם עבור ע"ז כי הלא זה כל האדם אם יתפוז תכלית אחד להיות עושה כל הסיבות המביאים את התכליות ולמנוע מכל הסיבות המרחיקים את התכלית לך בן עתה כי אין לנו יודעין כי שעטנו וע"ז מתיחסים זה לזה ח"כ הרשות לנו לבקש שכר עבור כל אחד לבד. ונראה כי זהו הדמיון במאמרם ז"ל ראה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות. אשר יפלא ח"כ מדוע לא הרבה עוד יותר מתר"ג מצות. אמנם הכוונה על הדרך שביארנו כי לו הי' נודע עממי החוקים אפשר יודע לנו כי שני מצות אשר עתה נפרדים הם. הם אחד כי האחת סיבה להבדלת לפיכך כאשר ראה הקב"ה לזכות את ישראל שיוכלו לבקש שכר הרבה לפיכך הרבה להם מצות כי לא נחגלו העעמים ונמצא כל מצוה ומצוה הוא ענין בפ"ע:

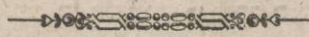
שלשה הלא המה ערובים ושמורים בכונת

הכתובים (דברים ו' כ"ד) ויעונו הי' חלקינו לעשות את כל החוקים האלה ליראה את הי' חלקינו לעונו כל הימים לחיותינו כיום הזה. ונדקם תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני הי' חלקינו כאשר זוונו. אומר כי משלשה פנים היעו"ב הי' עמנו במה שהעלים עממי המצות. (א) למען לא ימצא אחד באחד מן הזמנים אשר ישא בנפשו שקר לאמר אני ארצה ולא אסור כשלמה וזהו לעונו לנו כל הימים. (ב) כי הי' מקום לתשלומי השכר על כל מצוה ביחוד וזהו ונדקם [ר"ל קבלת השכר] תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת מה שלא הי' בן אלו הי' נודע עממי המצות כמבואר לעיל. (ג) כי נוכל לקיים המצות רק מחמת כי נלטינו מפי הבורא וזהו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני הי' חלקינו כאשר זוונו רק

מחמת הזווי ולא מחמת הכרת הדעת. עוד תשוב תראה עובת הבורא עלינו להרבות שכר המצות הנה אמרו רז"ל (סוכה דף ג"ב) לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושחטנו צפני הדיקים וצפני הרשעים לדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה הללו צוכין והללו צוכין לדיקים צוכין ואומרים הח"ך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה ורשעים צוכין ואומרים הח"ך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה ואף הקב"ה תמה עמכם שנאמר כה אמר הי' לזאת כי יפלא בעיני שארית העם הזה צימים הם גם בעיני יפלא. ולכאורה המאמר תמוה. ראשונה. גפני מה יבכו הדיקים הלא הדיקים יש להם לשמוח במה שכבשו הר גבוה כזה. ואם בעת מעשה הי' נר להם. מה להם עתה לזכות על העבר. וסיום המאמר ואף הקב"ה תמה עמכם אין שום הבנה על מה יתמה הקב"ה. אך שמע נא את אשר אספר לפניך. הנה הגווג צעירות הגדולות כי יש אנשים מזומנים. אשר זה פרנסתם כי הם נושאי סבל. וכל המזערך להעביר חיזה משא ממקום למקום. או מרחוב לרחוב הוא שוכר אותם וכבר נקצב ע"ז מקמים קצובים לפי ערך המרחק מכל פוד. ויהי היום ויקר מקרה כי אחד מן הסוחרים הי' נריך להעביר משא מרחוב לרחוב. ויאמר אל אחד מהנושאים קח את המשא הזאת ושאל אותה אל רחוב פלוני. ויהי הוא רוצה ליקח את המשא הזאת על שכמו והנה היא כבדה מאוד ויאמר לו הסוחר אל תחוש לזה. אני אעזור אותך. ויעזור אותו להניח המשא על שכמו וגם בכל הדרך אחז את המשא בשתי ידיו לעזור להנושא. ויתשוב הנושא בלבנו הנה אריות בזה מנה יפה. כי הלא זה דרכי תמיד לשאת משא חמשה פוד. ובמשא הזאת לפי ראות עיני אין ספק כי נמצא שמונה פוד. וח"כ הלא ישלם לי הסוחר עבור שמונה פוד. ואף כי הסוחר בעלמו עוזר לי בהולכת המשא במה שאחז בשתי ידיו מאחוריי. עכ"ז לפי ראות לא ינכה עבור זה מאומה וישלם לי כמקח הקצוב מכל פוד כי לא לכבוד יהי' לו לנכות עבור זה. בן השב הנושא בלבנו. ויהי כאשר באו למקום פירוק המשא. וישקלו אותה. והנה משקלה שלשים פוד. אז רעדו אחזתו להנושא. ופניו חורו. כי אמר בלבנו הלא זה כחי לשאת רק הי' פוד משא ומדוע נשאתי בפעם הזאת שלשים פוד אין זאת כי אם הסוחר הוא גבור עצום ובמה שאחז בשתי ידיו מאחוריי נשא את כל המשא הזאת. ח"כ אין הדבר כמו שחשבתי מקודם כי אני הוא הנושא המשא. והסוחר עזר אותי מעט. כי נספוך הוא הסוחר נשא המשא ואני עזרתי אותו ובוודאי לא ישלם לי כי אם דבר מועט כמשפט אשר ישלמו להעוור לרעהו עזר מעט. אבל הסוחר הי' איש חכם. ויצע על

אשר תאות הילך גברה מאד אז נחשב העבירה קלה. ודבר אשר אין תאוות הילך גברה עליו כל כך יקרא עבירה חמורה אחרי כי ה' ציולת בקל לכבד את הילך והוא לא עשה בן ועבר העבירה א"כ הוא עבירה חמורה וצריך ליענש ע"ז עונש גדול. ולפי זה אם האדם ה' צריך בעצמו לכבד את הילך כל המאה חלקים ה' העונש על העובר קטן מאד. אבל אחרי כי האדם אינו צריך לכבד הילך רק חלק אחד ממאה ושוב ה' הצורה עוזר אותו על המותר א"כ הרי צריך העובר ליענש בעונש עלום. אבל הקב"ה אינו מתנהג בן לענין השכר של המצות הוא נותן להאדם כחילו האדם בעצמו ה' שובר בכחו כל כח הילך. אבל לענין העונש יחשב כחילו האדם בעצמו צריך לכבד את כל כח הילך למען הקטין העונש וזהו כוונת הכתוב ופסה רשע ללדיק ה' לא יעזבו בידו ולא ירשיענו בהשפטו. והנה לפי דרשת רז"ל הג"ל כי כוונת הכתוב ה' לא יעזבו בידו שהקב"ה עוזר לשבר הילך א"כ מאי מסיים הכתוב ולא ירשיענו בהשפטו. ולפי דברינו נאמר כי זהו כוונת הכתוב אף כי הקב"ה עוזר אל האדם הרבה בשבירת הילך עכ"ז כשהוא שופע האדם על העבירות אינו מתחשב הלל לא היה לך לשבר את הילך כי אם מעט והמותר הייתי עוזר לך וא"כ יגדל העונש. רק החשבון הוא כמו אם האדם בעצמו צריך לשבר כל כח הילך ע"כ יחמטט עונשו וזהו אף כי ה' לא יעזבו בידו מ"מ לא ירשיענו בהשפטו. ואם נחבון בזה מדוע באתם עשה בן הצורה לעשות יצר הרע גדול עד שאין בכם האדם לכבד אותו אם לא בעזר ה' ה' לו לצורא אותו באופן אשר האדם לפי כחו יהי ציולתו לכבד אותו. אך הוא הדבר אשר דברנו כי הקב"ה ראה לזכות אותנו ולהרבות שכר המצות ע"כ עשה באופן זה ולשלם לנו השכר כמו שאנחנו מעצמינו היינו מתגברים על הילך אף כי באתם הוא ע"י עזר רב מאת הצורה :

על פני הנושא. ויבן כי לבו יכה על דבר השלומין ויחפון להרגיע את לבו ועשה את עצמו כחילו אינו יודע מאומה. וישן ויאמר אל הנושא. מעולם לא ראיתו צבור כמוך להיות אים אחד נושא משא שלשים פוד. והבין הנושא כי צדעתו לשלם לו עבור כל השלשים פוד ולא יכסה לו מאומה. אז נהלו פני הנושא וסקטה רוחו. על הדק הזה חושבין בני האדם עתה כי הם צכחם כובשין כל הילך הרע ואף כי הם יודעים ממאמרם ז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום שנאמר ופסה רשע ללדיק ואילמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר ה' לא יעזבו בידו. עכ"ז הם חושבים כי מהצורך לשלם להם שכר המצות בשלימות ולא יכסה להם הקב"ה עבור אשר עזר להם מעט כי במה נחשב הוא. אמנם באמת שוגים הם בזה כי כח הילך הרע הוא כל כך גדול וחזק עד אשר אפילו הצדיקים אינם שוברין כי אם חלק ממאה מכח הילך אבל ז"ע חלקים מכחו ישבר ע"י עזר הצורה. והצורה אינו דורש מן האדם כי אם יתגור עוז לשבור את החלק האחד ואז יעזור אותו ה' לשבור את הצ"ע חלקים. ע"כ יספר לנו הגמרא כי לעתיד יגלה לעין כל את כח הילך עד כמה הוא מגיע. ואז יחבוננו הצדיקים כי לא כאשר חשבו כי הם שברו את כח הילך והקב"ה עזר אותם מעט. רק הקב"ה כבש את הילך והם עזרו מעט וא"כ אין מגיע להם שכר כי אם דבר מועט ע"כ יבכו הצדיקים ג"כ כי אין להם עבור מה לבקש שכר אבל מה יעשה הקב"ה כי יחפון להרגיע את לב הצדיקים כי ישלם להם שכרם בשלימות צעת שהצדיקים יאמרו אף אנו יכולין לכבד הר גבוה כזה אשר הכוונה בצבריהם הלא זה רק נעשה ע"י עזר ה' יצור הקב"ה כציכול ויעשה א"ע כחילו אינו יודע. ויתמה ג"כ ע"ז אף יכלו הצדיקים לכבד הר גבוה כזה. אז יסקטו הצדיקים במעונם ויהיו בטוחים על שכרם. ולעומת זה להיפוך כשהאדם עובר עבירה ואינו כובש הילך. והסברא נותנת כי בכל דבר

דרוש לשבת הגדול

(ערוך ס"ז) העיר ר"י בן בבאה דברים, שממאנין את הקמנות, ושמשויאין את האשה ע"פ עד אחד, ועל תרנגול שנסקל בירושלים שהרג את הנפש, ועל יין בן ט' יום שנתנסך על גבי המזבח, ועל תמיד של שחר שקרב בר' שעות.

ולכבין למס העיד דוקא על בני ה' דברים כאחד, ולאכנת החידוד נחלץ חושים לבאר כי הנך ה' דברים המס נאחזים זה בזה, ומורכבים זה בזה :

כאשר זמם לעשות וליכא בר פדא אומר ק"ו ומה המחלל אינו מתחלל הבא לחלל ולא חילל אינו דין שלא יתחלל מהקיף לה רבינא א"כ בעלה חורת עדים זוממין ומה הסוקל אינו נסקל הבא לסקול ולא סקל אינו דין שלא יסקל אלא מחורחא כדשנינן מטיקרא והתוס' הקשו ג' קושיות בסוגיין • (א) הקשו התוס' אמאי לא קטע המשנה מעידין לנו בתיב פלוני שהוא מומר דזה הוה שייך בין צדקן בין ישראל (ב) הקשו התוס' אמאי היבא שמעידין שהוא מזרי שני דאינון צדיק לפסול לזרעו א"כ נפסול (ג) ד"ה ומה הקשו על שיטת רב"י וז"ל ועוד מאי פריך שהי הכא דגלי קרא בהדיא דהבא לסקול ולא סקל דנסקל בההוא קרא גופי' דאינון דהסוקל אינו נסקל כדכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה אבל לעולם אימא לך דהיא לך שפיר ק"ו דלעיל לענין חילול דהא לא גלי קרא בשום מקום דשייך צדקן הוה שיתחלל ועוד קשה דה"ל לתרץ דהתם לא עבדינן ק"ו משום דה"כ בעלה חורת עדים זוממין לגמרי ולא משכחת לה כאשר זמם אבל לעיל דלא ביטלה שייך שפיר למיעבד ק"ו (ד) קושיא המהרש"א על התוס' מנין הם יודעים דאינון נעשה מזרי שני דילמא אינון ה"כ דנעשה מזרי • ובישוב הקושיא בראיה (ה) נראה דהנה הנוב"י בספרו דורש לניזון ב' דהא דהמרין ביבמות (דף ע"ח ע"ב) ממוזרת לאחר עשרה דורות מותרת וליף עשירי עשירי מעמוני ומואבי מה'להבן נקיבות מותרות אף כהן נקיבות מותרות • ה"ה הבנים זכרים הנולדים ממנה ג"כ מותרים האף דהוא זכר משום דניזון דאינון אנו יודעים איסורו אלא מעמוני והתם הרי הבנים הנולדים מנקיבה ג"כ מותרים • ועיין בתוספי הרא"ש שם (בדף עח) מפורש שם דלא כהנוב"י • דהזכרים לעולם אסורים [ועיין בגיטין דמ"ה בתוספת שהקשו על חזיו עבד וחזי ב"ח ואל"ת ישא ממוזרת ותי' דאינון תקנה להרבות ממוזרים אבל עדיין קשה ישא ממוזרת עשירית ונראה דהתוס' סוברים כהרא"ש] • א"כ לשיטת הנוב"י יקשה היבא דמעידין על הממוזרת שהיא עשירית דאינון צדיק לפסול זרעה א"כ נפסול ועל קושיותא זו גם תי' התוס' לא יועיל דהרי התוס' תירצו על קושיותא ממוזרת דמ"מ אשתו נפסלת דפסלה בביתא וכתביב ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לאשתו [ועיין בריב"ב א"ה דלא ניחא ליה תי' התוס' משום דלגבי זרעו שהם כרעא דאבוס שייך לומר דליכא כאשר זמם אבל לגבי אשתו כיון דבדידיה שפיר מתקיים קרינן ועשיתם לו כאשר זמם יעו"ש] • אבל על קושיותא אינון זה תירוצא דבאמת נאמר דאינון פוסל את אשתו • ואינו להקשות הא בעינן כאשר זמם דהרי כשמעידין שהיא ממוזרת עשירית אינון פוסלין את הבצל דהבצל אינו נפסל לעולם דהרי אפילו כהן אינו מתחלל • ומה"ע יש לתמוה על התוס' מאי הועילו בתירוצא

יבמות (י"ז ע"ב) א"ה שלה"כ היכי כתיבא אמר קרא כי ישבו אחים יהודיו פרט לא"ה שלה"כ והקשו התוס' ת"ל מדרכיה דרכי נועם ומה"ט עבדינן מתים כחיים לענין יבום (בפ' י"מ דף פ"ו) ותי' דאליטריך לסיבא דחמותה של יבמה מעוברת דהוה שפיר דרכי נועם ותמתין שמא תלד זכר ותהא זקוקה לו :

ונראה דיש עוד מקום לתרץ ע"פ מה דליתא ביבמות (ק"ט) ב' אחין נשואין לשתי אחיות אחת קטנה ואחת גדולה מה בעלה של גדולה רא"ה מלמדן את הקטנה שתמאן ר"ג אומר אם מיאנה מייאנה וא"ל תמתין עד שתגדיל ותגא הלזו משום אחות אשה א"כ הרי בכה"ג אם נולד בן במשך ההמנה הרי משום דרכי נועם ליכא דהרי בלה"ה לריבא להמתין ואסורה להנשא ולזה אתי קרא דכי ישבו אחים יהודיו :

ומעתה נפנה לסוגיא אחרת משם נתבונן להוכיח אם כתיבוי או כתי' התוס' ביבמות דכ"ד אימא בכור ליבם פשוט לא ליבם א"כ א"ה שלה"כ דאמר רחמנא היכי משכחת לה וק"ל לפי המסקנא הנבואר במהרי"ק סי' ל' דיש שיטה דסובר דיכול אדם לקדש אשה לבנו קטן [עיין בתשובת נ"ב שמהרי"ך ז"ה] א"כ קשה טובא דבזה יש ספק אם הסבורה תלי' בחר עיבור או בחר לידה ואם נימא דבחר עיבור א"כ הא משכחת לה כגון שהיו לו שתי נשים והאחת נתעברה תחילה והיא ילדה לט' והשניה נתעברה א"כ ילדה לשבעה וקידשו לו אשה ומת ואח"כ נולד השני והוא הסבור [ואינו לומר משום דה"כ הרי לא יתכן שהאחים יהיו מיוחדין באבא ובאימא וד' י"ז שם ואליטריך למיכתב יהודיו ואחים דאי כתיב יהודיו ה"א עד דמיחדי באבא ובאימא לריבא • אמנם לא קשה מידי דבאמת יש למאן גבי אשה אחת וולד אחת ילדה לשבעה והשני לט' עיין בנדה גבי יבודה וחוקי' תלמודים הוי עיי"ש] • אלא דלתיבוי ניחא דבכה"ג א"כ חוזר הקושיא למ"ל קרא ת"ל מדרכי' דרכי נועם וליכא לתרץ כתיבוי כיון דעתה אנו סוברין דמי שאינו בכור אינו בר יבום כלל אבל אם נימא כפי הכלל החדש שחידשו בתוס' דהיבא דחמותה מעוברת שוב ליכא משום דרכי נועם א"כ הכא הרי חמותה מעוברת ומוכרה לומר דבכורה לאו בחר עיבור הולך :

ובריש מכוח במשנה כולד אינו העדים נעשים זוממין מעידין אנו בתיב פלוני שהוא בן גרושה ובן חלוהה אינו חומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוהה אלא לוקה הרבועים ובגמרא מנא הני מילי אר"ל [כך הגירסא בילקוט] אמר קרא ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו וליפסלו לדידי' ולא ליפסולי לזרעי' בעינן

ומיושב קושיה החוס' ולמאן דסובר כשר יסבור עעס המשנה כבר פדה וא"כ בלא"ה לא קשיא וכמו שנבאר דטעם דבר פדה לא נדחה לגמרי :

י"ש מקום להגיל דברי בר פדה מקושיה רבינא דרש"י פירש בקושיה רבינא ומה הסוקל אינו נסוקל דהא חס הרגו אין נהרגין והקשו החוס' החס שאני דהוי גזוה"כ דכתיב כאשר זמס . ונראה דזה תליא במחלוקת המבואר בחוס' ריש צ"ק אס בממון עושין מ"ה או לא יעו"ש דיש סוגיות מחולקות וא"כ אס נימא בממון עושין מ"ה א"כ אנו אומרים כ"ש כאשר עשה וכמו שכל החוס' צ"ק ד"ד וא"כ ליחא לקושיה החוס' הוה החס גזוה"כ דמליין לתרץ דהפסוק איירי בממון והחס בלחמא אנו אומרים כ"ש כאשר עשה ושוב ליבא ק"ו . וגפ"י י"ל דבר פדה ס"ל דגם בממון אין עושין מ"ה וא"כ אין התחלה לקושיה רבינא מחמת קושיה החוס' וא"כ דברי בר פדה לא נדחו לגמרי ומיושב הקושיה בלחמא ג' :

והנה מקום חתי לומר דרך מחלוקת אס הולכין בממון אחר הרוז או לא תלי' בזה אס בממון עושין מ"ה דהחוס' בריש סנהדרין הקשו נילף צק"ו מד"כ דאזלין בחר רובא אך אס נימא דגם בממון אין עושין מ"ה ניחא דק"ו לא מהני . ובספר חומ המשולש כתב להקשות על הא דאמרינן בקדושין (דף סח) ורבנן הני חיובי עשה במאי מוקים לה חי שתייה מזריות שתייה שנואות חי אחת מזרית ואחת ישראלית שתי נשים מעט אחד בעינן וליבא ואס נימא בקושיה המהרש"א דנעשה מזרי א"כ הרי משכחת אחת אכובס ואחת שנואה ושתייה בנות ישראל אלא דח"כ נעשה מזרי ע"כ . ואומר אני לתרץ אס נימא דבכורה תלי' בחר עיבור וא"כ בכה"ג הרי בחמת בן האכובס הבכור דהרי ע"כ נתעברה קודם שנעשה מזרי דהעיקר תלי' בשעת העיבור אס הויבא אוסור או לא עיין חוס' ד"ה ובי יש אכל אס נימא דהבכורה תליא בחר לידה קשה . אמנם לפי מה שז"דנו דטעם דבר פדה לא נדחה א"כ לבר פדה אין אדם יכול ליעשות מזרי . והנה ביבמות פ"ב הביא הגמרא ברייתא דמעמא לאשתו קענה ופריך הגמרא והא הכא דמדאורי'י אבי' מעמא לה ומדרבנן מיעמא לה בעל ומשני הגמ' משום דהוי מ"מ כיון דלא ירתי לה קריה ולא עני' לה . ושיעור הרשב"א בפשוטו דבכה"ג הוי מ"מ ממש ודחוס' כהז' דלאו מ"מ ממש הוא אלא דומה למ"מ ויש כה ביד חכמים לעקור דבר מן החורה בדבר הדומה להחיר והכריחו זו מסוגיא אחת דאס נימא דמ"מ ממש הוא א"כ אס נימא דירושת הבעל דאורייתא למאי אצטריך קרא שהבעל מעמא לאשתו הרי מ"מ היא וע"פ שי' כתבו דזהו עעס שמשחיין את האשה ע"פ עד אחד משום

בחירושא עדיין יקשה היכא שמעידין שהיא מזרית שני ניפסול כיון דהבעל אין מיפסל [ומלאחי קושיה זו בשו"ת גבעת שאול סי' ע"ט] . אלא דלפי מה שכתבתי בסמוך ליישב קושיה המהרש"א בלחמא ד' דהחוס' הוה להס הכרה ממקום אחר דלא יתכן לומר דבאמת הוא כן דנעשה מזרי אס כן על קושייתו נאמר באמת דנעשה ממזר ויחיישב הקושיה בלחמא ח' משום דלא פסיקי ליה לחמא למחני במשנה על ממזר משום דלפעמים משכחת לה דנעשה ממזר :

ובישוב הקושיה בלחמא צ' היא קושיה החוספת נראה ליישב ק"ח בלחמא אחר מחי' החוס' דביבמות (דף מ"ט) מבואר דבעינן זר אלא מעיקרא וא"כ הך שיטתא מזרי איך כתבו החוס' שהוה פוסל את אשתו הלא הוי זר אלא מעיקרא . ונראה להביא מזה ראיה למה שכתבו האחרונים על הרשב"א ביבמות במשנה ראשונה צ"ה הערל דהרשב"א מנדרד שם דהמשנה הוי דלא כהלכתא דאיך פוטע דכא פוסל את אשתו הלא הוי זר אלא מעיקרא . והאחרונים מחמת דלא ניחא להו לומר דכמה סוגיות יהיו שלא להלכה [עיין דף כ"ו ע"ב גבי פ"ד כהן] וחדשו בזה דפ"ד לא דמי למחזיר גרושתו דהכא נעשה בו השתנות בגופו ומה לי אס הוא פ"ד מתחילתו או אס הוא נעשה לח"כ ודוקא מחזיר גרושתו הוא דלא הוי זר אלא מעיקרא כיון שהיתה שלו ולא כאסרה עליו אלא על ידי גירושין אבל באמת יש ליישב קושיה החוס' בפשיטות דהרי על מי שמעידים שהוא מזרי הוא פוסל את אשתו והעד אינו פוסל את אשתו משום דבעינן זר אלא מעיקרא וא"כ בעינן כאשר זמס וליבא [ודוקא לומר דגם כוננת החוס' כן הוא דלשון החוס' אינו סובל זה] :

ומעתה אנוסף ידי לתרץ הקושיה בלחמא ג' אך מקודם ייישב הקושיה בלחמא צ' בלחמא אחר דבסוגיא דיבמות (דף ע"ז) מבואר דבה גר עמוני ובה מזרי שני לר"י כשירה ולר"ל פסולה ועיין שם בחוס' ד"ה כל דמבואר שם כן דלר"י בין לת"ק בין לר"י יוסי (בדף ס"ט שם) בת מזרי שני כשירה ובזה הם מחולקים לת"ק מ"ש פוסל את אשתו ולר"י אינו פוסל . ולר"ל דסובר דבת מזרי פסול ס"ל דגם ת"ק דדס"ט סובר כן ור"י סובר כשר וגם אשתו אינו פוסל זהו המבואר שם וא"כ לר"ל אין מקום לדברי החוס' דלפי מה דס"ל פסול וס"ל דגם רבנן סוברים כן א"כ אין ההתלה לקושייתם . ואי לר"י יוסי דסובר כשר א"כ אין התחלה לחירושא דהרי סובר דגם אשתו אינו פוסל ואף לר"י אליב"ה דר"י יוסי אי אפשר להעמיד קושייתם וחירושא זולת לר"י אליב"ה דת"ק עולה דברייהם יפה . עכ"פ הן נאמר לפי הגירסא הכא ר"ל בטעם דלו ולא לזרעו דר"ל אזיל לשיעתו דפסול

תולדות דרוש לשבת הגדול נח לב

דקדושת נראה דסובר דסומא פטור גם מל"ה שכי' שם
 דסומא חייב עכ"פ צמנות מדרבנן שלא יהא נראה עבו
 משמע דסומא פטור גם ממל"ה :

ולפי' אם נימא דרק מעשה פטור ח"כ מיושב קושיה
 תוס' דיהיב נ"מ לענין סומא דמחמת מת מל"ה
 אינו מטמא דכעשה ליכא גבי' והלאו גם הוא מחוייב
 [עיין ברכות (דף כ') מחלוקת רש"י וחוס' ח"כ על מ"מ
 לא נאמר כלל הלאו או מתורת דחוי' הוא ולשיטת תוס'
 עולם דכרינו יפה] אבל עתה דהחורה התיבה ליעמא
 לה מחמת קרוב ולמ"ד לה יעמא רשות הרי ע"כ דבקרובים
 לא נאמר הלאו דליכא למימר מל"ד דחוי' דהרי ליכא
 מ"ע כלל ח"כ גם סומא מותר ליעמא . והמעין החכמה
 הקשה אמאי פסק הרמב"ם דלא כר"ע צוקנה את אשתו
 ותי' ע"פ הירושלמי שהביאו תוס' בריש סוטה יע"ש
 דלמ"ד חובה משום דלא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן
 מל"ה זה ערות דבר ואם רואה דברים מכושרין מה יעשה
 ע"כ חובה ומ"ד רשות משום דיכול לגרש והקשו מר"ע
 ותי' המעין החכמה דבאמת יש עוד סברה שיקנה מלגרש
 כדי שתיאסר על הבעל אלא דלר"א בגיטין יכול לגרש
 אותה ע"מ שלא תנשא לו וזה בסוגיא בתשובת הזקנים
 השיב ר"ע ב' תשובות חדא על חוץ וחדא על ע"מ ח"כ
 לדידיה חובה לקנה שלא תנשא לבעל אלא לר"י דלא
 פריך שם כי אם על חוץ ספיר קאמר הירושלמי ואם כן
 ניחא פ' הר"מ משום דקו"ל בע"מ הוי גט ח"כ וקנה
 אינו חובה :

ונניח הנחה זו דכא דמחולק ר"י ור"ע בריש סוטה
 גבי וקנה את אשתו וגבי לה יעמא וגבי לעולם
 בהם תעבודו המה הלויים זה בזה דמאן דסובר בחד
 רשות סובר באידך נמי רשות דתוס' שם הקשו הא אמרי'
 במכות תרי"ג מלות נתנו למשה ח"כ לר"י חסר . ונראה
 לתרץ דבדקדושתין (דף כ"ח) יש מחלוקת אם וגאל את ממכר
 אחיו רשות או חובה . ומעתה נאמר דר"י סובר גם שם
 רשות וזה יהיו מחולקים רי"ש יסבור ק"ש דאורייתא
 ויש להביא ראיה לזה מהא דאמרינן במנחות (דף ז"ע)
 שאל בן דמה את ר"י מהו שאלמוד חכמת יונת קרא
 עליו הנקרא לא ימוש ואם נימא דק"ש דרבנן ח"כ קרא
 דבשבך בד"ת כתיב כמבואר ברכות (דף כ"ח) וח"כ
 אמאי מביא ראיה מדברי קבלה ולא הביא ראיה מפסוק
 דאורייתא ולשי' הרמב"ן דק"ש של שחרית וק"ש של ערבית
 נמנים לב' מלות והשאגת ארי' העיר דאם ב' פרשיות
 דאורייתא ז"ל כל פרשה מל"ה צ"ע דהרי בכל פרשה
 כתוב המל"ה ח"כ לפ"ו איכא ד' מלות אלא ר"ע יסבור
 דק"ש דרבנן . והנה בסוף גיטין איחא לה יגרש אדם
 את אשתו אלא ח"כ מל"ה זה ערות דבר וירושלמי מקשה
 ח"כ למא לי לאו למחזיר גרושתו מן הנשואין . וכן קשה
 מנרשה

דדבר הדומה יכולים חכמים לעקור עיין תוס' ד"ה
 מחוך (בדף פ"ח) וקושיה תוס' למה איטריך קרא
 שהבעל מטמא יש לתרץ כגון שקידש קטנה ולא קבל
 עליוי' ח"כ אינו יורשה דהרי חיישין שמה איילונות ואף
 דרוב לאו איילונות ניכו מ"מ הא אין הולכין בממון
 אחר הרוב [והא דמבואר בסוגיא הכ"ל דהוא יורש אשתו
 קטנה י"ל בדקביל עליוי'] אבל עתה כיון שהחורה
 התיבה מחמת אשתו הרי מותר לעמא לה :

ומעתה עולם ההרכבה יפה דמאחר שהעיד שממאנין
 את הקטנות כר"א ח"כ נסחר תירוצי על
 הקושיה דלמ"ל קרא דכי יבאו אחים יחדיו ומוכרחין אנו
 לתרץ כתי' תוס' וח"כ נשאר הקושיה אימא כבוד ליבס
 פשוט לא ליבס ועכ"ז ח"כ שלה"ב משכחת לה וכנ"ל אלא
 ודאי דהכחורה תליא בתר לידה ח"כ נשאר קושיה חוט
 המשולם מנין לנו דאין קדושתין תופסין בחייבי לאוין
 נוקים קרא בחייבי טעם ומוכרח לומר דזה אינו במליאות
 שישראל יעשה מל"ה ואמאי לפי מה שזדדנו לעיל לסתור
 תי' תוס' או להריעב"ה דלא ניחא ליה בתי' תוס'
 ומוכרח לומר מחמת טעם דבר פדא וח"כ גם בממון
 אין עונשין מ"ה וח"כ אין הולכין בממון אחר הרוב .
 וח"כ מיושב קושיה תוס' ממ"מ ואינו מוכרח הכלל החדש
 שחידשו תוס' דדבר הדומה יכולים חכמים לעקור
 להכי ב' להעיד דאפ"כ משיחין את האשה על פי עד
 אחד והטעם י"ל כשיטת הרמב"ם דבמולתא דעבידא
 לגלויי עד אחד נאמן מדאורייתא :

אופן ב' כבר כתבנו דלמ"ד תמתין עד שתגדיל
 מיושב קושיה תוס' שהקשו למה לי קרא
 דכי יבאו אחים אלא דלר"א דאמר מלמדן אותה שתמאן
 נשאר הקושיה וי"ל דלר"א לשי' בלא"ה לא קשה דהוא
 סובר בגיטין דאדם יכול לגרש את אשתו בע"מ שלא
 תנשא אלא לפלוני ח"כ בכה"ג הרי משום דרבי גועס
 ליכא דבלא"ה היא אסורה להנשא מחמת התנאי של בעל
 הא' . ומה שהקשו תוס' למ"ל קרא דמטמא לאשתו הא
 מ"מ היא יש ליישב דכנה בזה יש ספק אם סומא פטור
 רק ממ"ע אבל בל"ה חייב או דילמא אף מל"ה פטור
 דהנה בשיטת מקובלת פ' החובל הביא דברי הרשב"א
 שהקשה על הר"י שכי' דסומא חייב דרבנן דח"כ עדיין קשה
 מה שמח ר"י הא הוא מל"ה ועושה מלאו דלא תסור שהוא
 מדאורייתא והטעם שסומא פטור אפי' מדרבנן וכבר
 הוכיחו האחרונים מקושיה הרשב"ה דס"ל להרשב"ה דגם
 לר' יהודה סומא אינו פטור אלא ממ"ע אבל בל"ה חייב
 דל"כ אף שסומא חייב מדרבנן ספיר שמח ר"י שגם בלאו
 דלא תסור אינו מל"ה לר' יהודה אבל הרא"ש פ"ק

מגרושה לכהן . ואם נימא דסומא פטור אף מל"ת ניחא דהוא מותר לגרש ואח"כ נתפס ואסור ליקח מזד מחזיר גרושהו . ומעתה נרכיב על ב' אופנים . א' על הדרך הנ"ל דמחמת שאמר ממאנין את הקטנות ח"כ נסתר התי' הראשון ומוכרחין אנו לתרץ כתי' ה' . שתירצתי ח"כ אנו סוצרין דאדם יכול לקדש ע"מ שלא תנשא לכל אדם . ולפ"ז מחמת שתיאסר הכובע אין אנו לריבין לקינוי ח"כ נשאר לנו וקנא את אשתו רשות ח"כ לה יעמא ג"כ רשות וח"כ אין הכרח לסברת התוס' בדבר הדומה יכולים חכמים לעקור משום התי' הנ"ל וח"כ ה"א דאין משיאין ולהכי קאמר דמשיאין . 3) אחרי דאנו סוצרין דאדם יכול לגרש שלא תנשא לכל ח"כ מחמת הכובע אין נריך לקנאות וינקוט עתה דלקנא חובה וקשה אמאי ומוכרח לומר משום דלא יגרש אדם את אשתו אלא ח"כ מנא וכו' וח"כ ע"כ סומא פטור אף מל"ת וחזר קובית התוס' גבי מה מנא ומוכרח לומר דבדבר הדומה יכולים חכמים . ולהכי משיאין . ואחרי שאמר משיאין את האשה בא להעיד על התרנגול שנסקל בירושלים . דהנה יש סתירה בסוגיית ש"ס אם פיתוי קטנה אונס או לא דביבמות (ס"ה) דיתא פיתוי קטנה אונס ובסנהדרין (ד"ה) אמרין שם בת שלש שנים ויום א' מתקדשת בביאה וכו' ואם בא עניה אחד מכל עריות שצורה מומתין על ידה והיא פטורה ואפי' בהמה והא בכל דקלון איכא תקלה ליכא ומשי הגמרא כיון דמוזיה היא תקלה נמי איכא ורמנא הוא דהם עלה כרי מוצא דמוזיה היא ולא אנוסה (עין א"ר על נדה) ואמרנו לייבב דבר זה ע"פ שני אופנים האופן הראשון דדבר זה תלי במאי דיתא בכחוצות (ד"ה) אמר אבוב דשמואל אשה ישראל שחנסה הסורה לצעלה חיישין שמה סופה ברצון ורצא פניג בס וס"ל דגם זה אונס דיתרא הוא דאונסה ועי' בב"ק (דף מ"ה) בתוס' ד"ה כמאן שכ' דדוקא סיכי דהתלת הביאה הי' באונס אבל הפיתויים שקודם לאו כלום הוא וח"כ יש מקום לומר דגבי קטנה כיון דדעה קייש אלא ח"כ תיקף כשפחה אחת שוב לא מניח להוקמי חפשה והוי אונס דנחשבת הפיתוי אלא כמו התלת ביאה בגדלה אבל כל זה אינו אלא לרצא אבי לצבוב דשמואל דגם אם התלת ביאה באונס לא מהני גס דין זה ניחא ואם כן י"ל דבסנהדרין קאי הסוגיא לצבוב דשמואל . ונבאר זאת דגם בסוגיא פשיט הגמרא מהמסנה דקטנה בת שלש שנים וכו' ודמי הגמרא מוזיה היא וכו' אמר רבא ה"ם מקטן ותי' הגמרא כיון דמוזיה הוא וכו' והקשה הגר"א בא"ר על עהרות במס' נדה הא רבה כבר שמע דיחוי הגמ' ומאי בא לפשוט מקטן ותי' גס משום דסובר דהגמ' דחה לאו דיחוי מעליא הוא דכרי מנין במקוב אחר דאמרין פיתוי קטנה אונס הוא ועיקר הגמ' סובר

משום דמנין לומר חוץ מבהמה אבל גבי קטן כרי מפורש דהבבבא נסקת על ידו ע"כ מביא ראייה מקטן יעו"ש . ועיין ביבמות (דף ס"ה) דרבא סובר פיתוי קטנה אונס . ולפי מה שביארתי הוא רבא לשי' והתרץ הקודם הוא סובר כאבוב דשמואל . וע"פ הלשם זו נאמר דבר חידוד . מחילה נוכח דאבוב לא ס"ל בזה כשמואל כרי' דיתא בכחוצות (דף כ"ג) הנהו שבוייתא דחייין לנהרדעא אותיב אבוב דשמואל נטורי עליהו אמר שמואל עד האי דנא מאן נטריכו וק' הא אבוב דשמואל סובר דתחילתו באונס וסופו ברצון אסור ופריך הגמרא משבוי' ומשי הגמרא בשבוי' הקולו ח"כ הא לא שייך אלא על דיטבד אבל לכתחילה בודאי דלריך להעמיד שומרים וז"ל דפליג בזה על אבוי . ובסנהדרין (דף ס"ג) פריך הגמרא למאן דס"ל דידי נפשה אין הולכין אחר הרוב מסך משנה ואם בא עליה יבס קנאה וחייבין עליה משום ח"כ ואמאי הימא חילונית היא מאי חייב קרבן והא מומתין קתיי אלא בדקבלה עלוי' . והנה שיטת רש"י (בדף כ"ה ע"ב) דרך וחייבין משום ח"כ פי' אם קבל אבי קדושין ותמרו התוס' הא מסיפא ידעינן אם בא עלי' אחד מכל העריות והרי חזינן דהגמרא מדייק מזה דאף בהמה בכלל ופירשו דזו קאי על אם בא עליה יבס וק"ל הסוגיא (דד"ס"ט) מאי מתרץ הגמרא דקביל עלי' הא מ"מ אם חילונית היא לאו בת יבוס היא ומחמת זה הוכרחו לומר דאף לפי המסקנא סובר הגמרא תירוץ הראשון וחייב היינו קרבן יעו"ש בתוספחה . והנה אם נימא דאין הולכין בממון אחר הרוב ח"כ ליכא תירוץ הגמרא דק חייב היינו קרבן דכרי ממון הוא ואף בממון אין הולכין אחר הרוב . והנה התוס' הקבו בסנהדרין (דף ג') אמאי אין הולכין בממון אחר הרוב ליליף בק"ו מו"ג דאוליגן בחר רובא ונראה לייבב דבסנהדרין (דף ס"ט) סובר ר"ה כרי' דרי' דאין הולכין בד"ג אחר הרוב ורבינא סובר דהולכין וסברת מחלוקתה נראה לומר משום דבחולין איתא דרובא דיתא קמן פשיטא דהולכין דכתוב אחרי רבים להטות אלא רובא דיתא קמן מנין ואיתא שם כמה למודים ורבינא יליף מעדים זוממין והלמודים האחרים המבואר לעיל שם הוא רק מאיסור יעו"ש . ח"כ רבינא לשיטתו סובר אף בד"ג ור"ה סובר ממודים אחרים ואינן אלא באיסור [אך לפי המסקנא שם דכל הלמודים נדחו נדחו ג"כ דברין . ולפ"ז י"ל דאך מחלוקת אם הולכין בממון א"ר תלי' בזה אם הולכין בד"ג עכ"פ שמואל דסובר אין הולכין בממון סובר אין הולכין בד"ג . וח"כ קשה סך דקטנה שמה חילונית ומוכרח נפרש כפרש"י דרך וחייבין עליה משום ח"כ הוא בדקביל אבי קדושין ובדקבל עלוי' דלשיטת התוס' דקאי על אם בא עלי' יבס אין תירוץ לשמואל דס"ל אין הולכין

בממון

שזה בכל הוא • ואם נימא כהכפ"ת דמלות יבוס ליכא גבי יבמה ח"כ מנאי קשיא לכו הא העשה ג"כ אינו שזה בכל • וכדאי גוונא כתב הס"מ ב"מ (דף ל"ח) דאמרין שם אי לכאן והיא צבית הקבצות הא אין עשה דוחה ל"ת ועשה וכו' שם בשם הר"ש וז"ל הקשו בתוס' הא הוי לאו שאינו שזה בכל וליתו עשה ולידחי ל"ת ועשה שאינו שזה בכל • וי"מ דעשה דהשבה נמי לא עדיף מיני' דהיהו נמי אינו שזה בכל דאינו כוונת בוקן ואינה לפי כבודו ולא בנשים משום דכל כבודה בת מלך פנימה ולאו מילתא היא דבין בוקן ובין בנשים כוונת שכל דבר ששכלו דרכו ליטול בשל חבירו חייב להחזיר וכן הביא שם בשם תוס' משאנן :

עוד

יש להביא ראיה דלא כהכפ"ת מהא דאמרין בריש מלות חליצה (דק"ח) ור"י זקני שנים זקנים שנים וכו' וב' בתוספת להשיג על פרש"י דשם ופירשו דהזקנים דלעיני אינעריך למיכתב דלוי הוה כתיב וגנשה יבמתו לעיניהם ה"א אי יבם סומא' לא יחלוץ יעו"ש • וא"כ יש להבין הא לר"י קיימין הכא ור"י סובר בב"ק דסומא פטור מכל המלות אם כן היא עליו באיסור ח"א ובודאי דלא שייך גבי חליצה אלא ודאי דהתוס' סוברים דגם עליו' איכא מלות יבוס והתוס' דהכא פליגי על התוס' יבנים בתבוצות וס"ל שזה כהכפ"ת וסוד הותר לבסומא ליבם אותה כדי שהיא תקיים מלות יבוס [ובארצות החיים כ' דסומא מותר ליבם דהוי כמו קטן להסבירא משום דזה היתר והביא ראיה ליה דל"כ משכחת לה ע"ז עריות כגון שנפלה לפניו בעוודו סומא' וח"כ נהרפא וגם בנרת נרה משכחת לה יעו"ש] • ומתראוי להתבונן אמאי לא הקשו התוס' ביבמות ד"ה בשמקשים מאלמנה מן הנשואין הא לאו ועשה שאין שזה בכל הוא ולא הקשו מהא דאמרין בשבת (דף כ"ה) דנהכי אין שירפין קדשים ביו"ט משום דאין עשה דוחה ל"ת ועשה וכן צביה (דף ח') גבי סוגיא דאפר כירה דלא חיי עשה דביסוי ודחי ל"ת ועשה דיו"ט • ולשיטת הריב"א בחולין (דף קמ"א) וכן הי"מ בקדושין (דף לד) תוס' ד"ה משקה דעשה שיש עמו לאו אין הלאו חלים והלאו בעלמנו נדחה באמת והא דאין עשה דוחה הוא רק מ"מ העשה שבנגדה ח"כ הרי עשה דיו"ט אינו שזה בכל ומיכרה לומר דהתוס' דהכא ס"ל דהלאו חלים ע"כ לא הקשו מסוגיות אלו וז"ע :

עכ"פ

לפי סברת התוס' ישנים דעיקר האיסור משום דבדידה ליכא עשה ח"כ אם היא קטנה ח"כ היא מחוייבת להנשא לו דהרי ליכא איסור ואחר כך כשנעשית גדולה מחוייב לגרשה [ודבר זה הוא פשוט וכן מבואר ביבמות (דף כ"א) גזירה ביאה ראשונה אעו ביאה שניה ופלא הוא על הב"ש בזה"ע סי' ע"ו ס"ק י"ח

בממון ובג"ל • ואם כן קשה קושיות התוס' הא מסיפא ידעינן ומוכרח לומר דזה לאו דוקא וי"ל חוץ מזה"א • וא"כ י"ל חוץ מזה"א נמי וח"כ לדידה אין אנו צריכין לחי' הגמרא דמוזיקה היא • ולפי מה שביארנו שמואל מוכרח לזה דהרי כיון דסובר יצרה הוא דהאסי' וכמו שהוכחנו לעיל אם כן סובר פיתוי קטנה אונס לפי ביאורינו לעיל :

האופן

הנה הירושלמי הקשה למ"ד לא יגרש אדם את אשתו אלא ח"כ מאלה בה ערות דבר ח"כ אמאי אינעריך קרא דלא יוכל בעלה הרשעין ת"ל דבלא"ה אסור להחזיר סועתו ומשני לעבור בב' לאוין גם קשה מגרשה לבסוף הא זונה היא • והנראה ליישב ע"פ מה דאמרין בתבוצות שם (דף מא) ויתוי עשה וידחי ל"ת ומשני הגמרא אי אמרה לא בעינא מי איחא לעשה כלל • והנה רש"י פו' שם השתא נמי מלמדן אותה לאמר אינו רוזה והתוס' פירשו דהפילו אמרה בעינא מ"מ לא חשיב העשה כיון דיש מקום לסלק העשה שוב אין העשה חשיב לדחות ל"ת [ולפי דברי התוס' יש לדון דעשה שיטתו בשאלה אין דוחה ל"ת דיש מקום לסלק העשה ועי' בע"ה ר"ה (דף כח) שפי' ג"כ כן אצל לא מעשמי] ובתוס' ישנים כתבו דהכא גבי דידה ליכא עשה דהא אי אמרה לא בעינא מי איחא לעשה הלבך אין לה לעבור בלאו משום עשה דידה • ובגיטין (דף מא) הקשו התוס' ויתוי עשה דפרו ורבו ולידחי לאו דלא יהיה קדש ותו' דבדידה ליכא עשה ע"ש • וזה מסכים לסברת התוס' ישנים הכא • ומזה התפלא מאוד על הכפ"ת ביומא שב' דמלות יבוס אינו כי אם על האיש ולא על האשה והוקשה לו מהא דאמרין ביבמות גבי יבוס ליתוי עשה ולידחי לא תעשה ואם כן מאי קשה הרי גבה ליכא עשה והמניא סברה חדשה דכיון דהא אין יכול לקיים העשה רק בחוץ שגם היא העבור על הל"ת שוב הותר גם לדידה והרי מהוס' הג"ל מוכח להיפוך • [ולכאורה הסברה נותנת כהכפ"ת דהרי התוס' בשבת (דף ד') כ' דהיכא דלא פשע אומרים לאדם שיחטא בשביל חבירו והביאו ראיה מפסחים (דף נט) דכהן עבר אעשה דהשלמה משום שהישראל יזכה בפסח ח"כ ה"י • אך י"ל דהתוס' העשה דפסח דוחה עשה דהשלמה משום דחמיר אצל הכא כיון דב' אנשים יעברו על לאו אם כן אין העשה יכול לדחות אותה אף אם נימא דעשה דוחה ב' לאוין אצל שני אנשים י"ל דזה גרע ודוק היטב] • ויש להביא ראיה דלא כהכפ"ת מדברי התוס' ביבמות ד"ה שהקשו וז"ל • ועוד קשה דלקמן פ"ב גבי אלמנה לכ"ג פריך הגמרא בשלמא מן הנשואין לא אחי עשה ודחי ל"ת ועשה אלא מן האירוסין יבוא עשה וידחה ל"ת מן הנשואין נמי אמאי ניחא לכו והא לאו ועשה שאין

שחקר לענין אם נשא שני ע"פ חונס ואח"כ עבר האונס
 אם מחוייב לגרסה ולא הזכיר הסוגיא דיבמות כ"ל] .
 וא"כ משכחת גרושה לכסן וגם מחזיר גרושתו זולת לר"א
 דהוא ג"כ ס"ל כב"ש כמבואר בירושלמי לא יתיישב התיורין
 על גרושה משום דס"ל פנוי הבא על הפנוי הויא זוגה .
 האף דגם אם היא קטנה איכא לאו דלא תאכילום להזכיר
 גדולים על הקטנים מ"מ אם נימא דעשה דוחה לב' לאוין
 נימא תרוצו :

אמנם

תירוצן זה לא אחיה כי אם לרצנן בכחוצות
 (דף מ' ב') דס"ל נערה אפי' קטנה וא"כ גם
 קטנה בכל הדינים האמורים בפרשה אבל לר"מ דס"ל
 שם דדוקא בגדולה מיירי הענין משום דכתיב ולו תהיה
 לאשה במהרה ע"מה אם כן גבי קטנה י"ל דהעשה ולו
 תהיה לאשה ג"כ ליבא . והנה מקום אחי לאמר דהך דינא
 אם פיתוי קטנה חונס או לא תליא במחלוקת ר"מ ורצנן
 דלרצנן דס"ל דגם בקטנה הענין מדבר א"כ כשחילקה
 הסורה בין חונס למפחה בכמה דינים . א"כ ע"כ מוכרח
 דגם גבי קטנה איכא חונס ופיתוי קטנה לאו חונס אבל
 לר"מ דהענין דחונס אינו מדבר אלא בגדולה י"ל דגבי
 קטנה אף פיתוי חונס הוא . ולפ"ז יתיישב סתירת
 הסוגיות בדקדושין (דף ס"ח) יליף רבא דקדושין תופסין
 בח"ל מני תשייב לאיש שתי נשים ופריך הגמרא ואימא
 חייבי עשה ומשני דלא משכחת לה וק' לשי' הרמב"ם
 דס"ל דעשה דוחה לעשה דמלרי (ועיין בשאגת אריה
 שהאריך בזה) א"כ הא משכחת לה ע"י חונסה והיתה
 קטנה [ובמ"א הקשינו על הסוגיא דקדושין (דף ס"ח)
 אם נימא דסומא פטור רק מעשה א"כ הרי י"ל דמקורם
 נקח מלרית בחיבור ואח"כ נעשה סומא אם כן השניה
 חבובה (עיין בחוס' יבמות מ"ע ד"ה ר"י שכ' דר"י
 סובר כר"ע דאין קדושין תופסין בח"ל והא דסומא פטור
 ר"י היא) . ואולי אחרי דהוא סומא ופטור מכל המלות
 א"כ מנין לנו דמהני גבי' ענין קדושין דהרי ענין קדושין
 חידוש הוא ומי שלא נכלל במלוה זו ליבא גבי' הענין
 והדין : ומלמדי בקרן אורה שכ' ג"כ כן והאריך בזה
 יעויין זו . אבל עוד נראה לומר דגבי סומא לא שייך
 קדושין דהנה השע"מ בריש הלכות גירושין נספקת אם
 קדושין בליבא פסול והביא שם בשם מור"ם דפסול משום
 דאיתקש הוי' ליציאה והסמ"ע בח"מ סו' ז' כ' דסומא
 ציוס נחשב כמו לילה ולהכי פסול לדון ודבריו נובעים
 מפירוש הראשונים בסוגיא דסנהדרין (דף ל"ד ע"ב) עיין
 ע"ז . וא"כ לפ"ז בסומא ג"כ לא שייך קדושין והשע"מ
 תמה שם הא גמ' מפורשת הוא בקדושין (דף י"א) כי
 קאמינא דקדשה בליבא וכן (בדף ה') לא לריבא דיהבי
 ניכליה בליבא . ונראה דלא ק"מ דיש לומר דהתם מיירי
 שהקדושין יחול למחר בבוקר ואם נימא דאדם מקנה

דשלכ"ל בודאי נימא דלכך מ"ד אמרינן ביבמות כהאשה
 רבה דיכול לקדש אשה אף שאין עתה ראויה לקדושין
 וע"י במ"ל בהלכות גירושין שהאריך דמחוסר זמן לאו
 כמחוסר מעשה דמי וא"כ בודאי נימא . עוד הקשינו
 לדעת הרמב"ם דעשה דמלרי נדחת א"כ משכחת לה
 ע"י יבום ואיכא אחת חבובה ואחת שנואה ושתי נשים
 מעט אחד בעינין . אך באמת תליא זה בחוס' והר"ן אם
 ביבמה הותר רק הערחה או גמר ביאה דלשי' החוס'
 ביבמות (דף כ"א) דרך הערחה א"כ נימא דהרי אין
 אשה מתעברת בהערה ואין אומר הכתוב לא יוכל
 לזכר . וא"כ י"ל דהרמב"ם ס"ל כחוס' . א"כ כשהיא
 קטנה אחי עשה דולו תהיה לאשה ודחי עשה דמלרי
 והשניה היא ג"כ מלרית א"כ אחת חבובה ואחת שנואה
 ושניהם מעט אחד וע"י ביבמות (ד"ג) בחוס' ד"ה רב
 זביר דלפעמים משכחת לה שקטנה תתעבר ומוכרח לומר
 דרבא ס"ל כר"מ דס"ל ולו תהיה לאשה במהרה ע"מה
 הכתוב מדבר ולר"מ כחבנו לעיל דלימא להאי תירוצא
 דגבי קטנה ליבא כלל העשה דולו תהיה לאשה וכיין
 דסבר כר"מ א"כ מצי סבר דפיתוי קטנה חונס הוא
 ולהכי סובר כן ביבמות שם אבל הסוגיא דסנהדרין אולא
 אליבא דרצנן :

והנה

בכחוצות שם (דף נ"א) פריך הגמרא על אבוב
 דשמואל דאמר חיישין שמא סופה ברצון א"כ
 חונס דשריח רחמנא היכי משכחת לה ותי' הגמרא כגון
 שראו עדים שגוה מתחילה ועד סוף א"כ לחבוב דשמואל
 יש ליישב קושיא הירושלמי הג"ל כיון דלא יגרש אדם את
 אשתו אלא א"כ מלא בה ערות דבר א"כ אמאי אינעריך
 קרא דלא יוכל בעלה הראשון גם קשה מגרושה לכהן
 הא זוגה היא . ד"ל כבש"ג שחאכסו והיה מוכרח לגרש
 משום דחיישין שמא סופה ברצון ואחר הגירושין באו
 עדים שזוהה מתחילה ועד סוף א"כ היא מותרת לבעלה
 גם אינה זוגה כדלמרינן ביבמות דבאונס לא הויא זוגה .
 אך באמת זה תליא במחלוקת הראשונים אם כל הספיקות
 מדאורייתא לקולא או מדאורייתא לחומרא דאם נימא
 מדאורייתא לקולא א"כ הא דאמר חבוב דשמואל חיישין
 אינו אלא מדרבנן והא דפריך הגמרא חונס דשריח
 רחמנא היכי משכחת לה הכוונה לדין דלפחות כל
 הספיקות אסורין מדרבנן א"כ איך משכחת חונס דשריח
 והלא מבואר בכל הש"ס דחונס שריח ומשני הגמרא
 דמשכחת לה כגון שראו עדים שזוהה מתחילה עד סוף .
 ואם כן אם כל הספיקות מדאורייתא לקולא נשאר
 קושיא הירושלמי :

ובשבת

(דף קל"ה) איתא ת"ר ערלתו ערלתו ודאי
 דוחה את השבת ולא ספק דוחה את השבת
 ולא אנדרונגס דוחה את השבת ולא נולד בין השמשות
 דוחה

דוחה את השבת ולא נולד כשהוא מהול ועי' בחוס' ד"ה ולא תמלא מצוהר דשני ערלתו המה מותרות עוד תמלא מצוהר דיש ללדד דלא כדכוננס אין אנו לריבין קרא למעט משום דר"י יליף דלא כדכוננס טעון מילה מקרא וריבין לא דרשו כלל עוד תמלא מצוהר דלגולד כשהוא מהול אין אנו לריבין הקרא דמסבירא אנו יודעין דאין לריבין להטיף דם ברית עכ"פ אכן לדברינו נאמר דלגולד בין השמעות אתי קרא מפורש למעט והחוס' בד"ס ולא הקשו למאי אינטריך קרא לזה הא בלא קרא הוה ידעינן מוטב שתבטל מצות מילה בשמיני מספיקא בשו"א ואל יחלל שבת בידים מספקא - אמנם אם נימא דכל הספיקות מדאורייתא לקולא ניחא דה"א שימול בשבת - עוד י"ל ע"פ מה דאמרין בשבת (דק"י) דמאן דסובר דמקלקל בחבלה חייב וליף מדאצטריך למשרי מילה ונאמן דסובר פטור ס"ל דגבי מילה הוי מתקן משום דתיקון מצוה חשיב תיקון - והשאלת ארי' מחולק עם הש"ך דהש"ך סובר דמילה קודם הזמן קיים מצוה מילה והש"א סובר דלא קיים מצוה מילה - ח"כ י"ל למ"ד מקלקל פטור וגבי מילה משום דהוי מתקן אם כן לרידיה אתי הקרא למעט נולד ב"ה כגון בכה"ג שגולד ב"ה של מולאי שבת דהשתא ה"ה דיכול לימול בשבת ממ"כ דאם נולד ביום א' ח"כ הוי עדיין בתוך זמן ולא קיים מצוה כלל והוי מקלקל וכהש"א להכי איצטריך קרא לחסור משום דקיים מצוה וכהש"ך :

והנה

נמלא במחברים סברה דהך מחלוקת בשבת אם תיקון מצוה חשוב תיקון תליא בזה אם מצוה ליכנות ניתנו או לא דהשבדל בין מקלקל ובין מתקן הוא דכחא בא הגאון מהם וגבי מקלקל לא ובחולין דק"מ שקיל וערי הגמ' הוי עהדות דכתיב גבי יפסורי מצורע מאי ממעט וקאמר הגמרא למעוטי יפסורי עיר הנדחה למאי ה' לשילוח לא אמרה תורה שלא לתקלה אלא לשחיטה והקשו החוס' הא חסור בהגאון מהמת עיר הנדחה ולמ"ל קרא ותי' דמצוה לאו ליכנות ניתנו - עוד אומר הגמרא שם למעוטי עוף שהרג את הנפש - ומעתה עולה הסרסבה יפה בסגנון זה דמאחר שהעיד שמאחינן את הקטנות ע"כ הוצרך להעיד שמשחינן את האשה ע"פ ע"א ועל התרנגול שנסקל בירושלים דהרי כבר ביארתי לעיל באופן השני בדרך א' שם דמהמת שסובר ממחינן את הקטנות מוכרח לסבור לה יעמא רשות - ואם כן אין הכרח לסברת החוס' דבדבר הדומה יכולים חכמים לעקור משום דיש לתרץ כתי' המצוהר שם ע"כ העיד דמכל מקום מביאין - והנה ע"פ תי' המצוהר שם מוכרח דסומא רק מעשה פטור דאם גם מל"ת פטור נסחר התיורן - ולעיל ביארתי דאם סומא פטור אף מל"ת מיושב קושי' הירושלי' ממחזיר גרוסחו ומזוגה - וא"כ לפ"ז הוא מוכרח לתרץ

תי' אחר על קושיה הירושלמי - והנה לפי מה שביארנו יש לנו שני תירושים לריבין דכתובות יש לתרץ בלנוסה וכשהיא קטנה ולר"מ נהרץ התי' השני אחרי דחייסין שומא סופה ברעון ח"כ מיושב קושיה הירושלמי ובכ"ל - אך זה אינו אלא אם נימא כל הספיקות מדאורייתא לחומרא וכיון דכל הספיקות מדאורייתא לחומרא ח"כ למאי אתא ערלתו ומוכרח לומר דמקלקל פטור וגבי מילה משום תיקון מצוה ובכ"ל וא"כ מצוה ליכנות ניתנו ואם כן לא מלינן לומר דעסורות אתי למעט יפסורי עיר הנדחה ואם כן השאר הקושיא עסורות למאי אתא להכי העיד על התרנגול שנסקל בירושלים - ומעתה אחרי שאמר שהתרנגול נסקל בא להעיד על יין בן מ' יום שנתכסף על גבי המצוה - מנחות (דף פ"ו) במשנה אין מביאין לא מתוק ולא מעושן ולא מצושל ואם הביא פסול ופרש"י מתוק תירוש שלא עברו עליו מ' יום עי' בחוס' שם (דף פ"ז) ד"ס מתוק שהשיגו על פרש"י דהרי הכא קתני אם הביא פסול ובכ"ל (דל"ז) הרי ר"ח יין מגיתו לא יביא ואם הביא כבר וגרסא דמתוק היינו מאליו ולא מהמת השמש ע"כ - וגרסא ליישב ע"פ מה שכתב הרשב"ם שם דלהכי אם הביא בשר משום דכתיב הסך נסך ולפ"ז י"ל דזה תליא אם דברה תורה כלשון ז"א או לא - [ואפי' לפי הכלל שכ' החוס' בסוטה (דף כ"ד) דדוקא היכי דהדרש מוליא ממשמעות הכתוב הו' אמרינן דברה תורה כלשון ז"א ה"ג דהדרש מוליא ממשמעות הכתוב דהרי ממשמעות הכתוב דוקא שבר ולא יין מגיתו] - וא"כ י"ל דהמשנה במנחות סובר כמ"ד דברה תורה ואם כן חשי' דיעבד פסול ור' חייא סובר לא אמרינן ולהכי סובר אם הביא בשר - אמנם עדיין יקשה מהא דמקשינן שם בכ"ב על רב מר"ה ודילמא סובר דלא כר"ח [ובפשיטות י"ל דהגמרא רוצה ליישב דאף כר"ח יסבור רב] - וע"ד החידוד י"ל דע"כ סובר רב כר"ח - ביבמות (דף נ"ז) בסוגיא דיש חופה לפסולות שי' רש"י שם דרב סובר כר"ה דחופה קונה ובקדושין (ד"ד) שם ר"ה סובר חופה קונה ופריך הגמרא ג' - תנן ד' לא תנן ומשני מילתא דכתיבא בהדיא קתני מילתא דלא כתיבא בהדיא לא קתני - וכבר תמכו האחרונים מפני מה נחשב כסף ושטר יותר כתיבא בהדיא מן חופה כיון דכולם אנו למידין מיי"ג מידות - ותי' דמאן דסובר חופה קונה סובר דכסף אנו למידין מאין כסף דהוי יוד יתירא ושטר יסבור דביאה מצעולה בעל דמובעלה ה"א עד דמקדש והדר בעיל וקשה נערה המאורסה דאמר רחמנא סיבי משכחת לה ומוכרח לומר בשטר ע"כ נחשב זה לכתיבא בהדיא יותר מזה - והנה הריב"ז ח"כ והרשב"א כחבו בד"ע דהא דאמרין עד דמקדש והדר בעיל אינו אלא לר' יאשי' דבעי קרא לחלק אבל לר' יונתן לא ח"כ מופח דרב סובר כר' יאשי' - והנה כתיב בקרא ומקלל אביו ואמו

ואתנו מות יומת איש איש אשר יקבל ומבואר בסנהדרין (דף פ"ה ע"ב) דלר' יאשי' אנו לריבין אביו ואמו קלל לחייב על כל אחד ואחד ולאחר מיתתו מומקלל אביו וזה עומטוס מאיש איש ולר' לא לריבין קרא להלק וגשאר קרא דאביו ואמו קלל לאה"מ ומקלל לבת עומטוס ואיש איש דברה תורה כלשון ז"א • ולפ"ז רב סובר דלא אמרינן דברה תורה ומישב הסוגיא דב"ב: ובוזה יתישב נמי מה דאיתא שם דהגמרא פריך מהליסטיון על מתוק ומשני דבינא כרוך ותני ושיעת רש"י הוא דשניהם לפסול והתוס' חולקים ופירשו דשניהם להכשיר והביאו ראיה מהסוגיא דב"ב הג"ל • ולפי מה שביארתי ניחא דהתם הסוגיא וכן הצרייחא דכ"ל דמתוק כשר ח"כ מכש"כ הליסטיון דזכו עדיף כמבואר שם במנחות • וביבמות (דף פ"ד) אמר ר"י אמר רב לא הוזהרו כשירות להגשא לפסוין מחייב רנב"י לא יקחו לא יקחו מלמד שהאשה מוזהרת ע"י האיש אמר רבא כל היבא דהוא מוזהר היא מוזהרת וכל היבא דהוא לא מוזהר היא לא מוזהרת • והקשה הרשב"א למה לי קרא על זה ת"ג מלפ"ע • ואמרתו ליישב ע"פ הכלל שהדש שהמניחו האחרונים דהיינו דגבי ליבא הלאו אינו עובר על לפ"ע וח"כ הכא חי לאו דכתיב נא יקחו גם מחמת לפ"ע ליבא • ואם כן מזה מוכרח כלל זה על לפ"ע דהיינו דגבי ליבא הלאו אינו עובר • עוד י"ל ע"פ מה דאמרינן בכחוצות (דף מ') ולו הטיה לאשה באשה הראויה לו פרע וכו' • ופריך הגמרא ויתי עשה וידיחי ל"ת ומשני הגמרא חי אמרה לא צעינא מי איתא לעשה כלל ושי' התוס' שם דעשה שאנו יכולין לבטלה ולגרום בלא יסיה עוד העשה עשה כזו אינו דוחה ל"ת אבל הר"ר עזרא מפרש שם דהא דקאמר הגמרא חי אמרה נא צעינא היינו דמזה מוכה הגמרא דגבי דידה ליבא העשה כלל וח"כ חף דלגבי דידה עשה דוחה ל"ת אבל אין לה לעבור בלאו משום עשה ידידיה • וח"כ לפ"ז מיושב קו' הרשב"א דהא אם לא היו מוזהרות נשים ח"כ בכש"ג גם לפ"ע ליבא דהא גבי דידה היתר הוא וח"כ היה צריך ליקח אותה אבל עשה דגם נשים מוזהרות ח"כ חסור • היזא מדברינו דנפי' הררע"ז יש לנו תי' אחר וליבא הברה לחדש הכלל הג"ל • ובפסחים (ד"ד) הווא ארמאה דהוי סליק ואכיל פסחים בירושלים וכו' וקטלוהו ויש להבין אמאי קטלוהו • ואמינא ליישב ע"פ מה שכתב הרמב"ם בריש הלכות ק"פ המאכיל כזית פסח לב"ג אינו לוקה וכו' הכ"מ דהאזכרה על המאכיל אך מחמת דכתיב לא יאכל להכי אינו לוקה והכל"ה בפסחים (דף ע"ג) חולק ומחליט בדעת הרמב"ם דהאזכרה לב"ג ולהכל"ה ניחא דהרי גבי ז"ג אזכרתן זו היא מיתתן להכי הרגוהו אבל אם נימא כשיעת הכ"מ קמה הקושיא גם נלכה :

עוד יש להוכיח דרוקא כהכל"ה מהא דאמרי' ביבמות צ"ב הערל מנין לערל שאינו חובל בתרומה גאמר תושב ושכיר בפסח וגאמר תושב ושכיר בתרומה מה תישב ושכיר האמור בפסח ערל חסור בו אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל חסור בו מופנה דאי לא מופנה היבא למויפקר הלא מופנה ועיי"ש בתוס' שהקשו וכו' בשביל להפגווי כתיב שקר ותו' דהגמרא מוקים ההושב ושכיר היינו תושב ושכיר עובר כוכבים • ועכ"ז מופנה הוא דהרי לא גרע מערל וב"ג ושם אמרינן בסוגיא לחוקים תושב ושכיר על ערבי מהול וגבעוני מהול וקאמר הגמרא דטובד כוכבים אף אם הוא מהול ערל מקרי • והוכיח מזה הריעב"א דב"ג היינו שנהכרו מעשו לאביו בשמיים גרע מחובב ושכיר דאל"כ איך קאמר הגמרא על ערבי מהול הא מ"מ אין לנו לריבין קרא לזה דהא מב"ג לנו יודעין זאת הלא ודאי גרע • והא כן איך אמרינן דתושב ושכיר מופנה כיון דמב"ג לא היינו יודעין ומערל ג"כ נא היינו יודעין דהא בערל קאי האיסור על ערמו וכהא חידשה התורה האיסור על המזכיל הלא ודאי כהכל"ה • אמנם חף אם נימא כהכל"ה קשה לשי' הרמב"ם דגבי ז"ג כל שיעורן בכ"ס • ח"כ קשה איך היינו יודעין מערל דהרי חכילה דערל בכזית • אכן לפי מה שמאדד המל"מ בפ"א מהל' חו"מ דהתם חכילה הוי בכל שהוא והא דקיי"ל חכילה בכזית היינו שגאה ח"כ הלכה נומר דלענין מלקות דרוקא בכזית ולענין איסור כדקאי קאי וגהכי ח"ס חסור עיי"ש ח"כ שפיר קאמר הגמרא דהוי מופנה דגם חכילה דערל הוי בכ"ס ועיי' שם במ"ג שהקשה הא ביומא אמרינן ר"ל סובר ח"ס מותר מן התורה ומאדד שם דבאמת ר"ל סובר דחכילה דקרא הוי בכזית וכן אומר בישונו חכילה בעין וליבא ור"י סובר דחכילה דקרא הוי בכ"ס ולהכי סובר דח"ס חסור :

ומצינו כשבא דוד אל בית החימלך אין להם חול כי אם לחם קודש אם נשמרו הגערים אך מאשה וכבר נזכר וזוהו ע"ז ראשונים והאחרונים הלא זר הוא ועכ"ז חתה נותן לו ח"כ למה חתה מקפיד על איסור עומאה • ואמינא ליישב על ז' אופנים • פן א' אם נימא דח"ס חסור מדאורייתא יש ליישב ע"פ מה שב' הרא"ה דהא דח"ס חסור אינו הלא כשלא היה לו שעת הכושר דומיא דהלז ובכר הקשו עליו מסוגיא דיומא בריש פ' יוה"כ דגם גבי יוה"כ ח"ס חסור מדאורייתא וביארנו דכוונת המהרא"ה הוא דרוקא גבי חמץ דהשעת הכושר הוא בעיקר העיסה אבל הכא גבי זמן דיוה"כ משבא יוה"כ שוב אין לו שעת הכושר • ח"כ ה"ג על איסור לחם הפנים לזר הרי חכילה בעת הכושר קודם שנגעשה ל"ה אבל לאו דעומאה לא שייך זאת דהרי זה דמי לזמן דיוה"כ

תולדות **דרוש לשבת הגדול** נה **לה**

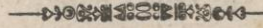
דיו"כ ואם כן אחימלך סבר כי מן הסתם יאכל פחות משיעור ויסיח מותר מדאורייתא אבל לאו דטומאה . פן ב' לפי הכלל שצארתו לעיל דסיכי דגבי ליכא הלאו אינו עובר על לפ"ע א"כ אחימלך לא חשש כי אם לעצמו שלא יעבור על לפ"ע כמושיט כוס ויין לנזיר לכן על לאו דזרות לא חשש אבל על לאו דטומאה חשש . וביבמות בהערל בסוגיא שם מצואר דמאן דיליף דערל אסור בתרומה מתושב ושכיר ס"ל הוה דכתיב איש איש דברה תורה כלשון ב"א . וכבר הבאתי הסוגיא דחולין דאם נימא דטבורות אחי למעוטי ליפורי ע"ה א"כ מוכרח דמנות לאו ליהנות ניתנו אבל אם נימא דחתי למעוטי עוף שהרג את הנפש ליכא הכרה . והנה האחרונים הקשו לשיטת הרשב"א דאף היכי דאיכא הכאה הגוף נמי אמרינן מנות לאו ליהנות ניתנו א"כ מנ"ל גבי כלאים בלינות דעשה דוחה ל"ת דילמא משום דמנות לאו להנות ניתנו . והיינו יכולין לומר דבאמת יש לילף דעשה דוחה ל"ת משריפת קדשים כמצואר ביבמות (דף ה') בחוס' שם מדכתב רתמנא בוקר שני גבי שריפת קדשים משום דיכול להמתין עיי"ש . והא דאמרין בכחוצות (דף מ') וייתי עשה ויחדתי ל"ת פירשו שם התוס' דאע"ג דקאמר שם הגמרא יתורה ולו תהיה לאשה מ"מ פריך הגמרא א"כ ניליף מזה דאין עשה דוחה ל"ת ומשני הגמרא דיתורא דקרא אחי דדוקא בכ"ג אינו דוחה משום דאין אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל . ולפי' התוס' דלעיל דמחמת דים אופן שלא יהיה העשה ע"כ עשה כהאי אינו דוחה ק"ל כיון דמכלאים בלינות ילפינן דעשה דוחה ל"ת והתם נמי חי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה דהרי אינו מהויב לילך בצגד של ד' כנפות : ואחרי כל הסקדמות אשר העתינו נניח עוד הקדמה אחת ונבא להרכיב המאמרים . התוס' בנדא הקשו מנין הוא יודע דיון בן מ' יום כבר ילא מכלל יין מגיתו דילמא הוא עדיין יין מגיתו ומה שנחנך ע"ג המוצה משום דאם הביא כשר [ומה שחירן שם על לכחילה דחוק דאם כן הל"ל שהיו נוסכין על גבי המוצה] אבל אכן לדרכינו נאמר מזה דבאמת ס"ל דפסול ומעתה עולה הסרכה מאחר שהעיד על התרנגול שנסקל א"כ ליכא הכרה מעבורות דמנות לאו ליהנות ניתנו ולומר דמכלאים בלינות ליכא ילפותא דעשה דוחה ל"ת חלא נשאר דגם מכלאים בלינות אנו יכולין לילף דעשה דוחה ל"ת . וא"כ חפילו היכא דאין אמרה לא בעינא נמי עשה דוחה ל"ת . וא"כ קשה על יתורה דקרא דולו תהיה לאשה דעשה אין דוחה ל"ת ומוכרח לומר כפי' הרע"ז אשר הבאתי לעיל . ואם כן הרי אין לנו הכרה לחדש הכלל דלפ"ע מקובות הרשב"א גבי לא יקחו דהרי יש לנו תי' אחר וא"כ גבי אחימלך אנו מוכרחין לתרן מחמת ח"ש .

ומעתה נבוא לבאר דאחרי שהעיד על יין בן מ' יום שייך להעיד על תמיד של שחר שקרב ב' שעות . כבר הוכחתי לעיל דממה שהעיד על יין מוכרח דס"ל דאם הביא פסול משום דברה תורה כלשון ב"א . ועוד יש להוסיף דבאמת יש להבין מאי נפקא מינה בעדותו מאי דהוה הוה . אמנם התוס' בסנהדרין (דף י') כתבו דהא דמלינו בגמרא הלכתא על כמה דברים דאינו נוהג בזה"ז משום דמזה יוצא לנו כ"מ לדינא לד"א דנוהג בזה"ז . ואם כן ה"ל על תמיד של שחר יש כ"מ פשוט לענין זמן תפלה כמצואר ברכות (דף כ"ז) וגבי יין איכא כ"מ דבב"ב (דף צ"ז) מצואר שם דאם יין מגיתו אם הביא כשר גבי קידוש כשר לכחילה . וא"כ אם נימא דריב"ב ס"ל דאם הביא פסול א"כ איכא כ"מ במה שמודיע אותנו דבן מ' יום יוצא מכלל זה דהוא כשר לקידוש . עכ"פ מוכרח דס"ל אם הביא פסול והעטם משום דברה תורה כלשון ב"א . וא"כ אנו יודעין דערל אסור בתרומה מתושב ושכיר וכמו שביארתי לעיל :

והנה הרמב"ם השריש בשורש ב' דכל דבר הגלמוד בג"ש אינו נמנה בזמנין ההרי"ג [האף דהרמב"ם בעצמו ב' דהכא שאני מ"מ אכן לדרכינו לא נתפוס עתה סברה זו] . אם כן לכאורה קשה המחלוקת מאן דיליף מאיש איש ומאן דיליף מתושב ושכיר אך יעלה מנין ההרי"ג או למאן דיליף מתושב ושכיר יחסר לאו א' או למאן דיליף מאיש איש עפי להו לאו א' וכמו שהקשו התוס' בריש סוטה כה"ג . אמנם י"ל מאן דיליף מחו"ש יעבור כפי' הסמ"ג דמונה לאו דולא יבואו לראות כבלע את הקודש ויסבור דאף דבר שאינו נוהג לדורות נכנס בזמנין . ומאן דיליף מאיש איש לא ימנה לאו זה . אמנם לפ"ז תשוב הקושיא על מ"ע דים מ"ע דחלוקת המשמרות . ויש שיטה דסובר דאין המנה שיעבדו ברגל כולם יחד חלא דהחלוקה הוא המ"ע וכבר חלקן משה כדאיתא בענינים אים כן אינו נוהג לדורות . אמנם נאמר דבזה פליגי דזה יסבור גבי ק"ש יש ב' מנות ק"ש של שחרית וק"ש של ערבית וכפי' הרמב"ן ויסלק המ"ע דחלוקת המשמרות . וזה יסבור דגבי ק"ש הוי מ"נה אחת ודו"ק . ובבב"ב (דף י"א) קאמר ב"ש דבערב יטה מקרא דכתיב בשכב ובקומך ולא כתיב בצוקר ובערב . ויש להבין לדידן מאי אנו מתרנין ע"י . וי"ל ע"פ מה שכתב הכסף

זו . היואל מזו דריב"ב דסובר ג"כ חושב ושכיר ס"ל למנות לאו דולא יבואו . ואם בן איבא עשה לחלוקת המשמרות וגבי ק"ש ליבא אלא מנוה אחת א"כ מוכרח ללא כהכסף משנה ושאר הקושיא לדידן אמאי לא כתיב בצוקר ובערב . אמנס י"ל דאי הוה כתיב בצוקר הוי משמע עד ד' שעות אבל עתה לא הוי כי אס עד זמן קימה עד ג' שעות ולהכי כעיד דבצוקר דכתיב גבי תמיד הוי עד סוף ד' ולא עד סוף ג' ודוק . סליק בעז"ה :

הכסף משנה דמדאורייתא כמו דדרשינן בשבבך כל הלילה ס"ג נידרות ובקומך כל היום . וא"כ מהורן דאי הוי כתיב בצוקר לא משמע אלא עד חלות או עד ד' שעות . אמנס המג"א תמה על הכ"מ דא"כ איך אמרינן בצרכות דזה הוי מ"ע שהז"ג . אך י"ל דלהכי הוי מ"ע שהז"ג מבום דשל יום אינו נוהג זלילה ושל לילה אינו נוהג ציום . אמנס ז"א אלא לרמזין דס"ל דהס שתי מלות אבל לרמז"ס דהכל חדא מנוה הוא א"כ ליתא לסברא

דרוש שני לשבת הגדול

(מדרש פ' שמות) למה משה ואהרן אמר להם פרעה אתם למה ודבריכם למה .

ה' היתה אל אלי' וישנס מתניו וירן לפני אחאב . המורס מכוגיא זו דר"י ב"ק ס"ל דכל מקום שנאמר חרון אף ז"ל רושס ור"ש בן יוחי ס"ל ג"כ כן וס"ל דגס כאן נעשה רושס שנסחלק מן הכהונה וחכמים וי"א ס"ל דכאן לא נעשה רושס וס"ל דחרון אף אין עושה רושס וכן סובר ר' יוחנן למאי דלפיך הגמרא וכן מסכים לה מיימרא השני' דר"י דאמר מהכא ויד ה' היתה אל אלי' משמע דמסכים למיימרא דר' ינאי הרי שסי' נזהר לדבר עמו בצבוד מלכים ור"ל ס"ל דסגרו וס"ל דחרון אף עושה רושס:

ר' אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות שנאמר יסלח גם חרון אפו עברה וזעם וזרה משלחת מלאכי רעים עברה אחת וזעם שתיס וזרה שלש מלאכי רעים ארבע וכו' . ר' עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה וכו' היתה של חמש מכות שנאמר יסלח גם חרון אפו וכו' ח"א אחת עברה שתיס וכו' ויש להבין טעם מחלוקתן במאי פליגי ר' אליעזר ור' עקיבא . והגראה דר"ע אזיל לשיטתו דשבת (דל"ז) כיואל בדבר אחת אומר ויחר אף ה' גם וילך מלמד שאף אהרן נטרע דברי רבי עקיבא א"ל ר"י ב"ב עקיבא צין כך וצין כך אחת עתיד ליתן את הדיון אם כדבריך התורה כיסחו ואתה מגלה אותו ואם לא אחת מוציא לעז ואלא הכתיב גם הווא בניפסה בעלמא . ויש להבין ג"כ טעם מחלוקתם . והגראה דפליגי בהך מחלוקת דאיתא התם בצבחים (ד' ק"ב) כתנאי ויחר אף ה' במשה ר"י בן קרחא אומר כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושס וזה לא נאמר בו רושס ר"ש בן יוחי אומר אף זה נאמר בו רושס שנאמר הלל אהרן אחיך הלוי והלל כהן הוא ה"ק אני אמרתי אחת כהן והוא לוי עכשויו הוא כהן ואתה לוי וחכמים אומרים לא נכתבה משה אלא שבעת ימי המילואים ויש אומרים לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שנא' ומשה איש האלקים בניו יקראו על שבע הלוי ואומר משה ואהרן בכהניו וכו' וכל חרון אף שבתורה נאמר בו רושס והכתיב וי"א מעס פרעה בחיי אף ולא ח"ל ולא מידי אמר ר"ל סגרו וי"א ומי אמר ר"ל הכי והכתיב ונלצת לקראתו על שפת היאור ואמר ר"ל מלך הוא והסבר לו פנים ור"י אומר רשע הוא והעיז פניך בו איפוך ח"ר ינאי לעולם תהא חימת מלכות עליך דכתיב וירדו כל עבדיך אלה חלי ואילו לדידי' לא קאמר לי' ר"י אמר מהכא ויד

ועפ"י מיושב אללי שי' הרמז"ס (בפ"י מהל' ממרים) שפ' דלפילו ה"י אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתירא ממנו . והטור וי"ד (סי' ר"מ) תמה עליו מסוגיא דב"מ הניח להם אביהם פרה ועליה וכל דבר המסויים חייבין להחזיר מפני כבוד אביהן והני מפני כבוד אביהם מי מייחייבי והא כתיב ונשיא בעמך לא תאור והאי לאו עושה מעשה עמך ומשני בשעשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת ש"מ בלא עשה תשובה אין חייב בכבודו . והגראה דהרמז"ס סובר דכיבוד ובזיון הוא שני דברים נפרדים כיבוד הוא רק מ"ע ואין כופין עלי' מפני שהיא מ"ע שמתן שכרה בלדה אבל בזיון לבנות האב הוא נכלל בלאו אשר הוא מוזהר שלא לקלל את האב ואף שאינו חייב מלקות עד שיקלל בשם או בכינוי אבל מ"מ איסורא דאורייתא איבא הרי הוא אומר חרור מקלה אביו ואמו וסובר הרמז"ס דבאינו עמ"ע עמך אז הללו ליבא אבל מ"מ עשה דכיבוד מיהא איבא ורק מלאו הוא דמעטוי' רחמנא ובאמת הדבר מוכרח לומר בן דהרי המיועב דבאינו עושה מעשה עמך לא כתיב גבי אביו אלא בנשיא ורק כיון דאזרתה מקלל אביו ולפינן מנשיא א"כ

לסם אלא יהא בידו עד שיבואו ויודיע אותם ויעלו את
 שלהם אבל אם נשבע שזה פרוטה ומעלה חייב לרדוף אחר
 הבעלים עד שיחזיר להם אפילו באיי הים מפני שכבר
 נתחיישו מאחר שנשבע ואינם באים עוד לחובצו. והוא
 מצוהר בסוגיא ב"ק ק"ד ועיין בקצות שם שהשיג על
 הש"ך שכ' דגם הרמב"ם מודה לר"ך לשלוח להודיע רק
 שאינו ר"ך לרדוף אחריו אלא דעת בקצות להרמב"ם
 אין ר"ך לאי הודאה ולא הודעה עיי"ש היטב שכ' וז"ל
 והראש דאפי' אינו מודה כלל אלא שהוא רוצה בעצמו
 לני"ש ולהחזיר הגזולה כיון דידע למאן גזלי ומזומן
 להחזיר ה"ל כפקדון גבי' וא"ל כלל הודעה ועיין בקצות
 שם ס"ק ג'. א"כ לפי' לדעת הרמב"ם גם בגזל י"ל שמה
 הרהר תשובה בלבו דהרי אין ר"ך לעשות שום דבר אלא
 שיהא נגמר בדעתו שיהא הדבר מזומן בידו להחזיר אבל
 אם נימא כשי' העור והראש"ש לר"ך הודאה והודעה א"כ
 גבי גזל לא שייך לניחש שמה הירבה דלא סגי בהירבור
 א"כ י"ל דהרמב"ם לשי' סובר דאפילו אביו רשע מכבדו
 ומתירא ממנו היינו משום דאנו לריכין לניחש בכל רגע
 ורגע שמה הירבה תשובה ואפי' בגזל מהני להרמב"ם
 ולהכי לא פריך הגמרא ב"ק בסוגיא דהגזול ומאכיל לבניו
 והני משום כבוד אביהם מי מחייבי משום דבסחם נמי
 לריכין להחזיר משום דחיישינן שמה הרהר תשובה ורק
 על זרייתא דרביה פריך הגמרא שפיר דהרי הריעב"א
 בחידושו לקדושין (ד' ו') כ' דרביה קנאה אף שיואלה
 בדיינים מ"מ תיכף כשמתן רבית למלוה קנאן קנין גמור
 ואי קידש זהו אשה מקודשת ועיין בנתיבות ס' ר"ח
 שביאר הדבר וז"ל שם אבל להמסקנא דהש"ם הדורשין
 אינן מחזירין מטעם דכתב רחמנא וחי אחיך אהדר לי'
 כי היכי דניחי לדידי' אזהר לזרי' לא אזהר וכו' מוכיח
 מקרא דרחמנא אקני' לי' הרבית רק שהזכירו להחזיר כי
 היכי דניחי ואין עליו רק מ"ע להחזיר רבית עיי"ש וא"כ
 בודאי דזה אינו מקיים בהרבור דהרי המ"ע הוא שיחזיר
 לו כי היכי דניחי וכל זמן שלא החזיר לידו עדיין לא
 קיים המ"ע וא"כ פריך הגמרא שפיר והני משום כבוד
 אביהם מי מחייבי ומשני הגמרא הב"ע שאנו יודעין שעשה
 תשובה וגם רצה להחזיר אלא שלא הספיק להחזיר עד
 שמת ובכה"ג נקרא עושה מעשה עמך. ועפ"י מיושב ג"כ
 קוש' החוס' בד"ה אי שהקשו למ"ד אינה יואלה בדיינין
 א"כ מאי פריך הגמרא מאי בעי גבי' ונדחקו החוס' בזה
 אבל לפי דברינו א"כ התחלת דברינו והני משום כבוד
 אביהם מי מחייבו אינו אלא למ"ד יואלה בדיינין וא"כ
 פריך הגמ' שפיר מאי בעי גבי' :

א"כ הוא דוקא בעושה מעשה עמך דהרי אין עונשין
 אלא א"כ מחזירין (עיין סנהדרין ד' ס"ו) א"כ הרי לר"י
 ה' משה מוזהר גם על פרעה שיתן לו כבוד מלך וכן אלו'
 נתן לאחאב כבוד מלך אף שאחאב לא ה' עושה מעשה
 עמך א"כ גבי מלך גופא אף דבאמת באינו עושה מעשה
 עמך ליכא הללו והאיסור מה שהוא מוזהר שלא לבנות
 המלך אבל מ"מ עשה דכיבוד עדיין איכא דהעשה מעולם
 לא נתמעט א"כ גבי אביו ג"כ הדין כן. ומעתה מיושב
 הסוגיא דהחוס' בנתיבות (דף פ"ו) ד"ה פריעת ב"ח כ'
 וז"ל אבל בזליכא אחריות נכסים מלוה על היתומין ולא
 היו כופין כדמוכח בפ' מי שה' נשוי גבי ההוא דשבק
 קטינה דארעא וטעמא משום דהויא מלוה כיבוד מלוה
 שמתן שכרה בצדה והא דאמר בהגזול עליס (דל"ד) הניח
 להן אביהן פרה ועלית וכל דבר המסויים חייבין להחזיר
 מפני כבוד אביהן התם אם לא יהיו מחזירין איכא קלון
 אביהם הלכך חייבין לשלם אבל משום כיבוד לחוד' לא.
 הרי מצוהר דאין הכוונה במשנה מפני כבוד אביהם היינו
 מ"ע דכיבוד אב אלא דהכוונה דאם לא יחזיר הרי הוא
 מצוה לאב ע"כ חייבין להחזיר וכו"ד ג"כ כופין וא"כ אף
 לשי' הרמב"ם פריך הגמרא שפיר הן אמת דמ"ע דכיבוד
 איכא גם באביו רשע אבל מדוע הברייתא אומר חייבין
 להחזיר ה"ל להברייתא לומר מלוה להחזיר אלא ודאי
 דכוונה המשנה הוא דהו זיון לאביו וא"כ גם ב"ד היו
 כופין אותו לאחרותי מאיסורא וא"כ פריך הגמרא שפיר
 הלא זהו דוקא בעושה מעשה עמך וא"כ אין מסוגיא זו
 שום סתירה לדעת הרמב"ם :

והנה מקום אתי ליישב דעת הרמב"ם באופן אחר
 דהנה באמת יש להבחין דהכא ב"מ וכן ב"ק
 (ז"ד) שבויה זרייתא זו דהניח להם אביהם פרה ועלית
 דאירי במעות של רבית פריך הגמרא והני משום כבוד
 אביהם מי מחייבי אף שאין זה נוגע כלל לענין הסוגיא
 אף אחרי שנזכר הברייתא בה הגמרא לפרש הברייתא .
 וב"ק ד' קי"א על המשנה דהגזול ומאכיל לבניו והניח
 לפניהם פטורים מלשלם הניח להם אביהם אחריות נכסים
 חייבין לשלם ומפרש הגמרא לחד מ"ד דלאו דווקא קרקע
 אלא אפי' פרה וחמור חייבין לשלם מפני כבוד אביהן
 וה"ל להגמרא ג"כ ליפרוך והני משום כבוד אביהן מי
 מחייבי ולא פריך הגמרא כלל אף שהכא הוא עיקר מקומו
 של משנה זו. ועיין בקדושין (ד' מ"ט) ע"מ שאני לדיק אפי'
 רשע גמור מקודשת שמה הרהר תשובה בדעתו ועיין
 אה"ע ס' ל"ח שהביא פלוגתא זרי' אם מהני הירבור
 בגזלן קודם שהחזיר הגזילה ויש להבין במאי פליגי הנך
 ב' דעות. והנראה דפליגי בזה דבש"ע ח"מ ס' ס"ז
 איתא הגזול את חברו אע"פ שכפר בו הואיל ולא נשבע
 אם חזר והודה אינו חייב לרדוף אחר הבעלים להחזיר

והנה

לפי המצוהר בסוגיא דזבחים ה"ל דר"י סובר
 דוגלבת לקראתו היינו שיהא עמו בכבוד מלכים
 א"כ ע"כ לית ליה להאי כללא דכל מקום שנאמר מרון אף

איסור הנאה מוכבשר אשר יגע בכל עמא לא יאכל באש ישרף ומתורץ הקושיא מה שהקשינו לר' יהודה דסובר מפני עומאה נשרפה א"כ מאי עביד עם הכתוב באש ישרף לדלדי' לשי' אנו לריבין הכתוב כדי ללבו מיותר בלא יאכל וכיון שכן שוב אין שייך להקשות חולין מקדשים לא יפנין כיון דכהב רחמנא קרא יחידא גבי קדשים למילף מיני' במקום אחר על חולין וכי היכי דאנו למידין על איסור הנאה כמו כן יש ללמוד על שריפה והמיטוט דכותה בשריפה הוא מוקים לשור הנסקל כמו שב' התוס' בד' כ"ז בד"ה מה ומלאתי סברה זו בפ"ג ג"כ :

וכן נאמר על ר' עקיבא . דכנה הרא"מ הביא פלוגתא דתנאי בסדר לו ושמיני בענין שבעת ימי המילואים אימתי החילו דברייתא דת"כ סובר שהחילו בכ"ג בחדר וא"כ הי' יום שמיני בר"ח ניסן ובספרי בהעלותך איתא בפסוק ויהי אנשים אשר היו עומאים לפניך אדם ר' עקיבא אומר מישאל ואללפן היו שנתמאו לנדב ואביסוא שנאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא אבל יכולין לעשות הפסח למחר ומלא שהשביעי של נדב ואביסוא היה בערב פסח ואם כן יום מיתתן הי' בשמיני בניסן והחילת המילואים הי' בר"ח ניסן עיי"ש ועיין בסוכה כ"ה בתוס' ד"ה שחל שהגיוהו הגירסא בפסחים ד' ז' רב סבר לה כר"ע דאמר מישאל ואללפן היו שחל ז' שלהן בערב הפסח ועי' רדב"ז בתשובה סי' ז' הלפ"ס ור"כ"ז . והנה בזבחים ד' קא מבוחר דלמ"ד מפני חגיגות שרפוסו הי' הויכות בין משה לאהרן דאהרן א"ל שמא לא שמעת אלא בקדשי שעה אבל לא בקדשי דורות . ולר"י דאמר מפני עומאה נשרפה אומר אהרן למשה שמא לא שמעת אלא בלילה אבל לא ביום עיי"ש היעב בסוגיא וא"כ לר' עקיבא דלא הי' המעשה בל בר"ה א"כ לא הי' שם אלא קדשי שעה א"כ ע"כ מוכרח לסבור דמפני עומאה נשרפה וא"כ לדלדי' ג"כ קשה מאי עביד עם באש ישרף ונאמר דהוא מסיק ללמוד לאיסורי הנאה כדי דגהוי מיותר הלא יאכל ללמד על חמץ בפסח ושור הנסקל דאסור בהנאה וע"כ סובר ר' עקיבא ג"כ אין ביטור חמץ אלא שריפה בפסחים ד' ג' :

ואיתא בזבחים (דף ק"א ע"ב) אומר רב משה רבינו כ"ג וחולק בקדשי שמים הי' שנאמר מאיל המילואים למשה הי' למנה מיתבי והלא פנחס הי' עומן ואם איתא לימא והלא משה רבינו הי' עומן דילמא שאני משה דעריד בשכינה דאמר מר משה בהשכמה עלה ופרש"י ערוד בשכינה ולא הי' עסוק באכילת קדשים שהדיבור ערוד להיות חמיד בשר מצוקר עד ערב נראה מדברי רש"י שכלילה הי' גם משה פנוי וא"כ לפי"ז מוכרח לומר דלמ"ד מפני חגיגות שרפוס ע"כ משה לא הי' כהן דאי הוה

ל"ל עושה רושם א"כ נאמר דר"י אזיל בזה לשי' במה דאמרין במנחות (ד' מה ע"ה) כה אמר ה' חלקים בראשון באחד לחודש תקח פר בן בקר תמים ותעלה את הנקדש העולה עולה הי' אר"י פרשה זו א"י עתיד לדורשה רב אשי אומר מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה דאמאי אינו אומר ר' יוחנן ג"כ מלואים הקריבו כרב אשי ונאמר דר"י בזה לשי' וכמו שנבאר . הנה בפסחים (ד' כ"ז) איתא דר"י סובר אין ביטור חמץ אלא שריפה משום דמה נותר בשריפה חף חמץ בשריפה עיי"ש וכבר תמרו כולם הלא חולין מקדשים לא ילפינן ועיין ברא"ש פ' כל שעה סי' ג' שמיישב בזה דעת חכמים משום דחולין מקדשים לא ילפינן אבל על ר"י הלא קשה . אבל נראה דר"י אזיל בזה לשי' דפסחים קאמר הגמרא בשלמא עמא כתיב והבשר אשר יגע בכל עמא לא יאכל באש ישרף אלא יואל מנגן וכי אלא כל פסולו בקודש בשריפה ל"ש ק"ק ול"ש קדשי קדשים גמרא גמירי לה וכי והבשר אשר יגע בכל עמא לא יאכל באש ישרף ל"ל אינטריך סד"ה כל פסולי קודש דבשריפה דליאסור בחולין אבל נעמא דבחולין נמי מיפסיל אימא הואל ואיתעביד בי' עובדין דחול אימא לא תבעי שריפה קמ"ל . והנה לכאורה קשה הלא ר"י סובר בזבחים דק"א דמפני עומאה נשרפה וא"כ הרי כבר ידעינן דגם עומאה בשריפה ואף דהתם הוה קדשי קדשים אבל מי"מ הרי מכלכה למשה מסיני ידעינן דאין חילוק בין קדשי קדשים ובין ק"ק וא"כ הרי ידעינן משעיר העולה דגם עמא בשריפה וא"כ מיותר באש ישרף . והנראה דסוגיא זו דפסחים הוה אליבא דמ"ד שם בזבחים מפני חגיגות נשרפה . ולמ"ד מפני עומאה נשרפה ניישב באופן זה דכנה בפסחים (ד' כ"ג) מבוחר בסוגיא שם דלא ידעינן דחמץ בפסח ושור הנסקל אסור בהנאה למ"ד דברים ככתבן ולמ"ד חולין שגשחו בעזרה דאורייתא וקאמר הגמרא שם במסקנא לימוד שלשי דאסור בהנאה מדכתיב והבשר אשר יגע בכל עמא לא יאכל באש ישרף שאין ת"ל לא יאכל הם אינו ענין לגופו דהא נפקא לי' מק"ו מומעשר הקל תהו ענין לכך איסורין שבחורה ואם אינו ענין לאכילה תהו ענין להנאה אי מה כהן בשריפה חף כל איסורין שבחורה בשריפה אומר קרא הותר הותר בשריפה ואין כל איסורין שבחורה בשריפה והקשו התוס' בד"ה אם א"ל וז"ל וא"ס והא אינטריך לרביעי בקודש כדאמרין בפ"ק דיי"ט וי"ל דלא ליכתב לא יאכל אלא ישרף וא"כ נאמר דמ"ד מפני עומאה נשרפה אינטריך לי' באש ישרף כדי ללבו מיותר לא יאכל ללמד על חמץ בפסח ושור הנסקל דאסור בהנאה . וא"כ הרי נוכל לומר דר"י אזיל בזה לשי' דר"י סובר דברים ככתבן ור"י סובר חולין שגשחו בעזרה דאורייתא כמבואר בתוס' ד' כ"ב ד"ה חולין וא"כ לדלדי' יליף

הי' כהן א"כ אמאי לא המחיתו עד הלילה ויאכל משה וזה לא קשי' אמאי לא פריך הגמרא לרב ממ"ד דמפני חנינות שרפוהו משום דהי' יכול לתרץ אנה ס"ל כמ"ד מפני עומאה נשרפה ע"כ פריך הגמרא דמשמע דגם ר' יהודה דס"ל מפני עומאה נשרפה ס"ל דמשה לאו כהן הי' דאל"כ מאי קאמר והלא פתחם הי' עמהן יקשה והלא משה הי' עמהן ומשני הגמרא דר' יהודה עדיפא פריך מפניחם דאפילו ביום הי' מי שיאכל אבל ממשא לא הי' יכול להקשות רק על לילה א"כ יכול רב לומר אנה ס"ל כר' יהודה. אבל עכ"פ מאן דס"ל מפני חנינות שרפוהו מוכרח לסבור דמשה לא הי' כהן. ולפי"ו ר' יוחנן דסובר מלך הוא והסובר לו פנים א"כ ס"ל דחרון אף אין עושה רושם א"כ ס"ל דמשה כהן הוא וא"כ ס"ל דמפני עומאה נשרפה וכמו שנחבאר לעיל וא"כ יכול לסבור כר' עקיבא דשמיני למילואים הי' בשמיני בניסן וא"כ נוכל לומר ולהכי לא אמר ר' יוחנן מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כמו שאמר רב אשי משום דס"ל דזה שייך אכ שמיני למילואים הי' בר"ח ניסן ע"כ אמר הנביא כי גם בימי עזרא בראשון באחד לחודש יעשו כמו שנעשה אז שהי' ג"כ בר"ח ומצינו שהקריבו אז ג"כ קרבן כמו זה אבל ר"י דסובר שהקרבן המבואר בתורה הי' בשמיני בניסן והכא מפורש בכחוב באחד לחודש ע"כ אומר ר' יוחנן פרשה זו אלי' עתיד לדורשה :

ומעתה

נאמר להכי סובר ר' עקיבא דאף אהרן נעזרע משום דס"ל דחרון אף עושה רושם וכיון דכתיב ויחר אף ה' בם משמע על שניהם ולהכי סובר דכל מכה ומכה של חמש מכות משום דמונה ג"כ חרון אפו אבל ר' אליעזר יסבור דחרון אף אין עושה רושם ע"כ אומר דהיתה של ארבע מכות :

ועפ"י

המבואר לעיל יש לבאר הא דאמרין בצרכות אמר רב המנונא מאי דכתיב מי כהתכם ומי יודע פשר דבר מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין שני לדיקים בין חזקי' לישיעי' חזקי' אמר ליתי ישיעי' גבאי דהכי אשכחן באל"י דאזיל לגבי אחאב ישיעי' אמר ליתי חזקי' גבאי דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזיל לגבי אלישע. ולכאורה יש להבין הלא המלך הי' סבור דהדין הוא דהנביא צריך לילך אל המלך והנביא הי' סבור דהמלך צריך לילך אליו וא"כ למה הוא בלשון הגמרא לומר דהכי אשכחן. אמנם לפי המבואר לעיל יחא דבאמח שניהם היו סוברים דהנביא מחוייב לילך אל המלך וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים הלא דלפי מה שנחבאר לעיל דר' יוחנן וריש לקיש מחולקים בזה אם שר ישראל אינו עושה מעשה עמך אם מהסורך לכבדו או לא א"כ בזה היו מחולקים חזקי' וישיעי' דישיעי' שאמר לו כי מת אחת בעוה"ז ולא תחי' לעוה"ב א"כ

וכן יש לבאר המדרש בפי' וארא למה משה ואהרן שאמר להם פרעה אחס למה ודבריהם למה ואין הבנה לדברי המדרש. אך לפי המבואר לעיל יחבאר היטב כי ראיתי למי שביאר מאמרו ז"ל כל המיזר לישראל נעשה ראש הוא לעובדי משום דלב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יענו ע"כ נעשה ראש כדי שלא יעשה מה שירצה והנה לר' יוחנן כשדיבר משה עם פרעה נתן לו כבוד מלכות והי' קשה לפרעה מדוע הוא שולח את משה אליו לבקש ממני לשלח את ישראל ומדוע אינו משנה רצוני שאתרצה לשלחם. אך אם איני נחשב כמלך לא קשה משום דהקב"ה אינו מתערב בבחירת האדם אך אם אני נחשב למלך הלא לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יענו לזה תמה פרעה אם אני מלך ניחא מה שאחס נוחים לי כבוד מלך אבל א"כ כל השליחות מיותר א"כ אחס למה ואם איני מלך א"כ דבריהם שאחס מדברים אלי כבוד למה :

והנראה

עוד לומר כוונה פשוטה בדבריהם דבאמח הי' קשה להמדרש דקדוק נכון בפסוק דכיון דפרעה מדבר למשה ולאחרן א"כ למה מזכיר שמותיחס וה"ל לאמר למה תפריעו את העם ממעשיו אבל המילות משה ואהרן הם מיותרים וגם אין דרך בני אדם לדבר בן כי כל המדבר לנוכח אינו מזכיר שמו. ע"כ בא המדרש לתרץ כי מרומז בפסוק שני שאלות והוא כי לענין גדול כזה ולבקשת עם בני ישראל אשר היו עם רב ועלום הי' מן הנימוס כי יבואו אליו כמה מאות איש מזקני בני ישראל לבקש מאתו את הבקשה אשר הם רונים אבל כי יבואו רק שני אנשים לבקש עבור כולם הי' בעיני פרעה לפלא. כי מה הוא היתרון מן שני אנשים אלה אשר הם ישתדלו בענין זה. אם אחת הדבר כי כולם חפזים בזה הי' להם לשלוח זקני העדה למען ידע המלך כי רוח כל העם דובר בקרבם. ובאמח כשורה ה' למשה אמר לו (שמות ג' י"ח) ונא אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים וגם משה עשה בן אלה שאחרי בן עד בואם לפתח פרעה נשמעו אחד אחד כמבואר במדרש. ומחרץ המדרש כי בכחוב הזה מבואר שני שאלות (א) למה משה ואהרן כאומר מדוע רק אחס באחס להשתדל בענין זה ומדוע תחושו לזה ויחר מכל ישראל (ב) עוד למה תפריעו את העם ממעשיו וביאר המדרש זה במילות קצרות. אחס למה. ודבריהם למה :

תולדות דרוש שלישי לשבת הגדול נח לח

כי חודש אחד שם עולה כל צדו בערך היגיעה אשר במשך שנה הנדרש מצני הצבא. שאלו אותו עוד אבל איך תנקה מן השבועה הלא על עשרים שנה נשבעה. אז השיב להם מעולם לא נשבעתי כי אחשב שבועות הצבא משך עשרים שנה. רק השבועה ה' כי אעבוד את המלך עשרים שנה ואחרי כי יש קצבה לעבודת אנשי הצבא יום יום והמלך עשה חשבון כי בחודש אחד שם במלחמה עלה ערך העבודה של שנה תמימה ח"כ בצדק אוכל לאמר כי כבר קיימתי את העבודה ועבדתי את המלך עשרים שנה :

להקב"ה אחרי אשר נחזרר לאברהם כי הארץ עוד ממושכן להאמורי וכמבואר בפסוק ע"ז ודור רביעי ישובו סנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה. להכי שאל להקב"ה ח"כ מדוע אחס אומר לתת לך את הארץ אחרי אשר עוד כמה דורות יעברו וסי' לך לומר כי תתן את הארץ לדור רביעי. וע"ז השיב לו הקב"ה כ"מ גדולה כמה שאני אומר כי לך אני נתון את הארץ וח"כ אנו יכולין לחשוב הגלות תיכף כיון שהארץ היא שלך ועכ"ז אחס תהיו כגרים ע"כ יתחשב זה לגלות אבל חס ה' הכתיבה לדור רביעי ח"כ לא יכול להתחשב חשבון הגלות מה שה' זריך אברהם לקנות החיות קרקע לקבר או מה שסתמו הבחורות של ימח אחרי כי הוא באמת אינו שלו. לא כן עשה אשר אני אומר כי אני נתון לך הארץ ועכ"ז תהיו כגרים ח"כ יתחשב הגלות תיכף וזה שהשיב לו ה' על שאלתו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ארבע מאות שנה וח"כ ג"מ גדולה יש כמה שאני אומר כי לך אני נתון את הארץ :

כדבר הזה אירע ג"כ לבני ישראל במצרים. כי אף אם גזר הקב"ה להיות עבדים במצרים אבל רק להשגת התועלת בדרך האדון עם עבדו אשר צהיות כן יטוח כמה פעמים וגם צעת העבודה לא יקשה עליו העבודה וח"כ ה' קצוב אלל הס"י כמה עבודה הוטל על כל אחד מידי יום ביום אבל המצרים אשר הכזירו העול ועבדו עמם רק לענותם ולא נתנו להם מנוחה עשה הס"י דקה עם ישראל ועשה חשבון. יש יום אשר חשב לשנים ויש יום אשר נחשב עבור עשרה ימים כי הס"י הלא יודע כמה עבודה הוטל על כל יום לפי מחשבתו צעת הגזירה וע"כ כאשר ה' באיזה יום פי שנים נחשב היום ההוא לשני ימים. או כי ה' באיזה יום עשרה פעמים מכפי הנקצב נחשב יום זה לעשרה ימים. ראה נא איך צעת הגזירה דקדק הס"י בלשונו שלא יהי' משמעות הגזירה שהם לריכוס להתעבד במצרים ד' מאות שנה כי אילו ה' כתוב כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ד' מאות שנה ועבדום וענו אותם ה' במשמע כי הגזירה ה' שיתעבדו במצרים ד' מאות שנה וכל הזמן הזה ועבדום וענו אותם. אבל עתה דכתיב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ח"כ לא ה' הגזירה רק כי יהי' העבודה של ארבע מאות שנה לפי העבודה הרגילה. אבל אחרי כי המצרים הוסיפו לתת עליהם עבודה ח"כ מהרו להשלים את הגזירה עד כי ברד"ו שנה נחמלא העבודה של ד' מאות שנה וכבר נתקיים הגזירה ויאלו לחיות והוא כוונת בעל המגיד ברוך המקום ברוך הוא שהקב"ה חשב את הקץ לעשות ר"ל שאנו מתוויבים להודות לה' על הדקה אשר עשה איתנו כי דקדק בכל יום את ערך העבודה של המצרים ועשה חשבון לעשות מיום אחד עשרה ימים וע"ז מסוים כמו שאמר לאברהם אבינו צבירות זין הבחורים וכו' רומז למה שאמרנו לעיל כי הגזירה ה' כי רק העבודה של ד' מאות שנה יעבדו במצרים וכמו שביארנו למעלה ממשמעות הכתוב (ש"ז) ראיתי כי המהרש"פ בדרוש כ"ה כבר נגע ברעיון זה במילות קצרות עיי"ש) :

והנה נמלא כמה מאמרי רז"ל במדרש סוברים כי באמת ויאלו ישראל קודם כלות הזמן כי אין אנו מונין רק מעת שב"ז למצרים (עיין במדרש ש"ה על פסוק מדלג על הכרס) ועל פי הדברים אשר כתבנו בראשית הדרוש נוכל לעשות פשר בין שני הדעות והאמר כי באמת לא נחשב רק מה שהיו במצרים ובכל זאת כבר נשלם הגזירה של ארבע מאות שנה ומקודם נחשבון על מאמר המגיד. ברוך המקום ברוך הוא שהקב"ה חשב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו צבירות זין הבחורים כו' ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה. ודברי המגיד הם קשה הסיחוך (א) מהו הכוונה כמה שאמר חשב את הקץ לעשות (ב) הלא הרא"י שמציא מהכתוב הוא רא"י לסתור דהכתוב מבואר ד' מאות שנה וחס לא היו אלא רד"ו. אך קורא נעים הט' אונק' אל הניור אשר אלייר לפניך אז יבקע כשחר אור כוונת הדברים. אחד נמסר לעבודה הצבא. וישבע כי יעבוד את המלך עשרים שנה. ויך למסעיו לעבוד את המלך. עברו שלשה שנים והוא שם מעבודתו וכתב תעודה בידו לראות כי הוא חפשי מלעבוד עבודה המלך עוד. ויתמסרו האנשים ע"ז וישאלו אותו הלא עשרים שנה ה' לך לעבוד את המלך ואיך מהרת לבוא ככלות שלש שנים. ויספר להם כי הוא ה' במלחמת שווישעאפ. והמלך אמר כי כל בני הצבא אשר היו שם יחשב להם חודש לשנה. ומספר החדשים אשר עמדתי שם מלאו את מספר השנים. ומדוע לא חשב המלך יום לשנה שאלו אותו. אז השיב להם בלעת. הלא המלך יודע כמה עבודה הוא דורש מאנכי הצבא ושיער בדעתו העמל והיגיעה אשר ה' בשווישעאפ על

ועפ"ז

בין מאמרים ז"ל דבר נח אין נח אלא לשון בקשה וכו' כדי שלא יאמר אותו לדיק ועבדום וענו אותם קיים בזה ואח"כ יאלו ברכוש גדול לא קיים בזה. ומתראוי להבין מדוע רק אותו לדיק יאמר בן הלא כולם ישאלו כן. ועוד מדוע יתפסם הדיק מילות ועבדום וענו אותם. ומדוע לא יתפסם התחלת הכתוב כי גר יהי זרעך. אבל לפי דברנו יובן הדבר היטב כי באמת לפי המבואר בכתוב עדיין יש להתעקש ולומר כי מילות ד' מאות שנה חוזר גם על התחלת הפסוק כי גר יהיה זרעך וא"כ לריכיים להיות במלמדים ד' מאות שנה וכיון שלא נשאל הקץ ע"כ לא נתקיים ואחרי כן יאלו ברכוש גדול אבל אברהם אשר הוא בעלמנו שמע הדיבור מאת ה' ובלי ספק ה' מוכן וניכר מהשתך ומתועה הקול כי ה' מאות שנה קאי רק על ועבדום וענו אותם וא"כ הלא אברהם יאמר הלא אחי בעלמי שמעתי הדיבור אשר מעולם לא ה' במשמע שהם לריכיים להתעכב במלמדים ד' מאות שנה למשל בעת שאמר כי גר יהי זרעך בארץ לא להם הפסיק מעט להורות כי הדיבור הוא אחריו יהי דיבור בפני עלמנו וא"כ כבר נתקיים הגזירה ומדוע לא יתקיים ג"כ ואחרי כן יאלו ברכוש גדול ומדוקדק מאוד המליצה ועבדום וענו אותם קיים בזה ר"ל הלא הרגשתי בעת הדיבור כי ה' מאות שנה לא ה' נמשך רק על המאמר ועבדום וזה הרי כבר נתקיים :

ואררי

אשר ישפתי הקושי שהקשה הרמב"ם מדוע ענש ה' את המלמדים אחרי אשר בעלמנו גזר ועבדום וענו אותם ולעוד הלאה ליישב גם הקושי השני שהזכיר הרמב"ם (שם בהל' תשובה פ"ו) בדבר הכבדת לב פרעה ומנע ממנו דרכי התשובה וכבר חקר בזה הרב מהר"י אלבו (בכ"ה מרביעי) ובעל אמנות חכמים (י"ז ב') ממתיק תירוטו ע"פ הסבר לאחד שנגזר גניבה וסי' דואג פן ירדפו אחריו ומחמת הכחות ויסורים יהי מוכרח להודות. ע"כ קנה קמיע אשר סגולתה כי יוכל לסבול היסורים וישחוק ולא יודה. והקמיע הועילה לו והסירה מעליו הכרח היסורים להשאיר אותו בבחירתו ובחירתו הוא ודלוי להשאיר הגניבה אללו. כן פרעה בבחירתו לא רצה לשלח את ישראל רק מחמת הכרח המכות ע"כ חיוק הקב"ה את לבו שלא תפעול המכה רק יהי נשאר בבחירתו. ואף כי דבריו ממתיקים אבל אחי חינו יודע מה הרעם הלא חינוי רואה שום שאלה בזה וכדי להביקן הדבר בחר סיטוב עבד אחד מן הגנידים בעיר ווילנא עם קלין אחד מעיר דובנא. ויהי כאשר כבר נגמר כמעט כל הפרטים ביניהם וסי' נכון הדבר להגמר ה' שם בוויילנא איש אחד אשר ה' מקרב מאוד עם הגניד מוויילנא. וגם ה' נוסע תמיד לדובנא לרגלי העסקים אשר ה' לו עם הקלין מדובנא המדובר וסי' מכיר את הקלין מדובנא ואת

ביתו. וסי' מכבד את לב המדוברים מוויילנא לכל יעשו השידוך הזה. ויהי כאשר נודע הדבר להשדכן. אז הודיע הדבר לדובנא אז הוסיף המדובר מדובנא עוד מוסר ומתן עד כי נתרנו שנית. ויבוא עוד הפעם האיש ויכבד את לבם לכל יגמרו את השידוך. והם הטו אזון לדבריו כי יודעים הם כי הוא אברהם ודורש עובתם. השדכן הודיע שנית לדובנא אז הוסיפו עוד מחנות יקרות וגדן הרבה. עד כי חפלו מאוד המדוברים מוויילנא לגמור השידוך אך קשה להם לעבור פי האיש הודיע בעיני הענין ומכבד את לבם אז חרה אף השדכן והחזה את האיש לב"ד. ופען השדכן. זה שבעות רבות אשר אני מתחנע אדוות זה וכבר ה' נגמר. אך האיש הזה יבוא ויקלקל. ובלי ספק כי ידבר שקרים כי באמת אין שום חסרון בזה. אז השיב האיש. הנה אשאל מכם רבותי שאלה. הנה האיש הזה בוויילנא יש לו בן יחיד ואביו ואמו לא יתראו בשום אופן כי יעזבו את בנם יחידם בארץ רחוקה לעולם. רק השדכן הפיק רגון מאתם כי על שנה אחת אחר החתונה יהיו בדובנא ואח"כ ישובו להיות על שולחנם לעולם. ואנכי היודע ועד כי לא יתכן בשום אופן כי יעזבו הקלין את בתו לפי כי יחידה היא לו. ואף אם יתנו לו מלא ביתו כסף וזהב לא יתראה לזה האם רשות לי לגלות את אונס. כי בערמה יעשה הקלין מדובנא. מבקש רק על שנה אחת. ואח"כ לא יניחם. השיבו ב"ד בזה הרשיון נתונה לך להגיד דברי אמת. ולמה יתערע עלי השדכן כי אחי הסיבותי בכל אלה. הלא הרשות נתונה לי לגלות דבר זה וזה יודע השדכן כי על אופן זה לא יתראו. א"כ גם אם לכבד לבם מעצמים אחרים אין עלי אשם. אחר כי הרשות נתונה לי לגלות דבר אמת וינתקו מוסרות השידוך א"כ הרשות נתונה לי ג"כ להכבד את לבם מאיזה טעם שיהי. ויאלו האיש נקי בהשפטו. ואין להשדכן שום טענה עליו. הביטו וראו אם לא כדבר הזה קרה אצל פרעה הלא מראש ידענו זאת כי בקשה משה מאת פ"י פרעה לא ה' כי ישלח את בני ישראל לחלוטין רק על דרך שלשת ימים בקם מאתו כי כן מצינו מבואר בכתובים (שמות ג') ו"ח) ואמרתם אליו ה' אלקי העברים נקרה עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר וכן אמר משה לפרעה (שמות ה' ג') א"כ הדבר מוכן מאילנו כי גם אחרי כל מכה ומכה אשר נתרצה פרעה לשלחם לולא הכבד ה' את לבו. לא נתרצה כי אם על דרך שלשת ימים. והקב"ה הכבד את לבו אשר גם על זמן שלשת ימים לא יתראה. ומעתה ח"ך נוכל להקשות על הבורא הלא זהו נגד היושר להכבד את לבו ולהכות עוד הלא הקב"ה יכול לטעון הלא הרשות נתונה לי לגלות לו האמת כי ישלח את בני ישראל לחלוטין וע"ז לא יתראה א"כ הרשות נתונה ג"כ להכבד את לבו כי גם על ג' ימים לא יתראה לשלח. ומיושב קושי הרמב"ם בטוב טעם ודעת :

(שבת 97 פ"ח) א"ר אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו וכו'.

המכילתא וז"ל ומה עשה משה בחמישי השכים בצוקר ובנה מזבחה כו' והקריב עליו עולה ושלמים נטל מדם העולה בשתי כוסות כו' ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם אבל לא שמעו מהיכן קרא באזניהם ר' יוסי בר' חסי אומר מתחלת בראשית ועד כאן ר' אומר מלות שנלעו אדם הראשון ומלות שנלעו בני נח ומלות שנלעו במצרים ובמרה ושאר כל המלות כולן. ר' ישמעאל אומר בתחלת הענין מה הוא אומר ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך שמימים ויובלות וקללות. בסוף הענין מה הוא אומר אלה החוקים והמשפטים והתורות אמרו מקבלים אנו עלינו כיון שראה שקבלו עליהם נטל הדם וזרק על העם שנאמר ויקח משה את הדם ויזרוק על העם אמר להם הרי אתם קשורים ענבים תפורים. מחר בואו וקבלו עליכם המלות כולן. ר' יוסי בר' יהודה אומר זו ביום נעשו כל המעשים ע"כ. ופ"י הרמב"ן כי זו ביום לאחר מתן תורה נעשו כל המעשים. ורש"י שפירש דזה ה' קודם מ"ה הולך בשי' ה"ת"ק כ"ל:

המורה מדברינו לפי המבואר במכילתא ה' כתוב בספר הברית הרבה מלות וגם ברכות וקללות ויקרא זאת לפניהם. וע"ז השיבו נעשה ונשמע ואמר להם משה כי למחר בואו וקבלו עליכם המלות כולן. וא"כ יתכן לומר כי מה שהקדימו נעשה לנשמע ה' בזה כוונה עמוקה. כי ע"פ השכל ה' להם לומר נשמע ונעשה כי הלא מקודם היו צריכים לדעת כמה מלות יהיו בס"ה האם מאה או אלף או עשרת אלפים למען ידעו כמה הוא עולה עבודה אשר יוטל עליהם אבל הם בתומתם הקדימו נעשה לנשמע אשר בזה גילו דעתם כי אינם חוששים לדעת זאת וכל אשר דבר ה' נעשה כי הם מקבלים עליהם לעשות כל מה שדיבר ה' בתורתו אף אם ימצא שם מלות אין מספר ויהיו מכורים בכל עתותיהם רק לעבוד ה' ולהגור הרבה מעניי העולם את הכל הם מקבלים עליהם בנפש הפייה ואינם חוששים לדעת מקודם עד כמה מגיע עוד יתר התורה. וזה הוא המעלה הרמה אשר מלאו רז"ל בהקדמתם נעשה לנשמע:

ומעתה עמוד והתבונן נפלאות אורך עמון הוא הרעיון הזה במאמר הנ"ב פתח השער אשר מבואר כי בעת שהקדימו אמר הקב"ה מי גילה רז זה לבני. אשר נראה בעליל כי אלו לא היו יודעים הסוד לא היו מקדימים. וא"כ אנו צריכין לדעת מה הוא הסוד. ואיך מתייחס ההקדמה אל הסוד. אך אם חשים

אחד מהסוחרים קרא לאחד מהנערים. ויאמר לו קח את המשא הזה. ותישא עד המקום אשר אראך ואנכי אתן לך ח' זהב. הגד נח לי אדוני. עד כמה אשת את המשא הזה על שכמי. מיל או חצי מיל או יותר או אדע מה להשיבך. ויקרא הסוחר לנער אחר. ויאמר לו ג"כ כדברים האלה. קח את המשא הזאת ותישא עד המקום אשר אראך. ואנכי אתן לך ח' זהב. טוב אדוני הנני נושא. ונער הנער השני. הגה בהשקפה ראשונה ה' עולה על הדעת כי הנער הראשון הוא החכם. והשני הוא הסכל. כי איך התמכר עבור ח' זהב לשאת המשא בערם ידע המרחק אשר לריך לשאת המשא. האם עשרה פרסאות ג"כ ישא עבור ח' זהב? אך אם נעמיק לדעת תוכן הענין אז יגלה לפנינו כי בניס לא סכלים המה גם שניהם. ביום ההוא באו קאמדיאנטין לעיר. ויודיעו בעיר כי לעת הערב יעשו נפלאות יתענגו כל רואי צם. כל החפץ לראות יקנה בילעט ומחירו ח' זהב. אז יבוא ויראה. הנער השני ידע מזה. והוא חפץ מאוד להתענג הלילה על הדר הנפלאות אשר יעשה. אבל אין בידו אף פרוטה אחת. והוא הולך כל היום תפוש במזימות. איך להשיג זהב. והנה פתאום הקרה ה' לפניו כי יכול להרויח ח' זהב. לא הביט על הפעולה אם הוא שוה ח' זהב או חמשה זהובים. כי רק העוגג אשר יקנה עבור זה בלילה שם לנגד עיניו. וכשחוק הוא בעיניו לשאת את המשא על שכמו אף כמה שעות אף למען ידע בטח כי יראה את הנפלאות אשר מעולם לא חזו עיניו זאת:

הנה בהקדמת נעשה לנשמע אשר רז"ל בכמה מקומות הרבו מאד להלל זאת. חובה עלינו להתבונן מה הוא התועלת בהקדמת נעשה לנשמע. אחרי כי סוף סוף יהי' הדבר כי מקודם ישמעו ואח"כ יעשו כי בערם ישמעו לא ידעו מה לעשות. ומה ה' באמת כוונתם במה שהקדימו נעשה. אחרי כי מקודם הם צריכים לשמוע ה' להם ג"כ להקדים נשמע לנעשה. גם יש להתבונן מתי אמרו נעשה ונשמע. ובאצרי המפרשים מלאנו מחלוקת בזה. דעת הראש"ע והרמב"ן כי אמרו נעשה ונשמע אחר מתן תורה כי כן הם מפרשים הכתובים בסדר משפטים (כ"ד) ואל משה אמר עלה אל ה' וגו' ויבא משה ויספר לעם וגו' ויכתוב משה את כל דברי ה' וגו' ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע כי זה ה' הכל אחר מתן תורה. ועי' רמב"ן שהביא כי גם במכילתא נחלקו בדבר. וכדי לברר הדבר אעתיק לך לשון

שלה שאלו כמה מלות יתכן להם . היתכן כי עבור עניני עוה"ז אשר הוא הכל הבל יתרו ליקח עול כבוד על נווארים ולא יחקרו מקודם לדעת עד כמה יהי' העול . ועוד הי' להם לשמוע מקודם כל המלות . פן תאסור התורה דבר אחד אשר תיקר בעיניהם מהשכר כמו למשל אל תאכל חזיר ויהי' לך יין . ואלו הוא ארבע חזיר יתיר מיין . ע"כ צעת שקראו לפניכם ספר הזרית וגם ברכות וקללות במצואר לעיל אלו היו חושבים כי השקר הגשמי הוא סוף השכר היו רוצים לשמוע מקודם כל התורה . ולא היו ממחרים להשיב נעשה אף בערם ידעו מה המה המלות אשר יאוס . אך באמת כבר הרגישו את הסוד כי לא זהו תכלית השכר . ועיקר השכר הוא עוה"ב א"כ יפה השיבו נעשה אף בערם ידעו מענין התורה כי עבור עוה"ב נוח לו לחדש לעמול כל ימי חייו . א"כ אין להם לשמוע מקודם כי אף יתכן להם מלות . כחול הים עד אשר על כל צעד וצעד עשרה מלות תסובב אותם ויומם לא ינחו לילה לא יסקטו יתרו לוה כמחמרים ז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז . וזהו כוונת המחמר בשעה שהקדימו נעשה לנשמת אשר זה יורה כי כבר הם יודעים את הסוד מעניני עוה"ב אמר הקב"ה מי גילה רז זה לבני הלא בהברכות והקללות אינו מצואר כי אם שכר הגשמי אבל אין בזכר השכר הרוחני ומי גילה להם הסוד אשר אנכי הסתרתי :

בתר

לי זער ואחוך כי עוד לי בזה מילים כי יתכן לומר עוד כוונה במה שהקדימו נעשה לנשמת ע"פ מחמרים במנחות (דף מ"ד) מעשה באדם אחד שהי' זכיר במלות לינית שמע שיש זוגה בזכרי הים נועלת ד' מלות זהובים בשכרה שיגר לה ארבע מלות זהובים וקבע לה זמן כו' וישבה ע"ג עליונה כשהיא ערומה ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה באו ד' לינותיו ונפתחו לו על פניו נשמתו וישב לו על גבי קרקע . והלא לדעת הפילוסופים הקדמונים מבני עמנו בהרלב"ג וחביריו אשר יגעו בכל יכלתם לקרב הגפלות אל הטבע והאחרונים זעקו עליהם כי באיזה מקומות לא דברו ככונה . אבל עכ"פ הם צורחים מניסים וכונתם ראו' כי הטבע אשר הטביע הבורא בעת הבריאה אינו מהגקל להרום אותה כי אם לדבר נגדך למאוד בקריעת ים סוף וכל ניסי הנביאים וגם בזה כבר הותנה בעת הבריאה ע"ז במחמרים ז"ל על פסוק וישב הים לאיתנו תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית על הים שיקרע לפני ישראל ועל האור שלא תזיק לחמו"ע והאיריות שלא יזיקו לדניאל וכו' וביאר הרמב"ם כוונתם (מורה נבוכים פ' כ"ט משני) שהם אמרו כי בשבירה הקב"ה זה המליחות שם בטבעים ההם שיחדש בהם כל מה שיחדש מגפלות בעת

המים לכך אל הליור משני הנערים בראשית דברינו יגלה לפינך העלומות חכמה . כבר התפללו כל הראשונים על אשר לא גילתה התורה בדבריה שכר הנפש ורק ביעודים גשמיים עניני עוה"ז הבעיתה את השומר דרכי' . ועי' ברמב"ם פרק ח' מהל' תשובה שכ' וז"ל העובד הנפונה ללדיקים היא חיי העוה"ב והיא החיים שאין מות עממן וכו' . העוה"ב אין בו גוף וכו' אלא נפשות הדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת וכו' . שמה תקל בעיניך טובה זו ותדמה שאין שכר המלות אלא להיותו אוכל ושותה מאכלות טובות ובעל צורות נאות ולובש בגדי שש ורקמה ושוכן באהלי שן ומשתמש בכלי כסף וזהו ודברים הדומים לאלו כמו שמדמין אלו הערביים הטפשים השטופים בזימה אבל החכמים ובעלי דעה ידעו שכל הדברים האלו דברי הבאי והבל הם ואין בהם תועלת כו' . הטובה הגדולה שהיה' זה הנפש בעוה"ב אין שום דרך בעוה"ז להשיגה ולידע אותה שאין אלו יודעים בעוה"ז אלא טובת הגוף ולה אנו מתאווין אבל אותה הטובה גדולה עד מאוד ואין לה ערך בטובות העולם הזה אלא לרך משל אבל בדרך האמת שנערוך טובת הנפש בעוה"ב בטובת הגוף בעוה"ז במאכל ובמשתה אינו כן אלא אותה הטובה גדולה עד אין חקר ואין לה ערך ודמיון הוא שאמר דוד מה רב עווכך כו' . ובפ"ע כתב מאחר שנודע שמתן שכרן של מלות והטובה שזוכה לה אם שמרנו דרך השם הכתוב בתורה הוא חיי העוה"ב כו' ומה זה שכתוב בכל התורה כולה אם תשמעו יגיע לכם כך ואם לא תשמעו יקרה אתכם כך וכל אותן הדברים בעוה"ז כגון טובע רעב ומלחמה ושלוש מלכות ושפלות כו' אין אותן הטובות הם סוף מתן שכרן של מלות ולא אותן הרעות הם סוף הנקמה שנוקמין מעובר על המלות אלא כך הוא הכרע כל הדברים . הקב"ה נתן לנו תורה וכל העושה כל הכתוב בה זוכה בה לחיי עוה"ב והבעייתו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה כו' שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בזה וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון טובע ושלוש כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף רריך אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המלוא כדי שזוכה לחיי העוה"ב עי"ש שהאריך בזה . ע"פ הדברים האלה הגני מזייר המלות כי הוא כעין בילטע אשר יקחו בני האדם בכסף מאת הקאמידיאנטין למען ינחו אותם ליכנס אל המקום אשר יעשו הנפלות והשכר הגשמי אשר הבעיתה התורה לשומר המלות הוא כמו הכסף אשר עבור זה קונים הבילטע . ודעת לנכון נקל כי אילו היו יודעים בני"ר רק מהשכר הגשמי כפי המצואר בכל התורה ובברכות וקללות לא הי' נחשב לחכמה מה

בעת חדושה. ואות הכזיב ההוא שהודיעוהו בעת אשר
 יאמר בו מה שואמר ויפעול הדבר כמו ששם במעט
 וכו' היות קשה בעיניו מאד שיסתנה ענין אחר מעשה
 בראשית או יתחדש רצון אחר שהונחו בו ע"ש. ועיקר
 כוונת דבריו שלא לשנות ענין הקיים בסדר המליחות
 כי זה הוא מעיד על מליחות הבורא. עכ"פ לדעתם
 קשה מאוד כי לסתם אדם יארע גם כזה כי הליכות
 אשר הוא דומם יתרומם ויכה אותו על פניו ומה בין
 גם זה לנס יאסע שאמר שמש בצבעון דום. ע"כ לבי
 אומר לי כי רז"ל דברו על דרך המליטה. כי יתכן במי
 שעושה דבר מה שלטוהו ע"ז מאת אדונו ובעת הסיח
 הוא ממרה את דברי אדונו למשל ה' אמר לעבדו לכבד
 את הריצה המשוחה בשער מהאבק. והעבד עשה כדברי
 אדונו אבל ביום ההוא הו' יום גשמים והעבד בא מן
 השוק ומנעליו מלאים רפש וטיט וילך כשהוא לבוש
 אותם לכבד את הריצה. הרי קילקל יותר מה שתיקן
 כי מקודם היתה הריצה נקי ורק מעט אבק הו' עלי'
 ועתה עיקף אותה מלאה רפש וטיט. וזה גרם לו כי
 בעת העשוי' לא התבונן על דברי אדונו. ואולי זהו
 כוונת בני' שהקדימו נעשה לנשמת להורות כי בעת
 העשוי' ישמעו למען לא יארע להם במקרה העבד אם
 לא ישימו דברי ה' לנגד עיניהם בעת העשוי' כי גם
 במלות הוא בן. ונחפוס מזה אחת למשל מלות ליכות
 ביארה התורה בפירוש ועשו להם ליכות וראיתם אותו
 וזכרתם את כל מלות ה' ועשיתם אותם. הרי גילתה
 התורה כוונתה כי הליכות הוא לאות כי כאשר יביט
 האדם על הליכות עי"ז יזכור לקיים כל הכתוב בתורה.
 וח"כ אם האדם לא ישנה זאת להתבונן על כוונת
 התורה ובעת שהוא לבוש בליכות הוא מונע את עצמו
 מעבירה זה יקרה עושה מה שמאווה וגם בעת העשייה
 הוא שומע לדברי ה'. אמנם אם בעת שהוא לבוש
 בליכות עושה ג"כ עבירה זה יקרה עושה אבל אינו
 שומע. והנהו דומה בעיני אל העבד הזכר אשר לא
 התבונן על דברי אדונו כי כוונתו כי הרצה תהי' נקוי'
 ע"כ הלך לכבד מן האבק אף במנעלים מגואלים. ומלינו
 בדברי הראשונים כי לשון טפה על פניו הוא נופל על
 קושיא עולמה הלא תראה בספר מ"ע צפרק ל"ה מימי
 עולם שכ' בינו נה משכילי עם ארך טפה על פני אחד
 מהכמי הנגזרים. והכוונה כי הקשה לו קושי' חזקה
 על מאמר רז"ל כי הבית הראשון עמד ת"י שנים וכן הוא
 כוונת רז"ל כי האדם ההוא התחיל להתבונן מן הליכות
 שהוא לבוש ונחשב כמשוגע בעיני עצמו. מפני מה
 לבשתו הליכות כדי שאזכור מבלי לעשות עבירה. והגני
 הולך לעשות עבירה וזהו הכוונה באל ד' ליכות וטפתו
 על פניו. ר"ל מכה הליכות נשאר נבוך לא ידע מה

לעשות כי אם אין רוצה לנשמת לדברי ה' ח"כ צריך
 לפשוט הליכות ואם לובש הליכות ח"כ צריך למנוע ח"כ
 מהעבירה ואחרי כי האדם ההוא הו' זהיר תמיד במלות
 ליכות לא התרצה בשום אופן לפסיד הליכות מעליו.
 ונמנע ולא עשה העבירה. ומליטה היא יקרה ועמוקה
 עד כי יאות לחז"ל להשתמש במליטה זו:

והנה לדעת המפרשים כי הקדימו נעשה לנשמת קודם
 מ"ת יש להבין מדוע קודם מ"ת אמרו נעשה
 ונשמע ובפ' וחתחנן כתוב אחר מ"ת ואת. תדבר אלינו
 את כל אשר ידבר ה' אלינו חליך ושמענו ועשינו ולא
 הקדימו עשוי' לשמיעה. והקב"ה הטיב למשה הטיבו
 כל אשר דברו מי יתן והי' לבבם זה להם כל הימים
 וי"ל לאיזה לורך אמר ה' הטיבו אם לא כי בעיני משה
 לא ישרו הדברים ומהו ההמשך מי יתן והי' לבבם זה
 אל המאמר הטיבו כל אשר דברו. ובמדרש (דברים פ"ג)
 דבר אחר שמע ישראל מה ראה לומר פאן שמע ישראל
 רבין אמרי למה הדבר דומה למלך שקידש מטרונה בשני
 מרגלות אבדה אחת מהן אמר לה המלך איבדת האחת
 שמרי השניה כך קודם הקב"ה את ישראל בנעשה ונשמע
 אבדו את נעשה שעשו את העגל אמר להן משה אבדתן
 נעשה שמרו נשמע הוי שמע ישראל. וי"ל הלא כשעשו
 את העגל אבדו גם נעשה גם נשמע. אבל הכלית הדברים
 כך הוא. כי העבד המשרת אלל אדונו יש כ"מ בין
 העגל והזריו כי העגל ימהין עד אשר ילוכו. אדונו וח"כ
 יעשה המלאכה. והזריו ישער מקודם מה שמוטל עליו
 לעשות ויעשה. קודם שישמע הליכות מפי אדונו. ח"כ
 אלל העגל הוי שמיעה קודם לעשוי' ואלל הזריו הוי
 עשוי' קודם לשמיעה. וכבר כתבו המפרשים כי זה
 ידוע ומוסכם כי צנין המלות יש הדל בין הגגלה
 והנסתר. שלפי הגגלה נראה כאילו הקב"ה צריך
 לעבודתו כמלך אשר לא תיכון מלכותו כי אם ע"י
 עבדיו ומשרתיו עושי רצונו. והם מקוים לשכר טוב חלף
 עבודתם ואין מגיע להם שום טובה ממעשיהם ועבודתם
 זולת השכר המקוה להם מאת המלך כי כל הפעולה
 הוא ללרכו. אבל לפי הנסתר הוא להיפך. שאין להקב"ה
 שום לורך בעבודתו כמאמר חז"ל וכו' מה. איכפת
 להקב"ה אם אחת שוחט מן הזואר או מן העורף לא
 נתנו המלות אלל ללרף בכן את הבריות. וכמאמר
 הכתוב אם זדקת מה תקן לו (איוב ל"ה) רק פועל
 אדם ישלם לו כלומר שהפעולה עצמה היא התשלומין.
 וכבר נתנו המושלים דמיון לזה למלך שזה לעבדו לפנות
 את כל הון ביתו לבית אחר. וימחר העבד לעשות
 פקודתו ויע שכמו לשאת משא כל החפצים הנמלאים
 בבית המלך ויניחם בבית השני עד אחד לא נעדר כמלות
 המלך וככלותו את המלאכה שאל המלך ארוא. מה

משכורחך על עמלך . ויען העבד את כל יגיע כפי ראית
 אדוני והגני ראוי לשכר הרבה חלף עבודתי . ויאמר
 המלך הגני נוחן לך גם את הבית וגם כל הנמלא בו
 אשר נשאת על שכמך . היחן קרוא את המשא הזה בשם
 עבודה והמתנה בשם שכר . ומתנה נתבונן על העבד
 הזריו אשר מדרכו לעשות כל מלאכה אדוניו בטרם
 ישמע הניווי מאדוניו . בודאי הוא עבד טוב וראוי
 לחבלה . אמנם אם העבד הזה נתוודע לו כי בדעת
 אדוניו ליתן לו חיות דבר במתנה וילך ויקח בעלמו
 המפתח וילך אל הארגז ויקח בעלמו המתנה בלי ידיעת
 אדוניו . הלא כאשר יתודע זאת לאדוניו יבעוס עליו
 איך העיז פנים ליקח בעלמו . ולא יועיל התגללות .
 אחרי כי נתוודע לו כי אדוניו רוצה ליתן לו זאת ע"כ
 ה' זריו לעשות הדבר בטרם ישמע . כי זה יאות על
 דברים שהם לטובת בעליו . אבל דבר שהוא לטובתו
 אין מן הנימוס ליקח בעלמו . וה' לו להמתין עד אשר
 יתן לו אדוניו כן הוא הדבר אלל בני" כי קודם מ"ת
 השבו כי התורה והמתנה הוא לטובתו של הקב"ה כביכול
 וראי' לזה שהקב"ה פיתה אותם בכל מיני פיתויים .
 אחס ראיתם אשר עשיתי ליתריים ואשא אחס על כנפי
 נשרים . ואם הוא לטובתם למותר הוא הפיתוי ע"כ
 השיבו נעשה ונשמע ר"ל כי לא יהיו כעבד העלל אשר
 מקודם ישמע ואח"כ יעשה . רק יהיו זרזים . ואם ירגישו
 כי קר הוא רצון ה' יעשו קודם שישמעו . אבל בעת
 מ"ת אשר נתעלו כולם בגדר נביאים אז השיגו הנסתר
 כי כל התורה והמתנה הוא טובתם . וא"כ אין זה
 מדרך ארץ לעשות בטרם ישמעו ע"כ השכילו ואזרו
 ושמעו ועשינו ולא ישרו דבריהם בעיני משה . אשר
 לא ידע מחשבות לבבם . אבל הקב"ה אשר ידע את
 מחשבות לבבם אמר למשה השיבו כל אשר דברו כי
 הם אומרים זה מחמת כי כבר הם מבינים הסוד כי הוא
 טובתם וזה אומרו מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה
 אותי כל הימים לטוב להם . ר"ל מי יתן כי רעיון זה
 לא ישכחו תמיד כי התורה והמתנה הוא טובתם . ויהיו
 זכירים לקיים את כל התורה :

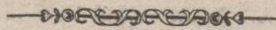
להחתן מי ה' בעוכריו . ויהי כמתרים . ויהי היום
 והנה שדכן אחד בא לדבר על לב העלם להתחתן עם
 פלוני . ויהי כאשר שמע החתן שם האיש חרה אפו .
 הלא הוא האיש אשר דיבר עלי כזבים . אז הבינו השדכן
 דעת . כי אין לך לבעוס כלל על האיש . כי לא
 משנאה עשה בן רק מאהבה שהוא משתוקק מאוד להתחתן
 עמך . ולא ה' לו ענה אחרת . כי אם לקלקל את השידוך
 הראשון . ח"כ בכל דיבור ודיבור שדיבר עליך הורה את
 האהבה העזה אשר יש לו אליך . וידוע מש"כ הכוזבי
 כי לא חשבו בעשיית העגל לע"ז . רק אחרי אשר גודע
 להם אשר יעשה חיות דבר . ושם יהי' השראת שכינה .
 כמאמר הכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם . מיהרו
 לעשות בשכלם חיות דבר להיות כבוד חונם בלורת גוי'
 וכן יחטא במדרש שהיו להוטים אחר השראת השכינה .
 וא"כ יש להם חיות התגללות על מעשי העגל כי החשק
 אל השראת השכינה סימא עיניהם . ולא המתו עד
 שיאמר להם איך לעשות הדבר אשר ע"ז יהי' השראת
 השכינה ואימתו נתברר חשק ותשוקתם להשראת השכינה
 בעת מעשי המשכן כי ריבוי הכדויות וזרזיות נפלאה בזה
 הורו לדעת איך המה להוטים אחרי השכינה ח"כ ע"י
 מעשי המשכן נתברר כי יש להם התגללות על מעשי
 העגל :

ומעתה

נמתיק הדבר על פי משל . אחד ראה לשכור
 עבד למלאכתו וישאל האדון לו הגידה לי
 את מעלותיך . ויען העבד ויאמר לו שני מעלות טובות
 יש לי . (א) כי הגני שומע לקול אדוני והגני עושה ככל
 אשר יצוה עלי כל יסונה דבר . (ב) כי אם הגני משער
 כי אדוני יצוה אותי לעשות דבר זה . איני מתחין על
 הניווי . והגני זרז לעשות הדבר בטרם אשמע הניווי
 מאתו . וישכור אותו לעבד ויהי אללו ימים אחדים .
 והנה הוא עבד נאמן וז' המעלות נמלאו בו . כאשר
 אמר בן הוא . ויהי היום וביד אדוניו ה' מרחף יין
 ויבוא העבד לחוך המרחף ויתבונן כי יש כמה בוטעלקים
 אשר אין בהם יין כי אם חליים או שלים . וישער בשכלו
 כי בודאי יצוהו אדוניו להריק מאחד אל השני למען יהיו
 מלאים . אבל ה' חסר דעת ולא הבין כי כל משקה יש
 לו סארט בפ"ע ויערב יין פראנץ לחוך מוסקאט .
 ומוסקאט ושאמפאניער וגרם הזיק על כמה ר"כ . ויהי
 כאשר נתוודע זה להאדון . אמר אל העבד . איך כי עבד
 נאמן אתה עכ"ז לא בינת אדם לך . מהיום ומעלה הגני
 מוחל לך המעלה השניי' אשר אמרת כי אתה עושה בטרם
 תשמע הניווי . לפחות שמור המעלה השני' לשמוע בקולי
 לכל אשר אצווך . כן הדבר אלל בני" הם הקדימו נעשה
 לשמע להורות על ב' מעלות אלו כי אלו היו אומרים
 נשמע ונעשה לא ה' מורה דבריהם כי אם על מעלה
 אחת

לשמוע איך יעשו את הדבר אשר עי"ז יהי' השראת השכינה וזהו כוונת המדרש הקב"ה קידש אותם עבור השני מעלות. (ח) שישמעו לכל הציונים. (ג) שיעשו קודם שישמעו אבל זה הי' עובד אם היו חכמים אבל כשעשו את העגל אמר להם משה אצדתם נעשה המעלה של עשיי' קודם לשמיעה כבר אצדתם. לפחות שמרו המעלה השניה מצלי לסור מכל אשר יאמר לכם ה' :

אחת שיעשו ככל אשר יאווים. אבל עתה שהקדימו הורו במלת נעשה על מעלה הראשונה כי אם ירגישו כי רצון ה' שיעשו דבר זה. ימהרו לעשות בטרם ישמעו הצווי. ובמילת נשמע הורו על מעלה השניה כי ישמעו לכל הצוים. אבל כשעשו את העגל מנד שנתוודע להם אשר יעשה חיזה דבר אשר שם יהי' השראת השכינה כאשר כן הי' לבסוף מעשה המשכן ע"כ מיהרו לעשות בשכלם חיזה דבר להשראת השכינה וזה גרס להם קלא המחיו

דרוש לבין המצרים

(מדרש רבה ואתמנין פרשה 3) יענך ה' ביום צרה רבנן אמרי למה הדבר דומה לבן מלך שיצא לתרבות רעה והיו לו שלישה פדגוגין (אומן המגדל נקרא פדגוג) הראשון אמר יעשו לו כבלים של מאה ליטריין. והשני אמר אינו יכול לעמוד באלו אלא יעשו לו כבלים של י"ב ליטריין. בא השלישי ואמר האיך הוא יכול לעמוד בכבלים של י"ב ליטריין יעשו לו כבלים של ליטרא אחת. כך אמר משה יעשו לו כבלים של מאה ליטריין שנאמר ומצאוהו רעות רבות וצרות. דוד אמר יעשו לו כבלים של י"ב ליטריין שנאמר יענך ה' ביום צרה כשם שהיום י"ב שעות. כיון שעמד ירמיה אמר לפניו רבשיע אין בהם כח לסבול כשם שאמר דוד אלא יעשו להם כבלים של ליטרא אחת שנאמר ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע:

ישראל פ' נגעים נחיראו אמר להם משה אל תחיראו אלו לכנענים אבל אחס לאכול ולשתות ולעסוק בחורה (כן הגירסא בילקוט) והדברים מתמיהים הלא פרשת נגעים לישראל נאמרה ולא לכנענים. אבל הוא הדבר אשר דברנו כי עונשים רבים הוכן בטבע. וזהו הכוונה כל המחלה אשר שמתו במצרים היינו כל החלאים אשר ראייתם במצרים אשר מוכנים המה מאת הטבע. א"כ המדבר אשר הוא קרוב למצרים ומחוז אחד הוא עכ"ז לא חסים עליך כי אני ה' רופאך ונפלי ע"ז לשון רפואה אחרי כי לולא מה שהשגחה תענור הטבע לכל יתלוע בישראל הי' הטבע עושה את שלה בזמן ספק. וזהו כוונת המדרש כאשר שמעו ישראל פרשת נגעים נחיראו אחרי כי נתוודע להם כי יתכן כי העם היוצאים בא"י יהיו נגועים בנגעים. וע"ז השיב להם משה אחת כי בן הוא אבל הוא רק לכנענים הנתונים תחת משטר הטבע אבל אחס לאכול ולשתות ולעסוק בחורה אז הטבע אינו שולט עליכם ורק כאשר תסורו מאחרי ה' אז באתם הטבע יענוש אתכם. אך עוד אחת יקשה מאד הן במשל הן בממשל. על התשובה שהשיב המלך למטורחיתה

העונשין אשר יענש כל אשר ימרה את פי ה' יחלק לשני מינים. (א) עונש אשר הוכן בטבע מאת יוצר כל בעת הבריאה. כמו החיות הטורפות. נחש שרף ועקרב. החלאים אשר בטבע הרוח והאוויר להביא על האדם חלאים רעים. ומטעם זה אלו רואים כי החלאים ישחוו לפי טבע כל מדינה ומדינה. זירי יולדה. שאון מים כבירים. וכדומה הרבה אשר הטבע מקורס אין ספורות למו. (ב) עונש אשר הוכן לטבע כמו עונש מצרים המכות אשר הפליח ה' בקרבה ועביעת ים סוף וכמאמר הכתוב וכן בהמות אשלה גם וכמאמר ז"ל שור נושך וממית וכו' וכדומה הרבה בקורות העושים אשר שודד מערכות הטבע לענוש עושי רשעה ופועלי און:

הדברים האלה יאיר לנו נתיב להבין דברי חכמים. הלא כה מאמרו במדרש (פ' תזריע) אדם כי יהי' בטור בשרו משל למטורונה שנכנסה לפלעין של מלך כיון דחמת מגלגן תלן תלן (ר"ל רצועות שלוקין בקין) דחלת אמר לה המלך אל תחיראו אלו לעבדים ולשפחות אבל את לאכול ולשתות ולשמות כן כיון ששמעו

בא

חסרון. והמורה שמעון הוא טוב עם כל המעלות. כן
 ה' הדבר אל המרגלים. הנה מסגולת ארץ ישראל הוא
 כי לא תוכל להחזיק עלי' עובדי עבירה וכן מצואר
 בכחוב (ויקרא יח. כ"ח ועי' שם ברמב"ן) ולא תקיא
 הארץ אתכם בעמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר
 לפניכם ואמרו ע"ז בספרה א"י אינה כשאר ארצות
 אינה מקיימת עובדי עבירה וזהו שסיפר הכחוב אלל
 הכותים לא ידעו את משפט חלקי הארץ וישלה גם את
 האריות והנה ממימים אותם כאשר אינם יודעים את
 משפט חלקי הארץ וכן נגעי בתים ובגדים אשר אין
 לזה מליחות בטבע הוא בא"י על עבירות ידועות והוא
 הכל מחמת קדושת א"י. א"כ יש מקום לומר כי מה
 שראו המרגלים בכל מקום בואם שהם מקבירים מתים
 כמו שמצואר ברז"ל לא ה' זאת בעיניהם לפלא כי
 הכנענים אשר מעשיהם היו מקולקלים ביותר היו לריקים
 להיות נופלים כחגבים. אך מחמת זה מאסו המרגלים
 בארץ חמדה וזה הוא התלונה שהתלוננו ארץ אוכלת
 יושבי' ר"ל לרוב קדושתה קשה מאוד לשבת בחובה כי
 כמעט יחטא האדם ואשם חיבך ענוש יענש א"כ מי
 יכול לעמוד בזה והי' זה בעיניהם לחסרון. ע"כ שלחו
 לשונם לספר מקודם מעלותי' כי היא ארץ זבת חלב ודבש
 הכל כמצואר בכחובים. אך חסרון אחד נמא' בה כי
 לרוב קדושתה היא אוכלת יושבי' ובל זה גרם להם כי
 לא היו שלמים עם ה' ויפת בסתר לבם לעבור על אחת
 מכל מצות ה' אשר לא תעשינה. לא כן יהושע וכלב
 אשר לבם ה' שלם עם ה' ותורו. הי' נחשב זה
 בעיניהם למעלה. ונחפוך הוא חילו היחה כשאר ארצות
 אשר לא תחוש על יושביה ועל מעשיהם הי' זה חסרון
 כי מי יודע ברבות הטובה אם לא יסורו מאחרי ה' על
 הדרך שאמר הכחוב וישמן ישורון ויבטע. לא כן עתה
 הלא הארץ בעממה היא רסן לעורר בעממה. ובנדק
 נוכל לומר כי הדבר אשר יש בו מעלות רבות אך חסרון
 ג"כ יש בו יפול עליו לומר לשון טוב. לא כן הדבר
 אשר גם חסרון א' אין בו ידק עליו לומר שהוא טוב
 מאד. וזה אשר השכיל כלב לומר להם. אחם חושבים
 זה לחסרון. ויהי להפך כי גם היא מעלה. ורק עתה
 נוכל לומר על א"י טובה הארץ מאד מאד. ע"כ אמר
 לו הקב"ה אני מחזיק לך טובה ע"ז כי השכיל פיהו
 לדבר נכוחות. ומעשה יחכן כי השחובה שהשיב להם
 משה הללו לכנענים ר"ל עבור ישראל אם יעשו מעשי
 כנענים ודיבר בלשון נקיה וקובע תשובת משה כי באמת
 הכין הקב"ה בארץ כמה מימי עונשים הן נגעי אדם
 אשר הוא בטבע הן נגעי בתים ובגדים שחן לטבע
 אם יעשו כמעשה כנענים. אבל אם תתנהגו בדרך
 החורה כמו שאמר להם אבל אחם לאכול ולשתות ולעסוק
 בחורה

להסתרוניהם הללו לעזדים. הן אמת כי לעזדים
 נלרכים מנלכן ג"כ. אבל מדוע המה תולים בחדר
 הגבירה. וכן מדוע הוכן עונשים בא"י לכנענים הלא
 נלמדינו לא ישבו בארץ פן יחטאו אותך לי ואין זה
 מקומם והי' מהלך להכין העונשין במקומות מושבותיהם.
 ע"כ לבי אומר לי כי כוונה עמוקה לועם בדברים אלו.
 והוא בשנשים לב לדברי המרגלים (במדבר י"ג) אשר
 אמרו הארץ אשר עברנו בה לחור אותה ארץ אוכלת
 יושביה היא וכו' ויהושע וכלב אמרו הארץ אשר עברנו
 בה לחור אותה טובה הארץ מאד מאד. אשר איננו מובין
 למם האריכו בלשונם לומר טובה הארץ מאד מאד. ומה
 הי' חסר אם היו אומרים טובה הארץ ובמדרש רבה
 (פ' ט"ז) אשתוללו אבירי לב אלו משה ואהרן ששלחו
 מרגלים ובאו ואמרו לשה"ר על הארץ ולא היו יודעין
 מה לעשות כו' עמד כלב שיתק לכל האוכלסין שנאמר
 ויהם כלב עמד לו על הספסל והי' משחקן ואמר הם
 והם שותקין לשמוע ממנו א"ל טובה הארץ מאד מאד
 א"ל הקב"ה טובה גדולה אני מחזיק לו כו'. וכבר עמדו
 המפרשים ע"ז איזה השכלה נמא' בדברי כלב עד ששללו
 מאבירי לב וכי מלאכה היא לומר טובה הארץ. ואף כי
 גם המרגלים שבחו את הארץ זולת שהתלוננו שהיא ארץ
 אוכלת יושביה ועל תלונה זאת גם מכלב לא שמענו
 תשובה נלחה. וא"כ מה זה אשר מאמר כלב נשא חן מאד
 בעיני ה'. אבל הוא הדבר אשר נבינו ע"פ הסדר.
 כפרי אחד בא לעיר לשכור מורה עבור בנו. וייעו
 לפניו כי ראובן המורה הוא טוב. בעל פועל גדול
 ומופלג גדול גם דרכו ליתן מזונות טובים להנערים
 השוכרים מזונות על שולחנו. אפם כי הוא רך הלב
 מעולם לא הכה לנערים הלומדים אלאו אף לא יגער בהם.
 עוד הצינו לפניו כי המורה שמעון גם לו נמא' כל
 המעלות אשר בהמורה ראובן. והוא אביר לב לא ינקא
 את התלמיד אף על הקלה שבקלות. ועל כל חטא ופשע
 שבעתים יוקם. וישר בעיני הבן המורה ראובן. באמרו
 הן אמת כי גם על שמעון נוכל לומר שהוא מורה טוב.
 אבל סוף סוף נמא' בו חסרון על אשר לא ידע לחון.
 לא כן המורה ראובן הנה הוא טוב מאד עם כל המעלות.
 ונחפוך הוא דברי אביו הן אמת כי גם ראובן הוא מורה
 טוב. ע"כ הוא חסרון לאשר הנער איננו ירא מאתו.
 לא כן המורה שמעון הנה הוא טוב מאוד בכל המעלות
 ודעת לבנו נקל כי מדוע לא ישחו האב עם הבן
 בדעה אחת. כי הבן הוא רוצה ליתך טוב בדרך לבו
 ואם יהי' תחת כי המורה שמעון יהי' נרקי לשמור לעדיו
 עתיו ונגעיו ע"כ הוא ממאס אותו ואביו היודע היטב
 כי אם לא יהי' הנער ירא וחרד ממורהו לשוא יהי'
 כל עמלו ע"כ נראה בעיניו כי המורה ראובן הוא בעל

בחורה . אז לא יסלעו כל הדברים האלו בכם :

נמקים ואיך נחי' . אמור עליהם חי אני נאום ה' אם אחפון במות הרשע כי אם בשבז רשע מדרכו וחי' ויש להבין אמרם ואיך נחי' כאילו הוא מן הגמנועות ומאי כוונתם בזה . וגרסה כי יש אשר יוחן לו עונש מאה משפט האמלך עשרים מכות ואח"כ הוא נקי מחטאו . ויש אשר עונשו כי יכוסו עד מות . ומעתה דרך משל אם הפילו השופט להכותו והאיש רוצה לדעת אם הוא מהסוג הראשון או מהסוג השני יש לו הוכחה נכונה אם ירצה לדעת . כיון שהכה המכה הראשונה ישאל אל המכה אחרת אם נחקטן מחמת המכה העבירה . אם יענהו כי נחקטן העבירה אזי יתכן שיחי' . אבל אם יענהו כי לא נחקטן אזי הוא מופת וחסד כי יכה אותו עד מות כי לו הי' קצבה למכותיו עשרים או שלשים או"כ אחרי הכאה הראשונה הי' נחמטע העון חלק מעשרים או משלשים וזהו הכוונה כי הם שמעו מהנביאים כי אף שהם סובלים לרות רבות עכ"ז עוד לא נגרע מערך חטאתם דבר ע"כ שפטו מזה כי היסורים יחייבו אותם עד מות . וזהו אמרם כן אמרתם לאמר כי פשענו וחטאתינו עלינו ר"ל עוד לא נגרע מערכם מאומה האף כי גם אנו נמקים ואיך נחי' . והשיב להם הנביא בשם ה' תשובה נחת הן אמת כי עוד לא נגרע מהחטאים דבר . עכ"ז אין זה מופת שתמותו כי יתכן לפעמים שלא יגרע ע"י ההכאה ראשונה מאומה מן החטא ועכ"ז ישאר בחיים כמו האב אשר החמיל להכות את בנו עבור חטא . ובאמת ה' האב מוחל לו לגמרי החטא שפצר עשה רק האב רוצה שהבן יבטיח לו כי לא ישוב לכסלה עוד . והאב מכה אותו ועל כל מכה ומכה שואל אותו האם אתה מבטיח לי כי לא תעשה עוד הלא באופן זה עוד לא הרויח הבן בהמכות אשר כפר קבל כי לא על החטא הגדול מוכה עד שנאמר כי בהמכות אשר קיבל עבר ממנו חני חטאו . כי כל זמן שלא יאמר לאביו אני מבטיחך שלא תעשה עוד יוסיף להכותו ובכל זאת אינו מוכרח שימות כי הלא הברירה בידו להבטיח לאביו ויומחל לו החטא הראשון לגמרי . עכ"ז השיב להם ה' הן אמת כי אם לא תשובו אזי לחנם תקבלו המכות כי לא יגרע ממשפר העוונות אף כחוט השערה אבל אין זה מופת שאכה אתכם עד מות כי הגני מכה עד שתקבלו עליכם מצלי לעשות עוד כאשר עשיתם אזי אינה לכם וזהו חי אני אם אחפון במות הרשע כי אם בשבזו מדרכו וחי' :

דראנו לדעת כי רע ומר גורל האנשים המקבלים עונשין ע"י מערכות הטבע כי ע"י הטבע הוא נקל ליפול ברשת הטעות כי מקרה הוא לו ויקבל העונשין ללא הועיל . כי בני האדם זה דרכם כסל' למו לשפוט על כל רעה או טובה הכאה לאדם ע"פ חלוקות הטבע כי

ואם נביט בעין חודרת על השני מיני עונשים . ר"ל עונש אשר לוטה בשמלת הטבע ועונש ע"י שידוד הטבע היזה מהם יותר נוח לאדם . נוכל לומר בטעם כי העונש אשר ע"פ טבע ירע לאדם כי בו נמלא שני חסרונות . (א) כי הוא יותר נקל לבוא על האדם . (ב) כי יתכן כי המקבל העונש ילכד ברשת הטעות לחשוב כי מקרה הוא לו ובהיותו כן יקבל העונש ללא הועיל . והחסרון הראשון שאמרנו אף כי אלל הצורה ית"ש לא יתכן לומר קלות וכבדות כי אללו הכל אחד . אף בערכו אנו יכולין ללייר זאת ע"פ דוגמא אם הוכן מאת בעל מלאכה כי הפטיש ינוח תמיד על הטעם ואף אם ימשוך אדם בחזק את הפטיש מהטעם יש דבר המכריח את הפטיש לחזור ולשוב על הטעם תיקף כאשר יסיר האדם את ידו מהפטיש . א"כ באופן זה יהי' פעולת ההכאה יותר קרובה . דאילו לא הי' כן הי' לורך אל פעולת ההכאה שיבוא אדם ליקח פטיש ויכה על הטעם אבל עשה כאשר אוחז בידו אין לורך אל מעשה רק להסיר את ידו ושוב הפטיש יעשה את שלו מאיליו . וכן הוא אלל העונשים כי העונשים אשר לא הוכנו בטבע לריך כל כך להקניט את ה' עד שיתרצה להענישו בפטעל ממש אבל העונשים אשר הוכנו בטבע ורק המושגח מאת ה' הוא עולר הטבע אבל כמעט יסיר ה' את השגחתו הטבע יעשה את שלה מאלי' וזהו כוונת הכתוב והסתרתו פני מהם ומלאוהו רעות רבות ולרות כי כמעט אסלק השגחתי מהם ומלאוהו רעות כי כבר הוכנו מעת הבריאה בטבע . ובחגיגה (דף ה) ר"י כי הוה מטי להאי קרא הוי בני ומלאוהו רעות רבות ולרות עבד שרבו ממציא לו לרות רבות כלום תקנה יש לו . ויקשה מאד מה ראה ר"י במאמר זה מה שלא ראה תחלה בהתוכחות הנוראות שנתורה . אך הוא הדבר שאמרנו כי העונשין אשר הוכנו בטבע מה נקל להם לבוא על האדם אם לא ישמור את לעדיו להיות מושגח בהשגחה פרטית וזהו שכתב ר"י עבד שרבו ממציא לו לרות היינו שהבין לו לרות בטבע וא"כ נקל הוא מאוד לבוא על האדם :

ואם נעמיק עוד יותר בזה מצואר בדברי ר"י עוד כוונה עמוקה . והוא החסרון הראשון כי עונשי הטבע יחשוב האדם כי מקרה הוא לו ובהיותו כן יקבל העונש ללא הועיל . וכל העונשין אשר ישלח ה' על האדם הכוונה מהם כדי שיעווב רשע דרכו אבל אם לא עשה תשובה א"כ קבל העונשין ללא הועיל וזהו הכוונה בדברי הנביא (יחזקאל ל"ג) ואתה בן אדם אמור אל בית ישראל כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובים אנו

כי מקרה הוא לו לא בכונה מכוונת מאת יוצר כל ומה גם אם הוא מקבל טובה או רעה מאדם אשר הוא חפשי בכל פעולותיו ח"ך נקל הוא בעיניו לשכוח את מסבב את כל הסיבות ורק הסיבה הקרובה לעיניו אליה ישים כל מגמתו :

ולדעתי

זהו הכוונה בדברי המדרש (מדרש ילמדנו) איש מצרי הצילנו וכי משה מצרי ה' והלא לא ה' חלא עברי חלא כך אמר לכן לא אני הצלתי אתכם חלא איש מצרי שהוצרכתי בשבילו לברוח משל לאחד שנשכו ערוד קדם אל המים לנהר וראה תינוק טובע פשט ידו והעלהו ח"ל אותו תינוק חלמלא אתה הייתי מת ח"ל הערוד הצילך . אשר יפלא מאד להסיר חסד מאיש העושה טוב בכוונה וליחסו לעושה רע חלא שנמשך ממנו הטוב שלא בכוונה . אך באמת כאשר ראה משה כי המה חושבים כי הוא המציל אותם ורצה להבינם כי לא הוא המציל אותם רק עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות . והתנהג עמם כאשר יתנהג איש חסד אשר יראה איש תועה ביער ויכמרו רחמיו עליו . ואמר לו לכה עמדי אנכי יודע את כל שבילי היער ויהי בלכתם שאל האיש האם תולוכני עד מקום ביתי ויאמר לא אנכי רק תולוכך עד הדרך הסלולה ושם איך תריך לי כי מעמך תגיע למחוז חפצך . ואחרי כי לא יעלה על בן דעה כי המצרי אשר ברח משה מפניו הוא המציל אותם או הערוד הציל את התינוק ח"כ בנקל יהי להם לבוא אל האמת כי ה' הציל אותם ע"י סיבות מסיבות שונות ומשה לא הולך להם כי אם להבינם כי לא הוא הציל אותם אשר בזה יוכלו להיות תועים אבל זאת ידעו בעצמם כי לא המצרי הציל אותם ולא הערוד הציל את התינוק :

לא

כן אם העונש הוא ע"י שידוד הטבע הלא רואה האדם בעינים פקוחות כי הוא ציר שלוח ממרום ועי"י ישוב אל ה' וזהו שבכה ר"י ואמר עבד שרבו ממציא לו צרות רבות ורעות כלום תקנה יש לו . ר"ל אחרי שהוא מסבב לו צרות והאדם לא ירגיש כי הם שלוחי ההשגחה כי הם לועים במשטרי הטבע כלום תקנה יש לו אחרי כי העונש יקבל ולא יעשה תשובה ח"כ את הרע יקבל ואת הטוב לא יקבל :

ודגביא

הוכיח אותם ע"י מדוע לא יתבוננו כי הרעות הבאות עליהם המה בכוונה מאת ה' (ישעי' ט) ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו ישראל בכל פה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה והעם לא שב עד המכה ואת ה' לבאות לא דרשו . ושמענו לבאר הענין כי יש סיבה קרובה וסיבה רחוקה למשל אם יבוא רוח חזק וישקור אילן והאילן בנפלו לארץ יגלגל את האבן והאבן יזיק לאדם הגם הסיבה היותר קרובה הוא

האבן והסיבה הרחוקה הוא האילן והסיבה היותר רחוקה הוא הרוח ואם האבן והאילן היו יכולים לדבר והאדם ה' עושה אל האבן מדוע הכייתי ה' משיב האבן אנכי לא הכייתיך לך אל האילן והאילן ה' משיב גם לא אנכי המכה אותך וזהו כוונת הכתוב ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו ישראל בכל פה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה . אחרי כי המה לא הביעו רק אל הסיבה הקרובה וזהו והעם לא שב עד המכה ממם כמו שעומדין חבורת אנשים והאחד הוא מכה לחבירו דרך אחוריו והאיש הסב את פניו ויכה להאיש העומד אליו וישחקו עליו האנשים כי לא כיון אל המכה ורק אחר העומד שם בסוף החבורה הוא המכה וזהו והעם לא שב עד המכה היינו למי שמכה אותם באמת כי הם חשבו כי ארם ופלשתים הם המכים וחוזר ומבאר ואת ה' לבאות לא דרשו כי אילו היו מבינים כי ה' הוא המכה אותם הלא היו דורשים אל ה' ע"י עוד ידו נטויה להרע להם עבור מה שאינן מבינים כי הקב"ה הוא מכה אותם כמבואר בתוכחה אם תלכו עמי בקרי היינו שלא תחשבו כי המכות הוא בכוונה מכוונת מאתי כי תחשבו הכל למקרה והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי שאתמלא חמה על מה שאתם סוברים שהוא מקרה :

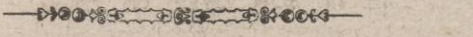
הנה

מהראוי בימים אלו להיות כל איש מצוי ישראל מילר ודואג על חורבן בית המקדש אך העם יתגללו . כי אין לבם פניו לזה ועירדת הפרנסה מטרודם מאד עד כי יסיוחו את דעתם מא"י וירושלים . אך לו חכמו ישיכלו כי אולי רק עבור מה שאין איש שם על לב חורבן המקדש ע"י התאבד ה' בנו וכל דרכי הפרנסה ילכו אחרות עקלקלות . ויח"כ ההתגללות מה שאנו עושים הלא הוא בעצמו תריך להיות סיבה מבלי לשכוח ירושלים ולבנות מאין הפוגה על חורבן בית מקדשנו לולי הטעות אשר ילכדו בזה הסכלים לחשוב הכל למקרה ועוד עושים מזה תירוץ על אשר הם מסיחים דעתם מחורבן ירושלים . ורעיון זה הוצי הנביא להוכיח את דורו בבנין בית שני הלא כה דבריו שם (חגי א) כה אמר ה' לבאות לאמר העם הזה אמרו לא עת בוא עת בית ה' להבנות ויהי דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב ועתה כה אמר ה' לבאות שימו לבבכם על דרכיכם זרעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לשבעה והמשחקר משחקר אל צרור נקוב כה אמר ה' לבאות שימו לבבכם על דרכיכם עלו ההר ובנו הבית וגו' וארצה בו . ביאור הדבר כי הם התגללו על אשר הם עללים בבנין ב"ה כי מרודים הם להביא ערך ביתם והנביא תפס אותם בשחי טענות גדולות . הטענה הראשונה על דרך משל כאשר שמענו לבאר זאת . אחד אומר לחבירו ראה אחי הבטמ"ד חרב מדוע לא נחזור לחוק

ובנו הבית ואז יסורו כל הצרות מעליכם וארצה צו :

ומעתה נשובה אל המאמר הנלז פתח השער כי כולם כאחד רצו בתקנתן של ישראל ובחרו באופן שירגש כי היסורים הם צבונה מאת ה' למען יצמח מהם פרי התועלת. וכל אחד תפס ענה אחרת וכבר רמז ע"ז בח"י בדרשותיו והוא משה אמר יעשו להם כבלים של מאה לטרין היינו ריבוי הצרות יכריח אותם להכיר כי לא במקרה הוא כי המקרה לא יתמיד וכמו שהוכיח הנביא את ישראל כי הנני מביא עלי' רעה אחר רעה פרי מחשבותיכם כי הכלל הוא המקרה לא יתמיד. להרויח יתכן בכל עת ובכל מקום. אבל למאור מליאה יארע פעם אחת בכמה שנים באחת מן העירות וזהו שמוכיח הנביא אותם מדוע לא תחבוננו כי לא מקרה הוא הלא אני מביא עליכם רעה אחר רעה והמקרה לא יתמיד א"כ מזה תוכלו להבין כי תשלומין הוא ממני והוא פרי מחשבותיכם. ודוד חשב למאור ענה היותר קלה. ובכל זאת ירגישו כי העונש הוא מכוון מאת הבורא אמר יעשו לו כבלים של י"ב לטרין דכתיב יענך ה' ציוס נרה כשם שהיוס י"ב שעות. הבוונה כי העונש יהי' היפך המזלות המשמשים בכל יום ועי"ז יכירו כי מעשה ה' המה אחרי כי לא ע"פ הסלכות העבד יענשו. וירמיה אמר הרופס היותר קלה יעשו להם כבלים של ליטרא אחת ר"ל מעט יהיו העונשים ובכל זה יכירו כי לא מקרה הוא. והיינו אם הרעה לא יהי' רק על ישראל ולא על כל האומות הלא מזה יכירו כי העונש בא במכוון וזהו ועת נרה היא ליעקב ר"ל רק ליעקב לבד וממנה ישע כי עי"ז לא יתלו הדבר במקרה וישונו אל ה' וישעו יצועה שלמה :

לחזק בדקיו. וישב לו רעהו לא עתה העת. ומשכב בדעתו כי כוונתו כי כעת אין במציאות להשיג הדברים הנצרכים לזה כמו אומנין. עמים. וכדומה. אחרי כן הלך אלל ביתו של זה האיש ורואה כי הוא בונה ומתקן את ביתו. וישאל אותו מדוע לעת בואת אחת מתקן את ביתך הלא אמרת. לא עתה העת לבנות. אז השיב לו רעהו לא כן אחי אדרבה כעת בנמצא הכל לקנות במקח הזול ומה שאמרת לך לא עתה העת ר"ל לא עתה העת לעסוק בצבין של מלטה אחרי כי עת רעה היא וכל אחד ערוד בפרנסה והיוקר גדול מאד ואין צמא להשחקר מאומה. אז התחיל להוכיחו. ראה אחי איך הסכלת לדבר. לבנות ביתך עתה העת. ולבנות מקדש אחת משיב לא עתה העת. וזהו העם הזה אמרו לא עת בוא וחוזר ומבאר לא מפני שאין עתה העת להשיג דברים הנצרכים לזה רק לא עת בית ה' להבנות אין עתה העת לעסוק במצות ויהי דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר העת לכם לשבח צבתיכם ספונים. ר"ל מדוע אחת בונים צתיים לעצמיכם והבית הזה הרב כי אחת משיבים לא עתה העת. והטענה השניה הלא ההתנלות שלכם אינו אלא אם תחשבו הדבר למקרה אז תוכלו מעט להתנלל בזה אבל אם תשימו על לב כי ע"כ חרה אף ה' בכם א"כ לא די שאין זה התנלות אדרבה זה ההתנלות הוא סיבה גדולה כי ימרוו בצבין צ"ה למען הסר מעליהם חרון אף ה'. וזהו שהוכיח חגי אותם אחת תסברו כי כל הרעות הם במקרה ע"כ עוד אחת עושים מזה תירוץ על העללות בצבין צ"ה כי כל אחד ערוד בהמון הצרות אשר סבבוהו. שימו לבצכם על דרכיכם זרעתם הרבה והבא מעט וכו' והחבוננו כי צבוננו מכוונת הוא מאת ה' עבור מה שאחת עללים בצבין קודם לכן עלו הסר

הדרוש האחרון

ואי תימא ר"א אין אשתו של אדם מתה אלא ח"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו שנאמר ואם אין לך לשלם נמה יקח משכבך מתחתך אימא בזה"י עון דב"ח נמי מתה קמ"ל וכ' בחוספת ד"ה אלא בסוף פ"ש דזבחים (דף כ"ע) פי' בקונטרס ממון של גזל אבל גראה דמיירי בגדר כדמוכה (בפ' צ"מ דל"ב) דתיגא רכ"א בעון נדרים מתה אשתו של אדם שנאמר אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך והא דדריש כך חטא ולא באשקף חטא מיירי במשלם אח"כ אלא שעבר בכל תאחר. וכ' ע"ז הטורי אכן וז"ל וק"ל כיון שבטון דבל תאחר אין אשתו של

פרשה נלבים פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבצו פונה היום מעם ה' אל' ללכת לעבוד את אלהי הגוים ההם פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה והי' בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלצבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי הלך למען ספות הרוב את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לי כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורצנה בו כל האלה הכחובה בספר הזה ומחה ה' את שמו מתחת השמים. והנראה לבאר הכתובים ע"פ מה דאמרי' בר"ה (דף ו') אלא כך חטא ולא באשקף חטא סד"א הואיל ואר"י

עד חוספו סרה וגומר ארליכס שממה עריכס שרופת אש אדמתכס לנגדיכס זרים אובליס אוחה . דבאמת יש להתבונן על עונש הגלות דהרי הגלות גורם כמה עבירות . וכמה ביטול תורה ושנאת חנם מחמת הפרנסה והרי אש היו יושבים בא"י אש תחת פנפו לא הי' ביניהם שנאת חנם ואי דחמאו וכי לא הי' יכול הקב"ה לענוש אותם בעונשין אחרים כשהם יושבים על אדמתם והלא הרבה שלוחין למקום ובפרט שנחלל שם שמים ע"י הגלות כמבואר בכתובים (יחזקאל ל"ו) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה כעומאת הגדה היתה דרכם לפני ואפיץ אותם בגוים ויבוא אל הגוים ואשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארתו ילאו . הן אמת כי לכאורה אינו מובן מהו החילול השם הלא אדרבה זה קידוש השם דאפילו ישראל שהם עם ה' אפילו הכי כיון שחטא העם גלו וכמו שמצינו במדרש אהה מואל בשעה שגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים דילמא משה פנים יש בדבר . ואח"כ כשהגלה גם אותם אמרו הא קשוע דאפילו לבני ביתי לא נסיב אפי' . גם יש להבין מהו כעומאת הגדה היתה דרכם לפני . אך זה יתכן לבאר עפ"י דליתא במדרש עומאתה בשולי' (פי' מכוסה) כל אותה הכהנים ששימשו בימי נדקיהו ערלים היו . וזהו כעומאת הגדה היינו שהיא בבית הסתרים בן העבירה שלהם הי' בסתר . וע"ז מסיים ואפיץ אותם בגוים כדליתא במדרש על פסוק שרתי במדינות בליל ת"ב נכנס א"ל לבית ק"ק אמר לו הקב"ה מה לידידי בביתי א"ל בני היכן הם א"ל חמאו והגליתים א"ל הי' לך להביע בבית מילה א"ל כפרו בה וכן איתא במדרש על פסוק איכה ישבה לא גלו ישראל עד שכפרו במילה יעו"ש . ואיתא בחולין (דף קל"א) וכפר את מקדש הקודש לפני ולפנים אוכל מועד זה היכל מוצה כמשמעו יכפר אלו עזרות הכהנים כמשמעו עם הקהל אלו ישראל יכפר אלו הלויים וח"ל יכפר אלו העבדים . וטעם מחלוקתן מבואר שם דהך ברייתא דאמר יכפר אלו הלויים סובר כי לשון עם הוא לשון פחיתות והלויים שהם חשובים אינם נכללים בלשון עם וכן ברייתא דסובר יכפר אלו העבדים סובר כי לשון עם הוא מורה על חשיבות והלויים נכללו אצל עבדים שהם פחותים לא היו בכלל . ואיתא בפתיחתא איכה רבתי בפירקא ר' חנינא בר פפא פתח את מואל בשעה שגלו ישראל לבין אומות העולם הי' הקב"ה מחזיר על פתחיהם לשמוע מה הם אומרים . ומה היו אומרים אלהיהם של אומה זו נפרע מפרעה ומיסירא ומסנתריב ואומרין ולעולם נער הוא כביכול הזקינו הדברים הם"ד ויבוא אל הגוים לא אמר ויבואו אלא ויבא כביכול הוא עממו

של אדם מתה א"כ סיכי משכחת להא דבעון נדרים אשחו של אדם מתה הא כל ימיו בעמוד ושלם קאיו ושמה ישלם אח"ז קודם מותו והא ל"ל דקמי שמיא גליא ואש אין עתיד לשלם לאח"ז מתה אשחו הא אין הקב"ה מעניש את האדם על שם סופו וכ' שם דבגמר בלבו חליא מילתא דאש גמר בלבו לעשות העבירה אז הקב"ה מעניש אותו על שם סופו . וכ' עוד דבזה מתיישב אללו מה שדחקו ענמם קמאי הא דחייבה תורה כרת לערל זכר אשר לא ימול והא כל ימיו בעמוד ומל קאי ותלי' כרת דידי' עד שימות והוא ערל במיזד . ובזה ניחא דכרת דערל נמי בגמר דעתו חליא דאש גמר בדעתו שלא למול כלל לעולם חל עליו עונש כרת מיד ע"כ . וזהו כוונת הכתובים והתבאר בלבו לאמר שלום יהי' לי וא"כ הוי גמר בלבו לעשות עבירות כמו שאומר בשרירות לבי אלך למטן ספות הרוע את הנמאה לא יבשה ה' סלוח לו רוע הוא משל על העבירות שכבר עשה נמאה הוא משל על העבירות אשר עדיין לא עשה . ר"ל ללחיש הזה יענישו על העבירות אשר עדיין לא עשה כיון שבגמר בלבו . ויש לתרץ קושיא ה"ל ויובן מה שאמר הכ"ח (ישעיה א') בניס משחיתים על מה חוכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי . משום דהא דאמר' בר"ה (ד' ע"ז) ואר"י אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אוחה שעה שנאמר כי שמע את קול הנער באקר הוא שם י"ל דהיינו דוקא בעונש מיתה אצל לא בעונש יסורין דהרי גבי ישמעאל בעונש מיתה איירינן ומיני' ילפינן לכל אדם . וסברא גדולה יש לחלק ביניהם משום דבעונש מיתה אש יענש ע"ש סופו א"כ מואל יענש שימות ולא יבוא לידי עשיית החטא לעולם ולהכי הדין נותן שלא יענש ע"ש סופו דהרי על חנם ימות אצל עונש יסורין כיון דהאדם נשאר בעולם ויעשה העבירה בפועל ממש א"כ יתכן שיחנו לו העונש אף מקודם עשיית העבירה וזהו כוונת הכתוב בניס משחיתים על מה חוכו ר"ל הידעתם על מה אתם מוכים . עוד תוסיפו סרה על עבירות אשר עדין לא עשיתם רק גלוי לפני ה' כי עתידין אתם לעשותם וחוזר ומבאר כל ראש לחלי וכל לבב דוי ר"ל דבעונש יסורין הקב"ה מעניש על שם סופו . או י"ל כי הנביא מגנה אותן כי הם בבחינה שבגמר בלבם לעשות רע וא"כ לסברת ה"ל יבואו להעניש ע"ש סופן וזהו על מה חוכו עוד תוסיפו סרה היינו שאחם נענשין על העבירות אשר עדיין לא עשיתם ומעשה יתיישב קושי' ה"ל דהרי הכא כיון שהוא נשאר בחיים והעונש הוא שאשחו מתה א"כ י"ל דככה"ג הקב"ה מעניש ע"ש סופו שהרי הכא יבוא לידי העבירה כיון שהוא נשאר בחיים אלא שאשחו מתה :

עוד

לח היתה חוזרת. ולפי"ו י"ל דהאומות שלקחו ישראל בגלות אמרו שהם חזקים מהקב"ה כמו שביארנו לעיל. אבל היו גוים אחרים שלא אמרו כן. והי' קשה בעיניהם ג"כ מדוע הגלה לישראל ולא העניש אותם על אדמתם ושפטו מזה כי הגלות הוא גירושין וכמו שאמר האפיקורס וזהו כוונת הכתוב כי נלו גם נעו ואיחא במדרש איכה לא נעו בגלות עד שנלו להקב"ה וזהו כוונת הכתוב כי נלו גם נעו אמרו בגוים לא יוסיפו לגור ר"ל כי ממה שנעו בגלות עשו מזה מופת כי כבר נהגרו מהקב"ה ולא יוסיפו לגור בא"י פני ה' חלקם לא יוסיף להביעם. והלשון פני ה' חלקם הוא ממש לשון האפיקורס עמא דאחדרינהו מרי' לאפי' מיני'. וזהו כוונת הגביה שאומר להם על מה תוכו עוד תוסיפו סרה ר"ל התבוננו העונש אשר יבוא עליכם הוא בעצמו יגרום שעוד תוסיפו סרה וא"כ ח"ו יאריך הענין הרבה וזהו שאומר להם ארניכם שממה עריכם שרופות אש ר"ל שהקב"ה אינו מעניש אתכם על אדמתכם אלא חלבו בגולה והגלות יגרום עוד עבירות וא"כ מי יודע עד כמה ימשך. (ועיין בפסחים ד' פ"ה ובח"א שם). עוד יש ליישב קושי' העורי אבן אשר הבאתי לעיל דהרי לכאורה קשה כיון דאין הקב"ה מעניש ע"ש סופו וא"כ איך משכחת עונש על האדם כלל כיון דכל ימי חייו הוא יכול לשוב בתשובה עד יום מותו ויכה לו וא"כ אף שגלוי לפני הקב"ה שהוא לא ישוב מ"מ כיון שהוא יכול לשוב עד יום מותו א"כ כשהקב"ה מעניש אותו הוא ע"ש סופו וכמו שכ' ה"א סברא זו לענין עון נדרים. ומוכרח לומר דהיכא דהוא מוכרח להעניש ע"ש סופו נענש ע"ש סופו דהרי אם ימתנו לו עד שימותו א"כ מתי יקבל העונש אשר לריך לקבלו מחיים אבל היכא דיכולין להענישו כשיעשה העבירה צפועל אזי אין מענישין על שם סופו. וא"כ ה"ל כיון דמי שאין משלם נדרו אשר נדר זהו עונשו שתמות אשתו בחייו וא"כ אם ימתנו לו עד יום המיתה א"כ שוב אין ציבולת להענישו. אך על הקשיא שהקשינו מתשובה י"ל משום דהכא כבר נעשית העבירה אלא שיש לו תיקון בתשובה ובכ"ג מענישין ע"ש סופו. וכה"ג כ' המהרי"ט ח"א שאלה קל"א שאם נדר לקיים חיזה דבר יכול לקיים מתי שירצה והקשה שם דא"כ אמאי כ' הרמב"ם צאונם שגירש דהוי לאו שניתק לעשה וכופין אותו לקיים מיד אמאי לא קאמר שיכול לקיים אימתו שירצה. ותי' המהרי"ט דהאם אמרינן שיכול לקיים אימתו שירצה ואם ימות הרי הוא אנוס בדבר אבל הכא בקיימו ולא קיימו חיישין דילמא ימות דאע"ג שהוא אנוס בדבר אעפ"כ הרי עבר את הלאו במזיד רק שיכול לתקן את הלאו אם יקיים העשה וא"כ אם לא יקיים אף ע"י אונס אעפ"כ הרי ישאר עקירה

עמנו. הרי מצוה במדרש על כך פסוק דהם אמרו דלמדי לקחו את ישראל בגלות משום שהם חזקים מהקב"ה וידוע הוא דישאל בזמן שהן עושין ראונו של מקום נקראו בניו ואם לאו נקראו עבדים. והנה הם שאמרו שהם חזקים מהקב"ה הם לריכס לאמר כי ישראל לא העאו כלל ואפ"ה לקחום בגלות כי אם יאמרו שהם העאו ח"כ מה שלקחום בגלות היינו שהקב"ה רצה לענוש אותם בגלות ח"כ אין זה גבורה מהם ולא יוכלו להתפאר כי הם חזקים מהבורא וזהו כוונת הכתוב ויבוא בגוים ויחללו את שם קדשי באמרם עם ה' אלהי ר"ל עדיין עם ה' אלהי האף שעבדים לא חקרו עם אבל הם לא העאו כלל והם בניו למקום ובכ"ז מארצו ילאו מוכה כי אנהנו חזקים ממנו ואחרי כי הי' חילול השם ח"כ מדוע הי' באמת כן. ומדוע לא נעש אותם בהיותם יושבים על אדמתם. ואפשר כי זהו כוונת הכתוב באיכה כי נלו גם נעו אמרו בגוים לא יוסיפו לגור פני ה' חלקם לא יוסיף להביעם. ומקודם נבאר מה דאיחא במדרש איכה הוא ישבה בגוים לא מלאה מנוח הא מלאה מנוח לא היתה חוזרת. ויש להבין כוונת המדרש. וגראה משום דמלינן בקרא שהקב"ה מכונה בשם צעל וישאל מכונה בשם אשה. ח"כ מחויב הקב"ה לפדות ישראל וכדאיחא בכחוצות (דנ"א) נישבית חייב לפדותה. ואיחא שם אמר ר"י הני נשי דגנבי גנבי שריין לגנבייהו ודאי שבקינהו ואזלי מנפשייהו אסירן. עוד אמרי' שם ממזרת ונחניה לישראל ח"ה לפדותה. וזהו כוונת המדרש היא ישבה בגוים לא מלאה מנוח. ובמזלר ובמזלוק היא יושבת בגלות. אבל אם היתה מולאת מנוח היינו שהי' טוב לה בגלות ובכרונה הטוב היתה ג"כ בגלות מחמת הטוב ח"כ הוי כמו נשי דגנבי דאם אזלין מנפשייהו אסירן ושבו הוי כמו ממזרת לישראל דח"ה לפדותה משום דאסורה לבעלה. ויש לבאר עוד באופן אחר ע"פ מה דאיחא בתגיגה (ד"ה ע"ב) ר"י בן הנני' הוי קאי בי קיסר אחוי הויא אפיקורס עמא דאחדרינהו מרי' לאפי' מיני' אחוי לי' ועוד ידו נעו' והקשה בח"א הלא הפסוק מיירי לרעה. ויש לבאר ע"פ מה דאיחא בסנהדרין (ק"ה) מדוע שובבה העם הזה משובה נלחח בו' אשה שגירשה כלום יש להם זע"ז כלום ח"כ לפי טענתם אין מגיע להם עונש על העבירות דכבר הם מגורשים וזהו שהשיב לו ועוד ידו נעו' דהאפיקורס אחוי דהם עמא שכבר סילק הקב"ה ח"ע מהם וע"ז השיב לו ועוד ידו נעו' כיון דאפי' בגלות ידו נעו' לענוש אותנו ח"כ מזה הוכחה דעדיין לא נהגרשו וזהו כוונת המדרש היא ישבה בגוים לא מלאה מנוח דהקב"ה מעניש אותם גם בגלות. הא מלאה מנוח ח"כ מזה הי' מוכה הם מגורשים בגלות ח"כ

עקירת הלאו בידו ע"כ כופין אותו לקיים מיד .
 אלא דקלח סתירה לזה מדברי הירושלמי פ"ק דר"ה ג'
 פנקסים של לדיקים בינונים ורשעים ופריך הירושלמי
 ואין הקב"ה רואה את הנולד ותי' אין הקב"ה דן ע"ש
 סופו הרי דאף שכבר עשה העבירה מ"מ כיון שיש לו
 פנאי לשוב עד יוה"כ אין הקב"ה פוסק את דינו יעו"ש
 וסנה לפי דברינו רק בעונש יסורים מענישין את האדם
 ע"ש סופו כמו שביארתי לעיל אבל לפי סברת הט"א גם
 בעונש מיתה יוכל להענש ע"ש סופו אם גמר בלבד .
 וזה כוונת הכוזבים והסתפק בלבדו כי בשרירות לבי
 אלך ח"כ הוי גמר בלבדו ומסיים הפסוק ומחה ה' את
 שמו מתחת השמים ר"ל גם עונש מיתה יענש ע"ש סופו
 כיון שגמר בלבדו . ומידי דברי בזה אזכיר איך נפלאו
 לי דברי המהרש"א בח"א ר"ה דע"ז שכ' והא דבן סו"מ
 נידון ע"ש סופו עיין תי' ברא"ש ועי"ל דבן סו"מ
 נידון על שם סופו של ע"מ אבל בישמעאל ע"ש
 סופו של בניו לא נידון והוא תמוה דהרי הכא יליף
 הגמרא מישמעאל על כל אדם דאינו נידון ע"ש סופו
 על מעשיו של ע"מ . וח"כ מוכרח כתי' המזרחי דבן
 סו"מ שאני דכבר התחיל בעבירה . ועיין בילקוט ראובני
 פרשה כי תלא על פסוק כי יהי' לאיש שכ' בשם
 הגאון הנשי וז"ל כשחשב אדם וכו' וכו' ח"כ מ"ש בסו"מ
 שאני החם שיש לב"ד חוב מלוה ישנה עליו כי הוא בן
 ית' ומאיסורי ביאה לכך הקילו בדינו לדונו ע"ש סופו :

עוד יש לבאר הפסוקים באופן אחר ומתחילה נבאר
 המדרש פ' וישב וימתן יוסף לדבר מלוא ממתנין
 לדבר עבירה אין ממתנין בדבר מלוא ממתנין דכתיב
 מתן יבתי בדבר עבירה אין ממתנין . ויחבאר על פי
 מה דאמרי' בכתובות (דנ"א) אמר אבא דשמואל אשת
 ישראל שנאנסה אסורה לבעלה חיישין שמה תחילתו
 באונס וסופו ברצון והקשה בהפלאה מאי איכפת לן
 ברצונה כיון דסוף סוף הוא מאנס אותה ותי' דמזה
 ראי' דאינו נחשב לאונס אלא ח"כ דבלא האונס לא הי'
 עושה הדבר אבל היכא דבלא האונס הי' ג"כ עושה
 הדבר טוב נחשב לאונס לפושע עיי"ש בהפלאה כתובות
 (ד' ב') וכן ב' בהפלאה כתובות (ק"י) על מה שכ' התוס'
 ד"ה הוא אומר לעלות דאינו נוהג בזמן הזה משום
 סכנת דרכים וכו' ע"ז וז"ל והא דאמרין ביבמות דס"ד
 שאין ישיבת ח"ל עולה משום דעון ח"ל גורם י"ל דזהו
 אף בזמן הזה משום דכל אונס אין עונה אלא כשהעובד
 מתמת האונס אבל אם אינו רוצה לעלות אין עונש
 אונס וכיון שאינו עולה מתמת תן מקומו ולה מתמת
 פחד סכנה עון הוא בידו . וזהו הגרסא לי במתאמר ז"ל
 בפ"ק דברכות או נדברו יראי ה' איש אל רעהו כו'

ולחשבי שמו מאי ולחשבי שמו אמר רב אשי חשב אדם
 לעשות מלוא ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאלו
 עשה לזה דקדק ר"א בלשוננו דוקא חשב אדם לעשות
 מלוא דבעי' דוקא חשב אבל אם לא חשב אפילו אם
 אח"כ בא עליו אונס לא נחשב כעושה מלוא כיון דבלא
 האונס לא הי' עושה . ולהבין מאי הרבותא הרי לכאורה
 הדין כן דהרי אונס רחמנא פטרי' וזה יובן ע"פ מה
 שכ' הש"ך בח"מ סי' כ"א ס"ק ג' וז"ל ועוד נ"ל ברור
 דגם הירושלמי סובר כש"ס דילן דבירושלמי מיירי להדיא
 שאמר לה מקדש אני לך ע"מ מכניסך ליום פלן ואי
 אחא יום פלן ולא נכסתיך לא יהיו לי כלום ואירע אונסא
 ר"י אמר אונסא כמאן דלא טביד ואה"ל דס"ל לר"י
 דהיכא דאדם מחייב עצמו נגד חברו בדבר שלא הי'
 חייב על תנאי וחרשו אונס לזה שחייב עצמו שלא קיים
 התנאי פטור והרי הדבר כמו שהי' מקודם דאונס
 רחמנא פטרי' אבל מי שחייב עצמו ע"מ שיעשה חברו
 תנאי פלוני ח"כ אף דבאונס לא קיים פלוני התנאי מ"מ
 אינו מחוייב ליתן משום דאונס רחמנא חייבי' לא
 האמרינן עיי"ש באריכות . ח"כ ה"נ לענין המצות שאמר
 הקב"ה שיתן שכר אם יקיימו המצות ח"כ אף אם לא
 קיים המצוה באונס הא מ"מ אונס רחמנא חייביה לא
 אמרינן וזה קמ"ל רב אשי דהקב"ה אינו מתנהג כן
 אלא אם נאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאלו עשה
 ומשלים לו . וע"פ סברת בעל הפלאה י"ל דמזה הענש
 התיירה התורה דאם לא רצה ליבם יתלון האף דחליצה
 במקום יבוס לאו מלוא היא (יבמות כ"א) משום דאם
 הוא כונסא לשם נוי הרי הוא פוגע בערוה וכדאיתא
 ביבמות (דף ל"ע) וח"כ אם לא הי' דין חליצה דילמא
 הוא אינו יכול לבוין לשם מלוא והאף שהוא אונס ע"פ
 גזרת המקום מ"מ כיון שרצונו לשם נוי הרי הוא פוגע
 בערוה ואף שהוא אונס נחשב לפושע כיון שהוא מכוין
 לעבירה ולהכי התיירה התורה שיחלוץ . וביומא (דל"ה)
 איתא שהיתה אשת פוטיפר משלחו בדברים אמרה לו
 הריני חובשך הריני כופפת קומתך הריני מסמא עיניך הרי
 שהי' יוסף אונס בזה והי' אשה פוטיפר מתמה עליו
 כיון שהוא אונס אמאי לא יעשה בקשחה והא אונס
 רחמנא פטרי' וע"ז קאמר המדרש אם לדבר מלוא
 ממתניס פיי' שיוסף השיב לה דאף שהוא יהי' אונס מ"מ
 הוא ירא דילמא בשעת מעשה יתראה ח"כ יחשב לפושע
 והביא ראי' לסברא זו מדין חליצה והו דקאמר המדרש
 אם לדבר מלוא ממתניס מתמת הק סברא מכש"כ לדבר
 עבירה האף דלכאורה ליכא הכא טענת אונס דהרי גילוי
 עריות הוא והוא משלסה דברים דיהרג ואל יעבור מ"מ
 כיון דקודם מ"ח הי' זאת וקודם מ"ת לא נצטוו על ק"ה
 אפי' בהקד"ג דברים (סנהדרין ד' ע"ד) ואפשר דיוסף
 הי'

ע"פ מה דאיתא במנחות (דף מ"ח) דמלחכא אשכחי' לרב קטינא דמיכסי סדינא ח"ל סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא וליניא מה תהא עלי' ח"ל ענשיתו אעשה ח"ל בעידן ריתחא ענשינן ופי' בתום' אעשה כי האי שאין אדם חייב לקנות עליה בר חיובא אם אין לו. אבל עשה גמור אפילו ב"ד של מעה היו מכין אותו עד שתלא נפשו וח"כ מי שגורס ליפטר ממ"ע בעידן ריתחא נענש ע"ז. וזהו הכוונה אלקים שיפטע לדיק ואל זועם בכל יום פי' האף שהוא לדיק שהרי הדין כן שאם הבגד צת ג' כנפות שהוא פטור מליניא עכ"ז משום דאל זועם בכל יום ובעידן ריתחא מעניש ע"ז וע"כ שופט אותו. ובמנהדרין דפ"ע הכוזב נבואחו לוקה ובי' החום' דהכוזב נבואחו ליתא בלאו אלא מכין אותו עד שתלא נפשו כמו עשה סוכה ואינו עושה ח"ל להביד הנבואח הוא עשה ואיתא במדרש יקס' יונה לברוח תרשישה ים ששמה תרשיש והוא בחו"ל אמר אברהם למקום שאין השכינה שורה וח"כ הוא גרם להיות פטור מעשה ובעידן ריתחא מעניש הקב"ה ע"ז וזהו שאמר יונה כי ע"כ קדמתי לברוח ולא ירחתי מעונש על מה שאני גורם ליפטר ממ"ע משום כי ידעתי כי אחת ארך אפיס ושלח בעידן ריתחא אין אחת מעניש וזהו כוונת הכוזב האומרים קרב אליך אל תגש כי קדשתוך פי' שהוא אומר אל תוכיח אותי כי אני קדוש יותר ממך וכפרש"י וח"כ הם גורמים לבטל המ"ע דהוכח תוכיח וע"ז קאמר אלה עשן באפי פי' עשן ריתחא כי אם שלמתי ושלמתי היינו עונש על העבירה גופה ועונש על הביטול מ"ע דהוכח תוכיח ושלמתי אל חיקס בלבד אבל הדיקים אשר לא תוכיחו לא יקבלו עונש כיון דמשיקרא הדרו בהם שלא יבואו להוכיחם. ונבוא לביאור הכוזב שהתחלנו והצחק בלבדו לאמר כו' כי בשרירות לבי אלך פי' לעשות בגד צת ג' כנפות או צת חמש (עיינן במנחות דף מ"ג ע"ב) בתום' ורש"י ובזבחים פ"ב דף י"א) ואפי' פטור מליניא אחרי שלבי חפץ בבגד על ציור זה ומן הדין הוא פטור וזהו למען ספות הרוח את הנאמה פי' להספיק או לגרוע וממשיל זאת לרוח ונאמה וע"ז אומר לא יאבה ה' סלוח לו פי' האף ללא עשה עבירה כיון שהדין כן עכ"ז לגמרי לא יסלח לו כי אז יעשן אף ה' ויענש על זה בעידן ריתחא :

הי' סבור דזרע אברהם ג"כ לא ילאו מכלל ב"י קודם מ"ח וכן כ' רח"ס צפרטה וישב על הפסוק ויבא יוסף את דיבתם כו' איך אפשר לומר דיוסף יאמר שקר ואיך אפשר לומר דהאחים יאכלו אמ"ה ותי' שאכלו מפרנסתה דלישראל מותר ולב"י אסור ויוסף הי' סבור דדינס כב"י והאחים סברו לישראל דינס. וביארתי בזה בילקוט על פסוק וישנע במקום צחת השכינה וח"ל יעקב בני י"ב שעות כנגד י"ב שבטים כו' וכשנמכר יוסף הי' בוכה ומתאבל כל אותו כ"ב שנים אמר אז לי שמא נחחיבתי שנשאתי שתי אחיות. וי"ל וכי עד עתה לא ידע דאסור לישא שתי אחיות ולדרכינו יחא דהרמב"ם בפ"ט מהל' מנכים הלכה ה' פוסק דהאחות אסורה לב"י ואפ"ה לא מנה אלא שש עריות דאסורות להם אלא דס"ל להרמב"ם דשתי אחיות לא אסורי לב"י וגם יעקב הי' סבור כן אבל עתה שנמכר יוסף ח"כ הדין עם האחים דיאלו מכלל ב"י ולכן אמר אזי. ומעתה יבאר הפסוק שהתחלנו דרוה הוא משל על העושה עבירה באונס בלא רצונו כיון שהוא רוח כבר נסתלק מאתו הרצון שהי' אללו לאכילה ונאמה הוא משל על העבירות שעושה ברצון וזהו המסך הכתוב והצחק בלבדו בשרירות לבי אלך פי' שנעשה הסכם אללו שלא ישמע לדברי ה' ויעשה עבירות וח"כ ח"כ אף שלפעמים יהי' אונס בעבירה מ"מ יחשב לפשיעה וזהו למען ספות הרוח את הנאמה לא יאבה ה' סלוח לו פי' שהקב"ה יחשוב לו האונס לפשיעה :

ועדיין יש להבין מהו לא יאבה ה' סלוח לו דמשיכי תיתי ה"א דהב"ה יסלח לו. גם מה דאמר כי אז יעשן אף ה' וכי בלא זה אינו יכול להעניש אותו. וביונה ד' וירע אל יונה ויחר לו ויחפול אל ה' ויאמר וגו' ע"כ קדמתי לברוח תרשישה כי ידעתי כי אחת אל רחום והגון ארך אפיס. ויש לדקדק דהרי בטעם אינו מספיק אלא על מה שלא רצה להנבא על גווה אבל מה שייך זה למה שאמר ע"כ קדמתי לברוח תרשישה ובישעיה ס"ה האומרים קרב אליך אל תגש כי כי קדשתוך אלה עשן באפי אש יוקדת כל היום הגה כתובה לפני לא אעשה כי אם שלמתי ושלמתי אל חיקס וי"ל מהו הכפל לשון ושלמתי ומהו דקאמר אל חיקס ויוכן

ה ס פ ד י ם

הספר על פטירת זקן ות"ח גדול הרב הגאון המפורסם מוה' ר' משה אברהם אב"ד בק"ק מירא, ומקודם נקרא נקראתי לק"ק מירא ונשאתי עליו נהי בפניו. ואחרי כן בשובי לעירי עוררתי עליו מספד מר לפני תושבי עירי בטורעין. אחרי כן עברתי בין בתרי המאמרים, וסדרתי אותם ביאות ועוד ניתוסף עליהם כיד הרעיון אשר נחה עלי, את הדברים האלה הנני גותן לפניכם היום קוראים נכבדים, שימו לבכם לכל הדברים כי יקרים ונכונים הם.

נפלאתי עליכם חושבי מירא מדוע קראתם אותי .
 הלא גם בערם בואי בכל חוצות מירא
 מספד . כי כל בני העיר למקנטם ועד גדולם מרגישים
 את השבר אשר נשברה הבת מירא . אך פלא זו יש
 להפליא גם על הנביא (ירמ' ט' ט"ז) אשר אמר התבוננו
 וקראו למקוננות ואל החכמות שלחו ותבואנה ותמכרנה
 ותשאנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפיו יזלו
 מים כי קול נהי נשמע מציון איך שודדנו בושנו מאוד
 כי עזבו ארץ וכו' אשר ממרוצת דבריו כי קול נהי נשמע
 מציון נראה בעליל כי כבר נשאו קול נהי מציון עוד בערם
 באו המקוננות ח"כ מה לורך עוד למקוננות . אך יבאר
 הדבר ט"פ הקדמה אשר חקרנוה ונכונה היא . הנה יחנן
 כי יתרושש איש מכל אשר לו בזמן קצר ט"פ שני חופנים .
 (א) כי יבזו זרים יגיעו פתאום שודד אהלו וכל אשר לו .
 (ב) כי הוא בעלמנו יאבד אוחס בשחוק הקארטין כוודע .
 דאס נביט בעין חודרת נקל לנו להבין כי שונה האופן
 הראשון מאופן השני מתמה שני טעמים . (א) כי באופן
 הראשון לא יבזו לעווק בשער על האסון אשר קרהו לא
 כן אופן השני אשר הפסיד הונו וכל רכושו במשחק
 הקארטין . ואחרי כן יבוא השופט ויגרסהו מביחו הלא
 הוא לריך להחבא חדר בחדר מפני הבושה . (ב) מן האנשים
 אשר יקבלו לדבר עבור זה אנו יכולין להבין ההבדל .
 כי על אופן הראשון יתאוננו על המעשה ויעוררו רחמים
 עליו הנה זה האיש אשר ישב לבטח בין לילה נאבד כל
 אשר לו . לא כן באופן השני לא על המעשה יתאוננו כי
 אס על האיש אשר העווה את דרכו ומשך את לולאים
 ידו . הלא כה דבריהם את אשר איש יכול לעשות רעה
 לעלמו עשרה שודדים לא יעשו לו זאת . כן החבונן
 גביא על יושבי ציון אף כי יבכו על אידם אבל יצוייר
 בעיניהם כי שודדים באו עליהם ויקחו את ארלם וכל
 אשר להם אבל לא התבוננו כי הם בעלמם אבדו את
 ארלם עבור פשעיהם ונבוכדנאצר לא היה כי אס שלית
 אשר נשלח לגרש אותם . ט"כ אומר עליהם התבוננו בענין
 זה וקראו למקוננות אז יודע לכם הענין באר היעב . כי
 אזניכם תשמענה כי לא על המעשה יתאוננו רק עליכם
 אשר בידים אבדתם ארץ עובה ומאושרה כזאת ולזה
 והמכרנה ותשאנה עלינו נהי . וחוזר ומבאר אותם מדוע
 הוא מזרז אותם לשלוח אחרי מקוננות כי קול נהי נשמע
 מציון איך שודדנו אשר לעקה כזאת יאות לעווק אס היו
 באים שודדים עליהם לא כן כפי האמה בושנו מאוד הלא
 אנו לריכין ליבוש ולהכלם כי עזבו ארץ ר"ל אהנו
 בעלמינו עזבו את הארץ . באופן זה אנו יכולים לאמר
 כי לא לחנם קראתם לספדנים כי אהנו יכולים לחדש את
 הבכי' על אופן אחר . כי לא כאשר יצוייר בעיני העם
 הגה בא המות ויקח את גדול העיר רק אהנו מחוייבים
 להתבונן אולי אהנו גרמנו בעלמינו לזה כמאמר רז"ל

הדברים האלה יאיר לנו נתיב להבין דברי חכמים .
 הנה באדר"כ (פ' י"ד) איתא בשמח בנו של
 ר' יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו נכנס ר' אליעזר
 וישב לפניו וח"ל רבי רעוק אומר דבר אחד לפניך ח"ל
 אמור ח"ל אדם הראשון היה לו בן ומה וקיבל עליו
 תנחומין ומנין שקיבל עליו תנחומין שנאמר וידע אדם
 עוד את אשתו אף אהה קבל תנחומין ח"ל לא די שאני
 מלעטר בעלמי אלא שהזכרת לי לערו של אדם הראשון .
 נכנס רבי יושע וח"ל רעוק אומר דבר אחד לפניך ח"ל
 אמור ח"ל איוב היה לו בנים ובנות ומתו כולם ביום
 אחד וקיבל עליהם תנחומין אף אהה קבל תנחומין וכו'
 ח"ל לא די לי שאני מלעטר בעלמי אלא שהזכרת לי לערו
 של איוב . נכנס ר' יוסי וישב לפניו ח"ל כו' ח"ל אהרן
 היו לו שני בנים גדולים ומתו שניהם ביום אחד וקבל
 עליהם תנחומין שנאמר וידום אהרן איין שתיקה אלא
 תנחומין ואף אהה קבל תנחומין ח"ל לא די לי שאני
 מלעטר בעלמי אלא שהזכרתי לערו של אהרן . נכנס ר"ש
 וח"ל רעוק אומר דבר אחד לפניך ח"ל אמור ח"ל דוד
 המלך היה לו בן ומה וקבל עליו תנחומין אף אהה קבל
 תנחומין ומנין שקיבל דוד תנחומין שנאמר וינחם דוד
 את בת שבע ח"ל לא די שאני מלעטר בעלמי אלא
 שהזכרתי לערו של דוד . נכנס רבי אלעזר בן עזריה
 וכו' ח"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהפקיד
 המלך אללו פקדון בכל יום ויום היה בוכה ולעוק ואומר
 אוי לי אימתי אלא מן הפקדון הזה בשלום אף אהה הי'
 לך בן קרא מקרא תורה נביאים וכתובים משנה הלכות
 ואגדות ונפטר מן העולם בלא חטא ויש לך לקבל
 תנחומין כשחזרת פקדונך בשלום ח"ל בני נחמתי דרך
 שבני אדם נחמתי :

המאמר

הזה יפלא בעיני כל משים לב עליו כי לפי
 ראות עינה יעושה היתה ציניהם לנחמו
 בד' מיני תנחומים וכל אחד ידע מה שיאמרו חבריו כי
 לולי זה היו נפגשים שנים מהם לנחמו בדבר אחד .
 ואין ספק כי כולם כאחד הכינו את הארבעה מיני
 תנחומים רק חלקו משמרתם זה אחר זה . ח"כ יפלא מה
 עלה בדעתם כי יקבל תנחומים מן השני יותר מן הראשון .
 אס לא קבל מן הראשון הדעת נותן כי גם מן השניים
 לא יקבל . וביאור על מאמר זה ימלא בדרשות מהר"י
 מינץ דרוש אחד עשר ודבריו לקחנו לאבן פנה בדרוש
 זה . ונבאר על ידי דבריו מעטיו הכמות מאמרים רבים
 המחיתסים לזה עד כי היה יהיה הדרוש הזה יקר ונעים
 לעיני הקורא :

קומב

דברי מהר"י מינץ כי כל נרה יבחן בד' בחינות
 (א) מלד המתפעל . (ב) מלד הפועל . (ג) מלד הזמן .
 (ד) מלד הגרע בעלמה . ביאור הדברים מלד הפועל יקרא
 בשנסקיף

בשנשקף מי הסב אליו את הרעה כי אינו דומה מי שמקבל רעה ממי שהיה בוטה בטובתו וכוף רעו ואוהבו . למי שמקבל רעה מאויבו ומשנאו ומבקש רעו כי יותר יתפעל מקבל הרעה מאוהבו כמו שאמר הכתוב גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב . וכן אינו דומה לער הגורם רעה לעלמו למי שבה עליו לער במקרה וילדי הזמן . כי מי אשר הסב עליו הרעה בעלמו יטעור בכפלים על עטם הרעה ועל אשר גרם לעלמו את הרעה . ונבאר בזה דבר פלא הנביא אומר בזכרי' (י"ב פ' י"א) ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדדרימון בבקעת מגידו ובמגילה (דף ג') אמר ר"י אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר ביומא ההוא יבני מספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתי' הדדרימון בן עבריימון ברמות גלעד וכמספדא דיאשי' בר אמון דקטל יתי' פרעה תגירא בבקעת מגידו . ואין הבנה לדברים אלו כי איזה יחס יש אל המספד אשר יהיה אז בירושלים להספד של אחאב ויאשי' אשר היו בזמנים נפרדים רחוקים זה מזה . הגה ענין לער יחלק לשתיים שהן ארבעה א' לער עלמו . וזה יחלק לשתיים מדרגה קטנה ומדרגה גדולה . ב' לער אחרים ויחלק ג"כ לשתיים מדרגים קטנה ומדרגה גדולה . כל אסון ופגע אשר יקרה לאדם אף כי האדם יטעור עליהם . אם הוא לא הסב עליו בעלמו הרעה רק ממקרי וילדי הזמן היא המדרגה הקטנה . אכן אם הוא בעלמו בידים גרם את הרעה אזי יטעור בכפלים על עטם הנרה ועל אשר גרם לעלמו א"כ הוא המדרגה הגדולה . ועל לער אחרים אשר מדרך האדם להטעור על נרת אחרים ג"כ אזי אם האסון אשר קרה לאחרים הוא ממקרי וילדי הזמן אזי יטעור עליו במדרגה גדולה . ואכן אם רעהו בעלמו גרם לו הרעה אזי לא יטעור עליו כי אם במדרגה הקטנה באמרו מי זה עשה לו הלא הוא בעלמו . לא היה לו לאבד את הונו במשחק הקארטין וכדומה . אזי הנער אשר הוא מנעור עליו הוא במדרגה הקטנה . המורס מדברינו כי לא יתכן בשום אופן כשיקרה לאדם איזה ער שיטעור הוא בעלמו במדרגה גדולה וגם אחרים יטעורו עליו במדרגה גדולה כי זה שני הפכים בנושא אחד כי אם הנער הוא דבר אשר הוא בעלמו גרם לו . הוא יטעור במדרגה גדולה אבל אחרים לא יטעורו עליו במדרגה גדולה ואם הוא דבר אשר ממקרי וילדי הזמן אחרים יטעורו עליו במדרגה גדולה אבל הוא בעלמו לא יטעור במדרגה גדולה . והמקונן אומר (איכה ב' י"ג) מה אעידך מה אדמה לך הכה ירושלים מה אשור לך ואנחמך בחולה בת ציון כי גדול כים שברך מי ירפא לך . כי דברי הנחומין יחלק ג"ש לשתיים ים מיני הנחומין אשר אינן הנחומין בעטם כי אם להפיג הנער כי כאשר יקרה איזה ער לאדם אז יבוא רעהו לנחמו גם לפלוני ופלוני קרה כן

ובזה יקטין נערו . ויש הנחומין בעטם למשל אם נשרף הבית של אחד אז יבוא רעהו לנחמו בטח ב' והוא יתלא חסרוך הלא ראיתי בעיני כי איש פלוני נשרף ביתו וכל אשר לו . והנה עשה בנה בית מחדש עוד ביתר שאת והנה הוא עומד במעמדו יותר טוב מזראשונה כי עזרו ה' . זהו הנחומין בעטם וזהו הכוונה מה אעידך (לשון עדות כי הבה לנחם אומר הלא אנכי עד כי גם לפלוני קרה כן עיין לרגום) ומה אדמה לך היינו רק דמיון לבד להפיג הנער לברר לך כי גם לאומה פלוני קרה אסון נורא כזה . מה אשור לך ואנחמך היינו לצייר לפניך איך לאומה פלונית גם כן קרה כן וה' שצ את שבוטה כזראשונה אשר זה יקרא הנחומין בעטם . והשכל יורנו כי לא נוכל לנחם לאיש אשר לקח את כספו וישליכם במזיד לנר מאיש אשר נשרף ביתו וחזר למעמדו . כי יוכל להשיב הנחומין של הכל הנחמני איש פלוני ה' לקח וה' החזיר לו . אבל אנכי אשר בעלמי גרמתי לי הלא גם יושב בשמים ישחק לי באמרו הלא אחי בעלמך עשית חלפ לך ועל מי תתעם . ואחרי שביארנו לעיל כי אמרו בעלמנו גרמנו חורבן הבית א"כ אומר המקונן כי אי אפשר לנחם אתכם בזה' משני האופנים הכלל אם להפיג הנער לברר לכם כי גם למדינות אחרות קרה כן . באמת לא קרה אסון נורא כזה בשום אומה ולשון וזהו כי גדול כים . ולנחם אותך במה שכבר קרה לאיזה אומה שנחרבה ואח"כ נתיישבו כמקדם זה מלד כי מאת ה' היתה זאת אח"כ ניחם ה' על הרעה וישב את שבוטה כזראשונה . אבל אתם אשר בידים אבדתם את ארניכם באיש המאבד את הונו במשחק הקארטין . מי ירפא אתכם וזהו שברך מי ירפא לך (וזכו ע"ד הגומא מרוב לער המקונן . אשר באמת בטחונינו חזק כי ישוב ה' את שיבת ציון וירושלים) ואמרו חז"ל (סוכה ד"ג) לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצ"ה ושחטו בפני הדיקים ופני הרשעים לדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה הללו בוכין והללו בוכין לדיקים בוכין ואומרים האך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה ורשעים בוכין ואומרים האך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה . ורבים מהמפרשים נדחקו מדוע יבכו הדיקים הלא מהנורך להם לשמוח שכבשו הר גבוה כזה . ואני אומר כי לא על עצמם יבכו רק בכייתם הוא על לערן של הרשעים . ויהיה הכוונה בזה שאומרים האך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה בקובלים על הרשעים מה היה להם לעשות כי לא היו יכולים לכבוש הר גבוה כזה . ואין להסתפלות ע"ז אדרבה עלינו יש להסתפלות איך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה וא"כ נמלא כי הנער והבני' של הדיקים הוא לער אחרים . והנער והבניה של הרשעים הוא לער עצמם . וא"כ אלו היה נדמה לרשעים ולדיקים כהר היה הנער של הדיקים במדרגה גדולה כי היו חושבים הלא אין לחייב אותם כל

אשר היתה לו כל ימי חייו ויצוא על שכרו ורק על הדור יש לבנות אשר אצדו את הדיק אשר היה לאור גדול לבני דורו וזהו אל תבנו למת זה אברהם בכו בכה להולך זה עשו ר"ל על הדור יש לבנות :

והנה הספד שהיה על יאשי' בר אמון היה לער עלמי לפי מה שביארנו והלעזר על מיתת לדיקים אין הלעזר על הדיק רק הלעזר והספד הוא על הדור - וא"כ נחשב זה לעזר עלמי ר"ל שהדור הם מלעזרים על עצמם מה שאצדו את הדיק ולעזר עלמי המדרגה הגדולה כשהם בעצמם גורמים הרעה - ובאמת הדור בעצמם גרמו הרעה כדאיתא בתענית (דף כ"ב) דהוא דרש וחרב לא תעבור ביריבים אפי' חרב של שלום - וכן הוא באמת אך לא ידע כי בני דורו היו עובדים ע"ז בסתר ופגע בו חטא הדור ואם כן היה אז הלעזר והספד על המדרגה היותר גדולה - וגבי אחאב היה הספד והלעזר לער אחרים כי אל הדור אין נוגע מאומה אחרי שלח היה מהלדיקים ולא אצדו מאומה רק הלעזר היה כאיש המלעזר על לרע אחרים ולרע אחרים המדרגה היותר גדולה אשר לא גרם בעצמו את הרעה - וכן הו' אל אחאב - כי לו היה אחאב הולך מעצמו אל המלחמה אז היה מקום לאמר הוא בעצמו גרם לו את הרעה - אבל אשר מבואר בכחוצים כי הרוח ילח מאת ה' והיה לרוח שקר צפי כל נביאיו ומסחמא היו אומרים לו הנבואה באופן אשר בולם ראו כי הנביאים אינם בודאים דברים מלבם רק רוח ממרום ידבר אתם - וא"כ בעת אחאב ע"ז וילך בעת למלחמה ע"כ אלה אשר בכו והלעזרו עליו היה על המדרגה היותר גדולה ע"כ אומר והיה ביום ההוא אשר אלל הרשעים יהיה לער עלמי ואלל הדיקי' לער אחרים ושיהם יהיו על המדרגה היותר גדולה ע"כ אומר כמספד אחאב שהיה לער אחרים והיה על המדרגה היותר גדולה וכמספד יאשי' בן אמון שה' לער עלמי והיה על המדרגה היותר גדולה כן יהיה אז אלל שיהם הלעזר והספד על המדרגה היותר גדולה - הראנו לדעת כי לפעמים יגדל השרה מזד הפועל כמו אם הוא בעצמו גרם לו רעה וכן גבי החורבן אשר הם בעצמם גרמו להם זאת כמו שביארנו לעיל הכתוב בושגו מאוד כי עזבו ארץ :

מצד הוסי' כי אינו דומה אם יקרה לאדם לרה ביום משאר הימים - או אם יקרה לאדם ביום שמחתו כי בעת שמחה יגדל הלעזר בצפלים - ולדעתי זה אשר העיר הספדן במ"ק (דף כ"ה) דאיתא שם ר' חנין חתני' דבי נשיאה הוה לא הוי ליה בנין בעינא רחמי וכו' ליה ההוא יומא דהוה ליה מית פתח עלי' ההוא ספרגא שמחה לחוגה נהפך - וכונת הספד היה לעורר את העם על דרך שמהלכו במדרש אחד עשה חופה לבנו בתוך המשתה שלח לבנו אל העליה להביא יין וגשמו נחש ומת המתי' עד שגמרו את הסעודה ויאמר להם אחי

כל כך אם לא יכלו לכבות הר גבוה א"כ לא גרמו לעצמם ולער אחרים יגדל כשהוא לא גרם לעצמו - אבל הלעזר של הרשעים היה במדרגה קטנה באמנם מה שיינו יכולין לעשות - ולעומת זה להיפך אם היה נדמה לדיקים ולרשעים כחוט השערה היה הלעזר של הדיקים במדרגה קטנה כי היו אומרים הלא אתם בעצמיכם גרמחם - האין לא יכולתם לכבות חוט השערה - אבל עתה כשיעשה הקב"ה פלא אשר לדיקים נדמה כהר ולרשעים כחוט השערה א"כ יהיה אלל כולם על המדרגה הגדולה מה שלא היה כן מיום בריאת העולם וזהו הכוונה והיה ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כי הרשעים אשר אללם הוא לער עלמי והלדיקים שיטערו בלרע אחרים יהיה אלל שיהם על המדרגה הגדולה - ואיתא במדרש רבה (פ' תולדות) ויזר יעקב נזיר א"ל מה עיבו של נזיר זה א"ל שמת אותו זקן אמר באותו הזמן פגעה מדת הדין א"ל הן - אמר א"כ לא מתן שכר ולא תחיית המתים - ורוח הקודש כוונת אל תבנו למת ואל תגדו לו זה אברהם - בכו בכה להולך זה עשו - ויש להתפלל מה עלה על דעת עשו - האם היה חושב כי אברהם לעילם יחי' ולא היה יודע כי סוף אדם למות והכל למיתה הם עומדים - ושמענו לבאר זה - כי כלל גדול הוא - משני הקדמות נודקות וילד תולדה חדשה למשל ידענו כי נוקער מתוק הוא - ואם יאורף לזה הקדמה שיהיה כי בתוך זנננת טיילא הלז השליבו נוקער משני הקדמות אלו יולא תולדה חדשה - כי הזנננת טיילא הלז הוא מתוק ואם נעשום ונראה כי אינו מתוק אזי בהכרח כי אחת מההקדמות הוא שקר או כי נוקער אינו מתוק או כי לא נתנו נוקער זנננת הלז - גם עשו ידע שני הקדמות - א) כי הדיק הוא מאושר אחר מיתתו ואימתו ב) אל ההללחה האמיתית אחר מיתתו - כי אברהם הוא לדיק גדול אשר אין על עפר משלו - ומנה אלו שני הקדמות חשב כי ביום אשר ימות אברהם יעשה משתה גדול ויום שמחה על האושר וההללחה אשר השיג אברהם - ואחרי שראה כי יעקב מתחלף עליו ומצטל עדשים אשר הוא סימן אבילות א"ל מה עיבו של נזיר זה - א"ל שמת אותו זקן - אמר באותו זמן פגעה מדת הדין - ר"ל אחרי שאתה מתחלף על זה א"כ אתה מחשיב מיתתו לרעה א"כ פגעה בו מדת הדין - א"ל הן , ר"ל דזה רעה והוא נובע ממדת הדין וחשב עשו דהרעה היא לאברהם אז אמר עשו א"כ ע"כ אחת מההקדמות שקר או כי אברהם אינו לדיק - או כי המיתה היא רעה אל הדיק - ואחרי כי זה היה בהתלע אללו כי אברהם הוא לדיק ע"כ הכחיש בהקדמה השניה - והחליע כי אין מתן שכר ולא תחיית המתים - וא"כ יותר טוב היה לאברהם אם היה נחיים ויש להתפלל ע"ז - והשיב הב"ק כי אין שום פליאה בזה כי באמת מזל הדיק אין לבנות מאומה כי רק אז יפטר ממלחמה

במלחמתם - והתחיל להודיעו הקל הקל תחלה כי היה משער כי הצרה היותר גדולה אצל עלי הוא מה שנלקח ארון אלקים - למטה מזה מה שמחו שני בניו - למטה מזה מה שבני ישראל יגופו במלחמה ע"כ ביער לו וגם מגפה גדולה היתה צעם וגם שני בניך מתו וארון האלקים נלקחה והודיע הכתוב כי המצטר ביער ביאות - ומה שלא הועיל הוא מטעם כי זקן האיש ובדד - והנה אלה אשר ביערו לכלתו אשת פנחס שפטו בדעתם אף כי אצל עלי הצרה היותר גדולה הוא מה שנלקח ארון אלקים אצל כלתו דרך נשים לה מבלי להרגיש בדבר רוחני ובדבר הנוגע אל הגוף תרגיש יותר ע"כ חשבו כי הצרה היותר קטנה הוא מה שנלקח ארון אלקים - למעלה מזה מיתח חמיה - למעלה מזה מיתח צעלה - וכן ביערו אותה הקל הקל תחלה וזה שאמר הכתוב ותשמע את השמועה אל הלקח ארון אלקים ומת חמיה ואישה - ומודיע לנו הכתוב כי שגו ברואה כי באמת היתה אשת חיל וגם אצלה היתה הצרה היותר גדולה לקחת ארון אלקים וגמלא כי ביערו אותה הצרה הגדולה בתחלה ע"כ לא היה בכחה לסבול זאת וזה שאמר הכתוב כי נהפכו עליה צירים כי מהצורך היה לבשר הצרה הקטנה והם הפכו ובישרוה צרה הגדולה מקודם - ובעת מותה גילתה הדבר הזה - ותקרא לעבר אי כבוד לאמר גלה כבוד מישראל אל הלקח ארון אלקים ואל חמי' ואישה - חשבה ארון אלקים לראשונה להורות כי היא הצרה העיקרית ובכל זאת לא הסתפקה בזה וחוזרת דברי' שניה ואומרת כי עיקר הכבוד צללה מישראל מה שנלקח ארון אלקים כי הוא הצרה העיקרית - הראנו לדעת כי ערך הצרה יתגדל מלד המתפעל כי המרגיש בצרה רוחנית יחשב אצלו לגדולה ולגם השכל בלתי מרגיש צענינים הרוחניים יחשב לצרה קטנה :

מצד עצם הצרה כי לא כל הצרות שוות יש צרה קטנה ויש צרה גדולה - וכן יתגדל ערך הצרה אם אין רפואה למכחה - ויקטן ערך הצרה הדומה לה בכמות אכן יש רפואה לרפואת את הצרה - וזהו הכוונה שאמרו ביומא (דף כ"ג) ת"ר מעשה בשני כהנים שהיו שניהם שוין רצין ועולין בכבש קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חבירו נטל סכין ותקע לו בלבו עמד רבי זדוק על מעלות האולם ואמר אחינו בית ישראל שמעו הרי הוא אומר כי ימלא חלל באדמה ויאלץ זקניך ויפוטעך וכו' אנו על מי להביא עגלה ערופה על העיר או על העזרות געו כל העם בצבאי' - ויש להבין כמה העיר לבכס עד כי געו בצבאי' ובפרט דהגמרא אמר שם דירושלים אינה מביאה עגלה ערופה וגם גבי עגלה ערופה לא נודע מי הכהו כתיב והכא נודע מי הכהו ומשני הגמ' דלא אמר כן אלא להרבות הצבאי ולא ידעתי אף יתעוררו העם לבכות מדברים אשר אין להם שום יחס ושייכות

אחי ורעי אשר נקצו וצאו לשמה את החתן - בעת צואו עמי ללות את המה - עד"י אומר הספדן שמחה מה שנולד הבן וכולם החקצו אל השמחה נהפך לחוגה - ויתכן עוד לומר כי כאשר יתקבץ שמחה וחוגה יחד ואנו מסופקים אם השמחה צאל להפיג הצער או הצער צאל להפיג השמחה יש בחינה אמיתית לצרר זה אם השמחה צאה מקודם אין ספק כי הצער צאל להפיג השמחה ואם הצער צאל מקודם או צאל השמחה להפיג הצער ע"כ הספדן היה ירא פן שמחה הבן יבעל את הצער ע"כ אמר להם הלא אצלנו שמחה לחוגה נהפך ר"ל מקודם צאל השמחה ואח"כ הצער כמוצואר מלשון הגמרא הווא יומא דה"ל מית ח"כ מקודם נולד הבן ואח"כ מת - אף הכוונה הפשוטה הוא כמו שביארנו דבעת שמחה יגדל הצער בכפלים וזה אשר העיר אותם הגא שמחה לחוגה נהפך וא"כ עד כמה גדול הצער כיון שקרה צום שמחה וזה שאומר ששון ויגון נדבקו בעת שמחתו גאלה עיי"ש :

מצד המתפעל כי דעת לנבון נקל אם יהיה מקבל הצרה איש כך אמוון עלי תולע ירגיש בצרה הבאה אליו יותר מזולתו - וכן נמצא מיני צער אשר איש ההמוני גם השכל לא ירגיש בהם נמצא כי לפי ערך שכלו יחשב זאת לצרה קטנה - אצל איש הרוח ירגיש בזה מאוד ויחשב זאת אצלו לצרה גדולה כאשר השכילו המצבאים לבאר הכתובים (שמואל א' ד') ויאמר האיש אל עלי אכזי הבא מן המערכה ואני מן המערכה נסתי היום וכו' ויען המצטר ויאמר גם ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה צעם וגם שני בניך מתו ופנחס וארון האלקים נלקחה והיה כהזכירו את ארון האלקים ויפול מעל הכסא וכו' וימות כי זקן האיש וכו' וכלתו אשת פנחס הרה ללת ותשמע את השמועה אל הלקח ארון אלקים ומת חמיה ואשה ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צירים וכו' ותקרא לעבר אי כבוד לאמר גלה כבוד מישראל אל הלקח ארון האלקים ואל חמיה ואשה ותאמר גלה כבוד מישראל כי נלקח ארון האלקים - הסכימו בעלי הטבעים כי אם נצטרך לבשר לאדם בשורות רעות ח"ו אזי מהצורך לבשר הקל הקל תחלה - כי אם נבשרו את הצרה הגדולה מקודם יתכן כי לא יעזור כח לסבול זאת כי בשורה הראשונה יתירידו עד מאוד ואח"כ בשמעו את יתר הצרות רופים אזי יוכל להיות כי יתלש ויתעלף ויתכן לגרום לו מיתה עיי"ז ולהוריד לשחת חיתו - אכן אם נבשרו את הצרה הקטנה מקודם וכן אחרי כן את הקל הקל תחלה אזי יתרגל לאט לאט עד כי יעזור כח לסבול זאת - ע"כ יספר הכתוב אף המצטר שמע וידע מזה הכלל ע"כ היה זהיר לבשר לעלי את הקל הקל תחלה - מתחלה אמר לו אכזי הבא מן המערכה אשר זה יתכן להיות אף אם ישראל הצליחו במלחמתם - ושבו אומר לו ואני מן המערכה נסתי היום שיצין כי לא הצליחו

ושייכות אל המקרה. אך ביאור הדברים יכן הוא הגם רז"ל אמרו (שבה ל"ג) צעון שפיקוח דמים בה"מ חרב ושכינה מסתלקת מישראל שנאמר ולא תחניפו וגו' ולא תעמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בחובה הא אתם מטמאים אותה חונכם יושבים בה ואיני שוכן בחובה. ולדעתי זהו הכוונה של עגלה ערופה כי אחרי אשר שפיקוח דמים אשר יקרה אלל אחד מהמקומות הוא מציא אסון כללי על כל עם בני ישראל כי עבור זה יחרב הבה"מ וישראל גלה יגלה מעל ארמנו ע"כ חסה התורה והמציא תקנה לזה כי אם ימלא חלל בחדמה או זקני העיר הקרובה יביאו עגלה ערופה ויחפלוו התפלה המבואר בפרשה ועיקר התפלה כי לא יחשוב את דם נקי למזכרת עון לכל ישראל והבעיטה התורה ונכפר להם הדם כי ימחול להם. את הרעיון הזה העיר רבי לזוק דזה הוא טוב במקום שהדין נותן שמציאין עגלה ערופה. אבל במקרה אשר קרה לנו כיון דהדין נותן דאין מציאין עגלה ערופה א"כ אין לנו הרפואה א"כ הרי הנה גדולה מאוד. וזה כוונת דבריו שמעו הרי הוא אומר כי ימלא חלל בחדמה והגיע לפניהם כוונת התורה של עגלה ערופה וחזור ואומר אליהם בלשון שאלה אנו על מי להביא עגלה ערופה על העיר או על העזרות ר"ל האם על מי מחאנו מוטל חיוב עגלה ערופה במעשה זו על העיר האם מוטל על א' מבני העיר. או על א' מבני העזרה. לא אין אחד יביא עגלה ערופה מטעם כי ירושלים אין מביאה עגלה ערופה ועוד דהכא נודע מי הכהו וא"כ התבוננו האסון הנורא אשר יוכל לנמות מזה המעשה כי הבה"מ חרב יחרב וישראל יגלו מעל אדמתם. ויחבוננו העם על דבריו ויורידו לארץ ראשן ויבכו הרבה מאוד. המורס מדברינו כי לרה אשר אין לה רפואה יגדל ערסה מאוד כמו במעשה דר' לזוק אחרי שאין מציאין עגלה ערופה א"כ היה גדול הנה מאוד בעיניהם :

זה

היה כוונת המנחמים אשר בקשו לנחם את ריב"ז. כי אחד חשב אולי הנה הנה גדול מלך המלך המעטל. ע"כ בא לנחם לו מלך המעטל. כי הגא אדם הראשון היה מתפעל מאוד ממיחת בנו יותר מכל האדם אשר על פני האדמה כי עתה לא דבר חדש לראות מיחת האדם אבל אדם הראשון בהיות כי קרה לו זה בפעם הראשון ואיחא במדרש שהיו אדם וחיה יושבין וזוכין ולא היו יודעים מה לעשות עם המה עד שהזמין להם הקב"ה שני עופות שהרג א' את חברו וקברוהו לעיניהם ולמדו מהם ענין הקבורה ואע"פ כן קיבל תנחומין אף אחת קבל תנחומין. ובא השני לנחמו מלך הפועל כי אולי גדול הנה אללו מלך הפועל ובא לנחמו מלך הפועל כי דוד המלך שהוא היה עגמו סיבת מיחת הולד בחטא בת שבע אף על פי כן קבל תנחומין ובא השלישי לנחמו מלך הזמן כי בניו של אהרן מהו ביום

שמחת לבו ביום חנוכה המזבח וביום שנמשח לעבודה בכתר כהונה וכדאיחא במדרש אותו היום רחצה אלישבע חמש שמחות ובכ"ז קבל תנחומין. ובא הרביעי לנחמו מלך עלם הנה. כי הלא אין לנו לרה היותר גדולה מאשר חיוב כי מתו כל בניו וללקח כל רכושו ונקסה בכל מיני יסורים ובכ"ז קיבל תנחומין (ודע דבררסות מהר"י מיוץ הביא את המאמר כסדר הזה. אדם, דוד, אהרן, חיוב, ע"כ דקדק שם כי יותר היה נאות ללוקח כסדר הדורות אדם אהרן חיוב דוד והונח לו על פי תירוטו כי המנחמים שמרו את הסדר בניחומם, מתפעל, פועל, זמן, עלם, אבל באבות דר' נתן אשר לפנינו באמת איחא הסדר אדם חיוב אהרן דוד. ומסתמא היה גירסא אחרת באדר"ג אשר לפני מהר"י מיוץ) :

והנה

מיחת הלדיקים הוא לרה גדולה בעלם עד מאוד ולדעתי מה שאמרו רז"ל גם כל חלי וכל מכה אשר לא כחובה זו מיחת הלדיקים. ולכאורה יש להבין מדוע לא כתבה התורה בפירוש מיחת הלדיקים. אך הדבר יתבאר ע"פ מה שביאר באכלים את הכחובים (יחזקאל כ"א) ויהי דבר ה' אלי לאמר בן אדם שים פיך דרך חיימנה והטף אל דרום והנבא אל יער השדה נגב ואמרת ליער הנגב שמע דבר ה' כי הנני מליט בך אש ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש ואמר אלה אלקים המה אומרים לי הלא ממשל משלים הוא ויהי דבר ה' אלי לאמר בן אדם שים פיך אל ירושלים והטף אל מקדשים והנבא אל ארמנו ישראל ואמרת כו' הנני אליך והלאתי חרבי מהערה והכרתי ממך לדיק ורשע ומהראוי להתבונן על השנות סגנון הכבושה. גם מה ענין הערה שאמר וביאר שם עם מה שידענו כי סגנון נבואות נאמרו ע"פ הרוב ע"ד משל וחיזה ר"ל שלא נאמרו הדברים גלויים ומפורשים לאמר כה יהיה וכה יבוא אך תבוא הכבושה מעוטף ומולגט חוך מתבואות החידות והמליצות. ועעם הדבר כי כוונת ה' בשלתו את הכבושה ע"י עבדיו הנביאים למען ישמעו ויראו ויחדלו מדרכיהם הרעים כדי שלא יהיה הדבר ולא יבוא. ויען אשר ידענו אשר ברית כרותה לשפחים גם לבני אדם כמוזכר ברז"ל (סנהדרין ק"ב) כי הדיבור רב חילו לעשות פעולתו גם בלא דעת אשר ע"כ שוט לשונו יחביא חוך ענינים זרים מבלי להשים לדבריו מולא באשר תמה וכעם עניינו רק ילבישם רמיזות וחידות ישים כסותם. ומה גם דברי פי מלך עולם אשר כל פעל במאמרו. ע"כ מרוב חסדו מסתיר ענין הכבושה אשר לא עושה חוך מעטפות החידות והדמיונות למען לא תפעל קל מהרה חלילה. והוא ממש ע"ד אס יכה איש את זולתו בלכע החרב הכלתי לוטה ומולגט חוך חערה בקל יכה נפש אבל ברנותו להקל מעליו ולהמעיט מכת החרב אזי יתגנה חוך חערה ויכהו. כן ממש הקב"ה מחמלתו עלינו נתן

דבר הנבואה כמון ומונע במעטת החידות והמשלים למטן לא יעשו פעולתן קל מהרה . לא כן אם ישלה ידו על פי הנביא ויתן לו החזיון בפיו באר היטב ויפשיטנה ערומה בלי שום משל וחידה הוא ממש כמו שמוציאים חרב מתוך הערה וזהו כענין הכתוב (ישעי' מ"ט) וישם פי כחברחדה . והנה צעת עלה חף ה' וחמתו להשחית קודש הקדשים ביה"מ וירושלים ולפגוע בנאמני ארץ שמר הקב"ה מצלי להגויא דברים כאלה מפורש בחזיון נגלה ומבואר לכן היה דברו ית' אל הנביא ע"ד משל והשומעים במעט ההתבוננות ידעו ויבינו הענין הנרמז בו וימהרו ויתנו לב לבוב מדרכיהם הרעים וזהו שאמר בן אדם שים פניך דרך תימנה רומזו על ירושלים והנבא אל יער השדה נגב רומזו אל בהמ"ק הנני מליה בך השם ואכלה בך כל עץ לה וכל עץ יבש רומזו על לדיקים ורשעים אבל אחר שהיה להם דברי ה' יתברך כמהתלות ואמרו הלא ממשיך משלים הוא אז אמר יתברך בן אדם שים פניך אל ירושלים והטף אל מקדשים והנבא ה' אדמת ישראל כלומר נוה ית' להגיד להם חזון נפרץ מבואר ומפורש בלי שום חידה ומשל וזהו והנבא אל אדמת ישראל ואמרת לאדמת ישראל כה אמר ה' הנני אליך והולאתי חרבי מתערה ובזאת והכרתי ממך לדיק ורשע כי חזיון כזה עלול לפעול בקל כמשפט החרב הבלתי נתונה בתערה . ע"כ בתוכחה חף כי שארי לרות הזכירה התורה בפירוש מפני שהם לרות קטנות אבל מיתת לדיקים גדולים הוא לרה גדולה עד מאוד עד אשר לא רנה ה' להזכירה בפירוש והעלים את המכה ההיא במילות גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה . וחז"ל גילו לנו כי הוא רומז על מיתת הלדיקים . ועוד יגדל ערך הלה של מיתת לדיקים אחרי שאין למנוח שום רפואה למכה זו . כי אין תקוה כי יגדלו לדיקים והכמים אחרים כאשר יתבאר זה מהמאמר :

במדרש

כד דמך רבי סימון על רבי אלעאי ופתח עליו והחכמה מאין תמלא ואיזה מקום בינה ונעלמה מעיני כל חי ההוא אמר לא בי הוא כי יש לכסף מולא וכו' ד' דברים שהם השמישו של עולם וכולם הם אבדו יש להם חליפין ואלו הן כי יש לכסף מולא ומקום לזהב יזוקו ברזל מעפר יוקה ואין יזוק מחושב אבל ת"ח שמת מי מביא לנו חליפיתו מי מביא לנו תמורתו חנו שאבדנו את ר' סימון מי מביא לנו תמורתו ח"ל לוי שבטים מליאה מלאו כחוב ויאל לבס ויחרדו חנו שאבדנו את ר' סימון על אחת כמה וכמה . ויש להבין כי פחה בלשון חליפין ומסיים בלשון תמורה ג"כ . ובדרך כולל חינו מבואר כוונת המאמר . ונראה כי הורה לנו לדעת כי החכמה יקר מכל הנמצאים בעולם . יען כי כל הדברים שיקרים להיות תועלתם ידוע אלל ההמון ומקורן ג"כ ידוע חף כי יהיה ע"י כוונה ישחללו

כאנשים להשיגם ע"כ אם אבדו יש להם חליפין . אמנם דבר החכמה אשר תפארת גדולתה נעלם מעיני הבריות לא ידעו ערכה והשגתה ג"כ קשה עד מאוד כמו שאמרו אין התורה מתקיים אלא במי שממית עצמו עלי ואין יתן אדם נפשו על דבר אשר לא ידע ערכו . ולדעתי זהו הכוונה במאמר משה האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי חזל כעל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב . ולפי הפשט יפלא אם ידבר אל ישראל יאמר אל השמים והארץ כי האזינו דבריו . אבל הנה הדבר דומה בעיני לאחד שרצה ליהן מתנה לרעהו ואין יקר שזה אלף שקלים אבל המקבל חינו מבין את יקרת האבן . לזאת השכיל הנותן והביא אחר איש מבין על אבנים יקרות וח"ל בפני המקבל רחם האבן הזה הנה הוא שזה אלף שקלים עשה דע כי הנני נותן לך אבן יקר כזה במתנה . אזי ידע האיש איך להוקיר את המתנה על הדרך הזה רצה משה לבאר להם כי התורה יקרה היא מפנימים ומנוח בה כל המעלות מעלת המטר ועל ושעירים ורביבים ר"ל כמו שהם יקרים לנורך מליאותם כן התורה יש לה מעלות אלו . חף לא רבים יתכמו להבין יקרת דברים אלו ע"כ קורא משה לבעלים אלו . וע"ד הליור הנה הבעלים של על ומטר הוא השמים והשמים יודעים ערכם ומעלתם . ומעלת השעירים והרביבים בפעולתם על הארץ הארץ היא יודעת זאת ע"כ קורא אותם שהם יאמרו דבריו כי הדברים ההם יקרים מאוד ואומר להם כי גם דבריו הוא יקר כמו דברים אלו למען ידעו איך להוקיר אותם וזהו הכוונה והחכמה מאין תמלא . אחרי כי החכמה נעלמה היא מעיני כל חי ולא ידע אנוש ערכה . אם הת"ח אשר השיגה בעמל מרובה מת אין אנו מולאין תמורתו שידע ערכה קודם לימודם כדי שימית עצמו עליה עד שישיגנה . ומבקרי הלאו חפשו הלאו חליפין ותמורה והוראתם וימלאו כי השם חליפין מורה מן הגרוע אל המשובה כמאמר הכתוב שקמים גודעו וברושים נחליף וכמו ויתחלף שמלותיו פשט את בגדיו הלאו וילבש בגדים ראויים לבוא בהם לפני המלך . והשם תמורה מן המשובה אל הגרוע כמו כבודם בקלון אמיר וכהנה רבות פעמים בספרי הקודש . וזהו הכוונה בכתוב לא יחליפנו ולא ימיר אותנו ר"ל בין מן הגרוע אל המשובה ובין מן המשובה אל הגרוע וחוזר ומבאר טוב ברע או רע בטוב . וזהו כוונת הספדן להוכיח לעם לבל ידמו בנפשם כי חף אם הלדיק הזה נאסף ואין לדיק אחר למלא את מקומו אבל באיזה מדרגות למטה מנמצאים לדיקים אחרים לזאת הרים את קולו חנו שאבדנו את ר' סימון מי מביא לנו תמורתו גם מן המשובה אל הגרוע אין אנו מולאים כולם ספו תמו . ואחרי כי אין תקוה על לדיקים אחרים ח"כ הרי היא לרה שאין לה רפואה : עוד יש לבאר כוונת

הספד של ר' אלעי על ר' סימון בהקדם מה שביארת
 הספד של שמואל הקטן (באדר"ג) וזה מלינת הספדן
 עליו. מלכים מניחים כהררם לבניהם עשירים מניחים
 עשרם לבניהם אבל שמואל הקטן נטל כל החמודות והלך
 לו. כי אם המלא בעולם אומן גדול אשר אין על עפר
 משלו והוא עושה כלי כסף וכלי זהב יקרים מאוד והוא
 אחד ואין שני לו בעולם לעשות כמעשהו. האיש אשר
 יש אחרו כלי זהב מעשה ידי אומן הנפלא הזה ונאבד
 ממנו ינטער על אבדן הכלי ההוא מאוד. אך בכ"ו עוד
 יש לו צמח להתנחם הלא האומן עודנו חי ויעשה כלים
 אחרים כצבנית הכלי שנאבד. וכן להיפוך אם באה
 השמועה כי מת האומן הלא ינטערו בני העולם עליו
 אבל יתנחמו כי הכלים היקרים מעשה ידיו עדיין הם
 בעולם. אולם אם נאבד הכלי ובאותו רגע מת גם
 האומן הלא אז יכפל הצער בכפלים. את הרעיון הזה
 העיר הספדן כי צמות ה"ח ונדיק אשר הוא כלי יקר
 שפתי דעת ומי הוא האומן שעשה את הכלי הלא הוא
 בעלמו א"כ צמותו אבדנו גם את הכלי גם את האומן
 ברגע אחד א"כ עד כמה יש לנו להנטער ולצכות ע"ז.
 וזהו שאומר מלכים מניחים כתרם לבניהם. כי המלך
 הוא האומן של הכתר כי בכחו וגבורתו כבש גוים רבים
 ויעש ממלכה ובמותו מ"מ את הכלי הוא הכתר הניח
 בעולם הזה. וכן עשירים שהם האומנים של העושר כי
 כמה בחריצותם קבלו את העושר כמאמר הכתוב ויד
 חרוצים תעשיר. ובמותם מניחים את העושר אשר קבלו
 א"כ אינו נאבד רק האומן אבל הכלי נשאר אבל שמואל
 הקטן שהוא בעלמו הכלי יקר ומי עשהו כללי יקר הלא
 הוא בעלמו א"כ הוא האומן הוא הכלי ובמותו הלא אבדנו
 את האומן גם הכלי. ור' אלעי בהספדו על ר' סימון
 ג"כ העיר על החקירה הזאת אך תפס המשל להיפוך הלא
 ידענו כי מי הוא האומן של כל מיני מחכות כסף זהב
 ברזל ונחושה, האדמה, ואם נאבד מאתנו כסף או זהב
 יש תקוה על תמורתם אחרי כי האומן עודנו קיים. אבל
 מיתה הדיק היא אבידת האומן גם הכלי יחד. ואין
 בינו ובין הספדו של שמואל רק הספדו ש"ש תפס משל
 מאופן אשר האומן מת והכלי נשאר ור' אלעי תפס המשל
 מאופן אשר הכלי נאבד והאומן נשאר והתבונן ע"ז כי
 רעיון יקר הוא:

מצד

הפועל הלא ידוע כי מיתה חטופה זה
 בעלמו הם הפועלים בזה כאשר מצוהר זה
 בכמה מאמרי רז"ל וביחוד במאמר הכללי הדיקים
 נתפסין בעון הדור. ולדעתי העיר ע"ז דוד בקינתו על
 אבנר הלא כה דבר (שמואל ב' ג') ויקונן המלך אל
 אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר יריך לא אסורות
 ורגליך לא לנחשתיים הוגשו כנפול לפני בני עולם נפלה
 הנה רז"ל אמרו (מ"ק דף כ"ח) ת"ר מת פחאוס זו היא

מיתה חטופה חלה יום אחד ומת זו היא מיתה חטופה.
 וכבר ביארו המפרשים טעם הדבר. כי הנה הסבדל
 בין מיתה טבעיית ובין מיתה פחאומית הוא ממש
 הסבדל אשר בין הנחפש על דיני ממונות ובין הנחפש
 על דין עונש בגוף כי האיש החייב מעות אל השמים
 ואל הפחות כשיגור השלטון על הפקידים לגבות על ידם
 הסך ההוא מאיש הזה יהי' משפט השליח לבוא אל בית
 האיש ושם ידבר עמו אולי יתן לו המעות. ואם לא
 יעצוב עצובו. ואם לא ימלא בידו מאומה או אז יחפוש
 אותו בעלמו. לא כן אם האיש אשר לו הריב הוא על
 עסקי נפשות ורק דמו נדרש הנה אז כאשר ילאו בעצרו
 הרודפים לחפוש אותו. אין להם לפלס מעגל ונחייב.
 אבל גם ברחוב העיר ילכדוהו וכל מקום שימצאוהו שמה
 יקחוהו. כן וכן מקרה בני האדם דבר גויעתס ואפיסתס
 כי כבר המשילו רז"ל את המוטל על ערש דוי כהנידון
 לפני המלך אם ימלא כופר אז לא אם ירבו המזכים
 על המחייבים או להיפך ח"ו כאמרוס (שבת ל"ב) אדם
 יולא לשוק יהי דומה בעיניו כמו שנמסר לסרדיוט חש
 בראשו יהי דומה בעיניו כמו שנתכסה בקולר עלה למטה
 ונפל יהי דומה בעיניו כמו שהעלוהו לגרדום לידון אם
 יש לו זכות יגלל כו'. הוראתס ז"ל בזה אשר הימים
 שהאדם שוכב על ערש דוי הוא זמן הזמנת האדם למשפט
 ואז נוספים ונותנים בדינו אם לפטרו עם יסורי מחלתו.
 או כי יגברו המחייבים על המזכים וימות מחליו וזה
 יתכן לומר באם ימות המתה כדרך כל הארץ אחרי היותו
 נופל למשכב שהוא הזמנת האדם לדין לעיין במשפטו
 ואולי ביסורים ההם ינקה ושב ורפא לו. לא כן הדבר
 צמת מיתה פחאומית נחברר כי האיש הזה נתפש חיקף
 על דיני נפשות בלי הערכת דין ומשפט כאילו אין ספק
 בו שיוכל להגלל גם אם ישבו הב"ד כסאות למשפט לעיין
 בדינו ולחקור במשפטו כי משפטו הוא דבר מוסכם מכל
 דל והוא ממשפט מיתה הרשעים שאין להם זכות כל
 מאומה. אין מהצורך להזמיןם לדין לעיין בהם אם
 יוכלו לפטור עם היסורים לבד. ומעשה מה יקרו
 דבריהם ז"ל מת פחאוס זו היא מיתה חטופה חלה יום
 אחד ומת זו היא מיתה חטופה. כי הנה הבעלי דינים
 יחלקו לג' סוגים זה למטה מזה יש שיבואו שנים
 לב"ד וייעו טענותיהם והב"ד ישאו ויתנו בדבר הרבה
 עד כי גמרו הדין וחייבו את אחד מהם. הנה אליו אין
 מכלים דבר ואין דובר נגדו עתק. כי הלא לעינים ראו
 כי הב"ד ערס גמרו הדין הראו פנים כמו כן אל מה
 שהגיע מטענותיו והסכו גם בזכותו רק אח"כ בדרדתם
 אל עומק הדין עלה בידם לחייבו א"כ מה לו אל הצושת.
 הסוג הב' רד מזה כי הבעלי דינים יבואו לב"ד והב"ד
 ישבו כסאות למשפט והחילו להגיע טענותיהם והב"ד
 הרגישו באחד כי הוא דובר שקרים טענות מזויפות
 וגערו

וגערו בו והדפוהו החולה. הנה האיש הזה נגע וקלון ימלא רוחו וזו יבזו לו כי ראו ערותו לאמר הפכפך אורח משפטיך וזר. אמנם הסוג הג' נופל מזה הרבה כי כבר יזמן אחד אשר הצ"ד לא יתנו אותו כלל לבוא לפניהם לרמום מפתח חזריהם והוא הגזן אשר משפטו ידוע ומוסכם מכל זר ואין מאומה לחקור בו ולהשיב צ"ד על משפטו הנה האיש הזה פחות וגרוע מן אותו שנדחק מצ"ד וכדי לו בזיון וקנף. הוא הדבר והוא הענין כפי השערת חז"ל כי אותו שחלה חיזה ימים אשר כפי מה שדברנו הימים האלה הם ימי המשפט כי בהם יזמינו אותו לחקור בדינו אם ירבו המזכים על המחייבים או בהיפך הנה אז גם כי ימות מחלו עכ"ז אין להוכיח עליו יותר ממימתה כל אדם. אכן אותו שחלה יום אחד וימת זה דומה ממש אל סוג הב' שזכרנו שבצ"ד שלמעלה ישבו כשאלות למשפט בעבורו והתחילו לשאת ולתת בדינו רק ראו בו ענין מזוייף ולקחוהו והדפוהו ואלו יתכן הבושה מלד. אמנם הסוג הג' היינו אותו שמת פתאום הוא דומה ממש אל בעל דין השלישי שזכרנו אשר הצ"ד לא נתנו אותו כלל לבוא לפניהם לשמוע מה בפיו לחקור על דינו בהיות משפטו מוסכם מכל זר. זה שהחליעו ז"ל מת פתאום זו היא מימתה הטובה באותו שהוא נחפש באמצע הרחוב. חלה יום אחד וימת זו היא מימתה רחופה וזמו שגחבאר. אמנם אין זה כלל כי לפעמים יתכן כי ימות אחד ולא יהי' זה לסימן רע כי אם נהפוך הוא כי הוא סימן טוב שלא מת בעונו רק בעון אחרים כמו המגפה שהי' בימי דוד ונאמר שם בכחוב (שמואל ב' כ"ד) וישלח ידו המלך ירושלים לשחתה ויאמר למלך המשחית בעם רב עשה הרף ירך ודרשו רז"ל אמר הקב"ה למלך עול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין א"כ באופן זה הלא מוכרח הדבר כי אבישי מת פתאום כרגע כי אם יתנהגו עמו בדרך כל הארץ שמקודם יחלה ויפול על משכבו כמה שבועות הלא בחוך משך זה המגפה תעשה את שלה. ואחרי שבמימתו בא לעצור המגפה הנהו מוכרח למות פתאום ולא יחשב לו זאת לקלון כי לא מחמת שלא היו צריכים לעיין בדינו מת פתאום כי אם נהפוך הוא זהו כבודו דמחמת שהוא צדיק ע"כ נחפץ בעון הדור ומה שמת במהרה כדי לתבר עזירת המגפה. את הרעיון הגעלה הזה הניע בדבריו אשר דבר בקינתו אל העם. ואחרי' כי גם אבנר מת פתאום כרגע ע"כ אומר דוד אל העם הכמות נבל ימות אבנר כאומר היכן להאמין זאת להעלות זאת על הדעת כי אבנר ימות פתאום מחמת כי לא הי' מהצורך לחקור עליו בדינו כאשר ימותו הגבלים אשר מחמת רוב עוונותיהם יתחו כרגע. ומבאר מה הי' חסר במימת אבנר ממימות שאר בני אדם בדרך כל הארץ. כי כל האנשים אשר יחלו מקודם ויפלו

התבוננו איך יש לנו לקונן מרה על הנפטר שלנו מלד הדי' בחינות שביארנו. אם מלד ענש הגרה כבר ביארנו כי מימת צדיקים היא צרה גדולה בענש. אם מלד הפועל הלא כבר ביארנו כי מימת צדיקים הוא בעון הדור והאיש הגורם לעצמו רעה היא גדולה מלד הפועל. ואם מלד הזמן הלא ידענו כמה חועלת מגיע מחיי הצדיק אל הדור. ואנכי ביארתי את מאמרו ז"ל. שהי' הארון נושא את נושאו. ולכאורה למה הוא זה לזווח שאנשים ישאו את הארון ובאמת נהפוך הוא כי הארון נושא אותם. אך באמת הוא רמו בדרך כלל על כל הדורות וכל הזמנים האף שגור החורה להחזיק את לומדי תורה ולתת להם מחבל ומשחה אבל האמת הוא להיפך כי ע"י הת"ח מתפרנסים כל העם א"כ אף שלעיני בשר ידומה כי הם נושאים את החורה על כתפיהם כמה שכותבים ס"ת וספרים ומחזיקים לומדי תורה עכ"ז צריכים לדעת כי זכות החורה נושא אותם ע"כ נעשה רמו לזה אלל הארון אשר שם מונח החורה ולמראה עין הי' נראה כי הם נושאים אבל הנושאים בעלמם ידעו כי הארון נושא אותם. וקרוי לזה שמענו לבאר את המאמר צמ"ק (ד' כ"ח) אמר רבא נשי דשכנליב אמרן הכי ויי לחולא ויי לחבילא ע"פ משל פעם אחת הלכה אשה ושני בניה על ידי' הולכת הלך ועלה על הסר. והשבר רגלי. אז התחילו בניה לנושאה זה אחוז בידה וזה ברגלה. אז התאוננו כל העומדים שם אוי לעינים שכן ראוהו כי האם שהיה הסולת נעשית המשא והבנים שהיו המשא נעשו הסולתים. עד"ז היו אומרים נשי דשכנליב בעת שהעם היו נושאים את

וגערו בו והדפוהו החולה. הנה האיש הזה נגע וקלון ימלא רוחו וזו יבזו לו כי ראו ערותו לאמר הפכפך אורח משפטיך וזר. אמנם הסוג הג' נופל מזה הרבה כי כבר יזמן אחד אשר הצ"ד לא יתנו אותו כלל לבוא לפניהם לרמום מפתח חזריהם והוא הגזן אשר משפטו ידוע ומוסכם מכל זר ואין מאומה לחקור בו ולהשיב צ"ד על משפטו הנה האיש הזה פחות וגרוע מן אותו שנדחק מצ"ד וכדי לו בזיון וקנף. הוא הדבר והוא הענין כפי השערת חז"ל כי אותו שחלה חיזה ימים אשר כפי מה שדברנו הימים האלה הם ימי המשפט כי בהם יזמינו אותו לחקור בדינו אם ירבו המזכים על המחייבים או בהיפך הנה אז גם כי ימות מחלו עכ"ז אין להוכיח עליו יותר ממימתה כל אדם. אכן אותו שחלה יום אחד וימת זה דומה ממש אל סוג הב' שזכרנו שבצ"ד שלמעלה ישבו כשאלות למשפט בעבורו והתחילו לשאת ולתת בדינו רק ראו בו ענין מזוייף ולקחוהו והדפוהו ואלו יתכן הבושה מלד. אמנם הסוג הג' היינו אותו שמת פתאום הוא דומה ממש אל בעל דין השלישי שזכרנו אשר הצ"ד לא נתנו אותו כלל לבוא לפניהם לשמוע מה בפיו לחקור על דינו בהיות משפטו מוסכם מכל זר. זה שהחליעו ז"ל מת פתאום זו היא מימתה הטובה באותו שהוא נחפש באמצע הרחוב. חלה יום אחד וימת זו היא מימתה רחופה וזמו שגחבאר. אמנם אין זה כלל כי לפעמים יתכן כי ימות אחד ולא יהי' זה לסימן רע כי אם נהפוך הוא כי הוא סימן טוב שלא מת בעונו רק בעון אחרים כמו המגפה שהי' בימי דוד ונאמר שם בכחוב (שמואל ב' כ"ד) וישלח ידו המלך ירושלים לשחתה ויאמר למלך המשחית בעם רב עשה הרף ירך ודרשו רז"ל אמר הקב"ה למלך עול הרב שבהם באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין א"כ באופן זה הלא מוכרח הדבר כי אבישי מת פתאום כרגע כי אם יתנהגו עמו בדרך כל הארץ שמקודם יחלה ויפול על משכבו כמה שבועות הלא בחוך משך זה המגפה תעשה את שלה. ואחרי שבמימתו בא לעצור המגפה הנהו מוכרח למות פתאום ולא יחשב לו זאת לקלון כי לא מחמת שלא היו צריכים לעיין בדינו מת פתאום כי אם נהפוך הוא זהו כבודו דמחמת שהוא צדיק ע"כ נחפץ בעון הדור ומה שמת במהרה כדי לתבר עזירת המגפה. את הרעיון הגעלה הזה הניע בדבריו אשר דבר בקינתו אל העם. ואחרי' כי גם אבנר מת פתאום כרגע ע"כ אומר דוד אל העם הכמות נבל ימות אבנר כאומר היכן להאמין זאת להעלות זאת על הדעת כי אבנר ימות פתאום מחמת כי לא הי' מהצורך לחקור עליו בדינו כאשר ימותו הגבלים אשר מחמת רוב עוונותיהם יתחו כרגע. ומבאר מה הי' חסר במימת אבנר ממימות שאר בני אדם בדרך כל הארץ. כי כל האנשים אשר יחלו מקודם ויפלו

הנפטר אשר בעודו בחיים ה' הוא הנושא והעם הנישאים ועהה נהפך הגלגל כי הוא המשא והעם נושאים אותו וזהו שאמרו ויי לאזלא ויי להצילא ר"ל ויי על אופן זכר שנהפך הדבר דהסולך נעשה המשא והמשא נעשה הסולך. המורס מדברינו כי חיי הצדיק הוא תועלת גדול אל הדור כי רבים ניזונים בזכותו. ומה גם לעת זר ומצוק כי יגן צלילו על הדור וא"כ אללנו הצרה גדולה ג"כ מצד הזמן כי לעת כזאת אשר אין לך יום שאין קללתו וכו' ואמרנו צלילו נחי' וכו' עתה הוא נסע למנוחות ואחנתו עוזב לאנחות. ומצד המתפעל הנה צדור הזה מתפעלים מהעדר ח"ח יותר מאשר היו מתפעלים בצורות שלפנים כי אף אם גם אזו ה' קשה סילוקן של צדיקים אבל מ"מ היו יכולים להסתגלם כי נשאר עוה. וגם ה' בימיסה ישיבות גדולות וראשי מתיבחות גאונים הדור וה' התקוה מרחפה על פניהם כי עוד מעט גדיים יעשו תישים. לא כן צדור יתום כמונו היום הנה הצרה גדולה מאוד מצד המתפעל למי קרה כזאת לדור הזה אשר אין שום תקוה כי עוד מעט ויתגדלו אחרים:

ועד

כמה הפליא החצ"ש לבאר מאמרם ז"ל (מו"ק דף כ"ה) כי נח נפשי' דר' זירא פתח עלי' הכוא ספדנא ארץ שנער הרס וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה חוי נח לה אמרה רקת כי אצדה כלי חמדתה. כי הרגיש הספדן פן יתנחמו העם במאמרם ז"ל בקדושין (דע"ב) כשמת ר' עקיבא נולד רבי כשמת רבי נולד ר' יהודה שאין צדיק נפטר עד שנברא צדיק אחר. ויחשבו בלבבם כי אין מהצורך לדאוג כל כך כי צודאי נברא צדיק אחר ברקת. ע"ז השכיל הספדן לעורר העם במושכל אמת כי הנחומין של הכל הוא כי אמרו רז"ל (כחצבות דף ע"ה) חד מינן כי סליק להתם עדיף כחרי מינייהו. כי יש מקום שהוא מסוגל להיות ח"ח בתוכו אם נולדו שם ויש מקום אשר שם מסוגל לנמוד ובצל הוא מסוגל מצד החולדה. וא"י הוא מצד הלימוד. וזהו שהעיר הספדן כי כלי חמדה כהאי לא במהרה ימלא אחרי כי ארץ שנער הרס אותו וארץ צבי גידלה אותו ה"כ חוי נח לה אמרה רקת כי אצדה כלי חמדתה. וכן יש לנו לקונן מרה על הנפטר שלנו אשר מצד החולדה ה' מסוגל למעלתו כי הוא בן הגאון הגדול צדורו ר"ד כ"ע וכאז זיכה לבן בחכמה. ומצד הלימוד כי בימי כעוריו היו הישיבות והראשי מתיבחות גדולים מאוד. אבל בימינו חלה הלא חסרנו את כל. א"כ חוי נח לה אמרה רבת מירא כי אצדה כלי חמדתה: אחי ורעי כבר צכינו על האיש הרס הזה אמנם עוד לא חדום צה עיני. הנה אמרו רז"ל (שבת דף ק"ה) כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן צבית גנזיו ומלבד הכוונה הפשוטה כי רז"ל הורו לנו איך יקרים הם הדמעות. כי ידוע כי אלל אדם נמלא ג' מינים זו למעלה מזו (א) יש

דבר אשר חינו חסוד למנותם צעת שקונה אותם וגם הם עומדים בגלוי צבית כי חינו חושש אולי יגנב מעט מזה (ב) כי יקנה אותם במספר ובמנין עכ"ל חינו חושש לאחוזם תחת מסגר (ג) כלי כסף וכלי זהב יש להם שני המעלות שהוא קונה אותם במספר וגם לא יניחם בגלוי כ"א יעמינם בצאגו. לזאת כאשר ראו להבינו איך יקרים הם הדמעות אמרו כי הקב"ה סופרן ומניחן צבית גנזיו. אמנם יש להם עוד כוונה עמוקה צה ע"פ הסבר לאחד שה' דרכו לשאת כל תפוחי אדמה למכור בעיר וה' ממלא את הכל בגודש וצנו אשר ה' עיטו ררה צזה. ה' דרכו לבוא כפעם בפעם ולהמעיט את הגודש. פעם א' מילא האב כל ציאים למכור בעיר ג"כ בגודש ויצוא הבן למעט את הגודש וישחק עליו אביו. הלא חדע בני כי לא כתפוחי אדמה אשר ימכר כל בעד כך וכך כן הוא מכירה ציאים. רק במנין ימכרו הציאים א"כ מה תועיל אם תפחות או מה אגרע אם אוסיף אחרי כי הוא נמכר במנין. על הדרך הזה העירו רז"ל לנו למען לא נחשוב הן אמת כי מוכס נטו להוריד דמעות. אבל אם מעט אם הרבה הכל שזה לזאת הודיעו אותנו רז"ל כי הקב"ה לוקח מאתנו הדמעות במספר לזה אמרו הקב"ה סופרן ואחרי שהם נלקחים מאתנו במספר א"כ נקל לנו להבין כי כל המרבה לבנות על ח"ח הרי זה משוכח. ה' יספור דמעותינו וישים בנאדו להיות ויקויים צנו מקרא שכתוב ומחה ה' דמעה מעל כל פנים:

ובהספרו של הגאון הגדול ר' שלמה קלוניער והגאון ר' אברהם שמואל אב"ד דק"ק אישישאק אשר נסתלקו בפרק אחד וקראתי עליהם מספד בק"ק טורעץ ציום אשר עזבתי את העיר לנסוע לק"ק סעלוז לקבל את הרבנות. וצדואי לסעלוז קוננתי עוד הפעם על מיתה הגאונים האלה. והנה הגאון מהרש"ק ה' זקן מופלג. והגאון רא"ש נסע חוץ למדינה שם מת ושם נקבר. ע"כ אמרתי עליהם את הכתובים (דברים ל"ד ה') וימת שם משה עבד ה' וגו' ויקבור אותו וגו' ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה ומשה בן משה ועשרים שנה במוחו לא ככתה עיני ולא נס לחם ויבכו בני ישראל וגו' ויתמו ימי צבי אבל משה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו'. והנה מצואר בכתובים אלו הספד גדול על משה רבינו. כי עזב צני אדם אם ימות לאחד צנו ארצו אזו אם ימות ויקבר אללו יתגחם עם קברו כי בכל עת אשר הוא רואה קברו. ידמה לו כאילו הוא רואה את צנו. אכן אם צנו נסע למדינה אחרת ויקבר שם אז מלבד אשר הוא דואג על מיתתו דואג ג"כ על קברו שנאבד ממנו. על האופן זה התורה מתאזן על מיתה משה כי מלבד מה שאבדנו את משה אבדנו גם את קברו כי לא ידע איש את קבורתו ואין לנו את קברו במה להסתגלם

לכתנחם וצפרע קבר איש אלמים כמשה לו היינו יודעין מקומו שמה ה' מועיל לנו כי היינו מהסללין על קברו או אם ה' נקבר בצרתינו ה' זכותו מגין על ישראל כאשר ביאר בהחורה והמנוחה את הכתובים (בראשית נ' י') ויבואו עד גורן האטד אשר בעבר הירדן ויספרו שם מספד גדול וכבד מאוד ויעש לאביו אבל שבעת ימים וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן האטד ויאמרו אבל כבד זה למזרים ע"כ קרא שמה אבל מזרים וגו' וז"ל ויבואו הגם שכבר זכו עליו במזרים. כ"ז שה' המה עמכם ה' נדמה להם שהוא חי עמכם ועתה שבאו לעבר הירדן הרגישו מזרים כי אבדו אבדה גדולה במותו והי' ההספד על שלף זכו שיקבר בארעם שאז ה' זכותו מגין עליהם כמו שפי' ברכחו את פרעה נחקרו ימי הרעב וע"כ אמר וירא יושב הארץ וגו' ע"י שראו שמתאבלים פה שנית ידעו שאין האבל הזה על המה רק על מזרים בעמם. ע"ד זכו ככה לאובדים ולא לאבירים. וע"כ אמרו אבל כבד זה למזרים ר"ל שהאבל הוא על מזרים לא על יעקב וע"כ לא השתתפו יושבי כנען באבל זה כי קרא שמה אבל מזרים כי הם אין להם להאבל כי הם צופך כרויתו עתה שהלדיק נקבר בתוכם. ח"כ היות גדול מה שלא ידענו קברו של משה. וזהו שביארה החורה כי מלבד אשר מת משה לא ידע איש את קבורתו. ח"כ כל הפליג את ההספד מצד עלמנו ואמר ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נם לחם וביאר באובלים כי הכוונה בן הוא. כי הגה אם נשפך מנורה עם שמן זית והי' זה שמן עד שתוכל להדליק כל הלילה והשמן נשפך מיד בתחילת הלילה הי' הסיזק מדה השמן הנלרך על י"ב שעות ואם המנורה כבר דלקה ב' וג' שעות ואח"כ נשפך השמן בנר אז לא הי' הסיזק כ"א שמן הנלרך על ח' וע' שעות וכן אם כבר דלקה י' וי"א שעות אז הסיזק קטון מאוד כי כבר לא הי' שמן הנשפך רק מעט מזעיר אמנם אם ראינו שהמנורה כבר דלקה השיעור הראוי אל השמן שבנר והנר הי' במלואה לא נחסר מן השמן כל מלואה והנר הזה נשפך אז אין ערך ואין שיעור אל ההספד העולם הזה. כי אחר שהי' בו סגולה יקרה זאת שכבר דלקה השיעור הראוי אל מדה השמן אשר במנורה והשמן לא נחסר והנר מלא כאשר בתחילה הי' בכחה להדליק בן כל ימי עולם. זהו שהפליג הכתוב ההספד במיתת משה כי הלא ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו ולא כהתה עינו ולא נם ליחה ולא נתחסרו כחותיו וח"כ אחר שהי' בו סגולה יקרה זאת הלא הי' בכחו לעמוד חי עוד כל ימי הארץ. ואחר כל הדברים ויתמו ימי כבי אבל משה התנחמו ולא זכו עוד והעטם ויהושע בן נון מלא רוח חכמה וחשבו כי השמש אשר באה זרחה עוד הפעם. אבל באמת זה אינו ולא קם כביא עוד

ביתראל כמשה. והגם הרעיון הראשון נאות לאמר על הגאון רח"ש כי מלבד אשר נלקח מאתנו נאבד מאתנו גם קברו כי בסיחור חוץ למדינה כל קילו. והרעיון האחרון יגדיל לנו ההספד על הגאון מהרש"ק דאמרינן בגיטין (ד' כ"ח) כיון דאיפלוג איפלוג ועיין שם ברש"י שפי' ואינו כשאר כל אדם להיות קרוב למות וכו' עיין שם סיטב וזה הי' בזמן שה"ס אבל בדורנו יתכן להיות אף בפחות מחשעים לומר עליו כיון דאיפלוג איפלוג וח"כ אם ימות א' בן שבעים חסר שנים יש לדאוג על שתי שנים כי ימי שנותינו בהם שבעים שנה אבל אם אחד מאריך ימים שלא כדרך כל הארץ אז שייך לומר עליו כיון דאיפלוג איפלוג וח"כ לולי עון הדור אשר עבור זה נאספים דריקים מי יודע כמה שנים הי' יכול עוד לחיות. ור"ב הסיזק :

ואל יתשוב אדם מה לנו להרבות בצרכים אחרי כי הי' זקן וכי עולה על הדעת כי לעולם יחי'. שמשו נח את המשל אשר חלעי לפיכם. פעם אחת נשבר הכינור אלל המנגן ויתמרמר מאוד על אבדו. אז החל רעהו לנחמו מעצבוו באמריו הלא ישירה היא וזה כחמישים שנה אשר אחת מנגן עלי' יום יום וכחמישים שנה השתמש בה אבדך יום יום. ומה תחפזן עוד. אז השיב לו המנגן. למה זה הכל תנחמני. הן לא ידעת עבד הכינור. כי עבד הכינור בן הוא אף אם הכינור הי' חדשה יתעלה ערכה ומעלתה אם הי' עשויים מעץ ישן מכמה שנים כי כל מה שעץ הכינור הוא יותר ישן הוא מסוגל למלאכת הניגון יותר. עד אשר אם הי' זיכולת להשיג כינור עשויים מעץ ישן אלף שנים לא יסולח כחם מחירה. עוד זאת עבד הכינור כי כל מה שיוסיפו לנגן עלי' בן הי' מנגנת ומשמעת קול נעים ביותר. ח"כ לשוא תנחמני כי כבר השתמשו בה מאה שנים יום יום. נהפוך הוא זהו עלבוי ויגוי כי אי' איפה אקח כינור נושנה ממאה שנים אשר בכל יום ויום היו מנגינין עלי' ואיך לא אדאג אם לא אמלא תמורתה. בן הלדיק הנהו דומה צעיני ככינור כי הלא נודע כי יסוד העבודה הי' שלמה על פי ב' אופנים ע"פ רוב ההרגל. וע"פ זוקן האדם. כי כל אשר יזקין האדם וכחות הגוף כבר נחלשו אללו הגה החורה והמנוחה אשר יעשה אותם הגה הם נקיים וטהורים כי כל עוד אשר כחות הגוף הם חזקים הם יעמדו לנגד ברעות האדם לעשות חיות מלאה או יפגלו את המנוחה באיזה מחשבה אשר איננה טהורה וזהו הרמזו במאמרם ז"ל זקני ת"ח כ"ז שמוקייים דעתם נחוסף עליהן כי כאשר יחלשו כחות הגוף אז יתחזקו כחות הנפש. והוא בערך כינור אשר אם העץ יותר ישן הוא יותר מסוגל לנגן. וכן כל אשר יתרגל האדם בעבודת ה' ההרגל עושה עבד ונקל אל האדם לעשות המנוחה ע"פ השלימות כמו הכינור אשר

אשר כל עוד אשר יוסיפו לנגן עלי' הנה היא מנגנת ע"ז היותר טוב. וא"כ איך אנו יכולים להשקיף המית רוחנו ע"י תחומי הכל כי זקן האיש וחלש. הלא נספוק הוא איש כזה בודאי ה' החורה והמזות שלו ע"ז היותר טוב. ואם באמת ה' יכול עוד לחיות איזה זמן חי' נמצא תמורתו. והסיק רב מאוד :

נתבונן

על הכחוב (שמואל ב' ג') ויקוץ המלך אל הצנר ויאמר הכמות נבל ימות הצנר ידך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו כנפול לפני בני עולה נפלת. ויש להבין הלא ה' אריך הכחוב לאמר ויקוץ המלך על הצנר. ועוד הכמות נבל הוא מדבר בעדו. וידך לא אסורות הוא נוכח. ע"כ נראה אחרי כי מזוהר בכחוב כי זה ה' אחר קבורה. יתכן לאמר כי הודיע אל העם דבר חדש והוא מאמר רז"ל אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא שהלדיקים בעת ההספד שעושים עליהם הם באים לשם. והנ"מ בזה כי על אדם בעלמא אין שייך לומר שידבר איש אחר כאשר ידבר איש אל רעהו כי אם קודם הקבורה שאז עדיין שומע מה שמדברים אחר כמביאר ברז"ל אבל אחר הקבורה לא יתכן לדבר אחר אחרי שאינו כאן א"כ אל מי הוא מדבר. אבל הלדיק כיון שבא בעת ההספד א"כ יתכן לדבר אליו. את הדבר הזה ראה דוד להשריש בלב בני ישראל ע"כ הכין מנחה ההספד כמדבר אל הצנר וזה שסיפר ויקוץ המלך אל הצנר ראה לומר ה' מדבר אל הצנר. אך למען לא יפלא הדבר באזני העם אל מי הוא מדבר ע"כ הליע לפניכם הקדמה ויאמר אל העם הכמות נבל ימות הצנר. הן אמת הגבלים כשהם מתים אינן שומעים דברי החיים רק עד שיכנסו בעפר. אבל אח"כ אין שייך לדבר אל המת כי איננו כאן. אבל לא כן מיתת הצנר כי הוא מן הלדיקים אשר עליהם אמרו רז"ל אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא א"כ יש לדבר אחר כאינו עומד לנגד עיניו ותיקף התחיל לדבר אחר ידך לא אסורות כפי' המפרשים היינו מלחתי אדקה לעניים ורגליך לא לנחשתים לרוץ לכל דבר מזה כנפול לפני בני עולה נפלת. היינו בשביל עונות אחרים כן אנו אומרים על הגאונים הנפגעים כי בודאי הם עומדים לפנינו בעת ההספד ומפחדים ומסדר גאונים התעוררו לספור מספד מר וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. (ועיין בת"ח סנהדרין (דף כ') שרמו על הביאור הנ"ל במילות קצרות) :

שמעו

נח כל העדה. אל תבעתו לכם על דברי שקר לאמר מה לנו להרבות בדמעות אחרי כי הרוחנו במיתתם כי נתכפרו עונותינו כאמרתם בכמה מקומות מיתת לדיקים מכפר א"כ למח לנו לבכות. העו אנוכיכם לדברי פי אף חבינו כי הוא תחומיין של הכל. דבאמת דבר זה הוא דבר פלא איך יתכן כי מיתת

לדיקים הוא מכפר על כל העבירות א"כ ביום שמת לדיק כבר נתכפרו כל העונות. ודבר זה אינו מתקבל על השכל. ועוד מדוע מגיע זה לבעל העונות שיכפרו כל פשעיו עבור מיתת הלדיק. ומזה להבין דברי חכמים בזה. ואשר אנכי אחזה לי בענין זה כי כוננת רז"ל כי במות הלדיק אף יתכפרו מעט מן עונות הדור ולא כל הלדיקים שוין בזה כי לפי ערך גדלות הלדיק כן יגדל ערך כפרת העונות. וטעם הדבר מצינו כעין זה במלכותא דארעא. והנה החייבים למלכות היושבים במאסר כאשר יארע להמלך איזה שמחה אזי הוא מוחל לחייבים או מיקל עליהם העונש על ידי (מאניפעסט) ולא כל המיניפעסטין שוין כי לפי ערך השמחה כן ערך המחילה כן הדבר הלא מיתת הלדיקים כי אמרו רז"ל רוב עבדות שם ושמה צבוא אליו נפש נקי ולדיק ואחרי כי שעת שמחה הוא במרום ע"כ מוחלין לבני הדור מעט על עונותיהם. ולפי ערך הלדיק כן ערך השמחה ולפי השמחה כן ערך הכפרה. ומעתה נלייר דרך משל. אחד חייב את ראשו למלך. והנה הוא יושב במאסר. והנה חלה בן המלך וכל הרופאים לא מנאו מזור למחלתו אך בהקבץ כל רופאי המלך יחדיו ויתיעלו איך לרפאות בן המלך. נשאר אללם לנקר עיני איש ולערב זאת בכמה מיני סמים ויחי' מחליו. ויחמול המלך לנקר עיני איש נקי ויאל לנקר את עיני איש מן היושבים במאסר אשר חייבו את ראשם למלך. ויהי צבוא הפקודה אל העיר וירץ א' אל בית האסורים ויאמר לו בשורה טובה יש לי אליך. הנה אלל המלך נחלה בנך ויגורו הרופאים כי מהנורף לנקר את עיני איש חי ולערב זאת בסמים ויחי' מחליו וצאה הפקודה לנקר את עיניו. ויחדר האיש ויאמר ואיך הוא בשורה טובה הלא בשורה רעה היא. ויאמר לו ידוע חדע כי כאשר בן המלך יהי' בריא אולם יאל מיניפעסט מן המלך למחול את החייבים וגם אתה תהי' ניצל. ויספוק את כפיו ויאמר אין לי במה לשמוח אחר שינקרו את עיני א"כ מה תועלת לי אם יניחו אותי בחיים. עד"ז אני אומר הן אמת כי היום יכופר איזה עונות לפי ערך השמחה. אבל אחרי כי הלדיקים הם עיני העדה (עיין ב"ב גבי הורדוס דא"ל צבא בן צועא הוא סימא עינו של עולם דכתיב והי' אם מעיני העדה) א"כ כיון שנשארנו בלא עינים מה תועלת לנו בהמחילת שיכופר קאת מעונותינו אחרי כי עולם חשך בעדינו :

ואחרי

ההנחה כי לא כל העונות בל הדור מתכפר רק מעט מן העונות ולפי ערך גדלות הלדיק כן יגדל ערך כפרת העונות אנו יכולין להסביר ע"פ דוגמא כי אין לנו במה להתחמם ע"פ משל לא' שאכל על שולחן אביו הוא וכל ב"ב ויהי היום אשר העבירו אותו ממזונות אביו להיות בפני עלמו והנהוג כי ביום ההוא

ויוסף ה' ירא אס יאמר כן לאביו אולי ימנע אביו לנסוע למזרים אחרי כי כל ממשלת יוסף הוא רק מטעם פרעה. ומה יהי' צמות פרעה. לכן אומר מהרו ועלו כו' לארון לכל מזרים. אבל האחים אשר ידעו היטב כי לא ימנע יעקב מהלך עמם אמרו לו (פסוק כ"ו) וכי הוא מושל בכל ארץ מזרים :

והנה ענייכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר עליכם. כי באמת זה ה' המופת הגדול כי באמת הוא יוסף כי כאשר יחבוננו על כל אשר ואתד ועל כל דיבור ודיבור איך דבר יוסף אחס ואיך התנהג עמם בכל המעשים עד שלא החוודע. יודע להם כי זה יוסף והוא אומרו והנה ענייכם רואות כי פי המדבר עליכם. וכאומר הלא גם קודם שגליתיו כי אני יוסף נקל ה' לכם להבין כי יוסף אני. אבל אס גם לא החבונתם. עתה הוא לכם מבחן גדול כי כנים דברי :

ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף גושנה. כן הוא שיעור המקרא. ולהוכיח לפניו הוא מאמר מוסגר : **אמותה** הפעם. הראה לו איך נפלאה אהבתו לו עד כי אס לא ה' באפשר שיראה אותו כי אס שימות שיכף ה' מקבל עליו אך לראות אותו כי עוד הוא חי : **ורבה** נמות נגדך כי אפס כסף. מילת נגדך הוא קשה ההבנה. ויתכן לבאר כי יוסף לא האמין אותם כי אפס כסף. והמה באמרם כי אפס כסף בקשו שיתן להם במגם וכה ה' דבריהם אליו. מה אתה חפץ האם רוגה אתה כי נמות נגדך ואז האמין לנו כי אפס כסף. וכה פעם המקרא למה נמות נגדך כדי לאמת כי אפס כסף. כי מה לנו לעשות להסיר החשד אס לא זאת :

כי אס חס הכסף. מלת אס הוא קשה ההבנה מאוד. ויתכן כי אולי יוסף ישאל אותם אס אין מקנה תנו חפזים ומטלטלניו בלי בית והיו רוצים להוכיח לו כי אין כל צבית ויאמרו לו כי אס חס הכסף והמקנה נקל לך להבין כי לא נשאר לנו כי אס גויחיו ואדמתיו כי לא ימכור האדם את מקנהו כל עוד יש לו מוצא לכסף ממקום אחר ובאמת כבר מכרו הכל בערם מכרו המקנה ליוסף :

ויחי — אחרי אשר גילו לנו רז"ל כי קודם יעקב ה' המיתה פתאומית עולה הענין אל נכון כי כאשר קרבו ימי הזקנה ה' חרד יעקב להשביע את יוסף ע"ד הקבורה כי אולי ימות פתאום. האף כי עדיין ה' בריא חולם. אבל אחרי כן כשחלה ואז רחה בעליל כי מתעתד הוא אל המיתה אז אסף את בניו לברך אותם וילום כמבואר בבחובים: ואני בבואי מפדן וגו' לא רחוק הוא בעיני כי יעקב ה' ירא אולי ישכת מזרעו את מקום קברה אחרי כי הוא במקום אין ישוב לכן קודם

מותו זיין את המקום בשלשה סימנים א' כצרת ארץ רחוק מאפרת. ב' על הדרך ההולכת מפדן לאפרת. ולמען שם העיר לא יתחלף להם הוא מצאח כי אפרת היא בית להם. ועיין הכתב והקבלה בשם הרי"א כי ההתנאלות הוא כי קבר אותה בחלק העתיד ליפול ביד צניה. לאפרת הוא על שם שבע אפרים והוא ב"ל אשר באפרים. וכל מקום שמזכיר ב"ל אשר ביהודה אומר ב"ל אשר ביהודה וכן משמע בזבחים ד"ד לשון אפרת הוא על שם שבע אפרים ע"ש הנה שמענוה באפרתה זה יוסע דאחי משבע אפרים. אבל הפסוקים במגלת רות עומדים לנגד דהרי כל המעשה ה' ב"ל יהודה וכתוב שם ועשה חיל באפרתה ועיין ברש"י שמואל י' שכ' דקבורת רחל הוא בחלק יהודה :

שבל את ידיו כי מנשה הזכור. עיין במזארים שקדמוני. ויתכן לבאר כי הפסוק יתדן מדוע באמת עקס את ידיו ולא לוח ליוסף להפוך את הזנים ע"ז א' כי אין כבוד הוא להיות הזכור עומד לשמאל : **שמות** ותשם בסוף על שפת היאור. במדרש ר"א אומר ים סוף שים סוף מגיע עד גילום רשב"ג אומר אגם כמה דתימא קנה וסוף קמלו. מבוואר כי לדעת ר"א היתה אוחו על שפת היאור בים סוף. אך על זה גופא יש להתחקות מדוע יקרא ים סוף. ואולי סוף הוא שם מקום אשר על שמו יקרא הים. חמגם לרשב"ג יתכן לומר כי הים נקרא על שם הדשאים אשר היו רגילים ליגדל סביבות נהר גילום והים. והדשאים ההם נקראים סוף. לכן לא מזינו כשמדבר הכתוב בשפת שארי נהרות שיקרא דשאי השפת סוף :

ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור. רש"י מסרם המקרא כמו על היאור לרחוץ. והרע"ס פירש כי בלי ספק לא רחגס על היאור כי כל כבודה בת מלך פנימה רק החדר שרחגס שם ה' על היאור. ולשון ותרד מסכים יותר לרש"י כי רחגס ביהאור ממש לכן נופל ע"ז לשון ירידה משום דשפתי הנכר המה גבוהים ומקום המים הוא נמוך לכן להיפך נופל ע"ז לשון עליי' כמו שבע פרות עולות מן היאור ושרץ היאור אפרדעים ועלו ובאו בביתך : **וארא** וימותו האפרדעים מן הבתים ומן החלרות ומן השדות. בלי ספק עת בואם מן היאור הראשונות הלכו עד הבתים עד אשר מלאו הבתים והאחרונות מלאו את החלרות והאחרונות עוד מלאו גם את השדות לכן אותם שצלו קודם מתו קודם למען יהיו כולם שוות במשך זמן המכה :

אל הר האלקים חרבה איתא במדרש רבה דחורב זה סיני והמזארים נחלקו בזה : **לדעת** רז"ל הגפרד בין לו ובין אליו כי אליו יורה אס יש עוד אנשים עם המדובר בשום והוא שומע והאחרים

והאחרים אינם שומעים אז נופל הלשון וידבר אליו. וזוהי חבין מה דליתא בש"ר וירא ה' אליו בלבנת אש מתוך הסנה למלמד שהיו עוד אנשים עמו אבל הוא ראה והם לא ראו וביומא (ד"ד) קול לו קול אליו מלמד שהי' משה שומע וכל ישראל לא שמעו :

תענית (ד' ל"א) ת"ר יפיפות שבהן מה היו אומרות

תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה אלא לבנים. מכוערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחיכם לשם שמים ובלבד שתעטרונן בזוהרים. ועפ"י מאמר זה הני מבין מה דאמר'י בכתובות (ד"ט) ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה עונתה ואופה ומכבסת מבשלת ומניקה את בנה וכו' ובגמרא שם מחני' דלא כר' חייא דתני ר' חייא אין אשה אלא ליופי אין אשה אלא לבנים. ותני ר"ה אין אשה אלא לתכשיטי אשה. אשר לכאורה יפלא הלא ר' חייא אחא לאשמועינן דלוינה רביבה לטחון ולאפות ולהניק את בנה משום דמכחיכות יפי' וא"כ מדוע האריך כל כך. אבל על פי המאמר הנ"ל מובן היטב דר"ה נותן טעם הגון לזה דהאשה אומרת הלא התניתי עמך מקודם. היפיפות אומרות הלא אמרתי לך מקודם תנו עיניכם ליופי. מיוחסות אומרות הלא אמרתי לך מקודם תנו עיניכם במשפחה שאין אשה אלא לבנים. המכוערות אומרות הלא התניתי עמך ובלבד שתעטרונן בזוהרים כדי לקנות תכשיטין ע"כ אומר ר"ה כל הטענות מן השלשה כיתות. תני ר"ה אין אשה אלא ליופי. אין אשה אלא לבנים. ותני ר"ה אין אשה אלא לתכשיטי אשה עיין פירש"י שם :

ורכאורה יפלא איך נעשו המכוערות עוד לבקש

שיעטרום בזוהרים מה שלא בקשו המיוחסות והיפיפות. ואם באמת לא בהשכל ידברו. א"כ מדוע סיפרו לנו חז"ל סיחות נשים אשר לא בדתה ידברו. והנראה כי דברי חכמה נמלא בדבריהם. הלא נודע דברי הסויד ר' יונה והעתיקו הטור סי' רל"א חז"ל אפילו דברים של רשות כגון אכילה ושת' ישיבה וקומה תשמיש ושיחה וכל דרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו. אכילה ושת' כי"ד חז"ל שלא יאכל ולא ישתה דבר איסור אלא אפי' כשאוכל ושתה דברים המתירים והי' רעב וצמא אם להנאת גופו עשה אין זה משוכח אלא א"כ נתכוין להשלים דרכי גופו ושיאכל כדי חייתו כדי לעבוד את בוראו וכו' תשמיש כי"ד חז"ל שלא יעבור עבירה אלא אפי' בעונה האמורה בתורה אם עשה להנאת גופו או להשלים תאוותו הרי זה מגונה ואפילו אם נתכוין שהיו לו בנים לשמשו וימלאו מקומו אין זה משוכח אלא א"כ נתכוין שהיו לו בנים לעבודת בוראו או לקיים עונה האמורה בתורה כאדם הפורע חובו

ע"ש וכבר שפטו בעלי המוסר מיסורים כי כל המצוה אשר ילוה אליהם אהבת הערב כמו מצוה אכילה בשבתות וימים טובים קשה מאוד על האדם להגזר מן ההנאה הגופנית ויכוין רק לשם ה'. ויגדל יותר המחנעג בשבת ויו"ט לשם ה' מאיש אשר יתענה לשם ה' כי בתענית נקל לו לכוין לשם ה' אחרי שהוא עינוי הגוף לא כן באכילה ושת' אשר לזה יתאוה גם הגוף ויסקים עמו על המצוה הלא הוא נריך להחזיק על תאוותו עד שלא ירגיש ויתפעל משום הנאה גופנית. רק לקיים מצוה ה'. ומאחי עמא אינו מוזר הדבר על אשר ביום הכיפורים יום קדוש וגורא יתעסקו בנות ישראל במחולות וכל מי שאין לו אשה ילך לבקש אשה ביום הזה והלא יותר נאות לעשות זה ברגלים ימי שמחה. אכן לפי דברינו נוכל לאמר כי זה היה בכונה אחרי כי כל איש אשר ילך לבקש אשה הנהו נריך לכוין לשם ה' והוא מהדברים אשר נפשו של אדם מחמדתן וא"כ יקשה מאוד על האדם לכוין לשם ה' ע"כ בחרו לעשות זאת דוקא ביום אשר ע"ס היום יעורר אותם לעשות הדבר לשם שמים לא להנאת הגוף כי אימת יום הכיפורים יהי עליהם. וא"כ נוכל לאמר כי המכוערות מלאו מעלה אשר אין בהכחות הקודמות כי כאשר ישא מהיפיפות או מהמיוחסות או מצנות עשירים כמבואר בע"כ כי צנות העשירים היו אומרות תנו עיניכם בצמון יקשה לו מאוד לקיים המצוה רק מחמת המצוה כי הלא נלוה להם עוד מעלה. אז מה שהן יפות או ישים עיניו אל היחוס או אל הממון וא"כ המאמר שלהם קחו מקחיכם לשם שמים היא המעלה אשר המכוערות יכולות להפאר בזה אבל לא הכיחות הקודמות. אך מפני שגמלאים אנשים קמלנים אשר הם יראים להתחתן עם צנות עשירים פן יבזה עליהם ההוצאה. וכן יראים להתחתן עם מיוחסות פן יטערו ליתן להם כל זורכם לפי ערך יחוסם. ויותר נוח להם להתחתן עם צנות עניים והפחותים. ואם יהי' על אופן זה הלא שוב אין הדבר לשם שמים רק כי הוא יראה לחסר ממנו ע"כ אומרות המכוערות להם קחו מקחיכם לש"ש ואם תבררו מהכחות הקודמות יקשה עליכם מאוד לעשות זאת לשם שמים ע"כ עוב עוב קחו אוחנו לנשים. אך גם רעיון זה אל יעלה על לבכם כי כאשר תקחו אוחנו לנשים לא תטערו להרבות בהוצאות א"כ שוב אין ברירה זו לש"ש ע"כ יאמרו ובלבד שתעטרונן בזוהרים כמו אם הייתם נושאים מהכחות הקודמות ואז חובלו להפאר כי עשייתם הדבר לשם שמים :

ב"ב (ד' ג"ח) אמר רב חייא בר יוסף חמרא מולא

דמרי" גרים שנאמר ואף כי היין בוגד גבר יהיר עיין רש"י שפי' ואף כי היין בוגד באדם למה משום דגבר יהיר גאוותו של אדם שמגיס דעתו בדבר שאין בו גורם שהיין בוגד בו לסבורין שהוא יין ונמלא חומץ מדה כנגד

מדה . ועיין בח"א מה שבי ע"ז . והנראה לי לבאר ע"פ מה דאמרינן בפ"ק דתענית למה נמשלו דברי תורה ליון כמו יין אינו מתקיים אלא במאני דפחרא כן התורה אינו מתקיים אלא במי שדעתו שפלה עיי"ש . ח"כ י"ל דמה שהקנקנים של חרס יש להם סגולה זו שהם שומרים את היין אינם שומרים סגולתם כי אם למי שדעתו שפלה . אבל מי שמגים דעתו ואינו תופס מדה הכלי חרס גם הקלקן אינו שומר היין ואינו עושה פעולתו כיון דהוא עלמנו אינו תופס ח"ע למאני דפחרא והוא מדה כגד מדה ועיין בירושלמי סוכה (פ"א ה"ה) ח"ר יוחנן כתיב באספק מגרנך ומיקבך מפסולת שבגורן ושיקב את עושה לך סכך . רשב"ל אמר ואל יעלה מן הארץ ח"ר תחומא דין כדעת' ודין כדעת' ר"י דו אומר ענינים מלמעלה היו דו יליף לה מאספק רשב"ל אמר ענינים מלמען היו דו יליף לה מעגנים ח"ר אבין דין כדעת' ודין כדעת' ר"י דו מדמה לה כמשלה לחבירו חבית וקנקנה רשב"ל דו מדמה כהן דאמר לחברי' שלח קופתך וסב לך חיטין וכן הוא בב"ר פרשה י"ג ובספר עוטה אור על שה"ש דקדק ע"ז מדוע משנה המשל מן חטין ליון הלא ה"י יכול לומר בשניהם המשל מן חטין או מן יין . וכי שם פי הוא מיוסד על הדין עיין מע"ש ובערוזין ד' כ"ז דהקנקן יאל לחולין משום דהמוכר יין נמכר גם הקנקן אבל המוכר חטין אינו נמכר הקופה עיי"ש :

מדה . ועיין בח"א מה שבי ע"ז . והנראה לי לבאר ע"פ מה דאמרינן בפ"ק דתענית למה נמשלו דברי תורה ליון כמו יין אינו מתקיים אלא במאני דפחרא כן התורה אינו מתקיים אלא במי שדעתו שפלה עיי"ש . ח"כ י"ל דמה שהקנקנים של חרס יש להם סגולה זו שהם שומרים את היין אינם שומרים סגולתם כי אם למי שדעתו שפלה . אבל מי שמגים דעתו ואינו תופס מדה הכלי חרס גם הקלקן אינו שומר היין ואינו עושה פעולתו כיון דהוא עלמנו אינו תופס ח"ע למאני דפחרא והוא מדה כגד מדה ועיין בירושלמי סוכה (פ"א ה"ה) ח"ר יוחנן כתיב באספק מגרנך ומיקבך מפסולת שבגורן ושיקב את עושה לך סכך . רשב"ל אמר ואל יעלה מן הארץ ח"ר תחומא דין כדעת' ודין כדעת' ר"י דו אומר ענינים מלמעלה היו דו יליף לה מאספק רשב"ל אמר ענינים מלמען היו דו יליף לה מעגנים ח"ר אבין דין כדעת' ודין כדעת' ר"י דו מדמה לה כמשלה לחבירו חבית וקנקנה רשב"ל דו מדמה כהן דאמר לחברי' שלח קופתך וסב לך חיטין וכן הוא בב"ר פרשה י"ג ובספר עוטה אור על שה"ש דקדק ע"ז מדוע משנה המשל מן חטין ליון הלא ה"י יכול לומר בשניהם המשל מן חטין או מן יין . וכי שם פי הוא מיוסד על הדין עיין מע"ש ובערוזין ד' כ"ז דהקנקן יאל לחולין משום דהמוכר יין נמכר גם הקנקן אבל המוכר חטין אינו נמכר הקופה עיי"ש :

בריתות (ד"ה) ת"ר כשמן כמין שתי עיפין מרגליות

היו תלויות לאהרן בזקנו וע"ז היה משה דואג שמה ח"ו מעלתי בשמן המשחה יאתה ז"ק ואמר אין זו מעילה ועדיין אהרן דואג שמה משה לא מעל ואני מעלתי יאתה ז"ק מה עוב ומה נעים שבת אחים וכו' אף אתה לא מעלת ופרש"י שמה מעלתי ששתי שם יותר מדאי . ואני מעלתי שבגדי נהנים מריח השמן שבזקני . ויש להבין כיון שכבר השיבו למשה שלא נתן יותר מדאי ח"כ למה דאג אהרן ועוד אמאי לא דאג קודם שהשיבו למשה . והנראה כי בתחילה חשב אהרן אף אם נתן יותר הלא במעילה עשו המהנה כנהנה וכיון שמעל משה טוב כעשה חולין וא"כ לית לי' מה למיחש עוד אבל כיון שהשיבו למשה שלא מעל נסתפק בטעם הדבר מדוע לא מעל אם מחמת שלא נתן יותר או מחמת דאף בעודם על אהרן המה עומדים בקדושתם וכדאמר' בלחמ' (בד' ז') כהן שנטל משמן המשחה ונתן על מעיו הוא חייב שנאמר כי כזר אלקיו עליו וע"ג דאיחא עליו לא אחחיל וא"כ הרי אני מועל שבגדי נהנים מריח שמן קודם שהרי לא ילאו לחולין והשיבו לו כי גם הוא לא מעל . והא דלא נסתפק משום על בשר אדם לא ייסך את מוכרחין לומר דהך ברייתא סובר כר' יהודה דפטר למלכים ולכהנים אף לאחר שנמשחו (בד"ז ע"ב) יעו"ש היעב :

קרי נראה לומר מאן דסובר ענינים מן השמים ח"כ ע"כ מוכרח לסבור כר' אליעזר דממי אוקיננס העולם שותה דהרי אמרינן בתענית (ד' ט') דמאן דסובר ממימי אוקיננס יליף מואד יעלה מן הארץ ומאן דסובר ממימי העליונים הוא שותה סובר דהכחוב ואל יעלה מן הארץ היינו דהענינים מן הארץ ועולין למעלה ומקבלין המים העליונים עיי"ש . ח"כ ר"י דסובר ענינים מלמעלה ע"כ דסובר ממי אוקיננס דאל"כ האי קרא דאל יעלה מן הארץ במאי מוקי לה . ואף דאיחא שם משקה הרים מעליותיו וא"ר יוחנן מעליותיו של הקב"ה ח"כ משמע דר"י סובר ממים העליונים אין ראי' מזה דבא לפרש הכחוב למאן דסובר כן דהרי בד"י אמרינן שם דלמ"ד ממי אוקיננס והלא מי אוקיננס מלוחים הן ומשני מתמתקין בעבים מנלן אר"י כתיב חשכת מים ע"ש . וא"כ כיון שמתמתקין בעבים הרי הם מקבלים תועלת מן העבים כמו היין מן הקנקן שהקנקן שומר היין . אבל לר"ל הוא דומה כמו חטין בקופה שאין החטין מקבלין תועלת מהקופה :

ב"ב (ד' ט"ז ע"ב) דור ששפטו את שופטיו ח"ל עול קיסם מבין עיניך ח"ל עול קורה מבין עיניך ח"ל

